

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD**

**Programu Politologie
Obor Politologie**

**KOMPARACE VLIVU EXTERNÍCH MOCNOSTÍ –
SPOJENÝCH STÁTŮ, EVROPSKÉ UNIE, RUSKÉ
FEDERACE, ČÍNY A TURECKA –
V IZRAELSKO-ARABSKÉM PROSTORU**

**Školitel: Prof. PhDr. Vladimír Nálečka, CSc. (2005-2010)
Doc. PhDr. Bořivoj Hnízdo (2010-2012)**

Vypracovala: PhDr. Lucie Hindlsová, M. A.

Doktorská práce

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem doktorskou disertační práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne února 2012

Touto cestou bych si dovolila poděkovat panu profesoru Vladimíru Nálevkovi, který vedl moji práci v počátečních letech. Bez jeho cenného přispění formou komentářů, obohacujících konzultací a bez jeho další všestranné pomoci by moje cesta k uchopení a ztvárnění tématu byla jistě mnohem delší a obtížnější.

Rovněž bych chtěla vyjádřit velké poděkování panu docentu Bořivoji Hnízdovi, který se vedení práce ujal po odchodu pana profesora a umožnil mi, abych mohla pokračovat za jeho odborné asistence.

Vážím si toho, že jsem měla příležitost práci konzultovat se dvěma významnými akademiky a odborníky, a děkuji za lidsky a profesně obohacující zkušenost a možnost věnovat se s jejich odborným přispěním tématu, které mě dlouhodobě zajímá.

Obsah

1 Úvod	6
1.1 Obecně k tématu	6
1.2 Cíle práce	7
1.3 Blízký východ – význam regionu	10
1.4 Blízký východ – terminologie	12
1.5 Přehled bibliografie a sběr dat	14
1.6 Metodologie	16
1.7 Hypotéza práce	18
1.8 Struktura práce	19
2 Teoretický rámec	21
2.1 Ukotvení regionu Blízkého východu v geopolitických teoriích	21
2.2 Definice vlivu a externího působení	26
2.2.1 Hierarchie v mezinárodním systému – teoretický základ	26
2.2.2 Hierarchizace moci – určení indikátorů vlivu v izraelsko-arabském prostoru	32
2.2.3 Sestavení indikátorů vlivu	35
3 Postavení mocností v izraelsko-arabském prostoru v letech 1979-1981	39
3.1 Historické souvislosti a mocenská politika předcházející camp-davidské dohodě	39
3.2 Vojenský vliv	43
3.2.1 Zbraňová politika	48
3.3 Politický vliv	50
3.4 Ekonomický vliv	58
3.4.1 Import ropy z Blízkého východu a severní Afriky 1980	63
3.5 Kulturní vliv	65
3.5.1 Menšiny	65
3.5.2 Veřejné mínění	69
3.5.3 Kulturní diplomacie	70
4 Pozice mocností k hlavním otázkám izraelsko-arabského konfliktu v letech 1992-1993	72
4.1 Historické souvislosti a mocenská politika před dohodou Oslo I	72
4.2 Vojenský vliv	79
4.2.1 Vývoz zbraní do zemí Levanty v letech 1992–1993	83
4.3 Politický vliv	85
4.3.1 Diplomatické návštěvy	93
4.4 Ekonomický vliv	94
4.4.1 Finanční ekonomická a rozvojová pomoc	94
4.4.2 Celková obchodní výměna v roce 1993	103
4.4.3 Import ropy z BV a severní Afriky v roce 1993	104
4.5 Kulturní vliv	106
4.5.1 Menšiny 1992	106
4.5.2 Turistika	108
4.5.3 Veřejné mínění	109
4.5.4 Kulturní diplomacie	110
5 Pozice mocností k hlavním otázkám izraelsko-arabského konfliktu v letech 2002-2003	112
5.1 Historické souvislosti a mocenská politika na přelomu tisíciletí	112

5.2	Vojenský vliv	116
5.2.1	Vývoz zbraní v letech 2002–2003	118
5.3	Politický vliv	120
5.3.1	Diplomatické návštěvy v roce 2002	134
5.4	Ekonomický vliv	135
5.4.1	Import a export do/z velmoci	141
5.4.2	Import ropy z BV a severní Afriky v roce 2002	142
5.5	Kulturní vliv	144
5.5.1	Menšiny 2002	144
5.5.2	Turismus	147
5.5.3	Veřejné mínění	147
5.5.4	Kulturní vliv	150
6	Pozice mocností k hlavním otázkám izraelsko-arabského konfliktu v letech 2009-2010	152
6.1	Historické souvislosti a mocenská politika na konci první dekády 21. století	152
6.2	Vojenský vliv	157
6.2.1	Vývoz zbraní v letech 2009–2010	162
6.3	Politický vliv	163
6.3.1	OSN	171
6.3.2	Pozice k hlavním otázkám izraelsko-palestinského konfliktu	172
6.3.3	Diplomatické návštěvy v roce 2010	174
6.4	Ekonomický vliv	176
6.4.1	Rozvojová pomoc	176
6.4.2	Přímé zahraniční investice (FDI) do Egypta, Izraele, Jordánska, Libanonu a Sýrie z USA, EU, RF, Číny a Turecka	179
6.4.3	Obchodní vztahy	183
6.4.4	Import ropy z BV a severní Afriky v roce 2010	186
6.5	Kulturní vliv	188
6.5.1	Veřejné mínění	188
6.5.2	Menšiny 2010	192
6.5.3	Turismus	195
6.5.4	Kulturní centra a veřejná diplomacie	195
7	Závěr	200
8	Detailní tabulky a přehledy k jednotlivým grafům v textu	213
8.1	Zbraňová politika	213
8.2	Vzájemná obchodní výměna	217
8.3	Přímé zahraniční investice do Egypta, Izraele, Jordánska, Libanonu a Sýrie z USA, EU, RF, Číny a Turecka	218
8.4	Americká finanční pomoc	220
8.5	Ropná politika	223
9	Literatura	227
10	Abstrakt (anglicky)	251
11	Anotace	252
12	Seznam zkratk	253

1 Úvod

1.1 Obecně k tématu

Z geopolitického hlediska je izraelsko-arabský prostor jednou z nejkomplexnějších mezinárodních oblastí na světě. Její centrální linií tvoří vztahy mezi Izraelem a jeho sousedy a zejména pak izraelsko-palestinský konflikt. Určující roli nejen v této oblasti, ale i v celém regionu Blízkého východu, zaujímají mezinárodní a regionální mocnosti, které tento prostor přetváří ve složitou mozaiku mezistátních vztahů daleko přesahujících základní sporné body mezi Izraelem a Palestinci, tj. sporné body mezi dvěma národy, které se střetávají v otázce teritoriálních nároků na území tzv. historické Palestiny.

Přítomnost vnějších mocenských vlivů v regionu je historicky trvalá a výrazně ovlivňuje strukturu a vývoj regionálního systému, ve kterém se izraelsko-arabský konflikt odehrává. Je téměř pravidlem, že některé místní státy mají intenzivnější vazbu na světové mocnosti, která přesahuje intenzitu jejich bilaterálních vazeb s ostatními státy v regionu. Vnější aktéři tak přetvořili lokální mezistátní dynamiku na dynamiku mezinárodní a globální.

Dění v izraelsko-arabském prostoru je úzce propojeno s celoregionální dynamikou. Blízký východ, jehož je izraelsko-arabský prostor součástí, logicky přitahuje pozornost těch států, které aspirují na mocenské postavení, a zároveň se stává oblastí, kde se střetávají jejich rozdílné strategie a pohledy, vyplývající ze sledování různých geopolitických zájmů. Důvody, proč aktéři tak ostražitě sledují dění v regionu, jsou nabíledni. Blízký východ, historicky a geograficky úzce spjatý s řadou mocností, představuje jednu z nejméně stabilních a nejvíce militarizovaných oblastí světového systému. Dříve klíčová vstupní brána západních mocností na východ je dnes, navíc díky enormním energetickým zásobám, teritoriem pro ekonomiky řady zemí naprosto zásadním. Zajištění stability je pak společným zájmem všech mocností a přetrvávající izraelsko-arabská rozepře je k dosažení tohoto cíle důležitou překážkou.

Od těchto a dalších důvodů se pak odvíjí přítomnost externích států, které usilují o prosazení svého vlivu a tím o zajištění vlastních politických, vojenských a ekonomických cílů. Tyto zásahy však přispívají k vnitřním roznětkám a regionální neucelenosti v už tak rozbouřené oblasti.

Mocenská přítomnost v regionu je asi stejně stará jako souboje mezi vlivnými státy v mezinárodním systému. Historicky lze tento trend vysledovat již od období před nástupem koloniálních mocností, nicméně až s jejich příchodem začíná kontinuální přítomnost evropských států na Blízkém východě, která přetrvává dodnes. Zásahy vnějších mocností do dění v izraelsko-arabském prostoru proto nejsou novým fenoménem. Britsko-portugalské soupeření v oblasti Zálivu v 17. století či Napoleonovo neúspěšné tažení do Egypta v roce 1798, odražené anglickým admirálem Nelsonem, jen ilustrují počátky západního vlivu. V průběhu devatenáctého a v první polovině 20. století o své místo pod blízkovýchodním sluncem usilovaly zejména evropské mocnosti, ale s nástupem globálního soupeření dochází po druhé světové válce k rozdělení vlivu mezi USA a SSSR.

Konec studené války vedl ke vzniku atypické geopolitické situace, která vynesla do čela Spojené státy, za nimiž s velkým odstupem zaostávali další mezinárodní aktéři včetně Evropské unie, Ruska a Číny, jejichž faktická role představuje slabou alternativu k americké dominanci. Rozhodující slovo v klíčových otázkách drží stále Spojené státy, i když se v poslední době začíná stále více projevovat nezávislý vliv nejen globálních, ale i regionálních aktérů, kteří se snaží posílit svůj vliv a směřují k prosazování více nezávislých kroků. Ačkoli se zatím stále jedná spíše o počáteční výzvu politiky USA v regionu, bezprecedentní hegemónické postavení USA z 90. let již není samozřejmostí.

1.2 Cíle práce

Vztah geopolitických faktorů, přítomnost a role hlavních velmocí (světových a regionálních) v izraelsko-arabském prostoru jsou hlavním předmětem předkládané práce. Cílem je určit vzájemnou vazbu této geograficky důležité oblasti na zahraniční a bezpečnostní politiku hlavních zainteresovaných států a organizací – Spojených států, Evropské unie, Ruské federace, Číny a Turecka – a míru jejich vlivu v regionu. Hlavním posláním práce proto nebude izraelsko-arabský konflikt *per se*, ale vliv a zapojení externích aktérů, jež ho svými politikami ovlivňují. Práce sleduje, v čem se shodují a v čem se naopak liší v izraelsko-arabské oblasti zájmy Evropské unie, Ruska, Číny a Turecka od

amerických zájmů, jak se s rostoucím či klesajícím vlivem jednotlivých mocností v regionu Blízkého východu mění jejich zájem zasahovat do izraelsko-arabského prostoru v politickém slova smyslu a jak je tento zájem reflektován v praxi a ve vztahu k pozicím vnějších hráčů k hlavním otázkám tzv. konečného uspořádání izraelsko-arabského/palestinského konfliktu. Jaké změny lze ve zvoleném časovém období vysledovat ve vztahu k dynamice mocenského uspořádání v izraelsko-palestinském prostoru? Mají státy s vyšším vlivem také konkrétněji nebo naopak obecněji definovanou pozici k hlavním otázkám sporu? Jak se odráží nastupující americko-čínské soupeření, vzestup Turecka a obnova ruské moci? Práce dále sleduje oblasti, prostřednictvím kterých mocenské státy své cíle prosazují a zjišťuje, jakými prostředky hájí své zájmy.

Ve snaze nalézt odpovědi na výše zmíněné otázky práce v první řadě definuje pět mocností globálního a regionálního charakteru, které se aktivně v izraelsko-arabském prostoru prosazují, a dále sleduje v řadě předem definovaných oblastí a v různých časových obdobích jejich aktivity. Těmito mocnostmi jsou Spojené státy, Evropská unie, Čína, Ruská federace a Turecko. Jejich vliv v regionu a pozice vůči izraelsko-arabskému/palestinskému prostoru budou posuzovány ve čtyřech časových úsecích, které lze pro dění v izraelsko-arabsko/palestinském prostoru označit za zlomové. A zároveň je mezi nimi určitý časový odstup pro vysledování dlouhodobějších trendů. Jedná se o roky:

1) 1979, kdy za americké mediace vstoupila v platnost campdavidská mírová smlouva mezi Izraelem a Egyptem,

2) 1993, kdy byla dosažena dohoda Oslo I mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny a kdy se po konci studené války USA staly bezprecedentně dominantní mocností v regionu,

3) přelom let 2002 a 2003, které znamenaly konec dekády mírového procesu a vypuknutí tzv. druhé intifády a které z politického hlediska představovaly nástup amerického prezidenta Bushe a konsolidaci ruské zahraniční politiky,

4) 2009 a 2010, nejvíce současný bod, kdy si nový americký prezident poměrně nezvykle hned v prvních dnech v úřadu vytýčil jako prioritu řešit izraelsko-palestinský konflikt a kdy se USA postupně vymaňovaly z dekády

těžkého konfliktu v regionu, který změnil rozložení moci hlavně v oblasti Zálivu.

Stanovením těchto čtyř časových bodů v letech 1979 až 2010 se práce bude snažit o zajištění dostatečně dlouhého časového rámce pro vysledování obecnějších trendů interakce hlavních mocenských celků v izraelsko-arabském/palestinském prostoru.

Určení vlivu pěti aktivních mocností v regionu je dalším pilířem analýzy. Existuje řada definic, které se snaží stanovit sílu a vliv státu. Práce nebude analyzovat tradiční indikátory moci státu v mezinárodním systému (jako výše HDP, počet obyvatel, vojenskou sílu, atd.), ale zaměří se konkrétně na indikátory, které jsou určující pro jejich zahraničně-politickou sílu v regionu Blízkého východu. Moc je často rozdělena na tzv. tvrdou a měkkou podle více než 20 let staré definice Josepha Nye, představené v jeho knize *Bound to Lead*. Předkládaná práce se ale bude snažit vyhnout se tomuto rozdělení; určování indikátorů pro měření síly a vlivu v regionu bude vycházet ze sestavení přehledu aktivit jednotlivých mocností v rámci několika kategorií. Tyto kategorie budou kombinovat klasické nástroje zahraniční a bezpečnostní politiky měkké a tvrdé moci podle čtyř tematických oblastí: vojenské, ekonomické, politické (diplomatické) a kulturní. Práce bude sledovat sílu vojenské moci (použití vojenské síly, bilaterální vojenskou spolupráci se zeměmi izraelsko-arabského prostoru, přítomnost vojenských sil, vývoz zbraní do regionu), bezpečnostní dohody a vojenské pakty. Dále se zaměří na ekonomickou spolupráci (existence bilaterální smluvní základny v obchodní oblasti – dohody o obchodu a investicích, poskytování humanitární pomoci a hospodářské pomoci). Do této kategorie bude patřit v neposlední řadě také role diplomacie a zahraniční politika státu, zejména intenzita bilaterálních kontaktů a vztahů, mediační snahy, stejně jako i intenzita a povaha vládních programů, které prostřednictvím kulturních, akademických či občansko-společenských výměn prosazují hodnoty jejich nositelů v cílových zemích oblasti. Každá kapitola bude porovnávat konkrétní pozice pěti mocností ve vztahu k otázkám konečného uspořádání izraelsko-arabského/palestinského konfliktu (otázka budoucího palestinského státu – včetně hranic, izraelské bezpečnosti a osad, statutu Jeruzaléma, palestinských uprchlíků). Dále bude sledovat formulování pozic v mezinárodní po-

litice (prostřednictvím aktivit v Radě bezpečnosti, případně na jiných mezinárodních fórech). Tyto pozice budou posléze analyzovány ve vztahu k mocenské síle jednotlivých států a celků v regionu Blízkého východu. Okrajově se práce zaměří také na turistiku, případně na kulturní výměnu či veřejné mínění.

Z výše jmenovaných kategorií je více než zřejmé, že nelze stavět všechny uvedené indikátory na stejnou úroveň. Určité indikátory, zejména v kategorii vojenské a politické, mají vyšší míru důležitosti. Práce bude hierarchizovat jednotlivé parametry s důrazem na státní vliv.

Závěrem práce bude analýza těchto faktorů a snaha nalézt odpověď na otázku, zda jednotlivé indikátory moci ve vztahu k politice mocností k izraelsko-arabskému konfliktu znamenají mocenské přerozdělení vlivu směrem od dominantních Spojených států k více multilaterální dynamice v tomto prostoru a v jakých konkrétních oblastech lze případné změny nejlépe vysledovat.

1.3 Blízký východ – význam regionu

Ačkoli práce klade důraz konkrétně na izraelsko-arabský prostor, zájmy vnějších aktérů nejsou formovány ve vakuu. Izraelsko-arabský prostor je integrální součástí regionu Blízkého východu a při formování přístupu na něj vnější aktéři nahlíží jako na jeden propojený celek. Celý region proto představuje klíčovou oblast v zahraničních politikách regionálních a globálních aktérů.

Od konce druhé světové války patří Blízký východ k nejvíce studovaným regionům světa a svoji pozornost na něj zaměřuje velká řada mezinárodních aktérů. Důvodem je geografická a strategicky důležitá pozice regionu tvořícího hraniční oblast tří kontinentů – Asie, Afriky a Evropy. Historicky se jedná o významnou a různorodou kulturní a náboženskou křižovatku, která přitahuje zájem států aspirujících na globální postavení. Mocnosti často prosazují vůči Blízkému východu řadu rozdílných zájmů. Ve formování jejich přístupu k tomuto regionu však klíčovou roli zastávají především tyto faktory: zásoby energetických zdrojů a přístup k nim, obavy dané politickou a bezpečnostní nestabilitou a přetrvávající izraelsko-arabský konflikt.

Blízký východ představuje region, ve kterém se nachází největší (zhruba polovina) světová naleziště strategicky důležitých surovinových zdrojů, které představují významnou položku nejen pro západní ekonomiky (bývalé i současné velmoci od Francie přes Velkou Británii až po Spojené státy), ale také pro Čínu a Turecko. Zejména důležitost Zálivu a Arabského poloostrova, oblastí Blízkého východu s hlavním zdrojem světových zásob ropy, je neodiskutovatelná. Svědčí o tom i fakt, že závislost na jejich ropě i s rozvojem hospodářství v západních zemích a s jejich snahami o diverzifikaci svých energetických zdrojů klesá jen mírně.¹ Surovinové zdroje a přístup k nim přitahují pozornost k Blízkému východu a vytvářejí z něj oblast, která figuruje vysoko na žebříčku priorit světových a regionálních mocností. A nelze očekávat, že by se tento trend v blízké budoucnosti změnil.

Neméně důležitých aspektem jsou i bezpečnostní zájmy. Blízký východ patří k nejvíce militarizovaným světovým regionům a konfliktním oblastem. Podle statistik SIPRI – Stockholmského mezinárodního mírového výzkumného institutu (*Stockholm International Peace Research Institute*) – se stal Blízký východ v letech 2004–2008 odbytištěm celkem 21 % všech konvenčních zbraní, obdobně tomu bylo v letech 1999–2003.² Největším dodavatelem zbraní na Blízký východ jsou Spojené státy (vývoz amerických zbraní na Blízký východ představoval 53 % celkového objemu konvenčních zbraní v letech 2004–2008); další v pořadí je Francie (16 %), následovaná Německem (8 %) a Ruskem (7 %).³ Tyto čtyři země tak dodávají na Blízký východ 84 % všech dodávek.

¹ Jak ale uvádí například Sarah Yizraeli ve svém článku *How Important is Saudi Oil?*, vzhledem ke stále se zdokonalujícím technologiím a růstu průmyslových odvětví, která používají alternativní neropné zdroje nebo jen málo energie, neroste spotřeba západních ekonomik úměrně jejich rozvoji. Zatímco v roce 1972 byla spotřeba ropy Západu 49 % jejich celkové spotřeby primární energie, v roce 1990 to bylo jen 40 % a tento trend nadále pokračuje. Podíl Perského zálivu na světové produkci ropy v posledních dvou letech relativně poklesl, což je dáno konkurencí jiných oblastí – kaspického regionu, Latinské Ameriky a dalších, které obecně mění zaběhnutý vzorec producentů ropy z dob studené války. Zatímco v roce 1976 vyprodukovala Latinská Amerika, západní Evropa a Asie celkem 16 % světových zásob ropy, o 20 let později se již jednalo o 33 %. Lze očekávat, že snahy o redukci závislosti na blízkovýchodních energetických zdrojích budou dále pokračovat. Viz: Yizraeli, Sarah: *How Important is the Saudi Oil?* Middle East Quarterly, březen 2000, str. 57–64.
<http://www.meforum.org/42/how-important-is-saudi-oil>.

² Perlo-Freeman, Sam: *Arms Transfer to the Middle East*. SIPRI Background Paper, červenec 2009. In: <http://www.unidir.org/pdf/activites/pdf3-act465.pdf>

³ Perlo-Freeman, Sam: *Arms Transfer to the Middle East*. SIPRI Background Paper, červenec 2009. In: <http://www.unidir.org/pdf/activites/pdf3-act465.pdf>

Zajištění regionální stability, která by omezila export radikálních sil a hrozeb (včetně hrozeb terorismu a zbraní hromadného ničení) a současně zajistila bezpečné dodávky energetických surovin z tohoto regionu, je hlavní prioritou všech sledovaných mocností. S těmito dvěma geopolitickými aspekty pak souvisí rovněž otázka politické stability, do které lze zařadit obavy z aktivit tzv. darebných států (*rogue states*). Souvisí s tím i situace v izraelsko-arabském prostoru a v něm přetrvávající konflikt.

1.4 Blízký východ – terminologie

Blízký východ nepředstavuje jednolitý geografický celek. Jeho hraniční definice se často výrazně odlišují. V nejširším slova smyslu spadají do oblasti Blízkého východu státy od Maroka až po Írán. Ačkoli se jednotlivé subregiony (severní Afrika - Levanta - Arabský poloostrov a Írán) vyznačují znatelně odlišnými charakteristikami, vztahy mezi nimi se navzájem každodenně ovlivňují a jejich interakce se protínají.

V rámci Blízkého východu se nachází několik významných politicko-mocenských těžišť, která jsou pro vnitřní rozdělení regionu určující. Prvním je tzv. oblast Levanty, jejímž jádrem je přetrvávající izraelsko-arabský konflikt, který bývá také nazýván zkráceně blízkovýchodním konfliktem. Druhé těžiště má své centrum v oblasti Zálivu, kde se o podíl na moci dělí Saúdská Arábie s Íránem a Irákem. Dominantními geopolitickými konflikty jsou tak izraelsko-arabské zápolení na straně jedné a boj o hegemónické postavení v regionu mezi Íránem, Saúdskou Arábií a Irákem na straně druhé. Ačkoli se jedná o oblasti oddělené, obě těžiště spolu úzce souvisí a navzájem se ovlivňují. Je proto v podstatě nemožné nalézt řešení izraelsko-arabského (a současně palestinského) konfliktu bez vyřešení vlivu Íránu a jeho místních spojenců v Levantě, konkrétně Hizballáhu v Libanonu a severním Izraeli a Hamásu v pásmu Gazy a také na Západním břehu Jordánu.

Jednotná definice Blízkého východu neexistuje. Jedná se o oblast na rozhraní tří kontinentů, která nemá jasné geografické hranice a nikdy se nevztahovala na přesně definovanou skupinu států. Terminologické nesrovnalosti proto vychází z povahy samotné oblasti, která není jasně geograficky, politic-

ky ani kulturně vymezena. Hlavní determinační faktory jsou proto spíše politické než geografické.

V anglosaském pojetí se objevuje častěji termín Blízký východ (*Near East*) než Střední východ (*Middle East*), ale oba termíny jsou často zaměňovány. Termín Blízký východ se začal původně používat v kontrastu k termínu Dálný východ, s nástupem Osmanské říše se vztahoval především na její území a vymezoval se proti oblasti britské Indie. Termín pochází z poloviny 19. století z britské centrály v Indii, do širšího povědomí se ale dostal díky americkému námořnímu kapitánu Alfredu Thayer Mahanovi, který jej představil ve svých spisech o námořních strategiích týkajících se oblasti Zálivu.⁴

Termín Střední východ se začal více používat v meziválečném období a má své kořeny ve vojenských strategických zájmech Velké Británie, které se vztahovaly zejména k oblasti Zálivu. S rozpadem Osmanské říše se ustoupilo od užívání termínu Blízký východ (*Near East*). Britské FCO (Ministerstvo zahraničních věcí UK) používá pro svůj odbor název Odbor Středního východu a severní Afriky (*Middle East and North Africa Department*). Ale například německé ministerstvo zahraničních věcí používá termín – Odbor Středního a Blízkého východu a Maghrebu (*Naher und Mittlerer Osten, Maghreb*). Na druhou stranu Evropská unie ve svých prohlášeních mluví o Středním východu (*Middle East*). V terminologii jednotlivých členských států Evropské unie se pak objevují termíny oba.

V americkém pojetí je oficiálním termínem jeho institucí Blízký východ (například americké Ministerstvo zahraničních věcí USA – *State Department* – má Blízkovýchodní sekci – *Bureau of Near Eastern Affairs*), do které spadají také státy Maghrebu.

Ani v případě Číny není definice Blízkého východu jednotná. Někdy se používají termíny Blízký východ (*Chin-tung*), v jiných případech pak Střední východ (*Chung-tung*), někdy lze také vidět spojení Střední a Blízký východ

⁴ V článku „*The Persian Gulf and International Relations*,“ publikovaném v britském časopise *The National Review* v roce 1902 Mahan navrhol, aby se Británie ujala odpovědnosti za udržování bezpečnosti v oblasti Zálivu – tuto oblast nazýval Středním východem (*'Middle East'*). Cílem bylo zabezpečit trasu Británie do Indie a kontrolovat aktivity Ruska v oblasti.

(*Chung-chin-tung*).⁵ Při použití těchto termínů ale dává Čína jasně najevo, že se jedná o západní terminologii. Oficiálně používaným termínem je pak region jihozápadní Asie.

Rusko dělí Střední/Blízký východ do tří oblastí: z pohledu ruského Ministerstva zahraničních věcí je Írán společně s Afghánistánem a Tureckem součástí odboru Asie, zbývající státy spadají do odboru Blízkého východu (severní Afrika, Levanta, Arabský poloostrov a Záliv a dále také Súdán a Mauritánie).

Pro účely této práce bude region zahrnovat tyto státy: státy Maghrebu - Alžírsko, Maroko, Tunisko a Libye, dále Egypt a Levantu - Izrael, Sýrie, Libanon, Jordánsko a Palestinská území, pak Arabský poloostrov - Bahrajn, Irák, Jemen, Katar, Kuvajt, Omán, Spojené arabské emiráty, Saúdská Arábie a dále Írán. Turecko tvoří hraniční okrajovou část Blízkého východu, pro účely této práce není považováno za součást regionu, ale představuje jednu z analyzovaných externích mocností, která region Blízkého východu ovlivňuje.

Analyzovanou oblastí je Levanta (Sýrie, Izrael, Libanon, Jordánsko a Palestinská území) a Egypt. Ostatní subregiony Blízkého východu budou zmiňovány v souvislosti s jejich vlivem v izraelsko-arabském prostoru.

1.5 Přehled bibliografie a sběr dat

K dané problematice existuje široká škála pramenů a literatury – odborné literatury, článků a případových studií, které se zaměřují na dílčí otázky, které práce analyzuje. Neexistuje však ucelená publikace, která by se zabývala tímto tématem v jeho komplexnosti.

Práce proto čerpá ze širokého spektra pramenů, základním stavebním kamenem jsou ale hlavně databáze a dokumenty primární povahy, které pomohly sběru dat jako základu pro komparaci vlivu mocností. Jedná se především o databáze SIPRI (*Stockholm International Peace Research Institute*), Mezinárodního měnového fondu (*IMF, Direction of Trade Statistics*), statistických úřadů jednotlivých analyzovaných zemí (databáze *EUROSTAT* apod.), statistické ročenky OSN, energetické (*Energy Statistics Yearbook, Basic Petroleum Book*) a turistické ročenky (*Yearbook of Tourism Statistics*) či statistické databáze k zahraničním investicím. Komparace politických pozic mocností vycházela z primárních zdrojů, zejména projevů,

⁵ Shichor, Yitzhak: *The Middle East in China's Foreign Policy, 1949–1977*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. Str. Xi.

proslovů, iniciativ prezentovaných na vládní úrovni (Deklarace EU, prohlášení publikovaná na serverech amerického, ruského, tureckého, čínského ministerstva zahraničních věcí).

Ačkoli je SIPRI velmi pozitivně hodnocena v oblasti sběru dat o zbraňové výměně, v případě vojenských údajů a zbraňové politiky jde přesto o indikativní data. Oficiální statistiky přirozeně nezahrnují výdaje na zbraně hromadného ničení, rakety dlouhého doletu nebo na rozvoj jaderných programů. Katalog SIPRI, ze kterého práce v této oblasti vychází, sice monitoruje oficiální údaje, ty mohou být ale v praxi vyšší. Rozvojová pomoc je detailně zpracována v případě západních zemí, ostatní mocnosti své výdaje oficiálně nezveřejňují (v případě EU se opírá o *EU Donor Atlas*, údaje americké rozvojové pomoci každoročně publikuje řadu zdrojů – například *Congressional Research Center*, přímo ve vztahu k Blízkému východu pak existuje zpráva *POMED – Project on Middle East Democracy*).

Nasbírané údaje jsou pak zasazeny do širšího kontextu historického a geopolitického. Práce se ve tomto výkladu opírá o velké množství sekundární literatury. Většina publikací je dostupná v anglickém jazyce a převážně publikována ve Spojených státech, Velké Británii, Evropě, ale také v Izraeli, Číně a v Turecku. Český příspěvek do diskuze o vlivu externích států na Blízkém východě je zatím spíše limitovaný. Obecně i v cizojazyčné literatuře převládají odborné publikace a články, které se zabývají přístupy jednoho nebo komparace dvou ze světových hráčů (zejména USA a Evropské unie, nově také Číny). Předložená práce čerpá také z pramenů získaných ze zahraničních pobytů, přednášek a konzultací, převážně pak z Izraele (v letech 2004–2005) a ze Spojených států (v letech 2008–2009 a 2010–2011). Objem sekundárních zdrojů je enormní.

Sekundární literaturu lze rozdělit podle tematických a časových kapitol. V teoretických zdrojů se opírá především dvě díla: Cohenovu *Geography of the World System* a Buzanovu a Wæveru publikaci *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Buzan a Wæver představují důležitou rovinu analýzy, kterou je rovina regionální, ve které sledují dynamiku vztahů s ohledem na bezpečnostní aspekty. Práce je důležitým výchozím bodem pro studium aktivit mocností v izraelsko-arabském prostoru. Cohenova definice Blízkého východu jako pásma otřesu slouží jako druhý výchozí bod pro sledování přítomnosti externích států.

Z empirických publikací lze dále zmínit například ty, které analyzují vývoj zahraniční politiky jednotlivých mocností od konce studené války do současnosti (Ben-Zvi, Abraham: *The United States and Israel: The Limits of Special Relationship*. Dannreuther, Ronald (ed.): *European Union Foreign Policy: Towards a Neighborhood Strategy*. Legvold, Robert: *Russian Foreign Policy in the Twenty-first Century and the Shadow of the Past*. Liel, Alon: *Turkey in the Middle East. Oil, Islam, Politics*. Sutter, Robert G.: *Chinese Foreign Relations: Power and Policy since the Cold War*.).

Práce čerpá z řady elektronických zdrojů a odborných časopisů, které shrnují nejaktuálnější vývoj. Jedná se například o CSIS, Brookings Institution, Journal of Palestine Studies apod.

1.6 Metodologie

Základním předmětem práce je komparace vlivu mocností v izraelsko-arabském prostoru. Cílem je vysledovat obecné trendy, které jsou určující pro měření vlivu mocností v regionu. Komplexní dosažení výsledků je prováděno pomocí dvou hladin analýzy: obsahové a časové. Metodou práce je analýza a komparace empirických dat aplikovaných ve čtyřech časových bodech od sebe vzdálených zhruba desetiletým obdobím.

Z geopolitického hlediska je ale před analýzou obou hladin nutné v první řadě definovat význam regionu Blízkého východu pro zapojení vnějších států. Blízký východ představuje jednu z primárních zón působení externích mocností, jak dokazují i moderní geopolitické teorie, zejména Cohenova *Teorie geopolitických a geostrategických regionů*. Podle této teorie je region Blízkého východu (jehož je izraelsko-arabský prostor součástí) tzv. pásmem otřesu, neboli oblastí, kde nelze předpokládat snížený zájem mocností o dění v regionu. Z geopolitického hlediska představuje tento region díky své lokalitě, energetické důležitosti a politické výbušnosti předmět trvalého zájmu vnějších států.

Geografický prostor, v němž se mocenské soupeření odehrává, pak bude tvořit základ pro určení hierarchizace moci a následné stanovení indikátorů pro měření vlivu (tj. druhé hladiny analýzy). Práce bude v tomto směru vycházet z teorie regionálních bezpečnostních komplexů (*regional security complex theory* – RSCT), představené Buzanem a Wæverem, nejen v definování mocností v izraelsko-arabském prostoru (tj. rozlišením na supervelmoci, velmoci a regionální mocnosti), ale jejich teorie poslouží také jako základ pro určení indikátorů vlivu. Buzan a Wæver se zabývají primárně regionální bezpečnostní politikou, pro jejíž účely definují vnější státy, které v regionu působí. Jejich analytický systém je ideální k vytvoření multidimenzálního mocenského modelu pro studium regionální mocenské distribuce. V praxi tak dojde k rozšíření Buzanovy a Wæver základny bezpečnostních aspektů o indikátory moci a působení mocností (zejména politické a ekonomické).

Následně již práce přistoupí k empirické analýze vycházející z tohoto teoretického základu, který umožní sestavit indikátory vlivu, a ve dvou analytických hladinách definuje vliv externích mocností.

První hladina analýzy je časová a opírá se o čtyři body, které lze hodnotit jako přelomové pro vývoj v oblasti. Prvním je rozhraní let 1979–1980 (podepsání první mírové smlouvy mezi Izraelem a jeho arabským sousedním státem Egyptem), druhé období budou roky 1992–1993 (dosažení dohody mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny), třetím časovým výsekem budou léta 2002–2003 (představení prvního multilaterálního mírového plánu pro řešení izraelsko-palestinského konfliktu v době po krachu mírových jednání) a v neposlední řadě rok 2010 (nejvíce současný bod). Cílem práce je řešit v logické posloupnosti problematiku míry vlivu pěti mocností v izraelsko-arabském prostoru v těchto obdobích.

Obsahová analýza bude v takto definovaných časových obdobích porovnávat stanovené indikátory pro měření vlivu externích mocností v izraelsko-arabském prostoru. Vychází z předpokladu, že zapojení je mnohoúrovňové a nelze je definovat na základě jednoho typu vstupu nebo činnosti (zahraničně-politického nástroje). Výsledkem bude čtyřúrovňová analýza opírající se o prosazování vojenského, politického, ekonomického a kulturního vlivu, jež bude dále rozdělena na dílčí kategorie.

1.7 Hypotéza práce

Izraelsko-arabský prostor zaujímá v zahraničně-politických koncepcích států významné místo, které úzce souvisí s širšími politickými, bezpečnostními a ekonomickými zájmy. Izraelsko-arabský konflikt je pro mocnosti prostředkem nejen k jejich dosažení, ale i oddálením se od nich, není-li jejich činnost akceptována stranami izraelsko-arabského konfliktu. Vývoj na tomto poli může vést k posilování stejně jako oslabení jejich vlivu v oblasti.

Hypotézou práce je, že prosazení světových a regionálních mocností v určitém regionu, v tomto případě konkrétně v izraelsko-arabském prostoru, lze sledovat a studovat prostřednictvím komplexního zkoumání různých měřítek: vojenských, politických, ekonomických, energetických a kulturních.

Postulátem práce je, že dominantní postavení Spojených států v izraelsko-arabském prostoru zůstává nezpochybnitelné. Od podepsání dohod v Camp Davidu v roce 1978 se staly na dlouho určující mocností v regionu. Devadesátá léta znamenala Pax Americana v oblasti Blízkého východu. Nicméně s příchodem nového tisíciletí vyznívá americké působení v regionu jako slabší, méně rozhodné a méně schopné samostatně implementovat své cíle. Americká moc v regionu, ač zůstává výrazně dominantní a neohrožená, zaznamenává jistý pokles daný posilováním moci konkurenčních vnějších mocností, konkrétně Ruska, Evropské unie, Číny a Turecka.

Zájmy těchto celků již nemohou Američané přehlížet a je zřejmé, že existuje prohlubující se propast mezi jejich stanovisky k izraelsko-palestinskému prostoru, které nutí Spojené státy ke konkrétnější formulaci pozic, jež se stále více přibližují pozicím ostatních celků a neumožňují prosazování vlastních zájmů nezávisle na ostatních jako v dřívějších obdobích.

Cílem práce je zjistit, do jaké míry se vyvíjí prolínání vlivu mocností v historickém kontextu prostřednictvím aktivit na poli politickém, vojenském, ekonomickém a kulturním, a vyvodit závěry, které zhodnotí dlouhodobější a obecnější trendy a oblasti působení v izraelsko-arabském prostoru.

1.8 Struktura práce

Práce je rozdělena do sedmi kapitol. Po obecném úvodu následuje teoretická kapitola, která se detailněji zabývá postavením regionu Blízkého východu v geopolitických strategiích a vytváří základ pro definici tohoto regionu jako klíčové geopolitické oblasti, jež hraje zásadní roli v zahraničně-politických úvahách externích států. Teoretické geopolitické ukotvení regionu pak doplňují dva aspekty: stanovení hierarchie moci v regionálních kontextech a definice vlivu, který vnější aktéři uplatňují. Teoretický základ definice regionu se opírá o Cohenovu teorii geopolitických a geostrategických regionů. Hierarchie vychází z teoretického základu regionálních bezpečnostních komplexů, představeného Buzanem a Wæverem, který slouží jako prostor pro měření vlivu mocností podle předem stanovených indikátorů

Následné čtyři tematické kapitoly analyzují kategorie vlivu vymezené teoretickou částí v praxi. Pojetí těchto kapitol je totožné. Jejich úvodní části představují základní geopolitické charakteristiky typické pro sledované období, které jsou následovány konkrétními ukazateli a komentáři v čtyřech kategoriích vlivu. Ty se zaměřují na aktivity externích států v oblastech vojenské, politické, ekonomické a kulturní. Kapitoly porovnají podle předem stanovených indikátorů intenzitu a sílu zapojení Spojených států, Evropské unie (před rokem 1993 na státy Evropských společenství), Ruské federace (Sovětského svazu), Číny a Turecka.

V souladu s touto logikou proto třetí kapitola analyzuje situaci v letech 1979–1980, podává úvod do geopolitického rozložení sil a hlavních aktivit pěti mocností v izraelském prostoru před uzavřením mírové smlouvy v Camp Davidu a dále sleduje vojenské zapojení v řadě kategorií (včetně komparace zbraňové politiky). Následuje výčet politických a diplomatických aktivit a pozic k hlavním otázkám sporu. Z ekonomického pohledu sleduje práce obchodní výměny, sankce, bilaterální ekonomické vztahy s jednotlivými státy v regionu. Kulturní oblast doplňuje první tři kategorie. Tato kapitola se věnuje hlavně rozdělení vlivu v Levantě v rámci bipolárního systému.

Další tři kapitoly (kapitoly IV. - VI.) postupují analogicky jako kapitola III. Ve stejných kategoriích porovnávají aktivity mocností v obdobích let 1992–1993 (kapitola IV.), 2002–2003 (kapitola V.) a 2010–2011 (kapitola VI.).

Následuje závěrečná kapitola práce, která shrnuje výsledky a vyvozuje obecné závěry nastíněné v kapitolách tři až šest.

2 Teoretický rámec

Stanovení vlastního teoretického rámce, který definuje parametry pro hierarchické postavení mocností v izraelsko-arabském prostoru, se bude opírat o stávající teoretická východiska a přístupy, vztahující se k mezinárodním a regionálním hierarchiím. Metodologickým základem této práce je kombinace geopolitických a mezinárodně politických aspektů. Z geopolitického pohledu je kladen důraz na geografický prostor – region, ve kterém analyzované mocnosti působí, s cílem poukázat na vazbu mezi politickou silou a geografickým prostorem. Definice prostoru poslouží jako základ pro vysvětlení, proč a jak se v dané oblasti externí vliv projevuje. Sestavení hierarchického žebříčku mocností odvozeného z definice moci pak odkryje mocenskou sílu států v regionálním prostoru. Kombinace těchto dvou koncepcí vytvoří vlastní regionální rámec a určí faktory, které jsou pro měření vlivu mocností rozhodující.

2.1 Ukotvení regionu Blízkého východu v geopolitických teoriích

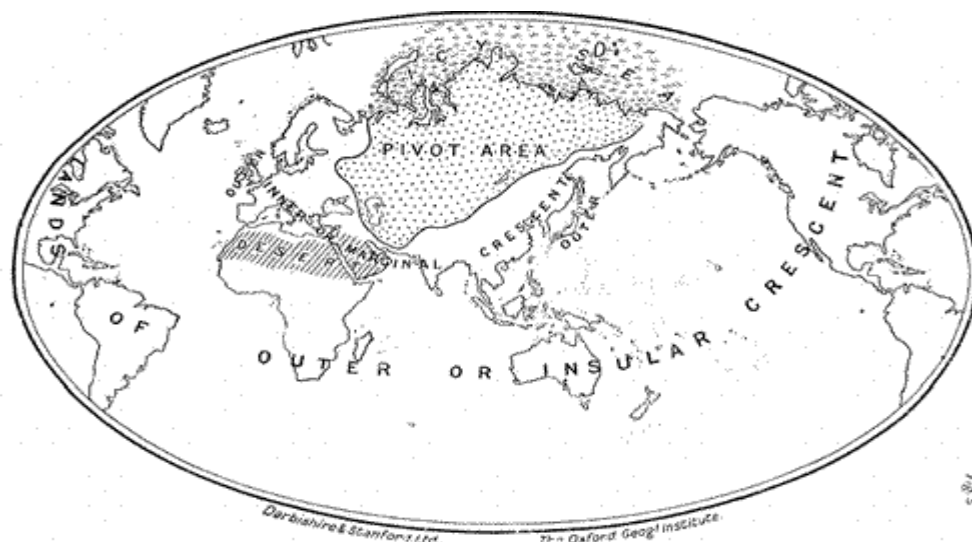
Obecně vzato, novodobé geopolitické teorie vyzdvihují klíčovou roli určitých regionů v určitých časových obdobích a Blízký východ se postupem času stal jedním z nich.

Klíčová role dané geografické oblasti jako základu pro získání mocenského postavení je jádrem již Mackinderovy teorie⁶ z počátku 20. století. Ta považuje za zásadní oblast tzv. Heartland (zhruba dnešní Rusko a východní Evropu). Blízký východ zaujímá v Mackinderově teorii nejviditelnější roli, tzv. arabsko-blízkovýchodní poušť spadá společně s dalšími dvěma oblastmi do klíčové zóny přímo sousedící s Heartlandem, do které tvoří vstupní bránu. Tuto oblast nazývá Mackinder tzv. vnitřním pŕlměsícem (*Inner Crescent* – viz mapa⁷). V praxi se zjednodušeně jedná o pŕlměsíc, který přímo obklopuje Heartland. Tato teorie bezesporu reaguje na historii mezinárodních vztahů 19. století a na mocenské soupeření mezi Ruskem a Velkou Británií, tj. mezi kontinentální a námořní mocnostmi. Tato teorie může být z dnešního pohledu zastaralá; význam regionu vzrostl již krátce po publikování díla Mackindera a souvisel i s objevením ropných ložisek na Blízkém východě ve 30. letech 20. století.

⁶ Geopolitik Halford J. Mackinder dělí svět na dva ostrovy. První, tzv. Světový ostrov, je tvořen Asií, Evropou a Afrikou. Centrem Světového ostrova je Heartland. Okolní oceány a kontinenty pak náležejí do okolního, méně důležitého druhého „ostrova.“

⁷ Mackinder pracuje s pojmy centrální oblast a vnitřní a vnější pŕlměsíc.

Mackinder, J. Halford: *The Geographical Pivot of History*. The Geographical Journal, vol. 24, no. 4, 1904. str. 435.

Narůstající geostrategická důležitost Blízkého východu v mezinárodní politice po rozpadu Osmanské říše a zejména s koncem druhé světové války se začíná odrážet také v geopolitických teoriích, které na Mackindera navazují. Nicholas John Spykman představuje v roce 1944 koncept tzv. Rimlandu, teritoria obklopujícího Mackinderův Heartland. Tato oblast, zahrnující pobřežní pás Eurasie (včetně Blízkého východu), nahrazuje ve své důležitosti dříve klíčové postavení Heartlandu. S koncem druhé světové války se tedy Blízký východ dostává do popředí zájmu geopolitiků a je definován jako jeden z klíčových regionů světa. V praxi se vlivná teorie Spykmana odrazila na Blízkém východě v prosazování teorie zadržování například prostřednictvím vytvoření tzv. Bagdádského paktu v polovině 50. let minulého století.

Od počátku studené války tak Blízký východ, jako strategicky významná křižovatka, zaujímá v geopolitických teoriích důležitou roli a svojí povahou přitahuje pozornost novodobých geopolitiků. Spykmanův Rimland⁸, ale zejména Cohenova teorie geopolitických a geostrategických regionů⁹ vysvětlují důležitost Blízkého východu jako regionu, v němž uplatňují vnější státy svůj vliv. Blízký východ (bez severní Afriky) je v teoriích označován jako oblast představující pro supervelmoci mimořádně důležité území.

⁸ Rimland je podle teorie Nicholase Johna Spykmana teritoriem obklopujícím Mackinderův Heartland. Na mapě vytváří pomyslný půlměsíc táhnoucí se od západní Evropy přes Středozemní moře, Malou Asii a Indii až po Čínu. De facto zahrnuje i oblast Arktidy, již dříve nebyla přikládána velká geopolitická významnost, ale dnes se díky svým nerostným zdrojům dostává do popředí zájmu velmocí.

⁹ Cohen, B. Saul ve své knize *Geography of the World System* nazývá Blízký východ tzv. pásmem otřesu. V anglickém jazyce používá označení *shatterbelt*.

Cohen ve své teorii geopolitických a geostrategických regionů¹⁰ vysvětluje a definuje tento region jako prostor, v němž je mocenské soupeření nevyhnutelné. Ačkoli je jeho teorie formulována během studené války a její aplikace byla namířena na bipolární formu mezinárodního systému, její teze jsou relevantní i v současné situaci. Samuel B. Cohen řadí Blízký východ do kategorie, kterou nazývá tzv. pásmem otřesu. Pod tímto termínem má na mysli „velké, strategicky umístěné regiony, které jsou vnitřně hluboce rozděleny a současně se zmítají v soupeření mezi geostrategickými světy velkých mocností“¹¹. Jeho teorie (na rozdíl od Huntingtonovy teorie střetu civilizací) nepředpokládá, že může dojít k politickému a ekonomickému sjednocení regionu proto, že region sám není schopen překonat vnitřní konflikty, které jsou často umocněny vazbami na vnější mocnosti uplatňující své vojenské, politické či ekonomické zájmy.

Pokles zájmu mocností o udržení vlivu v pásmech otřesu není pravděpodobný, naopak ustavení vlastní sféry vlivu je považováno za strategicky zásadní. Pro přímořský svět závislý na obchodu (tj. geostrategický region s USA jako centrem) představuje Blízký východ klíčový region, který kontroluje strategická moře a znamená přístup ke strategickým surovinám. Euroasijská kontinentální říše (s centrem SSSR) naopak usiluje o kontrolu regionu kvůli jeho poloze a strategickým cestám, které ji přímo ovlivňují.

Cohenova definice je i v současném rozložení sil zásadní, neboť jednou ze základních podmínek pásma otřesu je přítomnost dvou nebo více světových mocností, jejichž zájmy se v této oblasti protínají. Ačkoli Spojené státy udržují od roku 1989 svoji dominantní pozici, ostatní vnější státy aspirují na posílení svého vlivu v regionu. I v současné době je proto tento region, jak uvádí například ve své knize *Velká šachovnice* Z. Brzeziński, bývalý poradce pro národní bezpečnost, považován za „geopolitické ohnisko střetu (*Arc of Crisis*)“¹².

Cohenovu teorii lze použít jako základ pro definici izraelsko-arabského prostoru (jako součásti regionu Blízkého východu) jako pásma otřesu, v němž se střetávají zájmy řady mocností, které se snaží o prosazení a vytvoření vlastní sféry vlivu. Současně se lze v definování tohoto prostoru odvolat také na definici subkomplexu v rámci teorie regionálních bezpečnostních komplexů

¹⁰ Cohen, Saul, B.: *Geography of the World System*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2003. Str. 327-359.

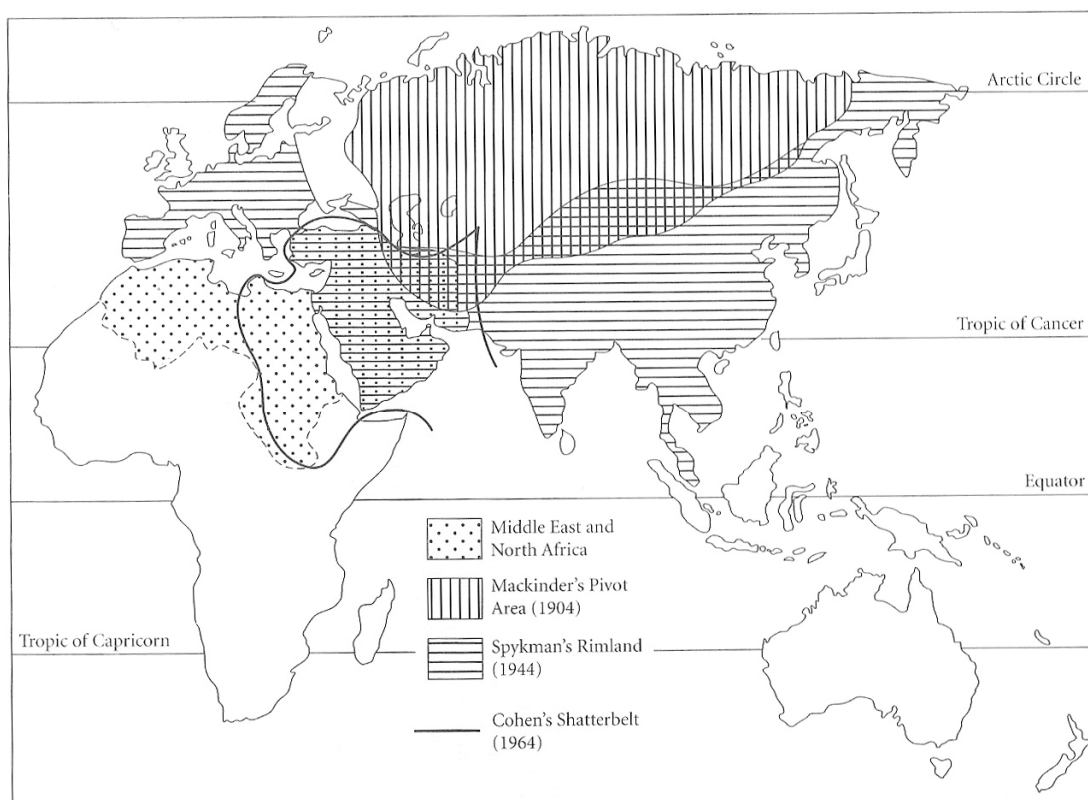
¹¹ Cohen, Saul, B.: *Geography of the World System*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2003. str. 43.

¹² Brzezinski, Zbigniew: *Velká šachovnice*. Praha: Mladá fronta, 1999. Str. 53.

Buzana a Waevera, podle kterých je subkomplex integrální součástí širšího komplexu a jeho vztahy jsou s ním úzce propleteny. Podle Buzana a Waevera je právě Blízký východ nejnázornějším příkladem a skládá se z řady subkomplexů, kdy izraelsko-arabský prostor je jedním z nich¹³.

Blízký východ je klasickou oblastí Rimlandu či dle Cohenovy teorie pásmem otřesu, kde na sebe vlivy externích aktérů neustále narážejí a kde dochází ke konstantním kolizím rozkolísaných geopolitických hranic. Analogicky na Spykmanovy teorie Rimlandu či Cohenovy teorie geostrategických regionů lze také aplikovat myšlenku, že strategické výboje na Mackinderovo klíčové území vnitřního kruhu nemizí. Blízký východ je proto z globálního pohledu, který podporují také hlavní geopolitické teorie, regionem, kde kolidují politické, vojenské, bezpečnostní, ale také hospodářské zájmy vnějších aktérů.

Následující mapa shrnuje geopolitický pohled na region Blízkého východu podle tří významných představitelů Mackindera, Spykmana a Cohena:

¹³ Buzan, Barry a Wæver, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. Str. 51.

Zdroj: Louise Fawcett: International Relations of the Middle East, str. 109.¹⁴

Důležitým faktorem pro teoretické ukotvení výzkumu vlivu a střetu hlavních mocností na Blízkém východě je fakt, že region Blízkého východu svojí povahou zapadá do kategorie pásma otřesu ve všech sledovaných obdobích (tj. 1979–2010). Bipolární struktura mezinárodního systému se v oblasti izraelsko-arabského prostoru projevila silnou rivalitou mezi USA a Sovětským svazem či v Cohehově pojetí mezi euroasijskou kontinentální říší a přímořským světem závislým na obchodu. V prvním sledovaném roce (1979–1980) dochází k výraznějšímu omezení dosavadního postupu Sovětského svazu a obnovení silného vlivu USA. Zatímco v 50. letech došlo k posílení sovětské přítomnosti na Blízkém východě (ukotvení spojení se Sýrií a počátek kooperace s Egyptem), konec 70. let charakterizuje změna rovnováhy moci po příklonu Egypta ke Spojeným státům. Od tohoto období vliv USA postupně sílí. Sovětský vliv ale zcela neustoupil, Moskva si až do konce studené války udržela významný vliv v Sýrii, která představovala prodlouženou ruku jejich destabilizačních aktivit.

Počátek 90. let a následné dvě dekády pak představují výraznou dominanci USA. Trvalost unilaterálního postavení USA je sice předmětem řady akademických diskusí a již na konci první dekády 21. století lze jistě zaznamenat prosazování zájmů dalších vnějších mocností – Evropské unie, Ruska, Číny či Turecka na regionální úrovni, které není s počátkem 90. let 20. století srovnatelné. I přesto ale vycházíme z pohledu, že stále nelze hovořit o jednoznačném konkurentovi USA, ač zejména v ekonomické oblasti je vliv USA nejvíce relativizován.

2.2 Definice vlivu a externího působení

2.2.1 Hierarchie v mezinárodním systému – teoretický základ

Komparace vlivu vnějších globálních a regionálních aktérů na Blízkém východě není možná bez definice termínů supervelmoc, globální velmoc, rozvíjející se („*emerging*“) mocnost či regionální velmoc. V odborné literatuře se lze setkat nejen s bohatou škálou různých termínů pro vlivné státy v mezinárodním systému, ale také se stejně rozmanitou mozaikou jejich definic. Porozumění hierarchickému uspořádání vlivu vnějších států na Blízkém východě bude lépe dosaženo objasněním výše zmíněných termínů. Mnoho studií mezinárodních vztahů se snaží vysvětlit mocenskou politiku a vztahy mezi jednotlivými aktéry mezinárodních vztahů pomocí různých teorií – ať již se jedná o klasický Morgenthauův koncept rovnováhy moci, tj. mezinárodního uspořádání udržovaného velmocemi či o koncept polarity. Oba koncepty v podstatě přisuzují hlavní roli nejvýznamnějším aktérům mezinárodního systému.

Ačkoli ve vědeckých studiích stále existuje obecná shoda, že jedinou současnou supervelmocí v mezinárodním systému jsou Spojené státy (Huntington, Zakaria, Nye, Layne,

¹⁴ Fawcett, Louise: *International Relations of the Middle East*. Oxford: Oxford University Press, 2005. Str. 109. Převzato z Drysdale, A. a Blake, G.H.: *The Middle East and North Africa*. Oxford University Press, 1985.

Krauthammer)¹⁵, otázka mocenské hierarchie mezinárodního systému se stejnou jednoznačností zodpovězena není. Definice vlivných mezinárodních aktérů není v teoretické rovině jednotná. Regionální mocenskou hierarchii ve svém akademickém článku *How to Compare Regional Powers* řeší také Detlef Nolte¹⁶.

Martin Wright patří k jednomu z prvních autorů, který ve svém dnes již klasickém textu *Silová politika*¹⁷ pojednává o mocenské hierarchii. Wright rozlišuje dominantní mocnosti, velmoci a méně významné mocnosti (*small or minor powers*). Odděleně definuje regionální mocnosti a střední mocnosti. Regionální mocnosti se stávají adepty na střední mocnosti v mezinárodním systému.¹⁸

Cohenovo rozdělení počítá s pětiúrovňovou strukturou uspořádání národní moci v mezinárodním systému (Cohen 2003: 46–49). Do první kategorie řadí hlavní mocnosti (*major powers*), za které považuje USA, EU, Čínu, Rusko a Japonsko, tzn. státy mající dosah do všech tří geopolitických říší. Druhá kategorie je na úrovni regionálních států – tj. mocností, které mají dosah v rámci svých geopolitických regionů a v určitých oblastech také v globálním měřítku. Do třetí, čtvrté a páté úrovně spadají státy, které mají vliv pouze v určité části svého regionu.

Organski and Kugler¹⁹ představují ve svém konceptu teorie přesunu moci (*power transition theory*) hierarchii, kterou označují za „pyramidu moci“ – nejsilnější stát, který stojí v čele mezinárodního systému, nazývají dominantní mocností. Velmoci, střední velmoci a malé mocnosti jsou jí potom podřízeny, jak ukazuje tato tabulka.

¹⁵ Huntington, Samuel P: *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001. Zakaria, Fareed: *Post-American World*. New York: W. W. Norton & Company, 2011.

Krauthammer, Charles: *Unipolar Moment*. Foreign Affairs, 1991-1992.

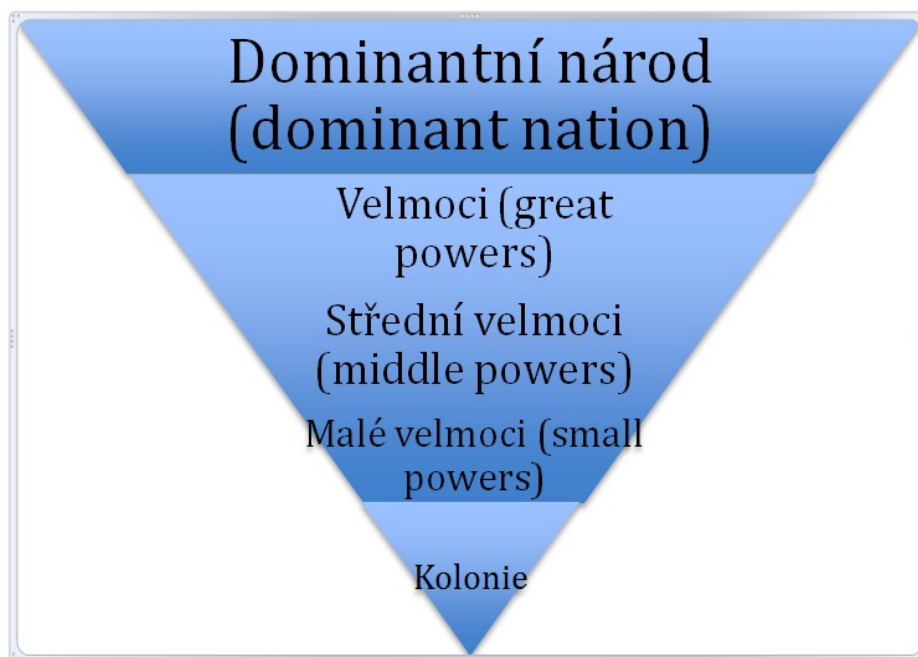
Layne, Christopher. *The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States' Unipolar Moment.* International Security 31, no. 2, podzim 2006. Str. 7-41.

¹⁶ Nolte, Detlef: *How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics*. Review of International Studies, British International Studies Association, 2010. Str. 7. In: [http://www.giga-](http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf)

¹⁷ Martin Wright ve své knize *Power Politics*, publikované v roce 1946 a později znovu v roce 1978, rozděluje mocnosti na dominantní mocnosti, velké mocnosti a malé mocnosti.

¹⁸ „Státy s obecným zájmem zaměřeným na region a s kapacitou samostatně jednat v této oblasti lze považovat za místní mocenské státy... takové regionální mocenské státy budou pravděpodobně kandidáty, v celkovém systému států, na pozici středních mocností.“ Wright: *Power Politics*. Str. 63.

¹⁹ Kugler, Jack a Organski, A. F. K.: *The Power Transition: A Retrospective and Prospective Evaluation*. In: Midlarski, Manus I. (ed.): *Handbook of War Studies*. Boston: Unwin Hyman, 1989. Str. 171–194. In: <http://www.cas.buffalo.edu/classes/psc/fczagare/PSC%20346/Kugler%20and%20Organski.pdf>

Graf: hierarchická distribuce moci v mezinárodním uspořádání podle Organskiho (1968).

Organskiho teorie poskytuje dobrý výchozí bod pro klasifikaci států v mezinárodním systému, její nevýhodou pro potřeby této práce je však její zaměření na globální systém. Teorie přesunu moci popisuje mezinárodní systém jako mezinárodní hierarchii moci²⁰. Na regionální i globální pohled a hierarchizaci států se ale v teorii zaměřují dva důležité koncepty. První, přímo inspirovaný modelem Organskiho a Kuglera, přidává k jejich analýze klíčový aspekt regionálního pohledu. Představil jej Douglas Lemke ve svém „multiple hierarchy model“.²¹ Lemkeho model představuje důležitý element: mezinárodní systém definuje jako sérii paralelních mocenských systémů, kdy každý z nich funguje na podobné bázi jak ve vztahu k ostatním mocenským systémům, tak k celkové mezinárodní mocenské hierarchii. Tato revize vyzdvihuje klíčový element sub-systému v rámci celového mezinárodního systému.²² Dává tak prostor pro sestavení regionálních mocenských hierarchií. Zatímco Organski představuje jednu mocenskou pyramidu, Lemke vkomponoval do Organskiho globální pyramidu řadu menších mocenských pyramid, které reflektují lokální a regionální systémy a současně v nich fungují stejné zákonitosti, co se týče mocenské hierarchie, jako v globálním systému. Vyzdvihuje tak nejen roli dominantních států v globálním měřítku, ale také roli regionálních mocností, které působí v teritoriálně omezeném prostoru.

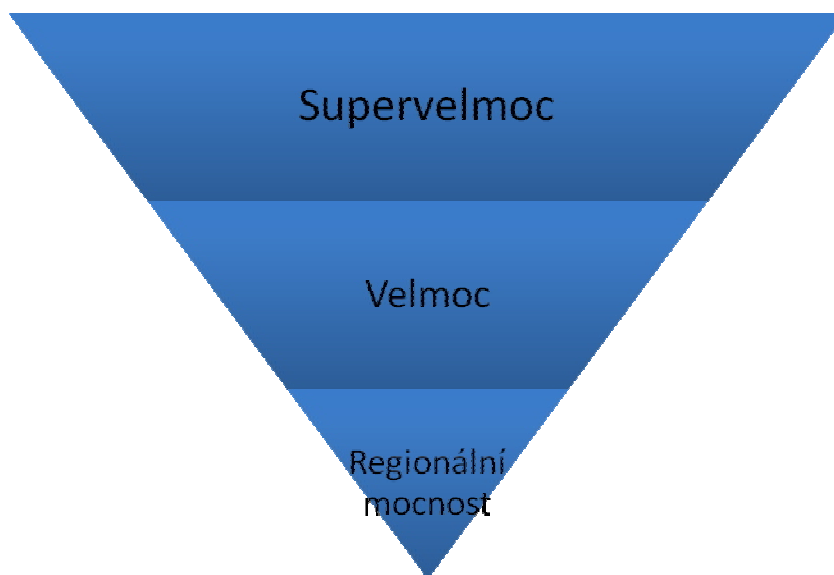
Propojení regionálního a globálního a adaptace hierarchizace mocností na toto uspořádání je představeno též v modelu Barryho Buzana a Ole Wævera v jejich knize *Regiony a*

²⁰ Lemke, Douglas: *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. Str. 48.

²¹ Lemke, Douglas: *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. Str. 48.

²² Lemke, Douglas: *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. Str. 48.

*mocnosti: Struktura mezinárodní bezpečnosti*²³. Buzan používá třístupňovou strukturu pro hierarchizaci síly mocností, kterou lze v grafu zobrazit takto:

Regionální mocenská hierarchie pak tvoří základ jeho práce pro představení teorie regionálních bezpečnostních komplexů (*regional security complex theory* – RSCT). Buzan a Wæver rozlišují mezi supervelmocemi, velmocemi a regionálními mocnostmi.²⁴ První dvě kategorie států mají vliv na globální úrovni, regionální mocnosti pak ovlivňují své vlastní regiony a mají menší vliv v globálním měřítku. Buzan a Wæver používají svůj model k vytvoření modelů regionálních bezpečnostních politik. Jimi vytvořené regionální jednotky a jejich analytický systém jsou ideální i pro multidimenzionální mocenský model pro studium regionální mocenské distribuce.²⁵

Definice mocností a jejich vlivu v izraelsko-arabském prostoru budou proto vycházet z pojetí Buzana a Wævera. Jejich model bude rozšířen o elementy moci, které povedou k lepšímu zmapování a kvantifikaci vlivu externích mocností v izraelsko-arabském prostoru.

Podle Buzanovy a Wæverovy klasifikace je nejsilnějším státem v mezinárodním systému supervelmoc. Kritéria pro dosažení postavení supervelmoci jsou náročná, vyžadují široké spektrum schopností napříč mezinárodním systémem²⁶. Supervelmoc musí disponovat prvotřídními vojenskými a politickými schopnostmi, které se zároveň musí opírat o ekonomickou sféru, dále se musí prezentovat a být akceptována jako supervelmoc jinými státy a působit

²³ Buzan, Barry a Wæver, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

²⁴ Buzan, Barry a Wæver, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. Str. 34.

²⁵ Nolte, Detlef: *How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics*. Review of International Studies, British International Studies Association, 2010. Str. 7. In: http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf

²⁶ Buzan, Barry a Wæver, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. Str. 34.

globálně.²⁷ Tyto předpoklady v současné době splňují pouze Spojené státy; pro potřeby této práce je nutné pohlédnout také do období před koncem studené války, kdy druhou supervelmocenskou pozici zastával Sovětský svaz. Napříč odbornou literaturou existuje stále obecná shoda (ačkoli predikce ohledně budoucího vývoje se již značně odlišují), že Spojené státy nejsou v současné době ohroženy žádným jiným státem na globální úrovni.²⁸

Druhou kategorií je velmoc (*great power*). V porovnání s první kategorií není dosažení tohoto statusu tolik náročné, co se týče schopností a role v mezinárodním systému. Velmoci nemusí disponovat velkými schopnostmi ve všech kategoriích. Dle Buzana a Wævera se velmoc odlišuje od regionální mocnosti (viz níže) hlavně v tom, že má z pohledu jiných států mezinárodního systému ekonomický, vojenský a politický potenciál stát se supervelmocí v krátkodobém nebo střednědobém horizontu a má sklon sama sebe za potenciální supervelmoc považovat. Ze států, jež jsou předmětem analýzy, do této kategorie bezesporu spadá Čína ve všech sledovaných obdobích, Rusko se do kategorie „druhořadé“ velmoci propadlo po problémech v 90. letech a zatím se nevrátilo na supervelmocenské postavení, srovnatelné se studenoválečným obdobím. V případě států Evropských společenství/Evropské unie používají Buzan a Wæver termín „rozvíjející se“ velmoc (*emerging great power*) pro rané období evropské integrace, pro post-studenoválečné období už používají termín velmoci s tím, že se v případě EU nedá očekávat dosažení supervelmocenského postavení v krátkodobém horizontu.²⁹

Poslední mocností, která zatím nebyla zařazena do žádné kategorie a je jednou z pěti analyzovaných v této práci, je Turecko. Postavení Turecka na Blízkém východě podle Buzanova a Wæverova rozdělení nejlépe vysvětluje termín regionální mocnost. Regionální mocnost je dle Buzana a Wævera takový stát, který má velkou kapacitu ovlivňovat dění ve svém regionu, nikoli ale v širokém spektru oblastí na globální úrovni. Turecko (jako regionální mocnost) má skromnější cíle a rozsah činností, avšak v regionálním kontextu se může stát klíčovým hráčem. Podobně Iver Neumann³⁰ definuje regionální mocnost jako stát, který nedosahuje na úroveň vyšší než střední mocnosti (*middle power*), ale v rámci svého teritoria zastává významnou roli. Do kategorie regionálních mocností by podle Buzana a Wævera spadl z blízkovýchodních států Izrael, Írán, Egypt, Irák či Saúdská Arábie.

Z výše uvedeného proto vyplývají následující regionální mocenské hierarchie, s nimiž bude předkládaná práce v empirické části dále pracovat a jejichž validitu bude ověřovat.

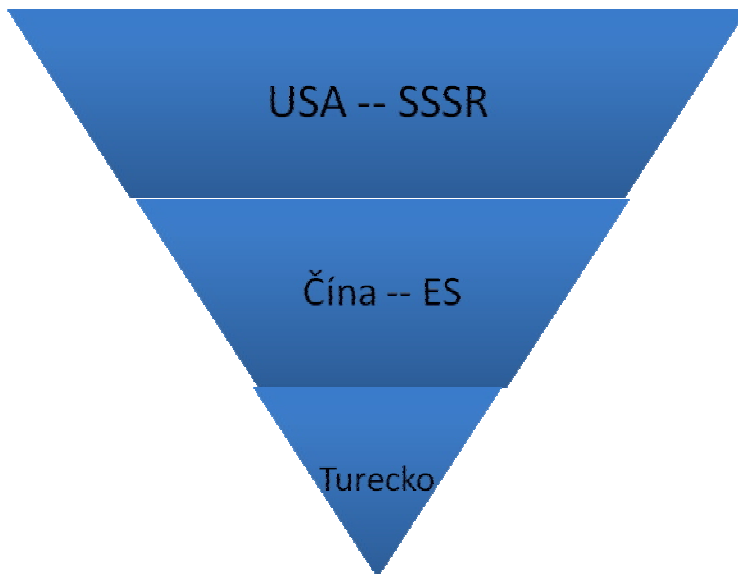
²⁷ Buzan, Barry a Wæver, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. Str. 35.

²⁸ Nolte, Detlef: *How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics*. Review of International Studies, British International Studies Association, 2010. Str. 7. In: http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf

²⁹ Buzan, Barry a Wæver, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. Str. 36.

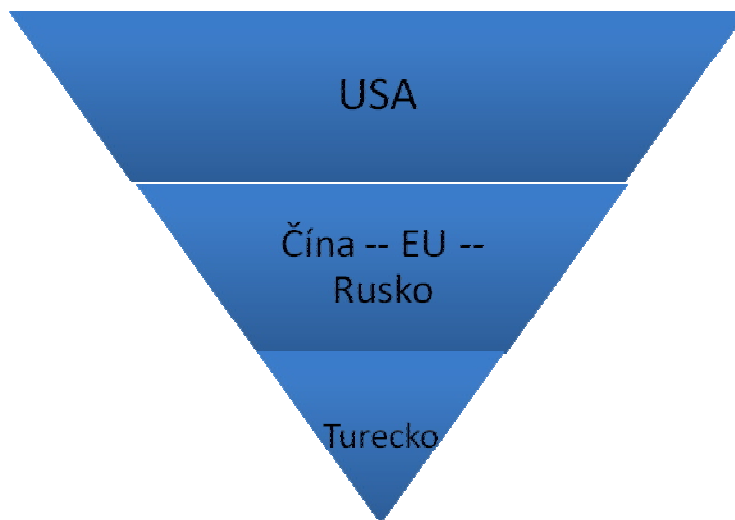
³⁰ Neumann, Iver: *Regional Great Powers in International Politics*. New York: St. Martin's Press, 1992.

První sledované období (1979-1980):

Graf: předpoklad hierarchického uspořádání mocností v izraelsko-arabském prostoru v letech 1979-1980 na základě teorie Buzana a Wævera

Pro ostatní sledovaná období (1993-2010):

Graf: předpoklad hierarchického uspořádání mocností v izraelsko-arabském prostoru v letech 1993-2010 na základě teorie Buzana a Wævera

2.2.2. Hierarchizace moci – určení indikátorů vlivu v izraelsko-arabském prostoru

Určení hierarchizace států v rámci regionu je jeden z aspektů, který pomůže určit konkrétní vliv mocností v izraelsko-arabském prostoru. Sestavení parametrů, dle kterých se pak daný vliv bude měřit, je aspekt druhý. Obecně nelze hierarchizace moci externích států v určitém regionu dosáhnout bez definice moci a vlivu států v mezinárodním systému.

Definice moci státu má své centrální místo v mezinárodní politice a pohled na to, jak ji lze měřit, zůstává její základní otázkou. V teoretické rovině proto existuje velká řada přístupů, které se měřením moci států zabývají, přičemž právě obtížnost měřitelnosti vede k řadě různých definic.

Za tradiční parametry pro určení tzv. národní síly států jsou považovány zejména měřitelné údaje, jako jsou velikost území státu, velikost jeho HDP, ekonomická a vojenská síla a nerostné bohatství. Tento pohled kombinuje geografické, ekonomické, vojenské, demografické, případně politické aspekty, na jejichž základě se sestavuje žebříček nejsilnějších států v mezinárodním systému.³¹

Samotné určení síly státu je ale pouze předpokladem k určení vlivu, jaký má daný stát v určité geografické oblasti. Ukazatele určující sílu státu, ač jsou prokazatelně zásadní pro stanovení míry vlivu, nemohou logicky reflektovat komplexnost zapojení třetích států a jejich reálnou sílu v určitých světových regionech, která se zakládá na tom, jak je tato síla převedena ve faktický vliv.

Síla států má tedy určující význam pro vliv, kterým se promítá do mezinárodní politiky. Pomocí vlivu lze vysvětlit zákonitosti hierarchického uspořádání v určitém regionu, a to sestavením stupnice od nejdůležitějších po nejméně vlivné prvky. Moc je tedy v tomto smyslu definována především jako schopnost státu prosazovat své zájmy pomocí aplikace ekonomických, vojenských, politických a dalších nástrojů. Slovy Josepha Nye je moc schopnost ovlivnit výsledky tak, aby odpovídaly vlastní představě, a je-li to nutné, změnit chování jiných, aby bylo těchto cílů dosaženo.³² Případně lze využít Dahlovu klasickou definici moci, kterou definuje jako „schopnost dosáhnout toho, aby jiní dělali něco, co by sami od sebe neudělali“³³.

V konkrétní podobě se pak jedná o kombinaci nástrojů. Ty jsou často odrazem jiného pohledu na povahu mezinárodního systému. Liberální, realistická či konstruktivistická větev teorií mezinárodních vztahů nabízí vlastní pohled a definici síly států v mezinárodním systému a jejich nejnovější modifikace často integrují východiska konkurenčních škol. Spojení všech tří škol pak vede k sestavení komplexního rámce, který kombinuje prvky tzv. tvrdé a měkké moci stejně jako konstruktivistická východiska.

Realistická a neorealistická škola³⁴ mezinárodních vztahů považuje za základ tzv. tvrdou moc. Realisté a neorealisté vycházejí z předpokladu, že vo-

³¹ Morgenthau 1985: 127–183, Organski 1968: 124, Waltz 1979: 129–131, Mearsheimer 2001.

³² Nye, Joseph, S. Jr.: *Limits of American Power*. Political Science Quarterly. Vol. 117, No. 4, 2002–2003.

³³ Dahl, Robert: *Who Governs?* Yale: Yale University Press, 1961.

³⁴ Morgenthau 1985, Waltz 1979, Mearsheimer 2001.

jenská a ekonomická moc se rovnají schopnostem státu ovlivňovat mezinárodní/regionální dění. Tradičně, a do jisté míry zjednodušeně, se elementy tvrdé moci definují jako donucovací (*coercive*) – klasickým příkladem z této kategorie je vojenská intervence, ekonomické sankce či donucovací diplomacie. Na druhou stranu liberální školy zdůrazňují aspekty tzv. měkké moci – zdůrazňují spolupráci a prosazování sdílených politických kulturních a ideových strategií.³⁵ Podle Nye jsou zdroji tvrdé moci donucovací schopnosti jako vojenské a ekonomické prostředky, měkká moc je založena na kultuře, hodnotách a institucích.³⁶ Z definice Nye lze obecně vyvozovat, že hlavní dělicí čarou je, zda je změna chování jiných aktérů dosažena prostřednictvím donucování (*coercion*) či dobrovolným přesvědčováním a měkká moc je protikladem tvrdé moci. Tato definice ale postrádá nutnou míru konkrétnosti.

Je zřejmé, že státy aplikují kombinaci faktorů tvrdé a měkké moci a jejich strategie se opírají o prvky obou. Lze tvrdit, že měkká moc doplňuje moc tvrdou a obě jsou velmi úzce propojeny. Wilson³⁷ kombinuje prvky měkké a tvrdé moci a přichází s termínem chytrá moc (*smart power*), kterou definuje jako „schopnost aktéra kombinovat elementy tvrdé a měkké moci tak, aby navzájem sloužily jeho účelům a byly prosazovány efektivně a účinně“.

Hierarchii nelze měřit pouze na základě objektivních prvků, například legitimita a uznání je důležitým komponentem vlivu. Tomuto zřeteli věnuje pozornost konstruktivistický pohled, který považuje příslušnost k jisté skupině států (supervelmoc, velmoc, regionální mocnost) za sociální kategorii, která se odvíjí od uznání ostatních, stejně silných nebo slabších států v systému.³⁸ Konstruktivistický přístup tedy nahlíží na mocenské hierarchie z pohledu sdílených porozumění, která vznikají v rámci skupin států.³⁹

³⁵ Nye, Joseph: *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. Cambridge: Basic Books, 1990. Str. 167.

³⁶ Nye, Joseph: *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. Cambridge: Basic Books, 1990. Str. 177–192.

³⁷ Wilson, Ernest, J.: *Hard Power, Soft Power, Smart Power*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2008. Str. 115.

³⁸ Nolte, Detlef: *How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics*. Review of International Studies, British International Studies Association, 2010. Str. 892. In: [http://www.giga-](http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf)

[hamburg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf](http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf)
³⁹ Nolte, Detlef: *How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics*. Review of International Studies, British International Studies Association, 2010. Str. 892.

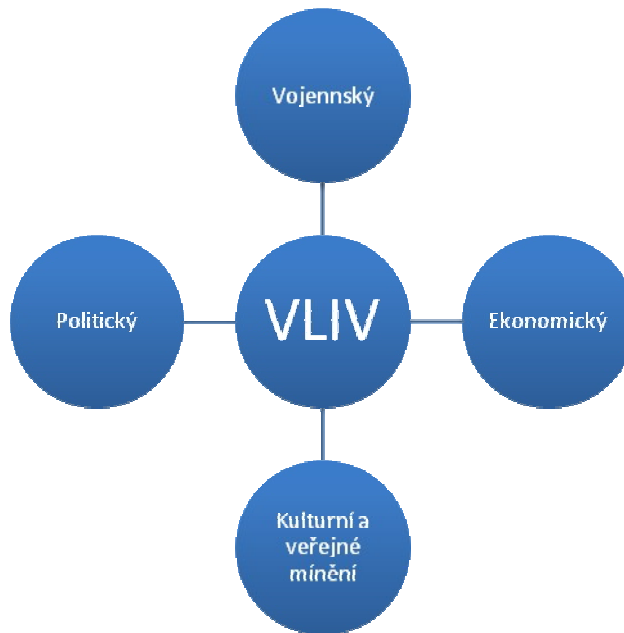
Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že vliv je kombinací všech faktorů a pro jeho nejuhrovnější odraz je nutné kombinovat východiska všech tří škol. Klasifikace je velmi nápomocná, co se týče definování konkrétních elementů – měřitelných (objektivních) a neměřitelných (subjektivních). Sestavování následné hierarchie se primárně soustředí na vojenskou, politickou a ekonomickou moc. Kulturní a veřejná diplomacie a veřejné mínění jsou posledními složkami, na něž se práce zaměří. U těchto indikátorů nejsou bohužel vždy dostupná všechna data v jednotlivých obdobích ani ve všech zemích. Tyto formy vlivu nemohou být sledovány ve všech časových obdobích a budou se vyskytovat uceleně jen u analýz poslední dekády (2002-2010).

2.2.3 Sestavení indikátorů vlivu

Mezinárodní vliv se pro účely této práce skládá z vojenských, ekonomických, politických a kulturních elementů a veřejného mínění. Každá složka obsahuje další kategorie. Základem jsou první tři zmíněné, které spolu s kulturní složkou kombinují prvky tvrdé a měkké moci. Veřejné mínění bude hlavně analyzovat legitimitu mocností a jejich působení v regionu. Vzhledem k tomu, že Blízký východ patří mezi regiony, kde je vliv primárně založen na vojensko-politické bezpečnosti⁴⁰, v hierarchii zauímají přední místo vojensko-politické aspekty, kterým je přikládána největší důležitost. Následující graf ilustruje rozdělení do čtyř výše uvedených kategorií.

In: http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf

⁴⁰ Buzan, Barry a Wæver, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. Str. 75.

1) Vojenský vliv

Ačkoli práce vychází z předpokladu, že armády a vojenská složka stále patří k nejdůležitějším prvkům moci, i jejich role se postupem času mění. Tvrdá moc je státy lépe financována a má větší vliv než měkká moc⁴¹, proto v následující tabulce zaujímá hlavní místo. Budeme proto sledovat hlavně tyto čtyři oblasti:

- a. vojenská přítomnost (velmocí v izraelsko-arabském prostoru),
- b. finanční vojenská pomoc,
- c. bilaterální vojenské dohody,
- d. zbraňová výměna (dle hlavních dodavatelů zbraní všem sledovaným zemím).

2) Ekonomický vliv

Tato kategorie zahrnuje kombinaci tvrdé a měkké moci – zatímco sankce jsou považovány za tvrdou moc, ostatní níže uvedené indikátory jsou brány jako nedonucovací prostředky. Zejména vzájemná obchodní výměna a zahraniční investice do sledovaného regionu vypovídají o ekonomické síle vzájemných vazeb. Jedná se dále o kombinaci státních a nestátních faktorů, zejména obchodní výměna může (a nemusí) probíhat za dozoru států. Katego-

⁴¹ Wilson, Ernest, J.: *Hard Power, Soft Power, Smart Power*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2008. Str. 116.

rie „závislost na blízkovýchodní ropě“ je specifická a odráží výjimečnost regionu Blízkého východu pro externí státy. Rozlišujeme tedy tyto oblasti:

- a. uplatňování obchodních sankcí,
- b. vzájemná obchodní výměna,
- c. závislost na blízkovýchodní ropě,
- d. obchodní dohody (dohody o volném obchodu, atd.),
- e. rozvojová pomoc,
- f. FDI.

3) Politický vliv

Definice politického vlivu je opět kombinací tvrdé a měkké moci. Tato práce si bude všímat několika aspektů – diplomatické přítomnosti a formálního rámce bilaterálních vztahů sledovaných států; aktivit vnějších aktérů v izraelsko-arabském prostoru (včetně jejich pozic k hlavním otázkám sporu) a výsledků, které se odráží v tom, zda se aktéři v regionu pozicemi daných států řídí či nikoli. Rozlišujeme tyto oblasti:

- a. navázání diplomatických vztahů,
- b. pozice k hlavním otázkám izraelsko-arabského sporu,
- c. hlasování v OSN,
- d. politické aktivity (diplomatické návštěvy na vysoké úrovni),
- e. jmenování zvláštních představitelů.

4) Kulturní a veřejná diplomacie

Tato skupina je velmi různorodá a některé její elementy mohou být považovány za diplomatickou kategorii. V posuzování celkového vlivu má spíše marginální roli, ale vzhledem k proliferačnímu charakteru, kterou zažívá, jí musí být věnována pozornost. Jako příklad může sloužit srovnání rozpočtů na obranu a na veřejnou diplomacii amerických ministerstev. V roce 2008 pracovalo americké ministerstvo obrany (*Department of Defense – DoD*) s rozpočtem ve výši 260 miliard amerických dolarů, zatímco „centrum měkké moci“, tj. oddělení veřejné diplomacie v rámci amerického ministerstva zahraničních věcí (*Department*

of State) mělo rozpočet ve výši 10 miliard amerických dolarů (i kdyby se přičetly rozpočty USAID či TDA, výsledné číslo bude stále představovat pouze zlomek částky, která jde na obranu).⁴² Nicméně i tato složka moci se stává důležitou. Zatímco USA mají jasnou vojenskou převahu nesrovnatelnou s ostatními velmocemi, kulturní diplomacie hraje stále důležitější roli v uvažování EU, ale také Číny či Turecka. Role menšin a jimi představovaných lobbistických skupin se naopak může zdát v některých případech přeceňována (jako například v případě židovské komunity v USA), ale jejich přítomnost také nelze opomíjet. Rozlišujeme tyto oblasti:

- a. menšiny,
- b. vzdělávací a kulturní instituty v zemích izraelsko-arabského prostoru (a například výuka jazyků),
- c. turistika,
- d. veřejné mínění – sledování trendů ve veřejném mínění je snahou pojmut definici vlivu také z pohledu konstruktivistického. Tato část bude zkoumat, jak jsou mocnosti působící v regionu hodnoceny a jak jsou vnímány blízkovýchodní země obyvateli externích států. Tento údaj ale není možné sledovat ve všech časových obdobích (pouze ve dvou nejaktuálnějších). Současně je nutné mít na paměti, že průzkumy veřejného mínění ne vždy odpovídají realitě, pokud jsou prováděny v nedemokratickém prostředí.

3 Postavení mocností v izraelsko-arabském prostoru v letech 1979-1981

⁴² Wilson, Ernest, J.: *Hard Power, Soft Power, Smart Power*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2008. Str. 116.

3.1 Historické souvislosti a mocenská politika předcházející camp-davidské dohodě

Základní charakteristikou tohoto období je studenoválečné velmocenské soupeření, od kterého se odvíjí politické, vojenské a ekonomické chování vnějších aktérů v izraelsko-arabském prostoru. V přehledu všech sledovaných let je přelom 70. a 80. let jediným bodem, který se vyznačuje bipolárním uspořádáním mezinárodního systému mezi dvěma proti sobě stojícími mocnostmi.

Pro izraelsko-arabský prostor představuje přelom 70. a 80. let zlomové období, které určilo rozložení sil mezi externími státy na několik dekád dopředu. Podpisu mírové dohody mezi Izraelem a Egyptem v roce 1979 předcházelo jejich několikaleté sbližování pod americkou patronací, které neformálně začalo již po jomkipurské válce v roce 1973. Znamenalo formální přerozdělení vlivu dvou mocností ve prospěch Spojených států, kterým se včleněním Egypta do svého tábora podařilo snížit pravděpodobnost pátého ozbrojeného střetu mezi Izraelem a jeho sousedy, a tím i obavu z velmocenské vojenské eskalace. Současně ale separátní smlouva vyvolala ostrý nesouhlas jak SSSR, tak arabských států a Turecka, ale i ambivalentní reakci států Evropských společenství.

Definitivní rozchod Egypta SSSR pramenil z neochoty Moskvy podpořit egyptsko-syrskou vojenskou operaci, která přerostla v jomkipurskou válku a měla navrátit Egyptu a Sýrii čest a prohrané území po tvrdé porážce v roce 1967. Rostoucí averzi projevovali Egypťané vůči sovětské přítomnosti už od nástupu prezidenta Anvara Sadata v roce 1970. Vyhoštění sovětských vojenských poradců (celkový počet sovětských vojenských složek byl odhadován na počátku 70. let na 20 000) z Egypta v roce 1972 bylo jedním z prvních kroků, jež fakticky oslabily sovětský vliv v oblasti Levanty. Válka v roce 1973 a následná americká mediace příměří již přesouvaly Egypt do amerického tábora a v nadcházejících letech se tento proces formalizoval. O tři roky později, v roce 1976, podepsal Egypt s USA dohodu, podle které Američané souhlasili navázat s Egyptem spolupráci v rozvoji jaderné energie pro mírové účely.⁴³ Pod americkým vlivem se začala rýsovat i možnost uzavření mírové dohody s Izraelem, což bylo pro Káhiru klíčové zejména kvůli navrácení Sinajského poloostrova. Zahraniční politika Káhiry se od druhé poloviny 70. let přeorientovala na Spojené státy. Ve vztahu k Sovětům to ilustrovalo i vypovězení smlouvy o sovětsko-egyptském přátelství a spolupráci.

Sovětský vliv v Levantě oslabil, ale nestal se zanedbatelným či přehlédnutelným. Na začátku 70. let byla Moskva nad míru spokojena se svými úspěchy na Blízkém východě – vytvoření silného vztahu s Egyptem, Sýrií, Irákem či Alžírskem, její pozice v izraelsko-arabském prostoru se ale postupně začala výrazněji drolit.⁴⁴ Zlom nastal s nástupem egyptského prezidenta Sadata, který nahradil v září 1970 dlouholetého spojence SSSR, prezidenta Ná-

⁴³ Cohen, Saul, B.: *Geography of the World System*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2003. Str. 333.

⁴⁴ *Soviet Policy towards the Middle East. Directorate of Intelligence*. A Research Paper. In: http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000499549/DOC_0000499549.pdf

sera. Následné odpoutávání se Egypta, které vyústilo v jeho odchod ze sovětského tábora, tento proces dovršilo. Po změně politického kurzu Egypta a sovětském přerušení diplomatických styků s Izraelem v roce 1967 (což podle amerických odtajněných dokumentů sami Sověti považovali za velký přehmat⁴⁵) se Sýrie stala jediným a logicky nejdůležitějším článkem sovětské politiky, prostřednictvím kterého mohl SSSR ovlivňovat dění v izraelsko-arabském prostoru. Sovětsko-syrská spolupráce stavěla na pevném základě už z 50. let, kdy obě země konsolidovaly vojenskou spolupráci.

Vztahy v Levantě v zásadní míře určovaly dvě supervelmoci – USA a SSSR, což odpovídalo také globálním trendům. Nicméně další aktéři o rozhodovací pravomoci usilovali. Evropské státy – zejména Francie, Británie a SRN – toužily po větší míře účasti v regionu. Jejich působení ale připomínalo spíše zašlou slávu evropských mocností, vyznačující se slabou schopností koordinovaného postupu. Do podepsání dohod z Camp Davidu tvořily základ pozic států Evropských společenství de facto národní politiky jednotlivých členů. Společné úsilí států Evropských společenství se omezovalo na vydávání deklaratorních prohlášení k hlavním politickým událostem. První společné prohlášení vydala tzv. Devítka (Francie, Británie, SRN, Irsko, Nizozemí, Belgie, Lucembursko, Itálie a Dánsko) v reakci na jomkipurskou válku v roce 1973 a rovnou se za něj dočkala tvrdé kritiky ze strany Izraele.⁴⁶ Tato tzv. Bruselská deklarace států Evropských společenství byla zjevně proarabská a americká administrativa byla zdrcena neschopností Západu zaujmout společný přístup.⁴⁷ Cílem deklarace, za jejíž výslednou textovou podobou stála Francie, byl zájem na zmírnění dopadů první ropné krize, která prudce zvedla ceny ropy, na niž byly evropské ekonomiky silně závislé. Stejně důvody stály také za představením nové evropské iniciativy, tzv. Euro-arabského dialogu, který byl zahájen v roce 1974. Toto multinárodní fórum bylo pro evropskou diplomacii charakteristické. Dialog se paradoxně vyhýbal řešení zásadních politických (konkrétně izraelsko-arabského konfliktu) a energetických otázek, neboť se záhy ukázalo, že by byl těmito tématy zcela zablokován. Stal se ve výsledku bezzubým diskusním forem, které arabské státy využívaly k přesvědčování Evropanů, aby se přiklonili k jejich pozicím. Životnost této iniciativy ukončilo uzavření dohod z Camp Davidu poté, co Liga arabských států nejevila zájem v něm pokračovat.

Evropské mocnosti nedosahovaly na mocenskou úroveň USA a SSSR a jejich prohlášení byla pouhou snahou hrát v konfliktu větší a zásadnější roli. Ve svém přístupu kladli Evropané, na rozdíl od USA, důraz na palestinskou otázku. Již v roce 1977 v tzv. Londýnském prohlášení se státy Evropských společenství poprvé vyslovily pro nutnost zajištění legitimních práv Palestinců, kterých by mělo být dosaženo prostřednictvím garantování palestinské „do-

⁴⁵ *Soviet Policy towards the Middle East. Directorate of Intelligence. A Research Paper.* In: http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000499549/DOC_0000499549.pdf

⁴⁶ Viz prohlášení izraelské vlády ze dne 9. listopadu 1973. Izraelské ministerstvo zahraničních věcí: www.mfa.org.il

⁴⁷ Bureš, Jaroslav: *Evropská unie a blízkovýchodní mírový proces.* Prosinec 2004. In: <http://www.euractiv.sk/?a=show&cid=2885&pid=45&sid=45&minisection=on>

moviny“ (*Palestinian homeland*).⁴⁸ Campdavidské dohody ale ukázaly, že myšlenka palestinské domoviny nebyla na programu dne a evropskou pozici odsunuly do rétorické roviny. Negativní reakce arabského světa a “vyloučení Egypta z arabských řad” přesvědčily Brusel, že separátní egyptsko-izraelské dohody bez souběžného řešení palestinské otázky nepovedou k míru a stabilitě.⁴⁹ Jejich pozice a obavy z reakce arabských zemí ale nestačily k přesvědčení Washingtonu, který zůstal hlavním tahounem mediačních aktivit.

Ani zbývající mocnosti nedostaly mnoho prostoru ovlivňovat dění v Levantě. Čína ani Turecko nezastávaly ve sledovaném období klíčovou roli a je diskutabilní, zda je lze vůbec zařadit mezi mocenské státy v oblasti. Obě země sice věnovaly tamnímu dění pozornost, ale na rozhodovacích procesech se viditelně nepodílely a o tyto ambice také příliš neusilovaly. Čínští komunisté považovali od svého nástupu Blízký východ za bojiště velmocí, které mělo být dalším krokem v jejich snaze získat světovou nadvládu, od čehož se odvíjely hlavní zájmy Pekingů v regionu – snížit a případně eliminovat přítomnost mocností pro Čínu nepřátelských.⁵⁰ Čína realizovala svoje kroky spíše nepřímo, vědoma si svých vlastních vojenských, politických i ekonomických omezení. Aktivně podporovala především radikální regionální národně osvobozenecá hnutí (včetně Organizace pro osvobození Palestiny), která oponovala všemi prostředky stávajícím režimům.

Až do 70. let korespondovalo čínské vidění situace s arabským pohledem. Čínská kulturní revoluce se ale negativně promítla v zapojení země do mezinárodního dění a paralyzovala její zahraniční politiku. Se změnami v čínské politice na přelomu 60. a 70. let v důsledku ukončování kulturní revoluce dochází i k postupné rehabilitaci čínské zahraniční politiky. Jednou z charakteristických změn byl i ústup od slepého následování moskevského kurzu. Čína v regionu Blízkého východu současně našla na počátku 70. let významného partnera, kterým byl, po nástupu prezidenta Sadata v roce 1970, Egypt. Oba státy spojovala obava ze Sovětského svazu, který považovaly za svoji největší hrozbu. Oslabení sovětského vlivu se postupně stalo společným zájmem Číny a Egypta, což vedlo k postupnému přibližování obou zemí. Nová čínská zahraniční politika se odrazila také v obnovení vztahů s arabskými zeměmi. Do roku 1970 otevřela Čína diplomatická zastoupení ve většině blízkovýchodních zemí (například jen v letech 1969–1970 vyslala Čína své velvyslance do Egypta, Iráku, Sýrie či Jemenu).⁵¹ S nástupem Denga Xiaopinga přijala Čína méně ideologický a více praktický směr di-

⁴⁸ Allen, David a Pijpers, Alfred: *European Foreign Policy Making and the Arab-Israeli Conflict*. Hague, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1984. Str. 138.

⁴⁹ Bureš, Jaroslav: *Evropská unie a blízkovýchodní mírový proces*. Prosinec 2004. <http://www.euractiv.sk/?a=show&cid=2885&pid=45&sid=45&minisection=on>

⁵⁰ Shichor, Yitzhak: *Just Stand and Just Struggle: China and the Peace Process in the Middle East*. The Australian Journal of Chinese Affairs, No. 5, leden 1981. Str. 40. In: <http://www.jstor.org/pss/2158610>

⁵¹ Shichor Yitzhak: *The Middle East in China's Foreign Policy 1949–1977*. London and New York: Cambridge University Press, 1979. Str. 147.

plomacie, který se řídil přijímáním takových rozhodnutí, která byla především pro Čínu výhodná, což vedlo i k mírnému nárůstu jejího vlivu v oblasti.⁵²

Turecká zkušenost se vyznačovala řadou specifíků. V druhé polovině 60. let začíná postupně docházet ke sblížení Turecka s arabským světem. Zatímco od konce druhé světové války až do tohoto období patřilo Turecko do západního tábora, v době po šestidenní válce lze vysledovat mírnou změnu jeho zahraničně-politického kurzu. Za tím lze hledat především politické a ekonomické příčiny. Jedním z důvodů byla snaha Turecka získat podporu arabského světa pro svůj postoj v kyperské otázce. Kyperský problém ovlivnil vztahy s hlavním spojencem Spojenými státy a Ankara ve snaze získat podporu pro svá stanoviska diverzifikovala svoji zahraničně-politickou linii. Ropné krize v 70. letech pak dodaly nezávislejšímu směru další rozměr. Turecko bylo ropnými krizemi výrazně zasaženo a dostalo se pod silný tlak arabských zemí. Jejich tlak dospěl až tak daleko, že během jomkipurské války v roce 1973 dovolilo Turecko, které bylo těžce závislé na dodávkách ropy OPECem, sovětským letadlům, aby přelétala přes jeho území, zatímco bránilo Američanům, aby používali turecké základy při pomoci Izraeli.⁵³ Proarabská pozice Turecka byla dána rostoucí závislostí země na ropě z Blízkého východu. V politické rovině lze však chování Turecka charakterizovat jako proarabské, byť neangažované, které se v bezpečnostní rovině stále primárně spoléhalo na obranný deštník NATO. Cílem turecké politiky v tomto období bylo vyhnout se možnému vtažení do blízkovýchodních sporů, čemuž odpovídala i jeho pasivita v izraelsko-arabském prostoru.

3.2 Vojský vliv

Dohoda z Camp Davidu otevřela novou kapitolu v oblasti vojenské spolupráce mezi Egyptem a USA a posílila stávající vojenskou izraelsko-americkou alianci. USA se na počátku 80. let staly hlavním partnerem v oblasti vojenské spolupráce se třemi z pěti států Levanty – s Izraelem, Egyptem a Jordánskem (USA se staly hlavním partnerem ve vojenské pomoci i hlavním dodavatelem zbraní pro Jordánsko po roce 1957).

Po roce 1979 se Egypt zařadil na druhé místo v seznamu největších recipientů americké vojenské pomoci na světě, před ním se nacházel pouze Izrael. V letech 1974-1984 alokoval Washington Egyptu vojenskou pomoc ve výši 5,6 miliard amerických dolarů (na ekonomickou pomoc šlo ve stejném období 9,7 miliard amerických dolarů).⁵⁴ Vojenská spolupráce mezi oběma zeměmi byla na počátku 80. let výrazně posílena. Egyptský vojenský sektor se nedíval na uzavření mírové smlouvy s velkým nadšením, proto bylo udržení jeho podpory pro mírovou dohodu pro prezidenta Sadata a jeho politiku naprosto zásadní. Americký příslib vojenských asistenčních programů pro egyptské ozbrojené složky byl významným argumen-

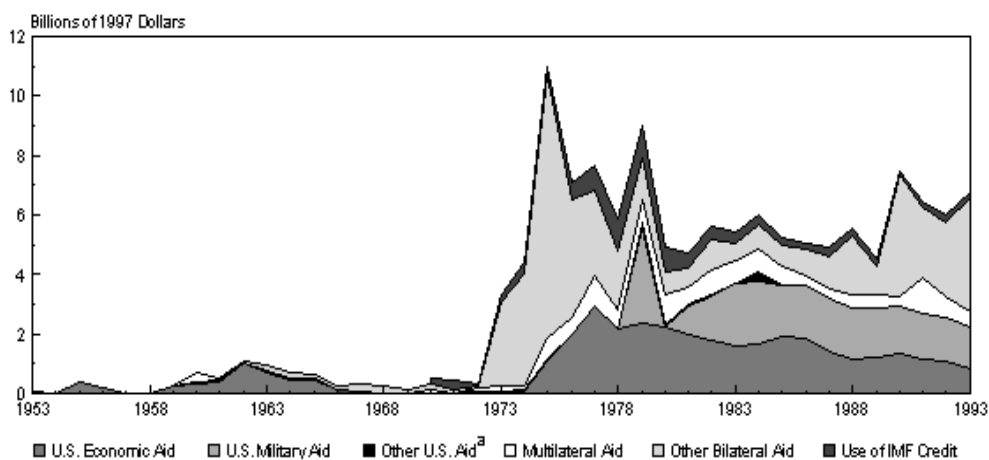
⁵² Pan, Guang: *China's Success in the Middle East*. Middle East Quarterly, prosinec 1997. Str. 35-40. In: <http://www.meforum.org/373/chinas-success-in-the-middle-east>

⁵³ Abadi, Jacob: *Israel and Turkey: From Covert to Overt Relations*. In: <http://www.setav.org/ups/dosya/28724.pdf>

⁵⁴ Shaked, Haim a Dishon, Daniel (ed.): *Middle East Contemporary Survey*. Vol. 8, ročník 1983-84. Str. 27.

tem, který pomohl přesvědčit prezidenta Sadata, aby podepsal mírovou smlouvu s Izraelem.⁵⁵ Současně ale musel Washington zohlednit obavy Izraele z příliš silného Egypta stejně jako přesvědčit svůj vlastní Kongres, že udržení mírové smlouvy Egypta s Izraelem nelze dosáhnout bez vojenské spolupráce s Káhirou.

Od roku 1981 pořádal Egypt a USA každoroční společné vojenské manévry pod názvem Operation Bright Star, do roku 1989 bylo v Egyptě přítomno 1200 amerických vojáků.⁵⁶ V roce 1981 Egypt dovolil, aby centrální velitelství USA využívalo egyptskou základnu Ras Banas u Rudého moře pro případ, že by některý spřátelený arabský stát potřeboval pomoc při odvrácení hrozícího útoku.⁵⁷ Enormní nárůst americké finanční podpory Egyptu pak ilustruje i následující graf.

Zdroj: Congressional Budget Office⁵⁸

Izrael je největším recipientem americké vojenské pomoci od počátku 70. let, kdy mu Nixonova administrativa dramaticky navyšovala vojenskou pomoc a stvrdila tak úzké vztahy mezi oběma zeměmi, které přetrvávají do současné doby.⁵⁹ Izrael obdržel od roku 1974 více než 100 miliard amerických dolarů, po uzavření smlouvy v roce 1979 obdržel mimořádný balíček ve výši tří miliard amerických dolarů.⁶⁰ V letech 1979-1980 tak celkem na vojenskou pomoc do Izraele šlo ve formě grantů a půjček zhruba 5,4 miliard amerických dolarů.⁶¹ Kromě toho Spojené státy poskytly Izraeli skoro tři miliardy amerických dolarů na vývoj zbraňových systémů, jako je letoun Lavi, které Pentagon nechtěl nebo nepotřeboval, a zároveň mu dávají

⁵⁵ Quandt, William B.: *The Middle East: Ten Years after Camp David*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 1988. Str. 143.

⁵⁶ Egypt-zahraniční vojenská pomoc, publikována v roce 1990: http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-foreign_military_assistance.html

⁵⁷ Egypt-zahraniční vojenská pomoc, publikována v roce 1990: http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-foreign_military_assistance.html

⁵⁸ Congressional Budget Office: *The Challenge of Development: Illustrations from Eight Countries*. Květen 1997. In: <http://www.cbo.gov/doc.cfm?index=8&type=0&sequence=5>

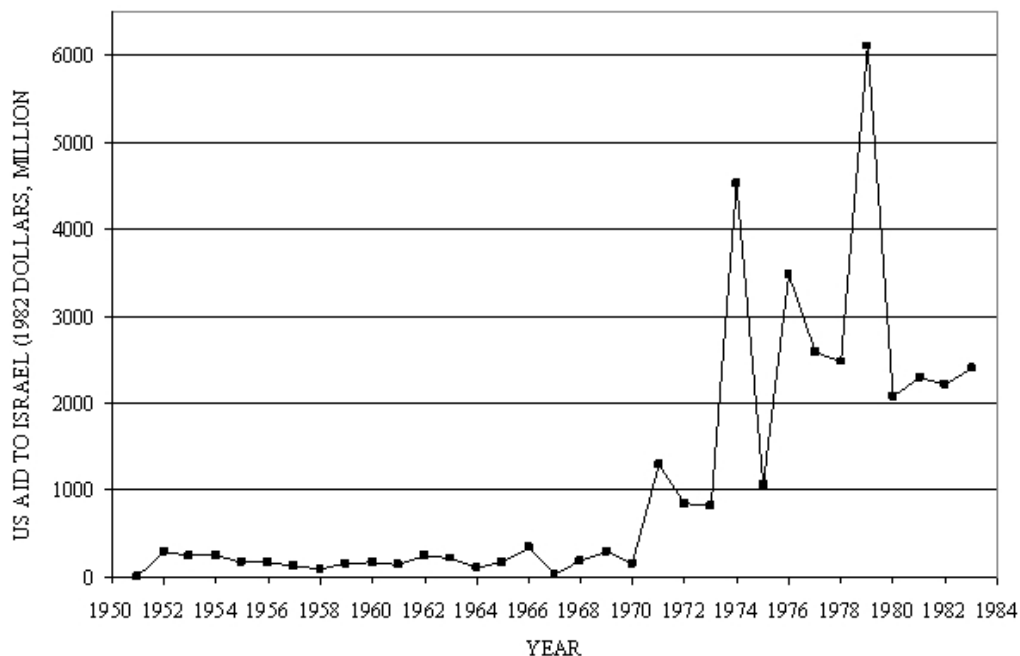
⁵⁹ Berrigan Frida: *Made in the USA. American Military Aid to Israel*. Journal of Palestine Studies, Vol. 38, No. 3, jaro 2009. Str. 6–21.

⁶⁰ Bard, Mitchell: *U. S. Aid To Israel*. 13. leden 2010. In: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/foreign_aid.html

⁶¹ Bard, Mitchell: *U. S. Aid To Israel*. 13. leden 2010. In: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/U.S_Assistance_to_Israel1.html

přístup k prvotřídním americkým zbraním, jako jsou helikoptéry Blackhawk a dále stíhačky F-16.⁶²

Graf ukazuje celkový nárůst americké finanční pomoci Izraeli (nejen vojenské) od padesátých do 80. let, která reflektuje politiku prezidenta Nixona, za jehož éry byla pomoc Izraeli výrazně navýšena.

Zdroj: článek How Important Is the Israel Lobby?⁶³

Od roku 1979 neposkytovaly USA Sýrii žádnou finanční pomoc, tato politika byla také zakotvena v legislativě, kterou přijal na počátku 80. let americký Kongres. Syrský prezident Asad sice usiloval o diverzifikaci svých vojenských dodávek, ale jeho snahy nakoupit vojenskou technologii ze Západu nebyly úspěšné. Například syrsko-francouzská dohoda ztroskotala kvůli syrské podpoře teroristických skupin.⁶⁴ V roce 1979 zařadilo americké ministerstvo zahraničních věcí Sýrii na seznam zemí podporujících teroristické aktivity, čímž se na Sýrii začaly vztahovat první sankce podle zákona o *International Emergency Economic Powers Act* z roku 1977.⁶⁵

Sovětský svaz obratem posílil svoji přítomnost a spolupráci se Sýrií, která se navíc od 80. let začala více přiklánět k Teheránu. V roce 1980 podepsaly oba státy syrsko-sovětskou smlouvu o přátelství a spolupráci. Moskva tak výrazně posílila svůj vliv v Sýrii vysláním do

⁶² Mearsheimer, John J.: *Izraelská lobby a americká zahraniční politika*. Boston: Harvard, 2006. Str. 5.

⁶³ Verbeeten, David: *How Important Is the Israel Lobby?* Middle East Quarterly, podzim 2006. Str. 37-44. In: <http://www.meforum.org/1004/how-important-is-the-israel-lobby>

⁶⁴ Foreign Influences in the Development of the Armed Forces. In: <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-13586.html>

⁶⁵ Sharp Jeremy M.: *Syria: Issues for the 112th Congress and Background on U. S. Sanctions*. Congressional Research Service, duben 2011. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/162748.pdf>

země vojenské techniky (dva SA-5 SAM systémy) a v roce 1983 i sovětského personálu, který čítal cca 2000 osob.⁶⁶ Damašek se stal na počátku 80. let největším recipientem sovětské vojenské pomoci ze všech zemí třetího světa. Americké odtajněné dokumenty odhadují, že po podepsání smlouvy z Camp Davidu mohli mít Sověti v Sýrii až 5 000 vojenských poradců, přičemž na každé základně bylo přítomno cca mezi 50 až 100 poradců a techniky; dohled nad raketami zajišťovali sovětsí vojáci v centrále vzdušné obrany v Damašku.⁶⁷ Intenzivní spolupráce mezi oběma zeměmi probíhala rovněž v oblasti tajných služeb. Damašek usiloval o paritu ve vztazích s Izraelem a sázka na sovětskou a iránskou kartu byla jeho jediným prostředkem.

Současně se ale Sovětům nedařilo zlepšit vztahy s Egyptem. Hlavní překážkou byla nedořešená otázka egyptského dluhu v hodnotě asi 2,5 miliard amerických dolarů z vojenských transakcí, na které vyhlásil v roce 1977 prezident Sadat jednostranné desetileté moratorium.⁶⁸ Pro SSSR bylo vyřešení dluhu podmínkou pro expansi bilaterálního obchodu stejně jako dalších jednání o vojenském vybavení. Vojenská spolupráce stejně jako dohody o sdílení vojenských zařízení v Egyptě se rovnaly po uzavření mírové smlouvy s Izraelem nule.

Evropská vojenská přítomnost v izraelsko-arabském prostoru byla pouze minimální. Jedinou její formou (kromě zbraňových vývozu – viz níže) byla spíše symbolická přítomnost ve stabilizačních jednotkách podél izraelsko-egyptské hranice v rámci mise MFO (Mnohonárodnostních sil a pozorovatelů - *Multinational Forces and Observers*). Jedním z bodů campdavidské smlouvy bylo ustanovení, podle kterého měla být podél hranice Izraele a Egypta rozmístěna pozorovací mise OSN, která by dohlížela na implementaci bezpečnostních ustanovení podél izraelsko-egyptské hranice.

Vyhlídky na její schválení na půdě OSN ale nebyly valné vzhledem k předpokládanému využití práva veta Sovětským svazem v Radě bezpečnosti. Alternativním řešením se stalo vytvoření mise Mnohonárodnostních sil a pozorovatelů, jejíž činnost byla zahájena v roce 1981. Cíle této mise byly naplněny jen díky vojenské, politické a finanční podpoře USA a evropské státy v ní zaujímaly druhořadou roli. MFO byla součástí campdavidské smlouvy a ta byla od té doby financována a politicky řízena USA, Izraelem a Egyptem s tím, že Washington se stal jejím hlavním garantem. V prvním roce přispěly USA do rozpočtu mise částkou 135 milionů amerických dolarů, Egypt a Izrael každý částkou 45 milionů amerických dolarů.⁶⁹ Od ustavení mise byly náklady výrazně zredukovány a každý stát by měl teoreticky

⁶⁶ *Soviet Policy towards the Middle East. Directorate of Intelligence. A Research Paper.* In: http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000499549/DOC_0000499549.pdf

⁶⁷ *Soviet Policy towards the Middle East. Directorate of Intelligence. A Research Paper.* In: http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000499549/DOC_0000499549.pdf

⁶⁸ *Soviet Policy towards the Middle East. Directorate of Intelligence. A Research Paper.* In: http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000499549/DOC_0000499549.pdf

⁶⁹ Ghali, Mona: *Non-UN peacekeeping Operations in the Middle East.* Occasional Paper No. 12, květen 1993. Str. 19. In: <http://www.stimson.org/images/uploads/research-pdfs/OccasionalPaper12.pdf>

přispět jednou třetinou. Mezi deseti státy, které od počátku vyslaly své kontingenty do MFO, byli také Evropané – Itálie, Francie, Británie a Nizozemí.⁷⁰

V obdobné míře potom USA a rovněž i některé evropské státy (Francie a Itálie a v malé míře také Británie) participovaly v letech 1982 a 1983 na mnohonárodnostní misi během izraelské operace proti OOP v Libanonu a na evakuaci OOP z Bejrútu. Bilaterální aktivity evropských zemí v Levantě potom odrážela spíše jejich zbraňová politika.

Čínská a turecká vojenská angažovanost v Levantě v tomto období se blížila nule. Aktivity obou zemí byly v podstatě zanedbatelné.

3.2.1 Zbraňová politika

Výše popsaným trendům odpovídají také přehledy dodávek zbraní do Egypta, Izraele, Sýrie, Libanonu a Jordánska v letech 1979–1980 (detailní rozpis viz příloha). V roce 1970–1971 vyvezl SSSR do Egypta zbraně v celkové hodnotě 1491 milionů amerických dolarů (pro rok 1970) a 2200 milionů amerických dolarů (pro rok 1971)⁷¹, o 10 let později už na seznamu hlavních exportérů vůbec nefiguruje. Dominantní postavení USA v Levantě s výjimkou Sověty zásobované Sýrie je zcela zřejmé, co se ale týče objemu vyvezených zbraní v letech 1979–1980, je pozice USA a SSSR velmi podobná. Zanedbatelný není ani vliv některých evropských států, zejména Francie, která je hlavním zbraňovým exportérem do Libanonu.

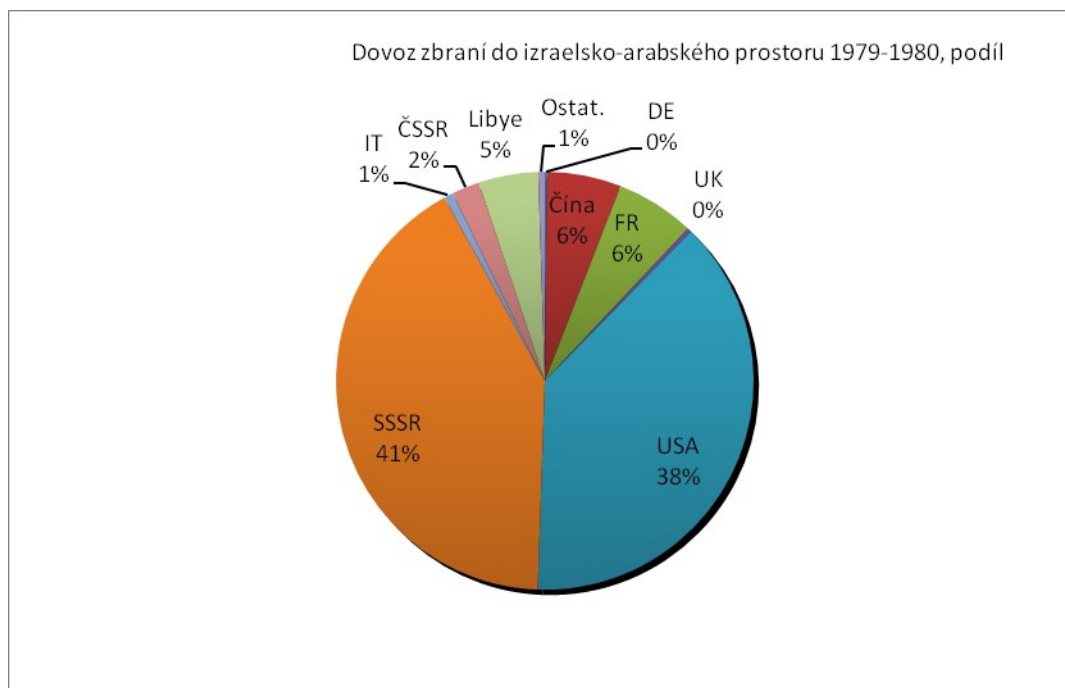
Pro SSSR byla zbraňová (a obecně vojenská) politika hlavním nástrojem jeho vlivu. V 60. a 70. letech se snažil o posílení svého postavení v umírněných arabských státech, například též v Libanonu. Od uzavření dohody v Camp Davidu usiloval o posílení pozice Sýrie a o zajištění možnosti omezovat vliv a blokovat iniciativy Washingtonu.

Do 70. let se výrazněji vojenská přítomnost Číny v regionu neprojevuje. Až o dekádu později lze zaznamenat jistý posun. V tomto období se stal Blízký východ jedním z hlavních exportních trhů pro čínský vojensko-průmyslový komplex. Hlavními odběrateli čínských technologií ale nebyly země Levanty, protože šlo především o Írán, Irák, Libyi, či Saúdská Arábii. Čínská přítomnost v Levantě byla omezená a znatelná pouze v Egyptě a po roce 1980 také v Sýrii (mezi lety 1979–1983 vyvezla Čína do Sýrie zbraně v celkové hodnotě asi 90 milionů amerických dolarů). Čína současně rozvíjela tajně vztahy ve vojenské oblasti s Izraelem. Tato politika má kořeny v 70. letech a je spojena s izraelským podnikatelem

⁷⁰ Parker, Timothy J.: *Preparing for the Inevitable: Examining Future U.S. Peacekeeping in Israel and the Occupied Territories through the Lens of the Sinai and Lebanon Peacekeeping Missions*. U.S. Army Command and General Staff College, 2004. In: <http://cgsc.cdmhost.com/cdm/singleitem/collection/p4013coll3/id/140/rec/1>

⁷¹ Stockholm International Peace Research Institute. In: <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>

Saulem Eisenbergem.⁷² Eisenberg zprostředkoval řadu setkání mezi izraelskými a čínskými představiteli, což vydláždilo cestu k uzavření dohod.⁷³

Zdroj: SIPRI (Zkratky: DE- SRN, FR – Francie, UK – Velká Británie, IT – Itálie)

3.3 Politický vliv

Uzavření mírové dohody mezi Izraelem a Egyptem bylo významným úspěchem americké diplomacie. Poprvé v dějinách izraelsko-arabského sporu se podařilo dosáhnout mírové dohody mezi znesvářenými stranami, a to pod americkou kontrolou. Američanům se tak povedlo eliminovat jednu z nejpravděpodobnějších oblastí střetu v regionu, hranici, která byla v minulosti nejvýbušnější bojovou linií od první izraelsko-arabské války, přes suezskou krizi a šestidenní válku až po válku jomkipurskou, a získat tak na svou stranu klíčovou regionální mocnost. Reakce ostatních mocností na uzavření separátní mírové dohody mezi Izraelem a Egyptem bez zapojení dalších aktérů byly rozporuplné – od rezolutního odmítnutí po ambivalentní postoj, což odráželo jejich širší zájmy v regionu. Význam, který dohodě přikládaly, reflektuje také níže uvedený přehled deklaratorních reakcí.

⁷² Evron, Yoram: *Sino-Israel Relations: Opportunities and Challenges*. Strategic Assessment, Vol. 10, No. 2, srpen 2007. In:

<http://www.inss.org.il/publications.php?cat=21&incat=&read=249>

⁷³ Evron, Yoram: *Sino-Israel Relations: Opportunities and Challenges*. Strategic Assessment, Vol. 10, No. 2, srpen 2007. In:

<http://www.inss.org.il/publications.php?cat=21&incat=&read=249>

Referenční dokumenty a rozhodnutí v reakci na dohodu z Camp Davidu

USA	Mírová dohoda z Camp Davidu (<i>Framework for Peace in the Middle East</i>)
ES	Londýnské prohlášení z 1977 a Benátská deklarace z roku 1980
Čína	Prohlášení k situaci na Blízkém východě po izraelsko-egyptské mírové dohodě z 20. dubna 1979 ⁷⁴
SSSR	Sovětské prohlášení k přijetí dohod z Camp Davidu ⁷⁵
Turecko	Rozhodnutí vládního kabinetu z 3. května 1979 o otevření kanceláře OOP v Ankaře ⁷⁶

Reakce SSSR na podpis mírové dohody byla jednoznačně negativní. Ze sledovaných mocností to byl právě Sovětský svaz, ale také Turecko, které rozhodně odmítly dohody z Camp Davidu a přitvrdily kritiku Izraele na straně jedné a podporu Palestincům a OOP na straně druhé. Důvody pro jejich pozice ale nebyly totožné.

Domácí hospodářská krize a snaha minimalizovat dopad ropné krize představovaly hlavní důvody pro Turecko. Turecko rovněž doufalo v arabskou politickou podporu svých stanovisek v kyperské otázce. Jeho reakce tak byla výsledkem tlaku arabských států a přiklonilo se k arabským pozicím. Konkrétně se to promítlo v posílení kontaktů s Organizací pro osvobození Palestiny. V roce 1979 Turecko dovolilo OOP, aby otevřela v Ankaře svoji kancelář na úrovni chargé d'affaires a současně hospodářsky posílilo vazbu na arabské země.⁷⁷ V roce 1980 reagovalo Turecko na izraelský zákon, který anektoval východní Jeruzalém, uzavřením svého generálního konzulátu v Jeruzalémě a snížením úrovně diplomatických styků z úrovně chargé d'affaires na úroveň druhého tajemníka, čímž došlo k omezení spolupráce v řadě oblastí, včetně vojenské, ekonomické a kulturní.⁷⁸

Přelom 70. a 80. let byl jedním z nejviditelnějších období příklonů Turecka k arabským pozicím během studené války. Turecká pozice se ale začala na počátku 80. let opět měnit a její hrany obrušovat. Kolísavost izraelsko-tureckých vztahů je typickým rysem vzájemných vazeb těchto dvou států. V roce 1986 zavedlo Turecko a Izrael v tichosti diplomatické styky opět na úroveň chargé d'affaires, ekonomické vztahy se začaly opět rozvíjet a turismus mezi oběma zeměmi začal prosperovat.⁷⁹

74 Shichor, Yitzhak: *Just Stand and Just Struggle: China and the Peace Process in the Middle East*. The Australian Journal of Chinese Affairs, No. 5, leden 1981. Str. 45. In: <http://www.jstor.org/pss/2158610>.

75 Sovětské prohlášení k dohodám z Camp Davidu: Volsky, Dmitry: *Secrets of Camp David*. New Times, No. 38, 1978. Str. 8–9.

76 Ayka, Mahmut Bali: *The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from the 1950s to the 1990s*. International Journal of Middle East Studies, Vol. 25, No. 1, únor 1993. In: <http://www.jstor.org/pss/164160>

77 *PLO to Open Ankara Branch*. Jewish News Archive, 7. srpen 1979. In: <http://archive.jta.org/article/1979/08/07/2985280/plo-to-open-ankara-branch>

78 Smith, Randy, J: *The Pragmatic Entente: Turkey's Growing Relations with Israel*. Princeton: Princeton University, 2000. Str. 36.

79 Smith, Randy, J: *The Pragmatic Entente: Turkey's Growing Relations with Israel*. Princeton University, 2000. Str. 39.

Pro Sovětský svaz znamenala smlouva z Camp Davidu vzdání se od možnosti hrát roli plnohodnotného a rovnocenného partnera Washingtonu v izraelsko-arabských vyjednáváních. SSSR již neměl dostatek vlivu, aby politicky blokoval iniciativy Washingtonu a participoval na jednáních mezi státy, které patřily do americké sféry vlivu. Sovětské požadavky na uspořádání mezinárodní blízkovýchodní konference po vzoru dvou ženevských konferencí v letech 1973 a 1977 pod taktovkou dvou supervelmocí byly již pouhou utopií. Moskva se apelováním na multilaterální řešení izraelsko-arabského konfliktu snažila o rozmělnění dominantní role Washingtonu. Americké administrativy, kromě té Carterovy, ale tuto myšlenku odmítaly.

Čína zaujala k dohodám z Camp Davidu nejednoznačnou pozici, která do velké míry odrážela nejen její pokračující rozkol se Sovětským svazem a americko-čínské sblížení, ale také vyšší míru pragmatismu její diplomacie. Již v roce 1978 pochválil Peking mírová jednání mezi Izraelem a Egyptem.⁸⁰ Čína vyjádřila vágní podporu dohodě z Camp Davidu (což bylo odrazem snahy oslabit sovětský vliv v regionu), ale současně konkretizovala pozici k vytvoření nezávislého palestinského státu, ke kterému vyzvala v dubnu 1979. Snaha nepřiklánět se ani na jednu stranu konfliktu začíná být koncem 70. let u Číny stále více viditelná. Vysoký čínský představitel v roce 1980 poprvé deklaroval, že „každá blízkovýchodní země má právo na existenci a nezávislost.“⁸¹ Výroky tohoto typu, v dřívějších obdobích nepředstavitelné, symbolizují obrát k pragmatismu a prosazování čínských, nikoli ideologických zájmů.

Politický vliv se také zajímavě odráží v přehledu diplomatických vztahů externích velmocí s jednotlivými státy a celky v regionu. Vztahy s Jordánskem, Libanem a do velké míry také se Sýrií na oficiální úrovni nesignalizují rozdílné pozice velmocí, které jsou ale zřejmé ve vztahu k uznání a navázání diplomatických vztahů s Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny (OOP). Zatímco USA uznaly Izrael v roce 1948, s OOP neudržovaly v době podepsání dohody z Camp Davidu v roce 1978 diplomatické styky. Podmínkou pro zahájení dialogu bylo přijetí rezoluce RB OSN č. 242.⁸² Státy ES uznaly Izrael krátce po jeho vzniku, vztahy s OOP udržovaly kontakty na neoficiální úrovni a OOP neprohlásily za jediného představitele Palestinců.⁸³ SSSR uznal Stát Izrael v roce 1948, ale v roce 1967 s ním přerušil diplomatické styky (až do konce studené války). Vztahy s OOP byly navázány v roce 1974.

⁸⁰ Pan, Guang: *China's Success in the Middle East*. Middle East Quarterly, prosinec 1997. Str. 35–40. In: <http://www.meforum.org/373/chinas-success-in-the-middle-east>

⁸¹ Pan, Guang: *China's Success in the Middle East*. Middle East Quarterly, prosinec 1997. Str. 35–40. In: <http://www.meforum.org/373/chinas-success-in-the-middle-east>

⁸² Není ale zcela pravda, že Američané neudržovali žádné kontakty s OOP. David P. Forsythe uvádí ve svém článku *The Palestine Question: Dealing with a Long-Term Refugee Situation*, že USA vyjednávaly například s OOP v době sjednávání příměří během občanské války v Libanonu v polovině 60. let.

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN 242 byla schválena po šestidenní válce. Je to základní dokument pro budoucí řešení izraelsko-arabského konfliktu, který představuje princip území za mír.

⁸³ OOP uznala za oficiálního a jediného představitele Palestinců na sedmém summitu Liga arabských států. Rabinovich, Itamar: *Israel in the Middle East: Documents and Readings on Society, Politics and Foreign Relations, Pre-1948 to the Present*. New England: Brandeis University, 2008.

Neexistence diplomatických styků s Izraelem byla pro Moskvu velkou nevýhodou ve vztahu k Washingtonu, který udržoval kontakty s oběma stranami izraelsko-arabského sporu. Čína nenavázala diplomatické styky s Izraelem během studené války, jako první nearabský stát uznala OOP krátce rok po jejím založení (v roce 1965). Turecko uznalo OOP jako představitele Palestinců v lednu 1975, v roce 1979 otevřela OOP svoji kancelář v Ankaře.⁸⁴ Turecko navázalo diplomatické styky s Izraelem v roce 1949 jako první muslimský stát.

⁸⁴ Abadi, Jacob: *Israel's quest for Recognition and Acceptance in Asia*. Garrison State diplomacy. London: Routledge, 2004. Str. 14.

	USA	ES	SSSR	Čína	Turecko
Izrael	Ano (1948)	Ano (1948)	Ano (1948), přerušeno v r. 1967	Ne	Ano (1949)
Sýrie	Ano (1944, kromě let 1967–1974)	Ano	Ano	Ano (1956)	Ano
Libanon	Ano	Ano	Ano	Ano (1971)	Ano
Egypt	Ano	Ano	Ano	Ano (1956)	Ano
Jordánsko	Ano	Ano	Ano	Ano (1977)	Ano
Kontakty s OOP	Ne	Implicitní uznání Be- nátskou deklarací (1980)	Ano (1974)	Ano (1965)	Ano (1975)

Míra vlivu se také odráží v intenzitě, s jakou se externí aktéři věnují řešení izraelsko-arabského sporu, a ve schopnostech prosadit svoji pozici. To se projevuje také v míře diplomatických kontaktů. Převaha USA po uzavření dohody v Camp Davidu je toho důkazem. Jen na nejvyšší úrovni se uskutečnilo mezi USA, Izraelem a Egyptem v roce 1979 celkem osm setkání (pouze ministr zahraničních věcí USA přicestoval v roce 1979 do Egypta a Izraele celkem čtyřikrát, ve stejném roce se uskutečnila americká prezidentská návštěva v Egyptě).⁸⁵ Washington si udržel monopol ve vyjednáváních a implementaci mírové smlouvy, ale také v otázce palestinské autonomie. Stal se také jediným garantem procesu.

Jak ukazuje následující přehled, v roce 1979–1980 byly USA jediné, které jmenovaly svého zvláštního představitele (v tomto konkrétním případě pro implementaci egyptsko-izraelské mírové smlouvy). SSSR a Čína se neexistencí svých diplomatických styků s Izraelem automaticky vyloučily z možnosti aktivnějšího podílu na politickém rozhodování, které by přesahovalo rámec aktivit v mezinárodních organizacích, zejména Radě bezpečnosti OSN. Možnost zablokovat návrhy rezolucí zůstaly pro Čínu a Sovětský svaz jedinou reálnou politikou „zbrání“. OSN včetně RB se stala zajatcem bipolárního rozdělení a ochota USA řešit mezinárodní problémy na její půdě byla během studené války minimální.

Evropské aktivity, ať byly bilaterální či v rámci tzv. euro-arabského dialogu, ustaveného v roce 1974, nebyly přijímány s velkou důvěrou ani v Izraeli ani ve Washingtonu. Izraelci ani Američané neměli zájem na separátních krocích evropských zemí, které do velké míry kopírovaly arabské pozice konfliktu a vystavovaly se jejich tlaku. Ani arabské země se nedívaly na případný návrat Evropanů jen pár dekad po ukončení dekolonizace s velkým nadšením.

⁸⁵ Přehled amerických návštěv: <http://www.history.state.gov/departmenthistory/visits>

Rozdíly mezi evropskými státy byly enormní. Francie patřila k nejvíce pro-arabským zemím, zatímco SRN a Británie se snažily o lepší koordinaci pozic s USA.

Jmenování zvláštních představitelů pro izraelsko-arabský konflikt

Velmoc	Ano/Ne	Zvláštní představitel pro BV a MEPP, 1979–1980
USA	Ano	Zvláštní vyslanec pro BV Robert Strauss BV (Carte-rova administrativa), v listopadu 1979 jej vystřídal vv Sol Linowitz a stal se hlavním vyjednávačem pro „rozhovory o autonomii“
ES	Ne	Vyslala do regionu misi v návaznosti na přijetí Camp Davidu s cílem vypracovat vlastní návrh na řešení konfliktu, Thornova mise
Čína	Ne	--
SSSR	Ne	--
Turecko	Ne	--

Na přelomu 70. a 80. let krystalizují pozice mocností k jednotlivým bodům izraelsko-arabského konfliktu. Hlavními politickými aktéry ve sledovaném období byly Spojené státy, Sovětský svaz a státy Evropských společenství (dále jen ES). Čína ani Turecko detailně formulovanou pozici nepředstavily, obě měly blízko arabským stanoviskům. Turecko je spíše kopírovalo a Čína postupně obrušovala hrany své dříve vyhraněné pozice.

Rozdíly mezi USA, SSSR a ES jsou na první pohled zřejmé. Pozice SSSR odrážela snahu oslabit americký vliv a vyznačovala se podporou arabských stanovisek. Moskva se snažila být po boku USA v izraelsko-arabských jednáních, svoje mírové plány ale nedokázala prosadit ani u svého nejbližšího spojence Sýrie, která neakceptovala ani rezoluci RB OSN 242. Přerušování vztahů s Izraelem v roce 1967, následované příklonem Egypta k prozápadnímu táboru v 70. letech, odstavily Moskvu od možnosti se politicky aktivně podílet a ovlivňovat dění v izraelsko-arabském prostoru.

USA se zasazovaly o snížení mezinárodního tlaku na Izrael preferováním bilaterálních jednání, ve kterých by Izrael nemusel čelit konfrontaci z více stran. Obsahově jsou americké pozice proto nejvážnější, nespecifikují konkrétní parametry pro budoucí uspořádání, které nechávají na dojednání stranami konfliktu.

Evropská pozice se po uzavření dohod z Camp Davidu přiklonila k arabské. Od prvního společného prohlášení přijatého po jomkipurské válce v roce 1973 byla evropská Devítka vnímána jako arabská, což se v průběhu 70. let dále prohloubilo. Zejména v případě Francie se pak tento trend projevoval naplno. Paříž byla například jediná z ES, která se zdržela při hlasování o rezoluci VS OSN 3237, na jejímž základě byl OOP udělen pozorovatelský status při OSN.⁸⁶ Ostatní státy ES hlasovaly proti rezoluci.

⁸⁶ Allen, David a Pijpers, Alfred: *European Foreign Policy Making and the Arab-Israeli Conflict*. Hague, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1984. Str. 136.

V roce 1977 potom přijala Devítka ES tzv. Londýnské prohlášení, uznala právo Palestinců na domovinu a vyzývala, aby byli Palestinci přizváni k jednáním o konečném uspořádání. Výzvy přijímalo ES v kontextu, kdy všechny s Izraelem sousedící státy odmítaly uznat jeho právo na existenci. Izraelská reakce na prohlášení ES byla podle očekávání velmi ostrá a tvrdá. Izrael opakovaně vyzýval ES, aby nezasahovalo do řešení izraelsko-arabského sporu. ES stejně tak reagovalo ambivalentně na probíhající izraelsko-egyptská vyjednávání. Na tlak Francie zaujalo ES vyčkávací pozici, ve svých vyjádřeních pouze označovala proces za „pozitivní krok vpřed“ a současně vyzývala ke komplexnímu řešení izraelsko-arabského konfliktu.⁸⁷

Evropské státy, zejména Francie a Británie, se také dostaly více pod tlak arabských států, které požadovaly, aby ES zaujalo vlastní pozici odlišnou od Camp Davidu a amerických snah. Výsledkem bylo přijetí tzv. Benátské deklarace v roce 1980. Benátská deklarace se stala na delší dobu hlavním pilířem evropského přístupu k izraelsko-arabskému konfliktu. Obsahovala tři klíčové teze: odmítnutí redukce palestinské otázky na pouhý problém uprchlíků, plné právo palestinského lidu na sebeurčení a výzvu k zapojení Organizace pro osvobození Palestiny (OOP) do mírových jednání.⁸⁸ Izraelská reakce z 15. června 1980 na prohlášení byla opět velmi tvrdá. Překvapivě neuspokojila ani OOP, která doufala, že ji ES uzná za jediného představitele Palestinců a že se označí rámeček dohod z Camp Davidu za nedostačující.⁸⁹

Pozice k hlavním otázkám izraelsko-arabského konfliktu v reakci na uzavření dohod z Camp Davidu:

Mocnost	Budoucí uspořádání a pozice ke vzniku palestinského státu
USA	Podporuje ustanovení dohody z Camp Davidu k autonomnímu uspořádání (nikoli nezávislému palestinskému státu) pro Gazu a Západní břeh Jordánu v časovém harmonogramu pěti let od podpisu smlouvy.
ES	Benátská deklarace z roku 1980 uznává právo Izraele na bezpečnost (a všech států v regionu) a nutnost naplnit legitimní práva Palestinců na sebeurčení, OOP by měla být spojována s jakoukoli mírovou dohodou.
SSSR	Ve svém prohlášení vyzývá k vytvoření nezávislého palestinského státu na Západním břehu a v Gaze (nepočítá s tzv. jordánskou opcí) “trvalého míru nelze dosáhnout bez zajištění palestinského práva na

⁸⁷ Allen, David a Pijpers, Alfred: *European Foreign Policy Making and the Arab-Israeli Conflict*. Hague, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1984. Str. 140.

⁸⁸ Bureš, Jaroslav: *Evropská unie a blízkovýchodní mírový proces*. Prosinec 2004. In: <http://www.euractiv.sk/?a=show&cid=2885&pid=45&sid=45&minisection=on>

⁸⁹ Allen, David a Pijpers, Alfred: *European Foreign Policy Making and the Arab-Israeli Conflict*. Hague, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1984. Str. 146.

⁹⁰ Rubenberg, Cheryl, A.: *Israel and the American National Interest: A Critical Examination*. Chicago: University of Illinois Press, březen 1989. Str 237.

	sebeurčení” ⁹⁰
Čína	Před uzavřením dohod z Camp Davidu vyzývala Čína ke stažení Izraele z okupovaných území a obnovení palestinských národních práv. ⁹¹
Turecko	Zaujalo ambivalentní postoj, nejdříve vyjádřilo dohodám podporu, kterou postupně omezilo, protože „neřešily palestinskou otázku“. ⁹²

Povaha vyjednávání

USA	Preference bilaterálně
ES	Multilaterální konference – v rámci mandátu OSN ⁹³
SSSR	Uspořádání mezinárodní konference, za její výsledek by ručili stálí členové RB OSN (případně celá RB)
Čína	Multilaterální konference
Turecko	Multilaterální konference

Status Jeruzaléma

USA	Neakceptuje anexi východního Jeruzaléma a změnu jeho statusu, současný stav je dočasný a nepředurčuje permanentní status Jeruzaléma. ⁹⁴
ES	Neakceptuje anexi východního Jeruzaléma a nepřipouští změny arabského charakteru východního Jeruzaléma
SSSR	Začlenění východního Jeruzaléma do budoucího palestinského státu (plán z roku 1982, potvrzen plánem z roku 1984). ⁹⁵
Čína	Neakceptuje anexi východního Jeruzaléma a změnu jeho statusu.
Turecko	Odmítlo uznat jakékoli změny, které vzešly z války v roce 1967.

Stažení z území okupovaných po roce 1967, výklad rezoluce RB OSN 242

USA	Považuje za směrodatnou anglickou verzi rezoluce, která ponechává prostor pro územní úpravu.
ES	Výzva ke stažení ze všech území okupovaných po roce 1967, výzva k vyklizení všech osad vzniklých na arabském území po roce 1967, které považuje za nelegální.
SSSR	Výzva ke stažení ze všech území okupovaných po roce 1967, výzva k vyklizení všech osad vzniklých na arabském území po roce 1967.
Čína	Výzva ke stažení ze všech území okupovaných po roce 1967, výzva k vyklizení všech osad vzniklých na arabském území po roce 1967.
Turecko	Výzva ke stažení ze všech území okupovaných po roce 1967, výzva k vyklizení všech osad vzniklých na arabském území po roce 1967.

3.4 Ekonomický vliv

⁹¹ Yitzhak Shichor: *Just Stand" and "Just Struggle: China and the Peace Process in the Middle East*. In: The Australian Journal of Chinese Affairs, No. 5, leden 1981. Str. 39–52. In: <http://www.jstor.org/stable/2158610>. Str. 47.

⁹² Ayka, Mahmut Bali: *The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from the 1950s to the 1990s*. International Journal of Middle East Studies, Vol. 25, No. 1, únor 1993. In: <http://www.jstor.org/pss/164160>

⁹³ ES se poprvé shodla na společném prohlášení v listopadu 1973, publikovala tzv. Schumanův dokument. In: Allen, David a Pijpers, Alfred: *European Foreign Policy Making and the Arab-Israeli Conflict*. Hague, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1984.

⁹⁴ Klein, Menachem: *Jerusalem: the Contested City*. New York: NYU Press, 2001. Str. 92.

⁹⁵ *Soviet Policy towards the Middle East. Directorate of Intelligence. A Research Paper*. In: http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000499549/DOC_0000499549.pdf

Po uzavření dohod z Camp Davidu navýšily Spojené státy výrazně svoji ekonomickou podporu Izraeli a Egyptu. Od roku 1976 je Izrael největší roční recipient americké zahraniční pomoci a největší celkový příjemce od konce druhé světové války.⁹⁶ Od roku 1971 do současnosti se výše americké pomoci Izraeli pohybuje v průměru ve výši 2,6 miliardy amerických dolarů ročně, z čehož dvě třetiny částky proudily v tomto období na vojenskou pomoc.⁹⁷ Zbytek pohltila ekonomická oblast.

Washington obnovil poskytování ekonomické pomoci Egyptu v roce 1975. V návaznosti na uzavření mírové dohody mezi Izraelem a Egyptem a pro usnadnění izraelské evakuace ze Sinajského poloostrova poskytly USA jednorázovou finanční pomoc oběma státům v celkové hodnotě 7,5 miliard amerických dolarů v roce 1979 v poměru Izrael:Egypt = 3:2 (podle ustanovení zákona *Special Security Assistance Act of 1979*).⁹⁸

Sovětský svaz navýšil pomoc Sýrii, nicméně v ekonomické rovině nedosahovala úroveň, jakou poskytovaly arabské státy a Írán.⁹⁹ Od konce padesátých let soustředil SSSR svou rozvojovou pomoc na velké projekty jako hydro-elektřárenský projekt na řece Eufrat, železnici mezi městy Tartus-Homs či ropný průmysl. Výměnou za tuto pomoc garantovali Sýřané SSSR přístup k syrským přístavům Tartus a Latakia.¹⁰⁰

Arabské státy se snažily přimět Turecko k příklonu k jejich pozici a tím zablokovat jeho vztahy s Izraelem. Využívaly různých hospodářských nástrojů, které vyplývaly z turecké závislosti na energetických surovinách stejně jako z jeho domácí ekonomické krize ze 70. a 80. let. V roce 1980 zakoupilo Turecko pět milionů tun ropy z Íráku, 3,4 milionů tun z Íránu, dva miliony tun z Libye a milion tun ze Saúdské Arábie, která navíc poskytla Turecku další dva miliony tun ropy a 75 milionů amerických dolarů v rámci ekonomické spolupráce a půjčky v hodnotě 250 milionů amerických dolarů.¹⁰¹ Turecko následně stáhlo personál ze svého velvyslanectví v Izraeli a udržovalo jej na úrovni chargé d'affaires.¹⁰² Ropná krize výrazně přiblížila Turecko k Blízkému východu. Energetická závislost se odrazila také v obchodní politice. Turecké vlády se snažily zajistit zdroje pro své energetické potřeby a kompenzovat

⁹⁶ Sharp, Jeremy, M.: *US Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service, září 2010. In: <http://www.fas.org/spp/crs/mideast/RL33222.pdf>

⁹⁷ Sharp, Jeremy, M.: *US Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service, únor 2009. Str. 19. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/134987.pdf>

⁹⁸ Sharp, Jeremy, M.: *US Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service, únor 2009. Str. 19. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/134987.pdf>. Poměr 3:2 nebyl v zákonu dojednáán.

⁹⁹ Íránsko-syrská aliance byla v 80. letech významná. Sýrie byla jedním z mála států, který se přiklonil na stranu Íránu během íránsko-irácké války v letech 1980–1988. Silnou ekonomickou vazbu Sýrie na Írán potvrzuje také americké diplomatické zpravodajství – Wikileaks. Například dokumenty viz:

<http://wikileaks.org/cable/1985/12/85DAMASCUS7872.html#>

¹⁰⁰ *Soviet Policy towards the Middle East. Directorate of Intelligence*. A Research Paper. In: http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000499549/DOC_0000499549.pdf

¹⁰¹ Abadi, Jacob: *Israel's quest for Recognition and Acceptance in Asia*. Garrison State diplomacy. London: Routledge, 2004.

¹⁰² Abadi, Jacob: *Israel's quest for Recognition and Acceptance in Asia*. Garrison State diplomacy. London: Routledge, 2004. Str. 15.

rostoucí výdaje za ropu zvýšením exportu zboží a služeb do arabského světa a Íránu více než zdvojnásobením exportu z cca dvou miliard v roce 1975 na 4,9 miliard amerických dolarů v roce 1980.¹⁰³ Turecká obchodní výměna s arabskými zeměmi představovala 40 % celkové obchodní výměny Turecka v roce 1981, v roce 1983 se jednalo o 42 %, v roce 1985 o 36 %, v roce 1987 již jen o 22 %.¹⁰⁴

Co se týče celkového bilaterálního obchodu ve srovnání s ostatními mocnostmi, nebyla ale turecká role v Levantě zásadní. Jeho vazba je znatelná více na země Zálivu. Důležitým aspektem byla právě úzká provázanost Turecka na ropné vývozce. V tomto sledovaném období udržovaly nejsilnější obchodní vazby se státy Levanty a Egypta země Evropských společenství následované Spojenými státy. Evropské státy byly nejvýznamnějšími obchodními partnery Izraele, Jordánska, Egypta, Sýrie i Libanonu. Nejvýznamnějšími obchodními partnery pro USA byly Egypt a Izrael, hodnoty vzájemné obchodní výměny ale nedosahují hodnot zemí Evropských společenství. V porovnání se SSSR, Čínou a již zmíněným Tureckem se jedná o markantní rozdíly.

Obchod mezi státy Evropských společenství a arabskými zeměmi obecně se v 70. letech výrazně prohloubil. Vývoz ze států Evropských společenství vzrostl z 8,65 miliard amerických dolarů v roce 1973 (celkem 6,7 % vývozu z ES) na 40,97 miliard amerických dolarů (15,8 %) v roce 1979.¹⁰⁵ Vzdávající tendence je patrná také v opačném směru, tj. ve vývozu z arabských států do ES. V roce 1979 představoval vzájemný obchod arabských zemí s ES jednu třetinu celkového obchodu arabského světa.

V případě Číny si lze povšimnout mírného nástupu. Poté, co Peking navázal diplomatické styky s Libanem, otevřela Čínská národní banka svoji pobočku v Bejrútu, která byla považována za finanční a ekonomickou centrálu pro Blízký východ.¹⁰⁶ Čínský obchod s regionem Blízkého východu se zvýšil z 59,37 milionů amerických dolarů v roce 1968 na 483 milionů v roce 1975.¹⁰⁷ Narůstající trend pokračoval i v následujících obdobích a přetrvává v podstatě až do současnosti.

Evropské hospodářské společenství (dále jen EHS) a Izrael jsou pak jediným příkladem již institucionalizovaného rámce vzájemných ekonomických vztahů v tomto období. V 70. letech začal proces liberalizace obchodu mezi evropskou Devítkou a Izraelem a vyústil v červenci 1975 v podepsání dohody mezi Evropským hospodářským společenstvím a Státem Izrael o obchodní spolupráci, která určovala vztahy v této oblasti na dalších 20 let.

¹⁰³ Taspinar, Ömer: *Turkey's Middle East Policies Between Neo-Ottomanism and Kemalism*. Carnegie Papers, Carnegie Endowment for Peace, No. 10, září 2008.

¹⁰⁴ Liel, Alon: *Turkey in the Middle East. Oil, Islam, Politics*. London: Lynne Rienner Publishers Inc, 2001. Str. 121.

¹⁰⁵ Tareq, Ismael Y.: *International Relations of the Contemporary Middle East: a Study in World*. New York: Syracuse University Press, 1986. Str. 107.

¹⁰⁶ Bar-Magen, Avishai: *Taking Advantage of the Waking Dragon: Post-Cold War Middle East China Relations*. Str. 33 In: <http://nccur.lib.nccu.edu.tw/retrieve/79200/502401.pdf>

¹⁰⁷ Avishai Bar-Magen: *Taking Advantage of the Waking Dragon: Post-Cold War Middle East China Relations*. Str. 33 In: <http://nccur.lib.nccu.edu.tw/retrieve/79200/502401.pdf>

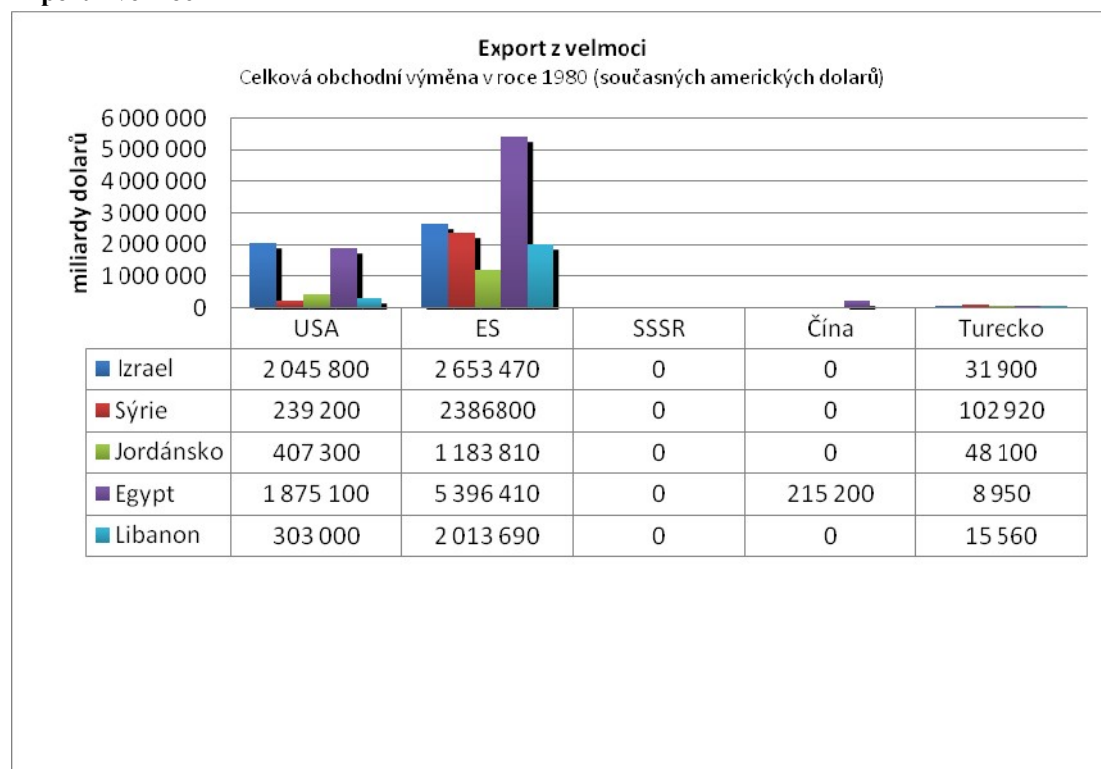
Podle této Dohody o volném obchodu Izrael postupně snižoval dovozní cla na průmyslový dovoz z evropského trhu až do jejich úplného zrušení v lednu 1989.¹⁰⁸ Pro Izrael se stalo EHS nejdůležitějším obchodním partnerem. Tato preferenční dohoda ale nahrazovala zkrachovalé plány na uzavření asociační dohody mezi Izraelem a EHS, kterou se nepodařilo, zejména kvůli odporu Francie, na začátku 70. let uzavřít.

Dohody o volném obchodu

	USA	ES	Rusko	Čína	Turecko
Izrael	---	Dohoda ustavující zónu volného obchodu (1975)	---	---	---
Egypt	---	---	---	---	---
Jordánsko	---	---	---	---	---
Sýrie	---	---	---	---	---
Libanon	---	---	---	---	---

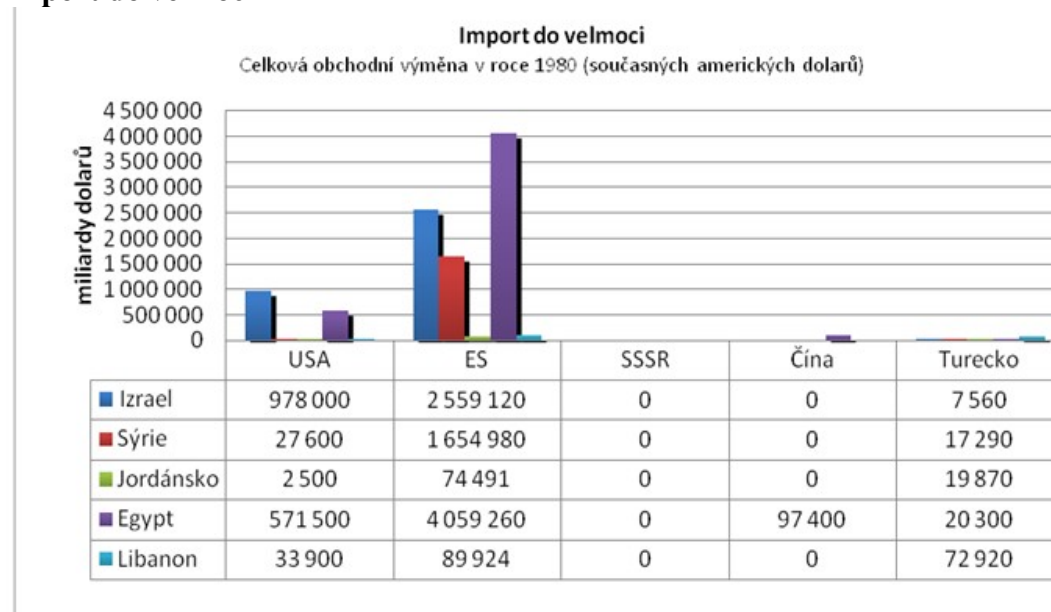
¹⁰⁸ Israel-European Union Free Trade Zone: http://www.elarco-intl.com/free_trade.html

Export z velmocí

Zdroj: IMF

Import do velmocí

Zdroj: IMF

3.4.1 Import ropy z Blízkého východu a severní Afriky 1980¹⁰⁹

Sovětský svaz byl, co se týče energetických zdrojů, během studené války jednou ze světových velmocí. Přesto často považoval nákup energetických komodit z Blízkého východu za výhodný nebo jej, jako v případě ropy, akceptoval jako formu platby za dodávky svých zbraní.¹¹⁰ Blízkovýchodní země jsou ve statistikách vývozu ropy do SSSR v době studené války jediné, od kterých Moskva tuto komoditu dovážela. Převážně se jednalo o klíčové spojence v regionu. Moskva dovážela ropu ze Sýrie, Libye nebo Iráku. Procento závislosti na blízkovýchodní ropě proto neodpovídá celkové spotřebě a produkci, jak dokresluje druhá tabulka (na str. 58). Sovětský svaz používal ropnou politiku spíše jako politický nástroj, který ale nikterak neohrožoval jeho vlastní spotřebu ropy.

V případě ostatních mocností byla situace odlišná. Z přehledu je patrná vysoká závislost Turecka na dovozech ropy z Blízkého východu, která byla zmíněna již výše. Převážnou část své ropy dováží Turecko z blízkovýchodních států (zejména ze Saúdské Arábie, Íránu, Spojených arabských emirátů či Libye). Ačkoli jeho energetické zdroje jsou do určité míry diverzifikované, jeho zásoby ropy a zemního plynu jsou limitované a Turecko slouží jako důležitá transitní země. V roce 1980 byla ropa primárním zdrojem spotřebované energie (ze 47 %), dalšími zdroji bylo černé a hnědé uhlí (z 21 %), vodní energie (z 8 %) a nekomerční zdroje, jako jsou dřevo a živočišné odpady (jen 23 %).¹¹¹ Zejména v souvislosti s ropnými krizemi v 70. letech je pak logické, že vysoká závislost na ropě může vést k většímu tlaku na Turecko, aby přijal stanoviska k izraelsko-arabskému konfliktu takových zemí, na jejichž energetických zdrojích je více závislé.

I v západoevropských zemích byla situace v druhé polovině 70. let obdobná. Ačkoli závislost na blízkovýchodní ropě po prvním ropném šoku mírně klesla (a sestupný trend byl patrný i nadále), státy západní Evropy byly ve sle-

¹⁰⁹ Údaje pro USA a západní Evropu týkající se let 1979–1984 a data pro rok 1980 jsou převzata z následujících publikací: *Basic Petroleum Book: Petroleum Industry Statistics*. Volume VI, No. 2, květen 1986. Vydáno American Petroleum Institute. Údaje pro Čínu a Turecko v letech 1979–1984, západní Evropu v letech 1993 a USA v roce 1999 z *Energy Statistics Yearbook* (edice 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1984, 1991, 1994, 2000). Vydáno OSN, New York.

¹¹⁰ *Soviet Policy towards the Middle East. Directorate of Intelligence*. A Research Paper. In: http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000499549/DOC_0000499549.pdf

¹¹¹ Energetika Turecka. In: <http://countrystudies.us/turkey/65.htm>

dovaném období vysoce závislé na dovozu ropy z Blízkého východu a severní Afriky. Zatímco v roce 1973 byla západní Evropa závislá ze 75 %, v roce 1980 již jen ze 60 % a tento trend pokračuje i v průběhu 80. let. Státy Evropských společenství začaly v reakci na ropné embargo hledat alternativní nearabské zdroje energie a diverzifikovat své vlastní zdroje zásob, což se projevilo i snahami sáhnout na vlastní zásoby například v Severním moři. Již v roce 1980 pokryly zásoby ze Severního moře celkem jednu šestinu z celkových potřeb západoevropských zemí.¹¹²

Zvýšený zájem Evropy o dění v izraelsko-arabském prostoru v 70. letech je často připisován obavám Evropanů z dopadů ropné krize na jejich ekonomiky, což na diplomatickém poli znamenalo zvýšenou a koordinovanější aktivitu, která se také v druhé polovině 70. let vyznačovala přibližováním jednotné pozice států Evropských společenství arabským pozicím.

V případě USA byla tendence opačná. Zatímco v období první ropné krize byly Spojené státy závislé na blízkovýchodní ropě asi jenom z 15 %, v roce 1980 to bylo již cca z 20 %. Obecně ale platí, že USA jsou méně závislé na blízkovýchodní ropě než ostatní západní země nebo Japonsko. Obě ropné krize vedly americkou exekutivu k nástinu řady energetických plánů, které měly za úkol diverzifikovat zdroje energie a snížit závislost na ropě z nestabilního Blízkého východu. Objevení a využití nových ropných rezerv a rezerv plynu v Severním moři, v Mexiku a také na Aljašce na počátku 80. let zahájilo novou éru.¹¹³ Alternativní zdroje tak výrazně diverzifikovaly produkci ropy, a tím snížily závislost na produkci OPECu, která od počátku 80. let očividně poklesla.

Energetické zájmy nehrály v případě Číny dlouho zásadní zahraničně politickou roli. Během studené války byla Čína energeticky soběstačná. Až s rychlým rozmachem hospodářství v 80. letech se začala energetická politika dostávat do popředí jejich zahraničněpolitických zájmů. Soběstačnost Číny ilustruje i tabulka níže. Statistiky mapující import ropy z Blízkého východu do Číny nejsou pro dané období k dispozici a celkový objem dovozu ropy je zanedbatelný.

¹¹² Tareq, Ismael Y.: *International Relations of the Contemporary Middle East: a Study in World*. New York: Syracuse University Press, 1986. Str. 112.

¹¹³ CQ researchers: *International Issues in Social Work and Social Welfare*. Sage Publications, Inc, září 2009. Str. 242.

Dovoz blízkovýchodní ropy v roce 1980

	USA	ZE ¹¹⁴	SSSR	Čína ¹¹⁵	Turecko
Import z BV a severní Afriky	52 250 (tisíc tun)	399 320 (tisíc tun)	6 900 (tisíc tun) – Irák	N/A	7 750 (tisíc tun)
Celkový import	261 440 (tisíc tun)	665 240 (tisíc tun)	7000 (tisíc tun)	Cca 500 (tisíc tun)	10 490 (tisíc tun)
Podíl BV ropy na importu	cca 20 %	60 %	98 %	N/A	73, 8 %

Zdroj: *Energy Statistics Year Book*.

Výroba, import, export a spotřeba ropy v roce 1980¹¹⁶

Tato tabulka zasazuje výše uvedená data do širšího kontextu celkové spotřeby ropy.

1980	Produkce	Import	Export	Spotřeba
USA	421 818 (tisíc tun)	261 440 (tisíc tun)	14 148 (tisíc tun)	664 297 (tisíc tun)
Západní Evropa	137 370 (tisíc tun)	665 240 (tisíc tun)	67 526 (tisíc tun)	736 966 (tisíc tun)
Turecko	2330 (tisíc tun)	10 490 (tisíc tun)	--	12 802 (tisíc tun)
Čína	105 950 (tisíc tun)	Cca 500 (tisíc tun)	13 125 (tisíc tun)	93 325 (tisíc tun)
SSSR	603 207 (tisíc tun)	7 000 (tisíc tun)	122 000 (tisíc tun)	488 207 (tisíc tun)

Zdroj: *Energy Statistics Year Book*.

3.5 Kulturní vliv

3.5.1 Menšiny

Etnické a náboženské menšiny zastávají často důležitou roli a do jisté míry ovlivňují zahraniční politiku řady států. Například přítomnost více než dvoumilionové židovské menšiny v SSSR, která usilovala o emigraci na Západ, hlavně do USA a Izraele, byla významným faktorem v izraelské a americké politice. SSSR jakýmkoli snahám o emigraci bránil, což mělo v 70. letech dopad i na sovětsko-americké vztahy.

¹¹⁴ Do kategorie západní Evropa země tzv. Devítky, severní Evropy, Španělsko, Portugalsko, Island, Švýcarsko.

¹¹⁵ Zdroj: *Yearbook of China Customs Statistics, Relevant Issues, Customs General Administration People's Republic of China*. In: <http://www.meforum.org/694/energy-first>

¹¹⁶ Zdroj: *Production, Trade and Consumption of Crude Petroleum – Energy Statistics Yearbook 1980*.

Od dob amerického prezidenta Nixona zařadili do svojí bilaterální agendy jednání s Moskvou všichni jeho následovníci požadavek na povolení emigrace sovětských Židů. V americkém Kongresu sílil názor, a to navzdory pozici tehdejší administrativy, že USA by měly využít ekonomických nástrojů, a tím vytvořit politický tlak na SSSR, aby svoji politiku změnil. Výsledkem těchto snah bylo přijetí tzv. Jackson-Vanikova dodatku k zákonu o reformě zahraničního obchodu v roce 1975, který zamítal udělení doložky nejvyšších výhod SSSR, dokud nepřestane bránit v emigraci.¹¹⁷ Dodatkem se ale nepodařilo prolomit odpor Moskvy k emigraci sovětských Židů. Americká židovská komunita přesto považovala dodatek za důležitý test upřímnosti amerického zájmu o osud sovětských Židů.

SSSR se navenek prezentovalo jako „největší přítel muslimů“. Vztah k domácím muslimům byl ale výrazně odlišný. Sovětské muslimské obyvatelstvo, tvořící zhruba 16 % celkové populace, nebylo považováno komunistickým režimem za vážnou hrozbu, Moskva ale kontrolovala aktivity islámských věřících, usilovala o jejich rusifikaci a sekularizaci a současně si ohlížela, aby je železná opona oddělovala od dění na Blízkém východě. Jakékoli náboženské zárodky se snažil komunistický režim eliminovat. Zdánlivě bezproblémový obraz se změnil s iránskou revolucí a ruskou invazí do Afghánistánu.¹¹⁸ S politickými změnami na Blízkém východě se na konci 70. let začaly objevovat na území SSSR známky obnovujícího se náboženského uvědomění, což přimělo sovětské vedení, aby začalo věnovat více pozornosti islámskému faktoru, zejména v jižních regionech.

Americké menšiny mají, jak je známo, poměrně velký vliv na politické procesy v zemi. Formální lobby se skládají z oficiálně registrovaných skupin, které se svojí činností snaží ovlivnit aktivity zákonodárných sborů. V USA existuje řada organizací, které se svými stanovisky přesvědčují zejména členy Kongresu o svých postojích. Proizraelské skupiny nejsou výjimkou. Nejznámější a pravděpodobně nejvlivnější organizací svého druhu vůbec je už v padesátých letech založená AIPAC (*The American Israel Public Affairs*

¹¹⁷ Perkovich, George: *Soviet Jewry and American Foreign Policy*. World Policy Journal Vol. 5, No. 3, léto 1988. Str. 435–467.

¹¹⁸ Bennigsen, Alexandre a Broxup, Marie: *The Islamic Threat to the Soviet State*. New York: St. Martin's Press, 1983. Str. 108.

Committee). Nicméně i její role je často přeceňována. Například v roce 1981 se Reaganova administrativa rozhodla prodat 63 letadel včasného varování a kontroly (AWACS) Saúdské Arábii, a to navzdory silné opozici AIPACu, čímž se Bílý dům snažil zlepšit vztahy s umírněnými arabskými zeměmi, aniž by ale výrazně ohrožoval izraelskou bezpečnost nebo regionální rozložení moci.¹¹⁹

Nepřímý vliv je pro americký systém také příznačný. Židovská populace v USA má tradičně vysokou voličskou účast. Důležité je i geografické rozmístění voličské základny. Ačkoli je podle odhadů ve Spojených státech zhruba kolem šesti milionů Židů (cca 2 % americké populace), 94 % jich žije v klíčových volebních státech, které stačí na to, aby prosadily zvolení prezidentského kandidáta do úřadu.¹²⁰ Proizraelská stanoviska neobhájí zdaleka pouze američtí Židé (a ani jejich podpora pro Izrael není napříč různými názorovými proudy plošná), ale i nežidovské skupiny, především konzervativní křesťané. Nuance amerického volebního systému proto vytváří situaci, kdy se Izraeli dostává disproporčně vyšší politické pozornosti.

Arabská americká populace se výrazně odlišuje, je pro ni zejména charakteristická vnitřní nejednotnost. Arabská populace v USA čítala na přelomu 70. a 80. let zhruba 1,2 milion Arabů, z nichž je přibližně 38 % Libanonců především křesťanského vyznání, kteří neprojevují sympatie pro cíle arabské lobby.¹²¹ Odhaduje se, že dvě třetiny Američanů arabského původu jsou křesťanského vyznání, a jejich vztah k regionu jsou toho proto důkazem.

Až na přelomu 70. a 80. let se začínaly v USA formovat první proarabské lobbistické skupiny. Národní asociace amerických Arabů (*National Association of Arab-Americans* – NAAA) byla založena v roce 1972, v roce 1980 založil bývalý senátor James Abourezk Americko-arabský antidiskriminační výbor (*American-Arab Anti-Discrimination Committee* – ADC) a v roce 1985 se James Zogby přidal s Arabsko-americkým institutem (*Arab American Insti-*

¹¹⁹ Verbeeten, David: *How Important Is the Israel Lobby?* Middle East Quarterly, pozdím 2006. Str. 37-44. In: <http://www.meforum.org/1004/how-important-is-the-israel-lobby>

¹²⁰ Bard, Mitchell: *The Israeli and Arab Lobbies*. In: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/lobby.html>

¹²¹ Bard, Mitchell: *The Israeli and Arab Lobbies*. In: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/lobby.html>

tute).¹²² Úspěchy jejich aktivit lze ale s ohledem na neexistenci jednotného pohledu arabsko-americké populace považovat za omezené.

Evropské lobby jsou, na rozdíl od amerických, mnohem méně politicky vlivné a formalizované, což je dáno zejména odlišnou povahou politických systémů. Židovské komunity v Británii (cca 450 000 lidí) a Francii (cca 550 000 členů) vyjadřovaly znepokojení nad pozicí jejich zemí k izraelsko-arabskému uspořádání. Například po přijetí Schumannova memoranda v roce 1973 se dožadovaly vysvětlení pozice svých vlád a vyslovovaly nesouhlas s obsahovou stránkou dokumentu, který byl zcela v rozporu s izraelskou pozicí.¹²³

Zcela zanedbatelný je vliv židovské populace zejména v Číně a Turecku. Od roku 1978 zakotvila čínská ústava náboženskou svobodu, která, ač se projevovala v praxi v omezené míře, vedla k nárůstu muslimského náboženského uvědomění v zemi. Co do počtu obyvatel, je rozložení následující:

	USA ¹²⁴	Západní Evropa ¹²⁵	SSSR	Čína	Turecko
Muslimská ¹²⁶	~ 1 200 000 ¹²⁷	~5 000 000	~ 45 000 000 ¹²⁸	~15 000 000 ¹²⁹	~45,778,177
Židovská ¹³⁰	~5 860 900	~1 300 000	~2 630 000	~30	~24 000

¹²² Rosen, Steven J.: *The Arab Lobby: The European Component*. Middle East Quarterly, podzim 2010. Str. 17-32. In: <http://www.meforum.org/2774/arab-lobby-europe>

¹²³ Allen, David a Pijpers, Alfred: *European Foreign Policy Making and the Arab-Israeli Conflict*. Boston: Kluwer Academic Publishers, 1984.

¹²⁴ American Jewish Year Book. In: http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/1980_6_USdemographic.pdf a <http://www.jewishdatabank.org/Reports/Jewish Population in the United States 2010.pdf>

¹²⁵ Komplexní a vědecky doložitelná data muslimské menšiny lze v EU a USA najít těžko. Státy jako BE, DK, FR, GR, HU, IT, ES mají politiky, které jsou podobné těm v USA – a zakazují otázky týkající se náboženství v dotaznících oficiálního sčítání lidu.

¹²⁶ Kettani, Houssain: *World Muslim Population: 1950 – 2020*. International Journal of Environmental Science and Development (IJESD). Vol. 1, No. 2, červen 2010. In: <http://www.pupr.edu/hkettani/papers/WMP.pdf>.

¹²⁷ Ghayur, Arif M.: *Muslims in the United States: Settlers and Visitors*. Annals of the American Academy of Political and Social Science, 157–177, rok 1981. Str. 150. <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/1044252.pdf>

¹²⁸ Tareq, Ismael, Y. a Ismael, Jacqueline S.: *The Gulf War and the New World Order: International Relations of the Middle East*. Miami: University Press of Florida, 1994. Str. 508.

¹²⁹ Rahman, Andul: *Islam in China*. In: <http://thesubmission.wordpress.com/2010/01/17/islam-in-china-650-1980-ce-yusuf-abdul-rahman/>

¹³⁰ World Jewish Population. In: http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/1981_13_WJP.pdf

3.5.2 Veřejné mínění

Faktorem, který do určité míry také ovlivňuje přístupy mocností k regionálním a globálním problémům, je veřejné mínění. To bývá někdy spojováno s přítomností a aktivitami zainteresovaných menšin, ale celkově jde o mnohem širší škálu obyvatel. Například americký politický systém často umožňuje disproportčně vyšší míru vlivu zastáncům minoritních názorů. I marginalizované komunity mohou být jazýčkem na vahách ve volebních kláních v klíčových oblastech. Například náklonnost Američanů (nikoli ale pouze židovské komunity) k Izraeli je jedním ze stěžejních faktorů, který ovlivňuje politické rozhodování. Od svého vzniku v roce 1948 je americká veřejnost nakloněna Izraeli, který vnímá jako demokratický ostrov obhajující svoji existenci. Až do počátku 80. let je tento trend neměnný. Výsledky průzkumů veřejného mínění v USA v období mezi roky 1948 a 1981 ukázaly, že zatímco podpora arabským státům nepřekročila hranici 14 %, podpora Izraele se pohybovala mezi 43 až 64 %.¹³¹ Podle Gallupa ústavu pro výzkum veřejného mínění se podpora drží konsistentně kolem 50 % od roku 1967.¹³² Nicméně poté, co Izrael podnikl vojenskou operaci, mající za cíl zničení iráckého jaderného reaktoru v červnu 1981, a zahájil v červenci 1982 později invazi do Libanonu, aby zničil základy Organizace pro osvobození Palestiny v Bejrútu, začala se podpora americké veřejnosti Izraeli snižovat.¹³³

Na evropské půdě byla situace zcela odlišná. Například ve Španělsku patří Izrael tradičně k nejméně oblíbeným zemím Blízkého východu a severní Afriky. V roce 1983 se v průzkumu veřejného mínění umístil až na 13. místě z 16 zemí na žebříčku oblíbenosti.¹³⁴ Německé veřejné mínění bylo historicky Izraeli více nakloněno. Řada krizí v západoněmecko-izraelských vztazích na počátku 80. let, izraelská invaze do Libanonu a izraelský přístup k palestinské otázce ale začaly pomalu měnit postoj veřejnost ve prospěch Palestinců.¹³⁵ Zajímavé je, že po šestidenní válce bylo francouzské veřejné mínění nakloněno Izraeli, což nekorespondovalo s oficiální politickou de Gaullovy Francie, která jej ostře kritizovala. Pod vlivem vznikající pro-arabské lobby ve Francii

¹³¹ Ben-Zvi, Abraham: *The United States and Israel: The Limits of Special Relationship*. New York: Columbia University Press, 1993. Str. 16.

¹³² American Attitudes Toward the Middle East (1961 – 2009). In: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/US-Israel/pomegen.html>

¹³³ Ben-Zvi, Abraham: *The United States and Israel: The Limits of Special Relationship*. New York: Columbia University Press, 1993. Str. 16.

¹³⁴ Zdroj: španělský statistický úřad: CIS – Centro de Investigaciones Sociológicas.

¹³⁵ Behr, Timo: *France, The Impact of National Foreign Policy Traditions on Europe's Middle East policy*. Washington, DC: John Hopkins University, 2008. Str. 227.

a ve světle válek v roce 1967 a 1973 se francouzské veřejné mínění začalo obracet více k arabské straně.¹³⁶

V regionu bylo vnímání externích mocností také velmi rozdílné. USA coby dlouho neutrální mocnost, která začala do dění v regionu výrazně zasahovat až po druhé světové válce, se na rozdíl od Evropanů těšily větší míře oblíbenosti. Změny začaly přicházet se vznikajícími rozpory americké politiky v regionu s místními názory. Prosovětsky laděná hnutí a posilující islamisté představovali největší odpůrce americké politiky. Výzkumy veřejného mínění v dané době ale nejsou k dispozici, proto je obtížné porovnat oblíbenost jednotlivých mocností v regionu ve sledovaném období (s výjimkou Izraele).

3.5.3 Kulturní diplomacie

Státem podporované aktivity na poli kulturní diplomacie mají spíše symbolický efekt, ale pomáhají zlepšit povědomí o daném státu na mezilidské úrovni. Již v tomto sledovaném období je možné vyzorovat jisté trendy.

Evropská přítomnost má v Levantě hluboké kořeny a vychází i z koloniální minulosti. Projevuje se i v kulturní rovině. Toto tvrzení platí pak především pro Francii a Velkou Británii. Francouzský Institut pro arabská studia byl v Damašku zřízen už v roce 1922.¹³⁷ Francouzský institut pro archeologii byl založen v Sýrii a v Libanonu v roce 1946 a Centrum pro studium a výzkum současného Blízkého východu byly založeny v roce 1977 v Libanonu a v roce 1988 v Jordánsku.¹³⁸ Káhirská pobočka British Council byla otevřena jako jedna z prvních na světě. Suezská krize sice vedla k dočasnému přerušení fungování britských kulturních institucí v Egyptě, Sýrii, ale také v Jordánsku.¹³⁹ Činnost byla obnovena již v roce 1958, kdy začalo působení British Council také ve východním Jeruzalémě.

¹³⁶ Behr, Timo: *France, The Impact of National Foreign Policy Traditions on Europe's Middle East policy*. Washington, DC: John Hopkins University, 2008. Str. 75.

¹³⁷ Stone, Peter, G.: *The Destruction of Cultural Heritage in Iraq*. UK: Boydell Press, 2008. Str. 223.

¹³⁸ Stone, Peter, G.: *The Destruction of Cultural Heritage in Iraq*. UK: Boydell Press, 2008. Str. 224.

¹³⁹ Stručná historie British Councilu. In: www.britishcouncil.co.uk

Například bilaterální vztahy mezi Izraelem a SRN, tolik zatížené neblahou historickou zkušeností, se začaly na konci 70. let pomalu zlepšovat. Německý Goethe Institut otevřel svoji první pobočku v Tel Avivu v roce 1979.

Egyptsko-čínské vztahy mají dlouhou historii. Obě země uzavřely první kulturní dohodu v roce 1956, tzv. egyptsko-čínskou přátelskou společnost (*Egyptian-Chinese Friendship Society*).¹⁴⁰ Ve stejném roce přicestovala z Egypta do Číny první vzdělávací mise.¹⁴¹ USA prosazovaly svoji veřejnou diplomacii prostřednictvím Informační agentury USIA (*United States Information Agency*).

Kulturní diplomacie souvisí s politickými vazbami. Během zhoršení izraelsko-tureckých vztahů přerušily například Turecké aerolinie své lety do Izraele, kulturní vztahy mezi univerzitami byly také přerušeny.¹⁴² Čínské statistiky v letech 1980 a 1992 nejsou uváděny. Počet turistů cestujících do zemí Levanty byl zanedbatelný. V přehledu je uvedeno srovnání dvou zemí izraelsko-arabského prostoru a jejich turistická výměna s vnějšími státy v roce 1980:

	USA		EU (FR, DE/ IT, UK)		Rusko		Čína ¹⁴³	Turecko	
Sýrie ¹⁴⁴	10 667	2 677	23 495	21 546	4 278	4 188	N/A	45 162	27 421
Jordánsko ¹⁴⁵	63 563	55 929	36 018	35 699	N/A	N/A	N/A	40 621	42 585

4 Pozice mocností k hlavním otázkám izraelsko-arabského konfliktu v letech 1992 – 1993

¹⁴⁰ *Egyptsko-čínské vztahy*. Egyptská informační služba. In: http://www.sis.gov.eg/En/LastPage.aspx?Category_ID=194

¹⁴¹ *Egyptsko-čínské vztahy*. Egyptská informační služba. In: http://www.sis.gov.eg/En/LastPage.aspx?Category_ID=194

¹⁴² Smith, Randy, J.: *The Pragmatic Entente: Turkey's Growing Relations with Israel*. Princeton: Princeton University, 2000. Str. 36.

¹⁴³ Arlt, Wolfgang, G.: *China's Outbound tourism. Contemporary Geographies of Leisure, Tourism, and Mobility*. New York: Routledge, 2006.

¹⁴⁴ Statistical yearbook / Syrská republika 1980, vydáno 1980. Přesné statistiky evropských zemí: příjezdy do Sýrie: 11 311 z Francie, 13 244 z SRN, 8940 z UK. Cesty Syřanů do UK (4920), do Francie (6811) a do SRN (9815). Čínští turisté se v přehledech neobjevují.

¹⁴⁵ Statistical yearbook / Jordánské hašimovské království, Ministerstvo národní ekonomiky, odbor statistiky, 1980. Přesné údaje evropských zemí: příjezdy do Jordánska: 20 345 z UK, 8206 z Francie, 7467 z Itálie. Cesty Jordánců do UK (19939), do Francie (8977) a do Itálie (6783). Turistické údaje pro Čínu se neobjevují mezi nejnavštěvovanějšími zeměmi.

4.1 Historické souvislosti a mocenská politika před dohodou Oslo I

Konec studené války zahájil na Blízkém východě a v izraelsko-arabském prostoru novou kapitolu. Ukončení bipolárního soupeření se promítlo poměrně záhy do reálií Blízkého východu reakcí mezinárodního společenství na vojenskou invazi Iráku do Kuvajtu v letech 1990–1991. Rozpad Sovětského svazu v prosinci 1991 znamenal výraznou změnu globálního uspořádání. Pokles vlivu SSSR, znatelný už v poslední fázi studené války, bezprecedentně posílil pozici Spojených států v regionu a s odchodem SSSR ze scény ztratily jeho klientské arabské státy svoji hlavní oporu.

Vakuum po Sovětském svazu v Levantě vyplnil jeho dosavadní ideologický soupeř – Spojené státy. USA se rychle staly dominantní a určující mocností v regionu. Tento fakt oslabil manévrovací schopnosti řady arabských států, které do té doby využívaly svého postavení v rámci systému a balancovaly podle situace mezi USA a SSSR. Pokles vlivu SSSR měl pro bývalý prosovětský arabský svět dalekosáhlé důsledky v mnoha oblastech – politické, vojenské a ekonomické. Oslabení podpory a tlak na změnu pozic ze strany SSSR také mimo jiné znamenal, že se prosovětské klientské státy musely, aby předešly prohlubující se izolaci v regionu, přiblížit svými stanovisky americkému pohledu, protože USA se stávaly jediným mezinárodním hybatelem v regionu. Z regionální a globální politiky zmizel stát, který se ztotožňoval s arabskými stanovisky k izraelsko-arabskému konfliktu, neudržel od roku 1967 vztahy s Izraelem a vyznačoval se silnou protiizraelskou rétorikou, která kopírovala pozice tvrdé linie. Ta se projevila například podporou Moskvy pro rezoluci Valného shromáždění OSN č. 3379 z roku 1975, která srovnávala sionismus s rasismem.¹⁴⁶

Na konci 80. let ale již Moskva nedokázala udržovat permanentní vojenskou hrozbu vůči Izraeli a napomáhat destabilizaci přístupu západních států k ropě na Blízkém východě. Musela ustoupit od politiky konfrontace, která

¹⁴⁶ Viz Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3379 z 10. listopadu 1975.

symbolizovala studenoválečné období.¹⁴⁷ S novým sovětským vedením přišla také nová politická orientace a ústup z blízkovýchodní politiky. S nástupem M. Gorbačova do čela sovětské politiky v listopadu 1985 se tato politika projevila naplno. Tradičně úzké vztahy se Sýrií, která už nemohla počítat s podporou svého hlavního patrona, se začaly měnit. Právě Sýrie měla k Moskvě ze všech zemí regionu Blízkého východu nejbližší, zatímco v arabském světě byla spíše v izolaci. Rozdrobením „sovětského ochranného deštníku“ byla donucena k přijetí pragmatické pozice. Sovětský svaz se začal vyjadřovat smířlivěji i k Izraeli, což se projevilo i během jeho kontaktů se Sýrií. Moskevské vedení se změnou politického kurzu (který byl doprovázen také redukcí dodávek vojenského materiálu) před syrským prezidentem netajilo a své rozhodnutí zdůvodňovalo tím, že „kroky, které podniká, jsou nezbytné pro politické vyřešení blízkovýchodního konfliktu“¹⁴⁸. Během večere u příležitosti státní návštěvy Asada v Moskvě v dubnu 1987 obvinil Gorbačov Sýrii z rozdmýchávání izraelsko-arabského konfliktu a označil přístup syrského vůdce za „zcela zdiskreditovaný“.¹⁴⁹ Hrozba izolace po oslabení vazby na SSSR donutila Sýrii, aby obrousila své radikální pozice, což se projevilo například akceptováním americké koalice proti Saddámu Husajnovi.¹⁵⁰ Ačkoli vztahy mezi oběma státy na počátku 90. let 20. století výrazně oslabily, přerušeny nikdy nebyly.

Obdobný trend byl patrný i v případě OOP, která udržovala se Sovětským svazem do jeho rozpadu velmi úzké vztahy. Moskva již nebyla hlasitým zastáncem a automatickým podporovatelem radikálních postojů OOP k Izraeli. Konfrontace mezi Izraelem a OOP nebyla v zájmu Moskvy. Během jednání Gorbačova s Arafátem v roce 1988 apeloval sovětský vůdce na palestinského předáka, aby jeho organizace uznala Stát Izrael akceptováním rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 242 a č. 338.¹⁵¹ Tlak SSSR na změnu postojů OOP byl

¹⁴⁷ Rickman, Gregg: *Palestinian Diplomacy – Gorbachev's Legacy*. Middle East Quarterly, březen 2000. Str. 21–29. In: <http://www.meforum.org/38/palestinian-diplomacy-gorbachevs-legacy>

¹⁴⁸ Freedman, Robert O.: *Soviet policy toward Israel under Gorbachev*. Washington: Praeger Paperback, 1991. Str. 40.

¹⁴⁹ Sharnoff, Michael: *The Syria-Soviet Alliance*. Focus Quarterly, Vol. III, No. 1, jaro 2009. In: <http://www.jewishpolicycenter.org/833/the-syria-soviet-alliance>.

¹⁵⁰ Je nutno také podotknout, že Sýrie stranila Íránu během války mezi Íránem a Irákem v letech 1980–1988 a měla zájem na oslabení režimu Saddáma Husajna.

¹⁵¹ Freedman, Robert O.: *Soviet policy toward Israel under Gorbachev*. Washington: Praeger Paperback, 1991. Str. 42.

později umocněn její diskreditací během první války v Perském zálivu, kdy se přidala na stranu režimu Saddáma Husejna po invazi Iráku do Kuvajtu, což vedlo k její téměř úplné izolaci (a téměř finančnímu bankrotu). OOP ve snaze obnovit svoji pozici, která posílila během první intifády na konci 80. let, začala usilovat o změnu kursu projevující se také odklonem od dosavadní čistě prosovětské a arabské orientace směrem k více pragmatickému přístupu.

S rostoucím uvolňováním ve vztazích mezi USA a SSSR v poslední fázi studené války se sovětský režim snažil o zlepšení vztahů s Izraelem, které Moskva přerušila po šestidenní válce. Ačkoli to byl paradoxně právě Sovětský svaz, který uznal existenci Státu Izrael již záhy po jeho vzniku v roce 1948, vztahy mezi oběma státy prošly výraznými výkyvy. Sovětský svaz pod vedením M. Gorbačova si uvědomoval geopolitické mocenské změny a snažil se jim ve světle nových událostí přizpůsobit svoji blízkovýchodní politiku tak, aby jeho oslabující pozice nevedla ke komplexnímu stažení z regionu a k rezignaci na své místo v oblasti. Jedním z nejviditelnějších odrazů tohoto uvažování byla právě postupná snaha Moskvy o obnovení bilaterálních diplomatických vztahů s Izraelem. Moskva se tak snažila změnou tvrdého zahraničně politického kurzu demonstrovat svoji otevřenost ke všem vlivným státům v regionu.

První schůzka sovětských a izraelských představitelů se uskutečnila po 20 letech od přerušení kontaktů v roce 1986 v Helsinkách.¹⁵² Po poměrně pomalém rozjezdu se izraelsko-sovětské vztahy výrazněji zlepšily v roce 1987, kdy se státníci obou zemí setkali na okraj zahájení zasedání Valného shromáždění OSN v New Yorku. Postupné oteplování bilaterálních vztahů v neformální rovině nenarušilo například ani vypuknutí tzv. první intifády v prosince 1987. Nicméně jisté neshody v diplomatické a politické rovině, které se projevovaly ve vztahu k izraelsko-arabskému konfliktu, sovětsko-syrské alianci či ve vztahu k obecnému manévrování Moskvy mezi Izraelem a arabskými partnery, plné obnovení vztahů oddálily. A ovlivňovaly je po jejich navázání. Nejprve byly diplomatické kontakty zavedeny na úrovni konzulární (zejména s ohledem na otázku židovského vystěholectví do Izraele).

¹⁵² Nizameddin, Talal: *Russia and the Middle East: Towards a New Foreign Policy*. London: Hurstand Comp, 1999. Str. 48.

K plnému obnovení bilaterálních vztahů došlo až těsně před zahájením Madridské konference v říjnu 1991, což umožnily diplomatické a ekonomické kontakty z předchozího období.

Moskva postupně obnovovala kontakty s prozápadními státy regionu, zejména s Egyptem. Egyptsko-sovětské vztahy byly přerušeny v návaznosti na mírovou dohodu s Izraelem. Mezi lety 1981–1984 Moskva s Káhirou diplomatické kontakty neudržovala. Stejně jako v ostatních případech dochází ke změně přístupu s nástupem nového sovětského vedení, což mělo v tomto případě také ekonomickou dimenzi. Gorbačov usiloval o zrušení politiky „nekontaktů“ s Káhirou i z důvodů přetrvávajícího egyptského dluhu Sovětskému svazu.¹⁵³

USA se staly po roce 1990 jedinou supervelmocí na Blízkém východě a jako jediný stát byly schopny aktivně ovlivňovat dění v tomto regionu – tato změna měla velký vliv na americkou zahraniční politiku v regionu. V důsledku těchto geopolitických změn ve světě včetně Blízkého východu byl uveden do provozu jiný systém pravidel, než jaký byl uplatňován v dobách studené války.

Uvolnění bipolárního systému se projevilo rovněž v přístupu mezinárodního společenství k jedné z prvních post-studenoválečných krizí. Irácká invaze do Kuvajtu v letech 1990–1991 a následná alianční operace Pouštní bouře se odehrála s podporou Sovětského svazu, ale pod jasnou americkou patronací. Válka v Perském zálivu v letech 1990–1991 otevřela pro americkou administrativu novou škálu možností. Prezident Bush s ministrem zahraničních věcí Bakerem se snažili využít nové atmosféry po válce proti Iráku a začali hledat způsoby, jak dovést Izrael a jeho sousedy k jednacímu stolu v naději, že míru v izraelsko-arabském prostoru by mohlo být dosaženo právě jejich zásluhou.

Ve světle těchto událostí začala americká administrativa připravovat mezinárodní blízkovýchodní mírovou konferenci. Bushova administrativa se rozhodla využít nové geopolitické situace a přišla s požadavkem na uspořádání konference (později pojmenované Madridská mírová konference), jejímž cílem bylo vytvořit fórum, ve kterém by Izrael a jeho sousední státy poprvé zasedly ke společnému jednacímu stolu. USA vyzvaly představitele Izraele, Sý-

¹⁵³ Nizameddin, Talal: *Russia and the Middle East: Towards a New Foreign Policy*. London: Hurstand Comp, 1999. Str. 48.

rie, Libanonu, Jordánska a Palestinských území k jednáním s cílem uzavřít sérii bilaterálních mírových dohod. Konference byla zahájena v říjnu 1991 a na zahájení přizvali Američané jako spoluorganizátory také představitele tehdejšího Sovětského svazu. Jejich zahrnutí do procesu mělo více symbolický než diplomatický ráz a bylo snahou uklidnit bývalou supervelmoc v situaci, kdy rozhodovací pravomoci konference byly již plně v rukou Spojených států. Jak poznamenal ruský novinář Stanislav Kondrašov, sovětská role v Madridu byla jeho „posledním tangem“.¹⁵⁴ Tzv. madridská konference odstartovala novou fázi v izraelsko-arabských vztazích a byla počátkem tzv. mírového procesu na Blízkém východě, který trval celá 90. léta.

Několik týdnů po uskutečnění mírové konference ve Španělsku došlo k formálnímu rozpadu Sovětského svazu a nástupnickým státem se stala Ruská federace, která zdělila úzké kontakty s regionálními představiteli, její politické a ekonomické vazby byly ovšem významně oslabeny.

I Evropské společenství se na konci 80. let snažilo asertivněji prosazovat v izraelsko-arabském konfliktu. V únoru 1987 přijali ministři zahraničních věcí ES Bruselskou deklaraci, která vyzývala k uspořádání mezinárodní blízkovýchodní konference pod záštitou OSN. Státy ES trvaly na multilaterálním řešení izraelsko-arabského konfliktu, čímž si snažily zajistit, že její role v procesu nebude zcela opomenuta. Přetrvávající problém evropské nesoudržnosti ale pokračoval i po konci studené války. Větší zkouškou byla první válka v Perském zálivu. Konflikt opět odkryl mezery v evropské jednotě a schopnosti rychle přijmout jasnou pozici. Tak jako i v jiných otázkách klíčové zahraničně politické a bezpečnostní důležitosti reagovaly evropské státy na mezinárodní operaci proti Iráku každý po svém. Británie se přidala na stranu USA, nejednoznačný postoj zaujala Francie, která sice koalici nakonec podpořila, ale až poté, co usoudila, že politické řešení skutečně není možné.¹⁵⁵ Německo se do operace vojensky nezapojilo vůbec.¹⁵⁶ Hlavním problémem Evropského

¹⁵⁴ Kreutz, Andrej: *The Geopolitics of post-Soviet Russia and the Middle East*. Arab Studies Quarterly (ASQ), vol. 24, zima 2002. In:

<http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=5000658933>

¹⁵⁵ Špíler, Jan: *EU v mírovém procesu na Blízkém východě*. In:

http://www.valka.cz/clanek_13478.html

¹⁵⁶ Behr, Timo: *France, The Impact of National Foreign Policy Traditions on Europe's Middle East policy*. Washington, DC: John Hopkins University, 2008. Str. 242.

společenství byl neexitující institucionální rámec zahraniční a bezpečnostní politiky. Bezpečnostní a zahraničněpolitické otázky byly pro Evropu stále nedořešeným problémem, který nemohla vyvážit skutečnost, že se Evropanům částečně dařilo v zahraničních hospodářských vztazích.

Častá klopýtnutí jsou proto typická pro Evropu i v následujícím období. Na madridské konferenci se dostalo Evropskému společenství pouze statutu pozorovatele a pozice jednotlivých členských států ES se, navzdory společně deklarovaným principům, opět výrazně lišily (Británie a SRN podpořily americký kurz, Francie trvala na prosazení principů Benátské deklarace). I přesto, že se konference konala v Evropě, byli Evropané vyloučeni ze skutečného vyjednávání a oficiálními kosponzory mírové konference byly pouze USA a SSSR. Role, která byla později Evropě přisouzena, se týkala ekonomické podpory politických jednání, nikoli možnosti se na samotném procesu podílet.

S koncem studené války se v Levantě začíná více skloňovat jméno dalšího aktéra – Číny. Již v roce 1988 přišla Čína s prvním pětibodovým návrhem na řešení izraelsko-arabského konfliktu, který zahrnoval stažení Izraele z okupovaných území, garanci izraelské bezpečnosti, vzájemné uznání obou celků a mírovou koexistenci Židů a Arabů.¹⁵⁷ Ve srovnání s dřívějším obdobím je zřetelné výrazné obrušování hran čínské pozice k izraelsko-arabskému konfliktu. Čína zaujala aktivnější postoj k blízkovýchodnímu konfliktu po válce v Perském zálivu a zejména poté, co po Madridské mírové konferenci navázala diplomatické styky s Izraelem (v lednu 1992). Od roku 1991 se účastnili čínští diplomaté více konferencí k arabsko-izraelskému konfliktu než za předchozích čtyřicet let dohromady, včetně akcí, jako byly třetí fáze blízkovýchodních rozhovorů v Moskvě, konferencí k ekonomické spolupráci v Casablance či Ammánu a k vodním zdrojům v Maskatu.¹⁵⁸ Izraelsko-čínské vztahy se začaly po navázání diplomatických styků rychle rozvíjet. Izrael se stal významným investorem, ale také dodavatelem vyspělých zbraňových technologií, což způsobilo nejednou napětí ve vztazích s Washingtonem.

¹⁵⁷ Pan, Guang: *China's Success in the Middle East*. Middle East Quarterly, prosinec 1997. Str. 35–40. In: <http://www.meforum.org/373/chinas-success-in-the-middle-east>

¹⁵⁸ Pan, Guang: *China's Success in the Middle East*. Middle East Quarterly, prosinec 1997. Str. 35–40. In: <http://www.meforum.org/373/chinas-success-in-the-middle-east>

Uvolnění bipolárního politického napětí ovlivnilo i Turecko. Během studené války byli Turci pod větším tlakem arabských zemí, které se snažily oslabit jejich vazbu na Izrael. Turecko si v důsledku toho zachovávalo v rétorické rovině proarabskou pozici k izraelsko-arabskému konfliktu, v praxi ale do něj nijak aktivně nezasahovalo.

Události přelomu 80. a 90. let ale zcela změnilly geopolitické postavení Turecka. Jeho centrální geografická pozice mezi Západem a Východem, stejně jako přímé sousedství s řadou blízkovýchodních států, otevřely Ankaře výrazně víc možností, ale i potenciálních hrozeb. Turecko sice přišlo o jednu z hlavních hrozeb, když se přítomnost zemí Varšavského paktu u jeho hranic stala minulostí. Rozpadem bipolárního systému ale začala dlouhá diskuse o budoucí roli NATO, což oslabilo turecký obranný deštník, na který se Turecko spoléhalo během studené války. Bipolárním uvolněním se Ankara také přiblížila k řadě blízkovýchodních zemí, a to včetně jejich problémů. Společná hranice s problematickou osou zemí Íránu, Iráku a Sýrie nutila Turecko balancovat svou pozici, což se v praxi projevilo hlubší vojenskou spoluprací s Izraelem a Spojenými státy. Tento trend byl pak pro 90. léta typický. Americká dominance na Blízkém východě zmírňovala tlak na Turecko a umožňovala rozvinutí jeho vztahů s Izraelem. Se zahájením mírového procesu získala Ankara také větší svobodu a prostor pro nezávislejší politiku k izraelsko-arabskému prostoru. Řada arabských států přestala proti kontaktům Turecka s Izraelem otevřeně nevystupovat, neboť mnoho z nich začalo navazovat, byť neformální cestou, kontakty s Izraelci.

4.2 Vojenský vliv

S rozpadem SSSR se staly USA bezkonkurenčně dominantní vojenskou mocností. Finanční vojenská pomoc Izraeli se držela stabilně na sumě 1,800 milionů amerických dolarů ročně po celá 90. léta.¹⁵⁹ V roce 1991 schválil Kongres přidělení nouzového grantu Izraeli ve výši 650 milionů amerických

¹⁵⁹ *US Assistance to Israel (FY 1949 – FY 2009)*. In: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/U.S._Assistance_to_Israel1.html

dolarů pro pokrytí ztrát a výdajů způsobených operací Pouštní bouře.¹⁶⁰ USA také poskytly Izraeli rakety Patriot na obranu proti případnému iráckému útoku. Vojenská spolupráce byla dále posilována během Clintonovy administrativy, ačkoli izraelská strategická hodnota prošla po skončení studené války jistou transformací. Izrael však zůstal hlavním strategickým bodem USA v Levantě; spolupráci obou zemí v bezpečnostní oblasti stvrdila řada dohod v oblasti sdílení zpravodajských informací či spolupráce vojenských průmyslových komplexů obou zemí. Již v roce 1987 prohlásil Washington Izrael hlavním spojencem mimo struktury NATO se statusem podobným Japonsku nebo Austrálii.¹⁶¹ V 80. letech podepsaly také obě země řadu vojenských dohod včetně dohody o vzájemném požívání materiálu a služeb pro účely obrany, kterou měly USA do té doby jen s vybranými zemí NATO (a kromě Izraele) dále s Egyptem.

Izrael byl nejen největší příjemce americké vojenské pomoci v Levantě, pro získání finanční pomoci pro něj navíc platí speciální pravidla. Ostatní příjemci zahraniční pomoci dostávají peníze ve čtvrtletních splátkách, ale Izrael dostává celou částku na začátku každého fiskálního roku, čímž získává zvláštní úrok.¹⁶² Po většině příjemců americké vojenské pomoci se žádá, aby ji celou utratily ve Spojených státech, ale Izrael může využít cca 25 % částky k subvencování vlastního vojenského průmyslu.¹⁶³

Izrael sloužil také jako kontrolní a vyvažovací element syrského režimu a syrsko-iránské aliance. Navzdory útlumu rusko-syrské aliance se totiž nepodařilo Washingtonu změnit směr syrské politiky. Sýrie nadále uplatňovala vlastní politiku nejen v Libanonu, kde udržovala svoji vojenskou přítomnost, ale i v izraelsko-arabském prostoru. Problematické body mezi oběma státy přetrvávaly i v 90. letech. Sýrie se stala nejdůležitějším klientem Íránu v Levantě, prostřednictvím kterého začal Teherán sponzorovat radikální skupiny, zejména Hamás a Hizballáh, které v 90. letech tvořily jeden z hlavních

¹⁶⁰ Sharp, Jeremy, M: *United States and Israel Aid*. Congressional Research Service, listopad 2010. In: www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf

¹⁶¹ Country Studies: United States. In: <http://countrystudies.us/israel/108.htm>

¹⁶² Mearsheimer, John J.: *Izraelská lobby a americká zahraniční politika*. Boston: Harvard, 2006.

¹⁶³ Mearsheimer, John J.: *Izraelská lobby a americká zahraniční politika*. Boston: Harvard, 2006.

destabilizačních elementů v oblasti. Obě země spolupracovaly na vývoji balistických raket. Syrská karta znamenala hlavně pro Írán významný vyvažovací faktor. V polovině 90. let se také obnovila syrsko-ruská vojenská spolupráce, což vedlo k rostoucím obavám nejen ze strany Izraele, ale také USA.

Nástup Ruska navázal na tradici Sovětského svazu z doby studené války, ač ne ve stejné míře. Moskva byla jedním z hlavních dodavatelů vojenské a ekonomické pomoci řadě arabských států na Blízkém východě. V 70. a 80. letech minulého století zaujímala v dodávkách zbraní do regionu první místo: v roce 1988 dodala zbraně v hodnotě 14,5 miliard amerických dolarů v porovnání s 12,2 miliardami, za které dodaly zbraně Spojené státy.¹⁶⁴ Tato motivace byla hlavně politickoideologická, přínos komerčních vazeb byl pro SSSR spíše diskutabilní. Nové politické uvažování Gorbačovovy vlády se odrazilo nejen v oteplení vztahů s Izraelem, ale také v oslabování finanční podpory radikálním arabským režimům. Tyto státy (ale také například Organizace pro osvobození Palestiny – OOP) se ocitly na počátku 90. let v nové situaci. Už za Gorbačovovy éry došlo ke snížení dodávek sovětských zbraní do Damašku z 2,4 miliard amerických dolarů ročně v letech 1980–1984 na 1,3 miliardy amerických dolarů v letech 1985–1989. Počet sovětských poradců v Sýrii byl pak zredukován na 1800 z původních 4000 v roce 1986.¹⁶⁵

Sovětský svaz se ale během vlády Gorbačova přiklonil k Íránu. Vztahy obou zemí se upevnily v červnu 1989, kdy během návštěvy prezidenta Rafsanžaniho v Moskvě obě země podepsaly řadu významných dohod včetně dohody o vojenské spolupráci, která dovozovala Íránu zakoupit vyspělé vojenské letouny jako například MIG-29 a SU-24.¹⁶⁶ Spolupráce obou zemí se v 90. letech dále rozvíjela a Rusko souhlasilo během vlády Černomyrdina s prodejem jaderných reaktorů Teheránu.

Mezinárodní uvolnění vedlo také k posílení vojenské spolupráce mezi Izraelem a Tureckem. Prvním krokem byla iniciativa prosazená během vlády

¹⁶⁴ Kreutz, Andrej: *The geopolitics of post-Soviet Russia and the Middle East*. Arab Studies Quarterly (ASQ), Vol. 24, 2002.

In: <http://www.questia.com/googleScholar.qst?docId=5000658933>.

¹⁶⁵ Sharnoff, Michael: *The Syria-Soviet Alliance*. Focus Quarterly, Vol. III, No. 1, jaro 2009. In: <http://www.jewishpolicycenter.org/833/the-syria-soviet-alliance>.

¹⁶⁶ Freedman, Robert O.: *Russia's Middle East Ambitions*. Middle East Quarterly, září 1998. Str. 31-40. <http://www.meforum.org/405/russias-middle-east-ambitions>

turecké premiérky Tansu Çiller, kdy došlo k uzavření přelomové turecko-izraelské vojenské aliance dohodou z roku 1994, která se nazývala Bezpečnostní a zpravodajská dohoda (*Security and Secrecy Agreement – SSA*).¹⁶⁷ Strategické propojení Turecka s Izraelem v 90. letech bylo jedním z hlavních pilířů americké bezpečnostní politiky na Blízkém východě. Nedlouho po uzavření první historické dohody podepsaly oba státy memorandum o porozumění, podle kterého Turecko povolovalo izraelské armádě (*Israeli Defence Force – IDF*) a izraelským bezpečnostním složkám sběr elektronického zpravodajství o Sýrii a Íránu z tureckého území. Výměnou za to souhlasil Izrael s výcvikem a poskytnutím vybavení tureckým složkám za účelem protiteroristických akcí podél syrské, irácké a íránské hranice.¹⁶⁸ Vojenská spolupráce obou zemí byla dále posílena v únoru 1996, kdy obě země uzavřely bilaterální dohodu o vojenské spolupráci (*Military Training and Cooperation Agreement – MTCA*).¹⁶⁹ Dohoda byla pro Turecko a Izrael oboustranně výhodná, Izraeli zajistila mimo jiné přístup do tureckého leteckého prostoru (a naopak), zaváděla mechanismy pro společná vojenská cvičení a přístup k přístavům pro námořnictvo.¹⁷⁰ Turecko současně navýšilo počet vojenských přidělců na svém zastupitelském úřadě v Tel Avivu z jedné na tři osoby (vojenský, námořní a letecký vojenský přidělenec) a Izrael posílil svůj úřad v Ankaře o dalšího vojenského přidělence, které měl v zemi tím pádem dva.¹⁷¹ Dohody také zahrnovaly zavedení pravidelných konzultací ve formě strategického dialogu, který se uskutečňoval dvakrát ročně. Jen půl roku po uzavření MTCA uzavřely Izrael a Turecko v srpnu 1996 dohodu o spolupráci ve vojenském průmyslu (*Defense Industry Cooperation Agreement – DICA*).

Turecké vztahy s Izraelem byly namířeny hlavně proti Sýrii, která představovala pro obě země společnou bezpečnostní hrozbu. Vojenská dohoda z roku 1996

¹⁶⁷ Chossudovsky, Michel: *"Triple Alliance": The US, Turkey, Israel and the War on Libanon*. Global Research, 6. srpen 2006.

<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=2906>

¹⁶⁸ Chossudovsky, Michel: *"Triple Alliance": The US, Turkey, Israel and the War on Libanon*. Global Research, 6. srpen 2006.

<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=2906>

¹⁶⁹ Kibaroglu, Mustafa: *Turkey and Israel Strategize*. Middle East Quarterly, zima 2002. Str. 61-65. <http://www.meforum.org/128/turkey-and-israel-strategize>

¹⁷⁰ Salih, Halil I.: *Cyprus: Ethnic Political Counterpoints*. New York: University Press of America, 2004. Str. 161.

¹⁷¹ Smith, Randy, J: *The Pragmatic Entente: Turkey's Growing Relations with Israel*. Princeton: Princeton University, 2000. Str. 4.

ale negativně ovlivnila vztahy Turecka s Egyptem. Egypt ostře protestoval proti prohlubující se vojenské spolupráci Turecka a Izraele. V letech 1997–1999 se snažila řada tureckých představitelů během cest do Káhiry přesvědčit své protějšky o důležitosti, jakou pro Turecko představují bilaterální vztahy.¹⁷² K jistému zlepšení došlo až v roce 1999, avšak turecko-izraelská spolupráce byla negativně vnímána v Egyptě a zejména v Sýrii a Íránu. Naopak s Jordánskem udržovalo Turecko úzké vztahy a Ammán získal pozorovatelský status v některých společných vojenských cvičeních Izraele, USA a Turecka.

Nástup Číny se začal projevat i ve zvýšených poptávkách po zbraňových technologiích. Čína se snažila o posílení své důvěryhodnosti a konkurenceschopnosti ve zbraňové oblasti a její zájmy se soustředily na získávání vojenské technologie, kterou nechtěla či nemohla získat od USA či Ruska.¹⁷³ V 80. letech i za neexistence diplomatických vztahů zajišťoval dodávky především Izrael. Po uvalení sankcí na Čínu v roce 1989 ze strany evropských zemí a USA se spolupráce obou zemí ještě prohloubila. Čínsko-izraelská spolupráce ale neprobíhala ve vakuu. Čína se stala také jedním z hlavních partnerů izraelských soupeřů. Peking se řídí pravidlem „nepokládání otázek“, co se týče recipientů jím dodávaných zbraní. Legálně prodané zbraně Sýrii či Íránu se pak mohly dostat do rukou militantních hnutí, které destabilizovaly situaci v Levantě.

Vojenský vliv na centrální evropské úrovni lze charakterizovat jako zanedbatelný. Zde nedochází ke spolupráci ve vojenské oblasti se zeměmi Blízkého východu, veškerá vojenská spolupráce probíhá bilaterálně. Spolupráce evropských zemí ve vojenské oblasti (především výcvikové, sdílení informací, každoroční společná vojenská cvičení) jde napříč tradičními vazbami: britsko-jordánské, britsko-egyptské nebo francouzsko-libanonské. Faktem ale zůstává, že vojenský vliv v Levantě převzaly hlavně Spojené státy, které tradiční evropskou roli v oblasti během studené války nahradily.

4.2.1 Vývoz zbraní do zemí Levanty v letech 1992–1993

¹⁷² Liel, Alon: *Turkey in the Middle East. Oil, Islam, Politics*. London: Lynne Rienner Publishers Inc, 2001. Str. 201.

¹⁷³ Kemp, Geoffrey: *The East moves West: India, China, and Asia's growing presence in the Middle East*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2010. Str. 139.

Konec bipolárního uspořádání se projevil také v obchodu se zbraněmi. Dřívější sovětská kontrola globálního zbraňového trhu již nebyla v 90. letech realitou. Zatímco na konci 80. let se pohybovala kolem 40 %, v roce 1994 byla už jen 10 %.¹⁷⁴ Naproti tomu Spojené státy začaly kontrolovat světový zbraňový trh v 90. letech z více než 50 %. Tento trend se projevil i v izraelsko-arabském prostoru, jak je níže vidět z přehledu. Dominance USA je v této části Blízkého východu naprosto bezprecedentní. Ruské vývozy zbraní sice nejsou patrné v oblasti Levanty, nicméně do Íránu vyvezlo Rusko zbraně v hodnotě více než 779 milionů amerických dolarů.¹⁷⁵ Írán byl v tomto období čtvrtým nejvýznamnějším odběratelem ruských zbraní.

Čínské vývozy zbraní na Blízký východ obecně vzrostly, ale v porovnání s USA, bývalým Sovětským svazem nebo některými evropskými státy nejsou v izraelsko-arabském prostoru významné. V předchozích letech nebyl vliv Číny patrný vůbec, k obratu dochází až v 80. letech. V tomto období se Peking snažil zejména o získání podpory pro svoji vojenskou modernizaci, stejně jako o peněžní hotovost pro svůj hospodářský rozvoj, což se v praxi projevilo dodávkami zbraní oběma stranám irácko-iránského konfliktu, ale také spoluprací s Izraelem ve vyvíjení vojenských letadel F-10, prodejem raket středního doletu Saúdské Arábii v roce 1988 a jednáními se Sýrií a Libyí ohledně nákupu balistických raket M-9, což Peking nakonec pod tlakem Washingtonu odvolal.¹⁷⁶ Po roce 1989 se stala Čína třetím největším vývozcem zbraní do regionu Blízkého východu. To ale představovalo pouhých 8 % z jejího celkového vývozu.¹⁷⁷ Tento trend navíc výrazně nezasáhl prostor Levanty, ale týkal se spíše ostatních částí regionu. Nejvýznamnějším příjemcem čínských zbraní v letech 1992-1993 byl ze zemí regionu Egypt, který nakoupil zbraně z Číny za 60 milionů amerických dolarů. Z Izraele dovezla Čína zbraně v hodnotě 55 milionů amerických dolarů. Ve srovnání s dodávkami zbraní do Íránu se jedná o zanedbatelnou částku, neboť do Íránu vyvezla Čína ve stej-

¹⁷⁴ Magen, Zvi a Shapir, Yiftah a Bagno-Moldavsky, Olena: *Russian Arms Exports to the Middle East: A Means or an End?* Strategic Assessment, Vol. 13, No. 2, srpen 2010. In: <http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291283415051.pdf>

¹⁷⁵ Údaje z databáze SIPRI. http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php

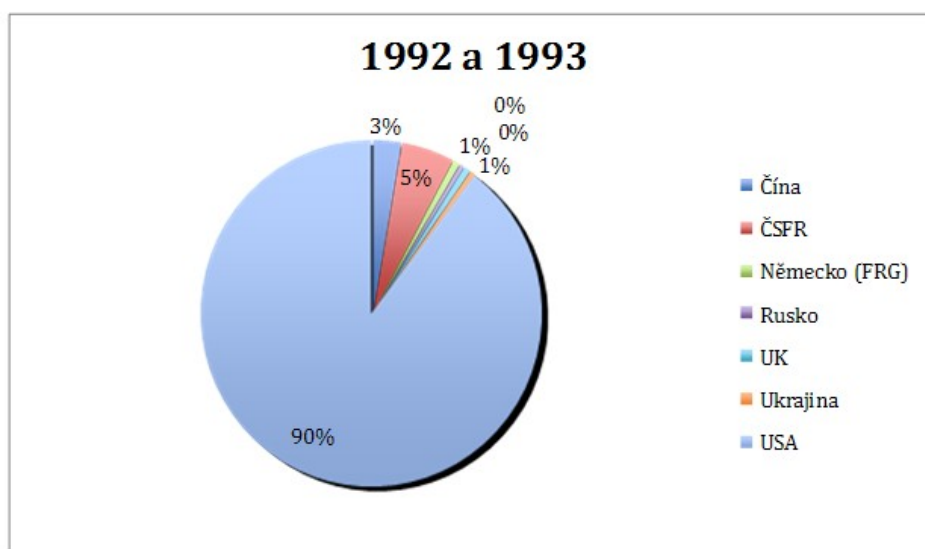
¹⁷⁶ Leverett, Flynt a Bader, Jeffrey: *Managing China-U.S. Energy Competition in the Middle East*. The Washington Quarterly, zima 2005–06. Str. 187–201. In: http://www.twq.com/06winter/docs/06winter_leverett.pdf

¹⁷⁷ McGiffert, Carola: *Chinese Soft Power and its Implications for the United States: Competition*. Washington, DC: CSIS, 2009. Str. 66.

ném období zbraně v hodnotě 402 milionů amerických dolarů. Írán se tak stal po Pákistánu největším odběratelem z Číny.¹⁷⁸ Spolupráce s Izraelem však probíhala i za neexistence diplomatických styků. Odhaduje se, že v letech 1984-1994 nakoupila Čína od Izraele zbraně v hodnotě 526 milionů amerických dolarů.¹⁷⁹

Ačkoli součet ruských a čínských vývozů zbraní do Íránu nedosahuje amerického vývozu do Levanty a na Blízký východ obecně, není zdaleka zanedbatelný. Vývoz USA do zbývajících oblastí Blízkého východu je jen o pár set milionů amerických dolarů nižší než vývoz do Levanty a Egypta.

Významněji se na dovozu zbraní do regionu podílejí také evropské státy, především trio Francie, Velká Británie a Německo. Tyto tři země patří spolu s výše zmíněnými zeměmi mezi hlavní světové zbraňové exportéry.

4.3 Politický vliv

Devadesátým létům dominovala americká diplomacie a její snahy o dosažení série mírových dohod mezi Izraelem a jeho sousedy. Clintonova administrativa zpočátku využívala zděděného rámce Madridské konference, nicméně jednání nevedla k průlomům. Toho se podařilo dosáhnout paradoxně až prostřednictvím paralelních tajných zákulisních vyjednávání mezi Izraelci a Pales-

¹⁷⁸ Údaje z databáze SIPRI: http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php

¹⁷⁹ Kemp, Geoffrey: *The East moves West: India, China, and Asia's growing presence in the Middle East*. Washinton, DC: Brookings Institution Press, 2010. Str. 140.

tinci za norského zprostředkování. Americká administrativa, ač hlavní deklarovaný mediátor procesu, se na tomto vývoji nepodílela. Izraelský premiér Rabin zpočátku nedával iniciativě velké naděje na úspěch, a proto pravděpodobně záměrně americkou administrativu o probíhajících jednáních detailně neinformoval. K Američanům se dostávaly kusé zprávy o procesu, premiér Rabin jeho význam spíše bagatelizoval a konkrétní informace jim poskytl až krátce před uzavřením dohody v létě 1993.

Spojené státy se ale právem považovaly za nepostradatelnou součást blízkovýchodního mírového procesu, záhy přijaly výsledky dohody a zhostily se klíčové role nad její následnou implementací. Současně stanovily jako podmínku, že obě strany podepíší protokol o vzájemném uznání¹⁸⁰, který nakonec podpisu dohody předcházel.

Devadesátá léta definitivně završila dlouholetou snahu Organizace za osvobození Palestiny vedenou Jásirem Arafátem stát se hlavním představitelem Palestinců a dosáhnout uznání hlavních mezinárodních aktérů. Arafát se po podepsání Osla I postavil do čela nově vzniklé Palestinské samosprávy, kterou Oslo I založila. Tato instituce byla kontrolována OOP¹⁸¹ (a konkrétně Arafátovou stranou al-Fatáh).

Oslo I neznamenal automatické uznání nezávislého palestinského státu, pouze stanovovalo harmonogram pro izraelsko-palestinská vyjednávání. Jeho vedlejším efektem bylo definitivní potvrzení dialogu mezi USA a OOP. Oficiální kontakty byly navázány sice již v březnu 1989 poté, co Arafátova OOP uznala rezoluce Rady bezpečnosti OSN 242, 338 a princip „území za mír“ a kdy v prosinci 1988 uznal Arafát na půdě OSN právo Izraele na existenci. Tyto kroky vydláždily cestu k zahájení kontaktů s Washingtonem. Nicméně dialog netrval tehdy dlouho, neboť jej USA v červnu 1990 přerušily a až do podepsání Osla I neobnovily. A jak ukazuje tabulka níže, Západ jednostranné vyhlášení palestinského státu neuznal.

¹⁸⁰ Tzv. dopisy vzájemného uznání (*Letters of Mutual Recognition*) ze září 1993.

¹⁸¹ Organizace pro osvobození Palestiny vznikla v roce 1964 z iniciativy arabských států během prvního summitu Ligy arabských států. Arafát stál se svou stranou al-Fatáh, kterou založil na konci padesátých let v Egyptě, mimo struktury OOP. Až po roce 1967 (po šestidenní válce) se stal al-Fatáh součástí OOP a Arafát jejím předsedou. OOP slouží jako zastřešující organizace pro různá palestinská hnutí, ale al-Fatáh v ní zaujímá dominantní postavení.

Reakce na vyhlášení palestinského státu v roce 1988 ze strany OOP	
USA	Neuznaly jednostranné vyhlášení palestinského státu ze strany OOP, navázaly kontakty s OOP v roce 1988, ale zhruba jen na půl roku.
ES	Neuznalo jednostranné vyhlášení palestinského státu ze strany OOP.
SSSR	Uznal jednostranné vyhlášení palestinského státu ze strany OOP.
Čína	Uznala jednostranné vyhlášení palestinského státu ze strany OOP.
Turecko	Uznalo jednostranné vyhlášení palestinského státu ze strany OOP.

Dvoustranné uznání mezi Izraelem a Palestinci v roce 1993 bylo v diplomatické rovině důležité, protože otevřelo cestu k jednáním mezi Izraelem a dalším z jeho sousedů – Jordánskem. Jednání začala už krátce po slavnostním podepsání Osla I v září 1993 a měla plnou podporu Spojených států. Během jednoho roku od podepsání dohod z Osla byla uzavřena mírová smlouva mezi Izraelem a Jordánskem, která se vepsala do dějin jako Washingtonská deklarace. Jednalo se tak historicky o druhou bilaterální mírovou smlouvu mezi Izraelem a jeho sousedem. Paralelně probíhala také jednání mezi Sýrií a Izraelem. Průlom ale nebylo dosaženo a jednání byla přerušena na konci roku 1995, protože se nepodařilo překlenout rozdílná stanoviska stran. USA tak stály při zrodu mírové smlouvy nejen s Egyptem, ale také s Jordánskem. Klíčovou syrskou frontu se však prorazit nepovedlo.

První polovinu 90. let lze charakterizovat z hlediska amerického angažmá spíše jako období facilitace blízkovýchodního mírového procesu, kdy byl značný pokrok dosažen stranami samotnými. Nicméně od poloviny 90. let se začala role USA měnit, a to v návaznosti na vývoj v oblasti: politický proces začal stagnovat a facilitátorská role USA již nestačila. Odpor vůči postupujícím dohodám mezi Izraelci a Palestinci nabral na síle zejména po podepsání dohody Oslo II v roce 1995. Teroristické útoky se staly všudypřítomnou součástí blízkovýchodní reality. V Izraeli se v reakci na probíhající proces aktivizovalo pravicové hnutí, které se otevřeně postavilo proti dalšímu stahování ze Západního břehu Jordánu. Extremistické nálady vyvrcholily atentátem na izraelského premiéra Jicchaka Rabina, který zraněním dne 4. listopadu 1995 podlehl. Atentát na premiéra, na jednoho z nejdůležitějších hráčů v blízkovýchodním mírovém procesu, a silící opozice byly rozhodujícími fak-

tory, které významně změnily atmosféru procesu a donutily Spojené státy, aby přehodnotily a zintenzívnily svoji roli v blízkovýchodním mírovém procesu.

V prvních letech od vyhlášení Ruské federace lze vysledovat jen nepatrné zasahování bývalé supervelmoci do dění v izraelsko-arabském prostoru. Nový ruský stát a jeho vznikající zahraniční politika se obtížně vyrovnávaly s „nástupnictvím“ po někdejší supervelmoci, což právě v zahraničně politické dimenzi mělo poněkud hořkou příchuť a předurčovalo od počátku její specifický význam.¹⁸² Sílu a akceschopnost ruské zahraniční politiky v jejich počátcích negativně ovlivnila nestabilní vnitropolitická situace doprovázená strukturální hospodářskou krizí. Rusko se zaměřilo po rozpadu SSSR hlavně na státy nacházející se na blízko jeho hranic, především na Turecko a Írán, které měly v jeho očích nejvýznamnější vliv a strategický význam.

Tato fáze se vyznačovala váhovou, ale pozitivní reakcí na americkou politiku v regionu. Pokračovala v zahraničněpolitickém směru z éry Gorbačova, která kulminovala v přijetí pozvání SSSR na Madridskou konferenci a vyslovením podpory rezoluci RB OSN z roku 1990, schvalující přijetí vojenských akcí proti Iráku, dlouholetému sovětskému spojenci. Na zahraničně politickou doktrínu „nového myšlení“ (vyznačující se tzv. západnictvím) Gorbačova a jeho ministra zahraničních věcí Ševarnadzeho navázal do určité míry také prezident Jelcin a jeho ministr zahraničních věcí Kozyrev. Pro Rusko byla v prvních letech charakteristická neintervenci, dle kritiků až izolacionistická pozice vůči „blízkému zahraničí“, kterou charakterizovala vysoká míra kooperativnosti v zahraničněpolitických postupech ve snaze dostat Rusko zpět po bok klíčových světových mocností.¹⁸³ V tomto duchu přenechalo během éry ministra zahraničních věcí Andreje Kozyreva (v letech 1991–1995) Rusko vedení izraelsko-arabského vyjednávání plně do rukou Spojených států a Moskva podpořila uzavření dohody Oslo I v roce 1993 i Oslo II v roce 1995.¹⁸⁴

¹⁸² Petra Kuchyňková, Tomáš Šmíd (ed.): *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2006. Str. 15.

¹⁸³ Kuchyňková Petra (ed.): *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Brno: Studie IIPS, Masarykova univerzita, svazek č. 45, 2006. Str. 24.

¹⁸⁴ Freedman, Robert O.: *Russia, Israel and the Arab-Israeli Conflict: The Putin Years*. Middle East Policy Council. In: <http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/russia-israel-and-arab-israeli-conflict-putin-years?print>

Od podepsání dohody Oslo I usilovala Evropská unie o větší roli v mírových vyjednáváních. USA ani Izrael ale takové snaze příliš nakloněny nebyly. Od dob prvních prohlášení ES k řešení izraelsko-arabského konfliktu se Izrael díval na roli ES jako na velmi proarabskou a její snahy negoval. EU se zapojila do blízkovýchodního mírového procesu hlavně v ekonomické rovině. USA byly politickým tahounem a držely si kontrolu nad bilaterální částí madridského procesu.¹⁸⁵ EU ponechaly vedení v jednom z pěti multilaterálních výborů¹⁸⁶, které ustavila madridská mírová konference: ve výboru pro dvoustrannou ekonomickou spolupráci (REDWG). Cílem doplňujících multilaterálních formátů bylo podpořit bilaterální jednání vedená garantem procesu (USA) a zajistit podmínky pro udržitelnost případných mírových dohod, které by z bilaterálního formátu vzešly.

Další oblastí, kde převzala EU aktivnější roli, bylo prohlubování středomořské spolupráce. EU zdůrazňovala hledání regionální stabilizace a multilaterálních řešení.¹⁸⁷ Za tímto účelem představila novou iniciativu, od níž si slibovala prolomení vlastní izolace v blízkovýchodním mírovém procesu a prosazování svých cílů ve středomořském prostoru. Na konferenci ministrů zahraničních věcí EU v listopadu 1995 zahájila iniciativu Středomoří známou jako Euro-středomořské partnerství (EMP nebo také Barcelonský proces). Šlo o dalekosáhlý plán, který odrážel společnou iniciativu 15 členských států EU a 12 partnerů ze Středomoří. Partnerství bylo pozoruhodné v tom, že zahrnovalo země, mezi kterými nedošlo k navázání vzájemných vztahů, například Izraele a arabských národů nebo Řecka a Turecka (ve vztahu ke Kypru).¹⁸⁸ Tato různorodost z pohledu ekonomického, politického, kulturního i náboženského však v praxi často vedla k tomu, že naplňování velmi ambiciózních cílů se stalo komplikovaným, až nemožným.

¹⁸⁵ Tj. v jednáních nad politickými otázkami mezi Izraelem a jeho sousedy.

¹⁸⁶ Ostatní čtyři formáty v rámci multilaterálních skupin byly: pracovní skupina pro otázku vodních zdrojů (za předsednictví USA), životní prostředí (za předsednictví Japonska), uprchlíci (za předsednictví Kanady) a odzbrojení (za předsednictví USA a Ruska).

¹⁸⁷ Asseburg, Muriel: *The EU and the Middle East Conflict: Tackling the Main Obstacle to Euro-Mediterranean Partnership*. Juenemann, Annette: *Euro-Mediterranean Relations after September 11*. London: Frank Cass, 2004. Str. 179.

¹⁸⁸ Dillery, Edward, C.: *Euro-Mediterranean Security: A Search for Partnership (review)*. *Mediterranean Quarterly*, Vol. 15, No. 2, jaro 2004. Str. 112–114. In: http://muse.jhu.edu/cgi-bin/access.cgi?url=/journals/mediterranean_quarterly/v015/15.2dillery.html

Pozice jednotlivých členských států Unie ke středomořskému dialogu se odlišovaly. Země, u kterých se těšila největší podpoře, se nacházely podél jižní hranice EU – tzv. jižní křídlo spolu s Francií. Naopak zdrženlivější země byly součástí druhé skupiny zemí v čele s Německem. Euro-středomořské partnerství se ale stalo během 90. let samostatnou iniciativou EU k blízkovýchodnímu mírovému procesu a regionu, do které nezasahovaly ani USA, ani Rusko.

V letech 1991 až 1995 se role EU omezila na strategii tzv. půjčování peněz. To plynulo zejména ze dvou faktorů: EU stála mimo jádro politických jednání a nebyla institucionálně připravena zhostit se zahraniční politiky v plné míře.¹⁸⁹ Od poloviny 90. let se začala zapojovat aktivněji. Její politika byla více nezávislá, i když v praxi stále podpůrná. Na počátku roku 1996 se EU například podílela na monitorování palestinských voleb. Zejména Francie prosazovala aktivnější politickou roli EU a snažila se vytvářet alternativu americkým postojům v době, kdy proces stagnoval. Krize na Blízkém východě v kombinaci s francouzským tlakem, volajícím po aktivnější roli EU, vedl EU 25. listopadu 1996 ke jmenování svého vlastního „zvláštního vyslance“ pro proces, kterým se stal španělský velvyslanec Miguel Moratinos.¹⁹⁰ Toto rozhodnutí podporovalo tzv. jižní křídlo EU, tj. Řecko, Portugalsko a Španělsko, a dále Švédsko a Irsko, a to přes výhrady britské vlády, Nizozemska a německého ministra zahraničních věcí Klause Kinkelera.¹⁹¹ Jeho jmenování v době, kdy arabsko-izraelské jednání uvázla ve slepé uličce, bylo další známkou toho, že Evropa nechtěla, aby se ztratila dosavadní dynamika procesu.¹⁹² Přestože Moratinos byl užitečný v některých obdobích a pomohl udržet jednání mezi Izraelem a OOP v chodu zejména tím, že od začátku svého mandátu poskytoval další záruky pro Hebronskou dohodu uzavřenou v lednu 1997, nikdy nezpo-

¹⁸⁹ Dieckhoff, Alain: *The European Union and the Israeli-Palestinian Conflict*. Inroads, zima 2005. Str. 3. In: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa4014/is_200501/ai_n9465624/. Termín “lending-money strategy” byl poprvé použit Fredericem Charillonem.

¹⁹⁰ Alpher, Joseph: *The Political Role of the European Union in the Arab-Israel Peace Process: An Israeli Perspective*. The International Spectator, Vol. XXXIII, No. 4, říjen-prosinec 1998. In: http://www.ciaonet.org/olj/iai/iai_98alj01.html

¹⁹¹ de La Gorce, Paul-Marie: *Europe and the Arab-Israel Conflict: A Survey*. Journal of Palestine Studies, Vol. 26, No. 3, jaro 1997. Str. 5–16.

¹⁹² Dieckhoff, Alain: *The European Union and the Israeli-Palestinian Conflict*. Inroads, zima 2005. Str. 3. In: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa4014/is_200501/ai_n9465624/

chybnil americkou dominanci nebo nevyvíjel tlak na Izrael.¹⁹³ EU se ale aktivně neúčastnila vyjednávání, jež vyústila v podpis memoranda ve Wye Plantation koncem roku 1998, kdy už prakticky došlo k úplnému zastavení mírového procesu.

Nastartování mírového procesu mezi Izraelci a Palestinci ovlivnilo také tureckou pozici. V prosinci 1991 Turecko povýšilo své vztahy s Izraelem na velvyslanceckou úroveň.¹⁹⁴ Období prosperujícího mírového procesu dočasně odblokovalo turecká omezení ve vztahu k Izraeli a vedlo k izraelsko-tureckému detente v 90. letech. Krátce po uzavření dohod z Osla přicestoval do Izraele poprvé v historii na oficiální návštěvu turecký ministerský předseda a následně i ministr zahraničních věcí. Výměny na vysoké úrovni se staly v 90. letech pravidlem. V roce 1998 se uskutečnilo více než 30 cest vysokých vojenských a civilních představitelů z řad nejrůznějších odvětví.¹⁹⁵

Tento proces ovlivnil i vztahy Turecka s ostatními zeměmi Levanty. Turecko aktivně podporovalo principy izraelsko-palestinských dohod a zařadilo se do multilaterálních fór madridského rámce, hlavně do ekonomického, vodních zdrojů a odzbrojení. Jeho aktivity se odvíjely od „nálady“ mírového procesu, ale i od prohlubující se aliance s Izraelem. Arabské státy nahlížely na turecké kroky s nedůvěrou. Například po uzavření turecko-izraelské dohody o vojenské spolupráci v roce 1996 vydaly Egypt, Saúdská Arábie a Sýrie společné prohlášení, v němž vyzvaly Turecko, aby zvažilo implementaci smlouvy.¹⁹⁶ Egyptský nesouhlas s izraelsko-tureckou aliancí vyplýval zejména z faktu, že si Egypt nárokoval jako blízkovýchodní mocnost právo rozhodovat o postavení Izraele v regionu. Přílišné sblížení Izraele a Turecka pak jeho pozici oslabovalo a zlepšovalo manévrovací prostor Izraele. Jistou překážkou bylo i to, že turecké zapojení do mírového procesu v rétorické rovině nebylo doprovázeno plněním závazků či očekávání. Například v roce 1996 nevyhově-

¹⁹³ Lucarelli, Sonia a Lorenzo, Fioramonti: *External perceptions of the European Union as a Global Actor*. London: Routledge, 2009. Str. 90.

Pozn. Hebronská dohoda – rozdělila město Hebron na Západním břehu na dvě oblasti tzv. H1 pod plnou kontrolou PNS a tzv. H2 pod kontrolou Izraele.

¹⁹⁴ Altunisik, Meliha: *The Israeli-Turkish Reapproachment in the post-Cold War Era*. Middle Eastern Studies, Vol. 36, No. 2, duben 2000. In: <http://www.jstor.org/pss/4284076>

¹⁹⁵ Smith, Randy, J: *The Pragmatic Entente: Turkey's Growing Relations with Israel*. Princeton: Princeton University, 2000. Str. 40.

¹⁹⁶ Smith, Randy, J: *The Pragmatic Entente: Turkey's Growing Relations with Israel*. Princeton: Princeton University, 2000. Str. 15.

lo Turecko výslovné žádosti Arafáta, aby vyslalo šedesát volebních pozorovatelů pro palestinské volby, nakonec vyslalo jen čtyři.¹⁹⁷

Největší obavy izraelsko-turecká aliance způsobovala Sýrii a Íránu. Avšak bezpečnostní hrozby, plynoucí z těchto dvou států, pro ně byly zároveň i silnou motivací. Stejně jako izraelsko-syrské vztahy i turecko-syrské vztahy byly zatíženy komplexní mozaikou problémů, které mají hlubší historické kořeny. I v tomto období je komplikovala řada otázek, včetně podpory Sýrie kurdeckému iredentismu a teroristickým aktivitám, což vyvolávalo značné napětí a vedlo k izraelsko-tureckému sblížení. Turecko se obávalo syrské podpory Straně kurdeckých pracujících a útoků kurdeckých povstalců na území Turecka ze Sýrie. Syrská podpora této straně vedla k výraznému napětí v říjnu 1998, které vyústilo ve vyhoštění kurdeckého vůdce Abdullaha Öcalana z Damašku.¹⁹⁸

Čínsko-izraelské vztahy byly navázány v lednu 1992. Čínská politika tímto ustavila diplomatické styky se všemi státy v regionu. To odráželo strategii Pekingu udržovat kontakty se všemi klíčovými aktéry v regionu a oprostít se od zasahování do politicky citlivých otázek. Čínské politické pozice se sice nadále přikláněly k arabským a palestinským, ale současně vyslovovaly pochopení pro legitimní izraelské bezpečnostní obavy. Čína prosazovala hodnotově neutrální politiku, jež se opírala o rozhodnutí OSN. Její vztahy s regionem byly také sekundárním odrazem čínsko-amerických vztahů a projevovaly se hlavně ve vztahu ke státům ležícím mimo prostor Levanty. Izraelsko-arabský konflikt byl pro Čínu okrajovým problémem. Například v lednu 1998 prohlásil čínský ministr zahraničních věcí Qian, že Čína nebude představovat žádné hlavní mírové iniciativy ve vztahu k mírovému procesu na Blízkém východě a nebude sloužit jako formální mediátor, ale že bude využívat svého křesla stálého člena Rady bezpečnosti OSN a ostatních prostředků k zprostředkování mírového procesu.¹⁹⁹ Pro Čínu byly mnohem důležitější vztahy s regionálními státy než aktivní zapojení do řešení politicky citlivých

¹⁹⁷ Rubin, Barry M. a Kirişçi, Kemal: *Turkey in World Politics: an Emerging Multiregional Power*. London: Lynne Rienner Publisher, 2001. Str. 102.

¹⁹⁸ Gombár, Eduard: *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. Praha: Karolinum, 2001. Str. 67

¹⁹⁹ Sutter, Robert G.: *Chinese Foreign Relations: Power and Policy since the Cold War*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2010. Str. 302.

témat. Hlavním nedeklarovaným cílem čínské zahraniční politiky bylo udržení dobrých vztahů se všemi aktéry s možností prosazovat vlastní ekonomické zájmy v oblasti.

Co se týče jmenování zvláštních představitelů, na počátku 90. let fungovaly tyto pozice v případě USA a Ruska. Evropa jmenovala svého zvláštního představitele až v roce 1996. Ve srovnání s ostatními představiteli byla ale role Dennise Rosse nesrovnatelná.

Jmenování zvláštních představitelů

Velmoc	Ano/Ne	Zvláštní představitel pro BV a MEPP, 1992-1993
USA	ano	Zvláštní koordinátor pro BV Dennis Ross (Clintonova administrativa)
EU	ne	Zvláštní vyslanec pro blízkovýchodní mírový proces M. Moratinos (od roku 1996)
Čína	ne	--
Rusko	ano	Prezidentský zvláštní vyslanec pro BV a ředitel BV odboru MZV RU Viktor Posuvalyuk (1992-1999)
Turecko	ne	--

4.3.1 Diplomatické návštěvy

Konec studené války se projevil v hojném počtu diplomatických návštěv. Jen v roce 1992²⁰⁰ se uskutečnil nespočet návštěv na nejvyšší politické úrovni mezi Izraelem a USA (a to navzdory tomu, že šlo pro obě země o volební rok). V roce 1992 navštívil ministr zahraničních věcí USA Baker Izrael, Egypt, Sýrii, Jordánsko i Palestinská území. Prezident Bush se sešel s premiérem Rabinem v Kennebunkportu, s izraelským prezidentem Herzogem, jednal též s jordánským králem Husajnem. Izraelský premiér Rabin a místopředseda vlády Arens dále jednali s americkým ministrem obrany. Počet evropských návštěv tento výčet ještě přesahuje. Jen na evropské úrovni a bilaterálně mezi UK, Německem, Francií a představiteli Levanty a Egypta proběhlo v roce 1992 osmnáct jednání (osm s izraelskými představiteli, jedno s prezidentem Mubárakem, dvě s Jordánci, tři se Syřany, jedno s Libanonci a tři s palestinskými představiteli). U ostatních sledovaných mocností byl pak

²⁰⁰ Zdrojem přehledů jednání jsou kapitoly *Chronology* z *Journal of Palestine Studies* z následujících období: 16. květen -15. srpen 1992, 16. srpen -15. listopad 1992, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 22, No. 1, podzim, 1992. Str. 170–190. Vol 21, No. 4, léto 1992. In:

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2537704.pdf>
<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2537537.pdf>

přehled skromnější. Ministr zahraničních věcí Izraele navštívil Moskvu, kde jednal se svým protějškem Kozyrevem. Před navázáním diplomatických styků navštívil Čínu ministr zahraničních věcí Levy. Izraelský prezident Herzog vykonal historickou první návštěvu Turecka.

4.4 Ekonomický vliv

Euforie z nastartování mírových jednání v izraelsko-arabském prostoru na počátku 90. let se odrazila také v ekonomické rovině, a to v několika směrech. Politická jednání byla od prvopočátku podpořena finančně. Hlavním plátcem procesu se staly západní státy v čele s EU a USA. Evropská unie vynaložila úsilí prostřednictvím řady iniciativ a stala se hlavním ekonomickým podporovatelem Palestinců. Mírový proces umožnil i prohlubování bilaterálních ekonomických vztahů, proto byla v 90. letech uzavřena řada dohod o vzájemné spolupráci. Odblokování politických vztahů vedlo k zintenzivnění ekonomických vazeb a posílení vzájemných bilaterálních základů.

4.4.1 Finanční ekonomická a rozvojová pomoc

Co se týče poskytování finanční ekonomické pomoci Izraeli, hlavní místo zaujímaly Spojené státy. V letech 1992-1998 mířila do Izraele každoročně částka mezi 1,2 - 1,3 miliardami amerických dolarů ve formě grantů na rozvojovou a ekonomickou pomoc.²⁰¹ Od roku 1998 byla ekonomická pomoc zvolna eliminována, v nadcházející dekádě se postupně snižovala a přecházela do oblasti vojenské.

Ekonomický vliv může ale také sloužit jako podpůrný prostředek pro prosazení politických zájmů v negativním slova smyslu. Například Bushova administrativa podmínila izraelskou žádost o půjčku 10 miliard amerických dolarů v roce 1991, která měla sloužit na absorpci židovských přistěhovalců z postsovětského prostoru, ke stanovení jasné podmínky, že tato částka nebude využita na stěhování přistěhovalců na území Západního břehu a do Gazy. Americká strana si velmi důsledně hlídala, aby se v době zahájení mírového

²⁰¹ *U.S. Assistance to Israel*. In: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/U.S._Assistance_to_Israel1.html

procesu nestala osadnická politika jeho překážkou. Vzhledem k tomu, že Izrael odmítl s americkým požadavkem souhlasit, byla ze strany USA půjčka pozdržena až do druhé poloviny roku 1992 a vyvolala krátkou diplomatickou roztržku ve vzájemných vztazích. USA ale nebyly ochotny riskovat zablokování procesu v jeho úplném začátku.

Jen pro srovnání: USA poskytly ostatním státům Levanty a Egyptu ve stejném časovém období (let 1992-1998) finanční pomoc v ekonomické oblasti takto: Jordánsko obdrželo finanční injekci ve výši 449,6 milionů amerických dolarů²⁰², Libanon 60,9 milionů amerických dolarů²⁰³, Egyptu²⁰⁴ poskytly USA 5 846 milionů amerických dolarů. Sýrii byla americkou legislativou finanční pomoc zakázána od roku 1981. Přímá finanční podpora byla doplněna také promíjením dluhů. Egyptská podpora Američany vedené invazi do Iráku byla oceněna Kongresem odpuštěním 6,7 miliard amerických dolarů dluhu.²⁰⁵ Obdobně po uzavření mírové smlouvy mezi Izraelem a Jordánskem v roce 1994 odpustil americký Kongres Jordánsku dluh ve výši 702,3 milionů amerických dolarů, což představovalo zhruba 10 % jeho celkového dluhu.²⁰⁶ Spojené státy byly nezanedbatelným donorem a jejich pomoc směřovala do regionu především prostřednictvím rozvojové agentury USAID.

Od navázání kontaktů mezi Izraelem s OOP schválil americký Kongres finanční pomoc Palestinské národní samosprávě, která dosahovala v letech 1992-1998 cca 70 milionů dolarů ročně. USA se ve své pomoci Palestincům soustředily zejména na rozvojovou pomoc na podporu dobrého vládnutí, ekonomického rozvoje a podporu místních administrativ.²⁰⁷ Roční rozpočet pro Palestinská území činil v letech 1993-1999 mezi 60 až 80 miliony amerických

²⁰² Sharp, Jeremy M.: *Jordan: Background and U.S. Relations*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33546.pdf>

²⁰³ Sharp, Jeremy M.: *Jordan: Background and U.S. Relations*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33546.pdf>

²⁰⁴ Údaje pro rok 1998 viz: Sharp, Jeremy M. *Egypt in Transition*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf>, pro roky 1992–1997: Sharp, Jeremy M.: *Egypt-United States Relations*. Congressional Research Service, červen 2005. In: www.fas.org/sgp/crs/mideast/IB93087.pdf

²⁰⁵ Sharp, Jeremy M.: *U.S. Foreign Assistance to the Middle East: Historical Background, Recent Trends, and the FY2011 Request*. Congressional Research Service, červen 2010. In: www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL32260.pdf

²⁰⁶ Sharp, Jeremy M.: *U.S. Foreign Assistance to the Middle East: Historical Background, Recent Trends, and the FY2011 Request*. Congressional Research Service, červen 2010. In: www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL32260.pdf

²⁰⁷ Hlavní rozvojovou spolupráci provádí prostřednictvím agentury USAID.

dolarů, v roce 1998 schválil americký Kongres dodatečných 400 milionů na implementaci Memoranda z Wye River.²⁰⁸

Evropská pomoc do Levanty směřovala v 90. letech zejména prostřednictvím těchto mechanismů: přímá podpora členských států EU, podpora přes Evropskou investiční banku, dále finančními příspěvky do UNRWA, ECHO, MEDA a do speciálních fondů pro blízkovýchodní mírový proces a přes ekonomickou pracovní skupinu REDWG.²⁰⁹

Už záhy po ukončení konfliktu v Zálivu v roce 1991 přijalo tehdy ještě Evropské společenství balík finanční pomoci pro Izrael a Palestinská území s cílem omezit negativní dopady konfliktu pro obě strany. ES poskytlo Izraeli střednědobou finanční půjčku ve výši 160 milionů ECU a Palestinským územím grant ve výši 60 milionů ECU.²¹⁰ Vůbec první přímou finanční pomoc Palestincům poskytlo ES už v roce 1986. Tato pomoc počítala s podporou programů v oblasti zemědělství a vzdělání a podporovala programy lokálních palestinských institucí. Ve stejném roce poskytlo ES „preferenční přístup pro produkty, které pochází z okupovaných palestinských území“.²¹¹

V madridském procesu získala EU předsednictví v jedné z pěti expertních skupin multilaterálního křídla procesu, který se zabýval regionálním ekonomickým rozvojem. V kontextu své role předsedy REDWG koordinovala EU sběr dat, připravovala studie proveditelnosti, financovala výzkum, řídila sekretariát skupiny v Ammánu a investovala miliony ECU.²¹² V listopadu 1993 přijala tato pracovní skupina „Kodaňský akční plán“ zahrnující 35 projektů z různých oblastí: komunikace, dopravy, energetiky, cestovního ruchu, země-

²⁰⁸ Le More, Anne: *International Assistance to the Palestinians after Oslo: Political Guilt, Wasted Money*. London: Routledge, 2008. Str. 87.

²⁰⁹ Le More, Anne: *International Assistance to the Palestinians after Oslo: Political Guilt, Wasted Money*. London: Routledge, 2008. Str. 88.

Zkratky: ECHO - European Commission - Humanitarian Aid & Civil Protection, MEDA - MEasures D'Accompagnement.

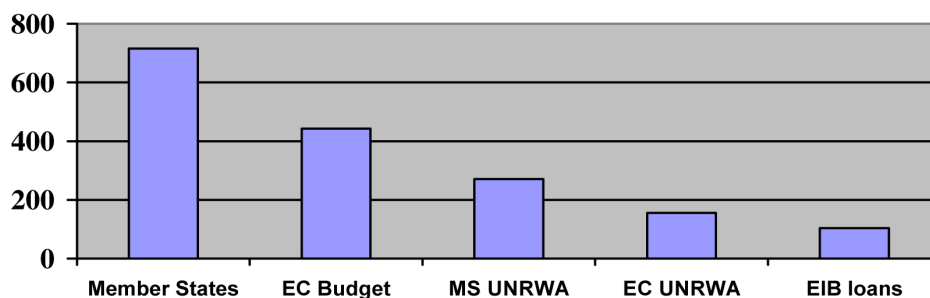
²¹⁰ 91/408/EEC: Rozhodnutí Rady z července 1991 k finanční pomoci Izraeli a Palestincům na okupovaných územích: In: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31991D0408:EN:HTML>

²¹¹ EU Assistance to the Palestinians. In: http://eeas.europa.eu/delegations/westbank/index_en.htm

²¹² Lamont, Alison: A Decade of European Peace Building Efforts in the Israeli Palestinian Conflict: 1991–2001. Institut Européen Des Hautes Études Internationales. In: <http://www.ie-ei.eu/bibliotheque/Lamont.pdf>

dělství, finančních trhů a investic, obchodu, vzdělávání a regionální sítě.²¹³ Práce v REDWG byla rozdělena do deseti oblastí, každou z nich koordinoval jiný stát. Francie byla zodpovědná za komunikaci a transport, Španělsko za zemědělství, Velká Británie za finanční trhy, ES za energii a regionální sítě a Německo za obchod.²¹⁴

Přímá jednání mezi Izraelem a Palestinci se odrazila také v ekonomické podpoře poskytované EU. Financování mírového procesu charakterizovalo vydatnou injekci zejména Palestinské národní samosprávě. V tomto směru se stala EU hlavním přispěvatelem a koordinátorem. Evropská ekonomická pomoc Palestincům byla, co do objemu, enormní. V letech 1993-1997 poskytla EU jen Palestincům tuto finanční ekonomickou pomoc (její celková hodnota dosáhla 1,68 miliardy ECU):

Zdroj: Lamont, Alison: *A Decade of European Peace Building Efforts in the Israeli Palestinian Conflict: 1991–2001*.

Na donorské konferenci, která následovala krátce po uzavření dohod z Osla v roce 1993, zaujala EU první místo v přislíbené podpoře. Ekonomická pomoc pro Palestince přicházející z EU byla největší svého druhu. Jako nejštedřejší donor se začala EU prosazovat do role vedoucího aktéra při koordinaci veškeré mezinárodní podpory poskytované Palestinským územím v rámci Ad hoc kontaktního výboru (*ad hoc liaison committee – AHLIC*), který byl pro tento účel zřízen v roce 1993.²¹⁵

²¹³The Regional Economic Development Working Group. In: http://www-igcc.ucsd.edu/regions/middle_east/memulti/RegionalEconomic.html.

²¹⁴ Gomez, Ricardo: *Regional Rivals or Allies for Peace? EU-US Relations in the Middle East*. Madison: 2001.

²¹⁵ Patokallio, Passi: *European Union Policy on the Israeli-Palestinian Conflict: from Payer to Player?* Str. 21. Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, 8 April 2004.

Donor	Granty	Půjčky	Celkem
EK (tj. bez členských států, ale včetně EIB)	250	250	500
USA	315	105	420
Japonsko	215	0	215
Saúdská Arábie	168	0	168
Norsko	126	0	126
Nizozemí	101	0	101
Německo	78	0	78
Itálie	67	0	67
Švédsko	58	0	58
Francie	54	0	54
Dánsko	43	0	43
Španělsko	43	0	43
Kanada	28	0	28

Zdroj: Lamont, Alison: A Decade of European Peace Building Efforts in the Israeli Palestinian Conflict: 1991–2001.

Egypt patřil také k nejvýraznějším recipientům zahraniční rozvojové pomoci. V 90. letech byly USA dominantním donorem, jejich pomoc představovala zhruba polovinu veškeré rozvojové pomoci. Evropské státy a Evropské společenství přispěly zhruba 28 % rozvojové pomoci Egyptu v 90. letech.²¹⁶ Rozvojová pomoc Egyptu má sestupnou tendenci. Egyptská a americká vláda souhlasily například s redukcí ODA ročně o zhruba 5 % v letech 1998–2007.²¹⁷

USA i EU jsou také přispěvateli do UNRWA. USA přispívají do UNRWA od roku 1950. V letech 1992-1998 přispěly na UNRWA 681 milionů amerických dolarů.²¹⁸ Evropské společenství jako celek přispělo poprvé do UNRWA v roce 1971 a postupně se stalo společně s členskými státy EU největším donorem UNRWA. Jen EK v letech 1994-2003 přispěla EU částkou

²¹⁶ Faika El-Refai: *Building private sector capacity through technical cooperation*. In: <http://lencd.com/data/docs/163-Developing%20Capacity%20Through%20Technical%20Cooperation.pdf>

²¹⁷ Faika El-Refai: *Building private sector capacity through technical cooperation*. In: <http://lencd.com/data/docs/163-Developing%20Capacity%20Through%20Technical%20Cooperation.pdf>

²¹⁸ *US Contributions to UNRWA (1950-2012)*. In: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/UN/US_contributions_unrwa.html

581 milionů EUR.²¹⁹ Částka, kterou přispívaly jednotlivé členské státy EU, bývá zhruba ve stejné výši.

Turecká pomoc v tomto sledovaném období byla spíše symbolická. V roce 1993 Turecko přispělo částkou dvou milionů amerických dolarů na podporu Palestinců a přislíbilo úvěr ve výši 50 milionů amerických dolarů.²²⁰ Turecko ale nikdy tento úvěr nealokovalo.

Dohody ustavující zónu volného obchodu

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
Izrael	Dohoda o volném obchodu (1985)	Dohoda ustavující zónu volného obchodu (1975)	---	---	Dohoda o volném obchodu (1996)
Egypt	---	---	---	---	---
Jordánsko	---	---	---	---	---
Sýrie	---	---	---	---	---
Libanon	---	---	---	---	---

Prohloubení bilaterálních ekonomických vazeb se projevilo nejen v narůstající obchodní výměně, ale také v řadě obchodních dohod. Pro toto období je charakteristické zintenzivnění ekonomických vazeb především s Izraelem, jehož vyspělá ekonomika se stala lákadlem pro vnější mocnosti, jež s ním v předchozím období neudržovaly diplomatické styky.

USA a Izrael uzavřely dohodu o volném obchodu v roce 1985. Dohoda odstraňuje veškerá cla, ale obsahuje i ustanovení, která chrání některé citlivé zemědělské podobory netarifními bariérami.²²¹ Součástí izraelsko-americké dohody o volném obchodu jsou i tzv. kvalifikované industriální zóny (*Qualified Industrial Zones - QIZs*) v Egyptě a Jordánsku.

V 90. letech prohloubila EU svoji ekonomickou spolupráci s Izraelem v mnoha rovinách. Původní *Dohoda o volném obchodu* z roku 1975 byla v roce 1995 nahrazena novou smlouvou. Evropská rada odsouhlasila svým prohlášením z Essenu z prosince 1994 přidělení zvláštního ekonomického statusu Izra-

²¹⁹The EU, the Mediterranean and the Middle East – A longstanding partnership. In: <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/1146AEC9E4540E9385256EB50049E438>

²²⁰Rubin, Barry M. a Kirişçi, Kemal: *Turkey in World Politics: an Emerging Multiregional Power*. London: Lynne Rienner Publisher, 2001. Str. 101.

²²¹Addis, Casey L.: *Israel: Background and U.S. Relations*. Congressional Research Service, únor 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33476.pdf>

eli v rámci EU: „Evropská rada zvažuje, že Izrael, vzhledem k jeho vysoké úrovni rozvoje, dostane zvláštní status ve svých vztazích s EU na bázi reciprocity a společných zájmů. Proces regionálního ekonomického rozvoje na Blízkém východě, včetně Palestinských území, bude také rozšířen.“²²² O rok později, v listopadu 1995, podepsala evropská patnáctka a Izrael tzv. Asociační dohodu, jež aktualizovala dohodu o obchodu a spolupráci z roku 1975. Dohoda ale začala platit až v roce 2000 po ratifikaci všemi národními parlamenty. Z ekonomického hlediska rozšířila existující zónu volného obchodu. Zahrnuje pravidelné politické dialogy, liberalizaci služeb, svobodný pohyb kapitálu, posílení ekonomické spolupráce a spolupráce v sociálních záležitostech.²²³ Dohoda dále vytváří Asociační radu.

Izrael byl též přijat za účastníka rámcových programů EU pro výzkum a rozvoj (R&D)²²⁴. Stal se tak prvním neevropským členem. Po podepsání Oslo dohod v roce 1993 Evropská unie akceptovala Izrael v roce 1996 jako plnohodnotného v těchto programech.²²⁵ V praxi členství znamená, že Izrael je rovnocenným členem jako evropské státy, jeho firmy mohou podávat přihlášky do R&D tendrů a podílet se na evropských vědeckých projektech. V červenci 1997 podepsal Izrael a EU dvě dohody – v oblasti telekomunikací a zadávání veřejných zakázek. První dohoda zajišťuje reciproční přístup zboží a služeb telekomunikačních operátorů, druhá zlepšuje přístup obou stran k veřejným zakázkám.²²⁶

Během studené války podporovalo Turecko arabské pozice výměnou za stabilní ekonomické vztahy. To se projevilo zejména v souvislosti s ropnou krizí a hospodářskou krizí v Turecku na přelomu 70. a 80. let. Poslední dekáda studené války ale znamenala i novou éru pro turecké hospodářství, které za-

²²² Presidency Conclusions: Euroepan Council, jednání v roce 1994 v Essenu. In:

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm

²²³ Delegation EU v Izraeli:

http://www.eeas.europa.eu/delegations/israel/eu_israel/political_relations/agreements/index_en.htm

²²⁴ *Israel and the European Framework Programme for Research and Development: Looking Ahead: the Seventh Framework Programme 2007–2013*. In:

<http://www.iserd.org.il/images/public/About/Files/ISERD.pdf>

²²⁵ *Israel and the European Framework Programme for Research and Development: Looking Ahead: the Seventh Framework Programme 2007-2013*. In:

<http://www.iserd.org.il/images/public/About/Files/ISERD.pdf>

²²⁶ EU/Israel: EU Condemns Jewish Settlement of East Jerusalem. Březen 1997. In:

<http://www.europolitics.info/eu-israel-eu-condemns-jewish-settlement-of-east-jerusalem-artr166372-25.html>

znamenovalo relativní vzestup. Poměrně stabilní ceny ropy a posilující trend tureckého hospodářství vedl k mírnému snížení jeho závislosti na arabských ekonomikách, což umožnilo Turecku více nezávislou politiku. Sbližování s Izraelem se odrazilo i v ekonomické rovině. Izrael a Turecko podepsaly v 90. letech řadu bilaterálních dohod včetně dohody o volném obchodu v roce 1996. Ta začala platit o rok později. V roce 1997 se turecký export do Izraele zvýšil o 54 % proti roku 1996, import z Izraele do Turecka vzrostl ve stejném období o 19 %.²²⁷ Spolupráce se odrazila také v řadě dalších oblastí. Turecko a Izrael uzavřely v polovině 90. let i další dohody: ekonomickou, komerční, technologickou a o vědecké spolupráci (*Economic, Commercial, Technological and Scientific Cooperation Agreement*), dohodu zamezující dvojímu zdanění (*Agreement for the Prevention of Double Taxation*), dohodu o ochraně a podpoře vzájemných investic (*Agreement for Mutual encouragement and Protection of Investments*), dohodu o spolupráci v celní oblasti (*Agreement for Mutual Assistance between the Customs Authorities*), dohody o spolupráci v přenosu technologií, dohodu o spolupráci ve zdravotnictví aj.²²⁸

Změna v pohledu na ekonomické vztahy byla zřetelná i v souvislosti s děním v nástupnickém Rusku. To po rozpadu SSSR zahájilo novou éru ekonomických a vojenských vazeb. Geopolitické zájmy už nebyly jedinými důvody pro prohlubování ekonomických vztahů včetně vojenských dodávek, ačkoli nedemokratické režimy Sýrie či Libye opět představovaly hlavní země, do nichž Rusko vyváží zbraně a vojenskou techniku. Navázání diplomatických vztahů s Izraelem diverzifikovalo ruské zájmy v oblasti i v ekonomické sféře. Vzájemný izraelsko-ruský obchod vzrostl v roce 1995 na 500 milionů amerických dolarů, čímž se Izrael stal druhým nejdůležitějším obchodním partnerem Ruska na Blízkém východě.²²⁹ Obchodní vztahy s Izraelem ve své intenzitě předčily i rusko-iránský obchod. V roce 1997 během návštěvy izraelského premiéra Netanjahua v Moskvě schválil Izrael Rusku zemědělský úvěr Rusku

²²⁷ Smith, Randy, J: *The Pragmatic Entente: Turkey's Growing Relations with Israel*. Princeton: Princeton University, 2000. Str. 6.

²²⁸ Smith, Randy, J: *The Pragmatic Entente: Turkey's Growing Relations with Israel*. Princeton: Princeton University, 2000. Str. 7.

²²⁹ Robert O. Freedman: *Russia's Middle East Ambitions*. Middle East Quarterly, září 1998. Str. 31-40. In: <http://www.meforum.org/405/russias-middle-east-ambitions>

v hodnotě 50 milionů amerických dolarů a diskuse se vedly i o možnosti nákupu ruského zemního plynu.²³⁰

EU, stejně jako v předchozím období, zaujala přední místo v ekonomické oblasti. S výjimkou Jordánska se stala hlavním ekonomickým partnerem všech zemí izraelsko-arabského prostoru, které byly závislé na obchodní výměně a hospodářské spolupráci s Evropou.

Od roku 1990 dosáhl export z Číny na Blízký východ 1,5 miliardy amerických dolarů. V regionu bylo zaměstnáno více než 50 000 čínských pracovníků bylo zaměstnáno v regionu.²³¹ V porovnání s ostatními mocnostmi je ale čínská obchodní politika v izraelsko-arabském prostoru nadále spíše marginální. A ani ruská obchodní politika není v oblasti zcela zásadní.

Obchodní výměna Turecka s sledovanými zeměmi byla marginální. Navzdory deklarovaným snahám o navýšení bilaterálního obchodu se nedařilo v 90. letech posílit obchodní vazby s Levantou. V roce 1998 – konkrétně během Mubárakovy návštěvy Ankary - obě země přislíbily podpořit vzájemný obchod s cílem dosáhnout obchodní výměny alespoň ve výši jedné miliardy amerických dolarů.²³² Výjimku tvořil Izrael, jehož bilaterální obchodní vazby s Tureckem se v 90. letech v podstatě zdvojnásobily. V oblasti ekonomické výměny jsou to především USA a EU, které zaujímají dominantní roli.

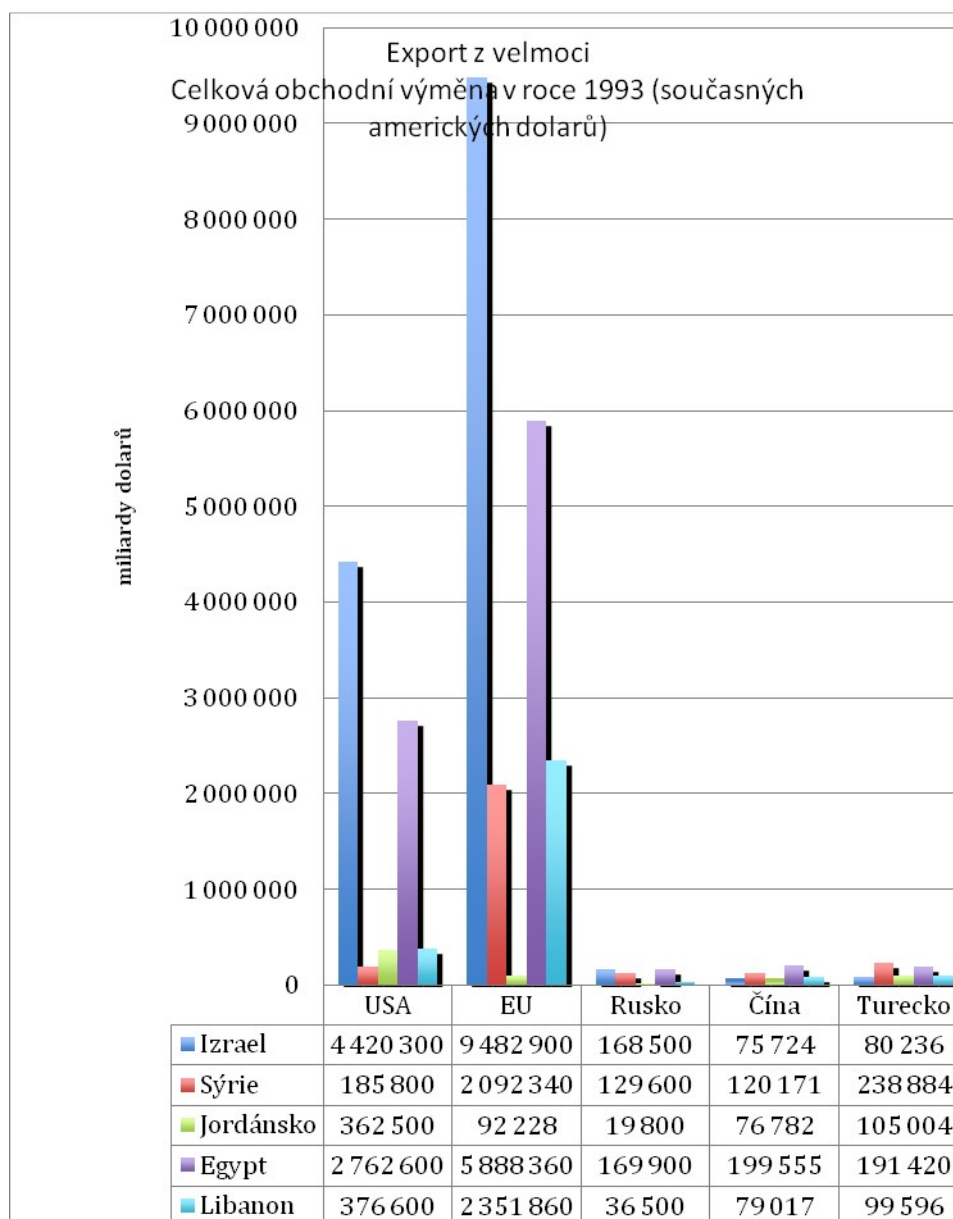
²³⁰ Robert O. Freedman: *Russia's Middle East Ambitions*. Middle East Quarterly, září 1998. Str. 31-40. In: <http://www.meforum.org/405/russias-middle-east-ambitions>
Přestože Netanjahu později zrušil další diskuse o nákupu zemního plynu kvůli ruským dodávkám raketových technologií Íránu, což zhoršilo politické vztahy, ruské a izraelské firmy i přesto podepsaly dohodu o koprodukcii letadel AWACS.

²³¹ Pan, Guang: *China's Success in the Middle East*. Middle East Quarterly, září 1997. Str. 35-40. In: <http://www.meforum.org/373/chinas-success-in-the-middle-east>

²³² Rubin, Barry M. a Kirişçi, Kemal: *Turkey in World Politics: an Emerging Multiregional Power*. London: Lynne Rienner Publisher, 2001. Str. 102.

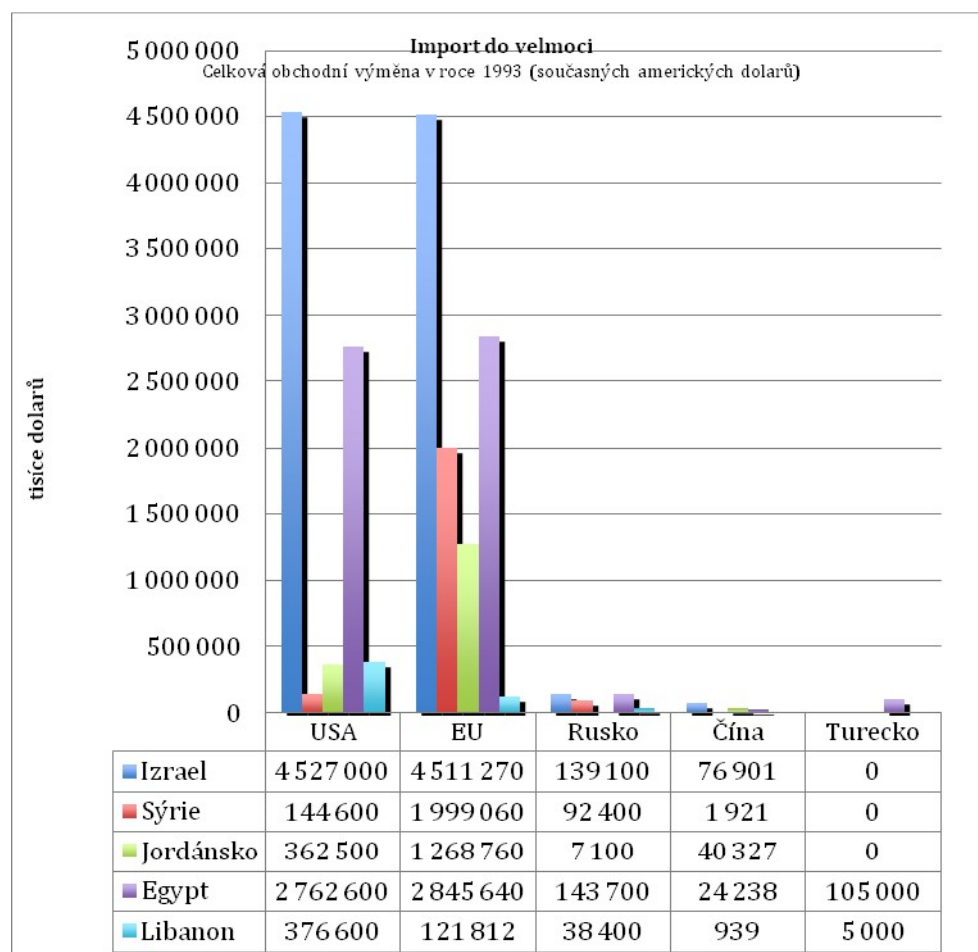
4.4.2 Celková obchodní výměna v roce 1993

Export z velmoci

Zdroj: IMF

Import do velmoci

Zd

roj: IMF

4.4.3 Import ropy z BV a severní Afriky v roce 1993

Devadesátá léta byla symbolem nekonfliktního období, v němž nedošlo k žádné závažné ropné krizi (ani v souvislosti s válkou v Perském zálivu, 1990-1991). Ke srovnání mocností a jejich závislosti na dovozu ropy z regionu Blízkého východu lze zmínit dvě důležité charakteristiky: dočasný ústup Ruska, daný vnitřní ekonomickou strukturální krizí, a čínský nástup v regionu.

Počátek 90. let symbolizuje končící čínskou energetickou soběstačnost. Domácí produkce energií už neodpovídala poptávané spotřebě. V souvislosti s tímto vývojem dochází k výraznějšímu projevu zájmu Číny o dění na světových energetických trzích, které bylo primárně dáno zvyšujícím se importem energetických surovin včetně ropy. V roce 1993 se Čína stává poprvé čistým

dovozcem ropy (do roku 1992 byla čistým vývozcem²³³). Podle agentury EIA²³⁴ Čína svůj import ropy v roce 1993 zdvojnásobila. V počátcích se pozornost Číny zaměřila hlavně na oblast Asie a Pacifiku, ale v důsledku snah dostat energetickým potřebám vlastního průmyslu se začala postupně obracet také na hlavní ropné giganty Blízkého východu. Energetická a ekonomická politika se stala dominantním aspektem čínské zahraniční politiky vůči tomuto regionu od konce studené války. Hlavní ropné koncerny CNPC (*China National Petroleum Corporation*) a Sinopec (*China Petroleum & Chemical Corporation*) se začaly v regionu v 90. letech viditelněji prosazovat a usilovat o místní zakázky a investice včetně rozvoje ropných polí. Čína v první fázi navázala kontakty s Ománem a Jemenem, dvěma menšími exportéry, protože produkovali lehkou a „sladkou“ ropu, kterou mohly čínské rafinerie lépe zpracovat.²³⁵ Čínské snahy ale narážely na již etablované státy v oblasti, zejména Spojené státy, státy západní Evropy a Rusko.

Ruský ropný průmysl prošel stejně jako hospodářství země na počátku 90. let krizí. Mezi lety 1988–1998 se snížila produkce ropy skoro na polovinu, z 11 milionů na 6 milionů barelů za den. Těžba výrazně poklesla, stejně jako zahraniční investice.²³⁶ K obnově tohoto průmyslu dochází až ke konci tisíciletí, což se projevilo také zvýšeným zájmem ruských společností, zejména Lukoilu, o kontrakty v Zálivu.

Závislost USA na blízkovýchodní ropě je proměnlivá. Co se týče objemu, má dovoz ropy z regionu viditelně vzestupnou tendenci (byť se neprojevuje v proporčních údajích ve srovnání s dovozem z jiných regionů). O proměnlivosti svědčí i fakt, že podíl dovezené ropy z Blízkého východu a severní

²³³ Ogutcu, Mehmet: *China's Worldwide Quest for Energy Security*. The Washington Quarterly, zima 2005–2006. In: http://www.twq.com/06winter/docs/06winter_leverett.pdf

²³⁴ U.S. Energy information administration: www.eia.gov

²³⁵ Leverett, Flynt a Bader, Jeffrey: *Managing China-U.S. Energy Competition in the Middle East*. The Center for Strategic and International Studies a Massachusetts Institute of Technology,

The Washington Quarterly, zima 2005–2006. Str. 187–201. In: http://www.twq.com/06winter/docs/06winter_leverett.pdf

²³⁶ Hill, Fiona: *Russia: The 21st Century's Energy Superpower?* Washington, DC: Brookings Institution, jaro 2002. In: http://www.brookings.edu/articles/2002/spring_russia_hill.aspx

Afriky v roce 1987 byl 16,6 %, v roce 1990 30,0 %, v roce 1993 už 24,3 % a v roce 1998 se jednalo o 28,9 %.²³⁷

Import ropy z BV a severní Afriky 1993 (v tis. tun)

	USA ²³⁸	Západní Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	83 394	187 208	-	992,57	20 302
Celkový import	340 918	434 812	-	2602,00	21 976
Podíl BV ropy na importu	24,50 %	43,00 %	-	38,12 %	90,00 %

Zdroj: Energy Statistics Yearbook

4.5 Kulturní vliv

4.5.1 Menšiny 1992

Rusko, ačkoli je primárně pravoslavnou zemí, má silnou židovskou a muslimskou tradici a komunitu. Rozpadem SSSR se snížil počet muslimů v nástupnickém Rusku o více než dvě třetiny. Na počátku 90. let žilo v Rusku zhruba 13 milionů muslimů. Jen pro srovnání: v Rusku žije víc muslimů než v Jordánsku a Libyi dohromady.²³⁹ Ačkoli protimuslimský sentiment zaznamenal vzestup po konfliktech v Čečensku a po vlně teroristických útoků v Rusku, ruští muslimové jsou poměrně vlivnou složkou tamní společnosti.

Židovská menšina je pak v Rusku šestou nejvýznamnější na světě.²⁴⁰ Na rusko-izraelské vztahy měla v 90. letech minulého století vliv početná imigrační vlna ruských Židů, díky které vzrostl počet obyvatel státu Izrael o zhruba 20 %.

Největší židovská populace v EU byla v Británii, Francii a Německu. Ve třetí jmenované zemi se jednalo o nejrychleji rostoucí komunitu v Evropě zejména díky imigraci z bývalého Sovětského svazu. V roce 1990 čítala židovská komunita zhruba 30 000 lidí, v průběhu 90. let se její počet ale výrazně

²³⁷ Zdroje: Energy Statistics Yearbook (edice 1991,1994,2000). Vydáno OSN, New York.

²³⁸ *U.S. Imports by Country of Origin*. In:

http://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_impcus_a2_nus_ep00_im0_mbb1_a.htm

²³⁹ *Mapping the Global Muslim Population*. In:

<http://pewforum.org/newassets/images/reports/Muslimpopulation/Muslimpopulation.pdf>

²⁴⁰ *The Jewish Population of the World*. In:

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/jewpop.html>.

zvýšil.²⁴¹ Počet Židů ve Francii se zvýšil ze zhruba 250 000 v 50. letech 20. století na asi 600 000 v 90. letech.²⁴² Francouzská židovská komunita se tak stala nejpočetnější v Evropě a třetí nejpočetnější na světě, po Izraeli a USA. Počet židovské populace ale nelze přesněji určit, protože v dotaznících na sčítání lidu se nesmí stát dotazovat na vyznání (stejně jako v Británii nebo v USA). Židovská populace v Británii se odhaduje na 300 000, většina komunit se nachází v Londýně a jeho okolí.²⁴³ Kromě Francie nikde nečítá (snad s výjimkou Maďarska) židovská komunita v rámci jednoho státu ani 1 % jeho celkové populace.

Od 70. let počet muslimů v Evropě a USA stoupá. V EU se odhaduje jejich počet kolem 4 % populace. Většina muslimské populace žije ve třech zemích EU – Francii, Velké Británii a Německu. Na konci 80. let odhadovaly statistiky, že ve Francii žijí zhruba tři miliony muslimů.²⁴⁴ Stupeň integrace a vliv na politický život muslimské menšiny, která je navíc vnitřně rozdrobena, je historicky spíše nízký.

Americká židovská populace se odhadovala kolem 5,5 milionů, resp. podle jiných zdrojů kolem 5,7 milionů lidí. Soudí se, že americká židovská populace je převážně liberálně demokratická. Paradoxně mnohem větší podporu Izraeli často vyjadřují konzervativní křesťanské populace. V době voleb hodnotí americké židovské organizace v USA (a v menší míře i v Kanadě) politiky na základě řady sociálních témat, která považují za určující: práva na potrat (pro), veřejné financování školství (pro), školní modlitba (proti), práva LGBT (pro).²⁴⁵ Izrael, ačkoli je jistě považován za klíčové téma, stojí v žebříčku priorit mnohem níž nežli domácí témata. Demokraté považují Izrael za

²⁴¹ Peck, Jeffrey M.: *Being Jewish in the New Germany*. Washington, DC: German Historical Institute, 2006. Str. 18.

²⁴² Troen, Selwyn I.: *Jewish Centers and Peripheries: Europe between American and Israel after World War II*. New Persey: Transaction Publishers, 1999. Str. 210.

²⁴³ Troen, Selwyn I.: *Jewish Centers and Peripheries: Europe between American and Israel after World War II*. New Persey: Transaction Publishers, 1999. Str. 228.

²⁴⁴ Nielsen, Jørgen S.: *Muslims in Western Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004. Str. 15.

²⁴⁵ Gilboa, Eytan a Inbar, Efraim: *U. S. – Israeli Relations in a New Era: Issues and Challenges after 9/11*. London, New York: Routledge, 2009. Str. 118.

Zkratka: LGBT - lesbian, gay, bisexual and transgender.

důležité téma, ale od 80. let to byli Republikáni, kteří se stávali většími sionisty, aniž by to bralo Demokratům židovské hlasy.²⁴⁶

Odhady počtu muslimů v USA se také velmi liší. Pohybují se v rozmezí 1,5 milionu až 9 milionů. Převážná část muslimského obyvatelstva je sunnitská. Soudržnost americké muslimské populace byla nízká, stejně jako politická angažovanost. První náznaky změn byly zaznamenány v 90. letech. Prezidentské volby v roce 1996 byly prvními volbami, ve kterých se muslimové jako skupina politicky angažovali.²⁴⁷

Turecko čítalo malou židovskou komunitu. Židé patří mezi oficiální židovské menšiny (společně s Armény a Řeky), jejich počty jsou ovšem tak nízké, že nemají sociální, politický ani ekonomický význam.²⁴⁸

	USA	ES (15)	Rusko	Čína	Turecko
Muslimská	~1 529 000	~6 695 000	~13 634 000	~16 840 000	~55 620 669
Židovská ²⁴⁹	~5 620 000	~992 300	~415 000	N/A	~20 000

4.5.2 Turistika²⁵⁰

Turistická výměna mezi Izraelem a Tureckem výrazně vzrostla. V roce 1986 přicestovalo do Turecka zhruba 7000 Izraelců, v roce 1992 již 160 000 a o dva roky později stoupl počet turistů téměř na 340 000.²⁵¹ Turistická výměna je logicky nejvyšší se státy EU a USA. V případě Číny a Ruska jde o zanedbatelné počty oběma směry (snad kromě Izraele, což je dáno vlnou ruských přistěhovalců v devadesátých letech). Poměrně oblíbenou pro turisty z destinací arabských zemí Levanty je Turecko (o pracovní migraci nemluvě).

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
--	-----	----	-------	------	---------

²⁴⁶ Gilboa, Eytan a Inbar, Efraim: *U. S. – Israeli Relations in a New Era: Issues and Challenges after 9/11*. London, New York: Routledge, 2009. Str. 119.

²⁴⁷ Wald, Kenneth D. a Calhoun-Brown, Allison: *Religion and Politics in the USA*. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, 2011. Str. 295.

²⁴⁸ Kieser, Hans-Lukas: *Turkey Beyond Nationalism: towards Post-nationalist Identities*. London: I. B. Tauris, 2006. Str. 103.

²⁴⁹ *World Jewish Population in 1992:*

http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/1994_14_WJP.pdf

²⁵⁰ Yearbook of Tourism Statistics, 1992, svazek 2. Vydáno: World Tourism Organization.

²⁵¹ Rubin, Barry M. a Kirişçi, Kemal: *Turkey in World Politics: an Emerging Multiregional Power*. London: Lynne Reinner Publisher, 2001. Str. 116.

	z USA	do USA						z Tu-recka	do Tu-recka	
Izrael	345394	N/A	654054	N/A	41819	21023	1918	N/A	6591	160000
Sýrie	8195	N/A	51987	N/A	38396	16006	N/A	N/A	191907	25557
Jordánsko	31385	N/A	82573	N/A	6396	5252	1901	N/A	162507	20075
Egypt	167936	N/A	1298466	N/A	33992	3608	N/A	N/A	9245	24951
Libanon	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	14418

4.5.3 Veřejné mínění

Americké veřejné mínění je dlouhodobě nakloněno Izraeli a podporovalo v řadě průzkumů dvoustátní řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Pessimismus ve vztahu k mírovému procesu byl ale u americké veřejnosti zakotven. Na dotaz v roce 1994, zda dohody mezi Izraelci a Palestinci přinesou mír na Blízkém východě, odpovědělo kladně pouze 33 % dotázaných.²⁵² Americké vnímání Izraele jako bezpečnostního spojence bylo ale mezi veřejností nadále převládající. Na dotaz, zda představuje pro USA Izrael vitální ekonomické, vojenské a politické zájmy, odpovědělo v roce 1995 kladně 68 % respondentů.²⁵³

V Evropě byla situace do velké míry odlišná. Veřejné mínění v řadě evropských zemí začala stranit Palestincům se začátkem první intifády v roce 1987. Například ve Španělsku se v roce 1990 Izrael umístil na 29. místě z 30 v žebříčku oblíbenosti, pouze Írán zaujal horší místo.²⁵⁴ Zvláštní vztah Německa k Izraeli prošel s novou generací také vývojem. Například v průzkumu z roku 1992 odpovědělo 76 % respondentů negativně na otázku, zda by měl mít Izrael speciální status v německé zahraniční politice. Dle většiny by se měly vztahy Německa k Izraeli řídit stejnými pravidly jako k ostatním zemím.²⁵⁵ Stejně tak 60 % lidí si myslelo, že již nastal čas uzavřít minulost ve vztahu k šoa, 20 % bylo opačného názoru a 16 % respondentů nemělo vyhraněný názor.²⁵⁶

²⁵² Marrar, Khalil: *Arab Lobby and United States Foreign Policy: the Two State Solution*. New York: Routledge, 2009. Str. 88.

²⁵³ Marrar, Khalil: *Arab Lobby and United States Foreign Policy: the Two State Solution*. New York: Routledge, 2009. Str. 89.

²⁵⁴ Zdroj: španělský statistický úřad: CIS – Centro de Investigaciones Sociológicas.

²⁵⁵ Weingardt, Markus A.: *Deutsche Israel- und Nahostpolitik: die Geschichte einer Gratwanderung seit 1949*. Frankfurt/Main: Campus, 2002. Str. 435.

²⁵⁶ Weingardt, Markus A.: *Deutsche Israel- und Nahostpolitik: die Geschichte einer Gratwanderung seit 1949*. Frankfurt/Main: Campus, 2002. Str. 435.

4.5.4 Kulturní diplomacie

Kulturní diplomacie po skončení studené války prošla významnou transformací. Během bipolárního soupeření se soustředila především na propagaci vlastního pohledu na mocenský konflikt, který po pádu železné opony ztratil své opodstatnění. Hlavní americké centrum USIA (*United States Information Agency*) na politické změny reagovalo zejména rozpočtovými škrty v kulturní oblasti a uzavíráním řady center. Na konci tisíciletí byla činnost USIA ukončena úplně a přešla pod americké ministerstvo zahraničních věcí. V obdobné situaci se nacházely také země západní Evropy. Například Británie se v době studené války snažila o balancování protizápadních postojů v regionu. Její kulturní přítomnost se neopírala pouze o hojnou síť institutů *British Council*, ale také o vysílání zpravodajství arabské sekce rádia BBC. Francouzská kulturní přítomnost v regionu byla taktéž velmi silná nejen jazykově, ale také kulturně a vědecky. Dobře organizovaná kulturní politika Francie měla navrch před britskou a americkou v šíření jazyka a kultury ve Středomoří.²⁵⁷ Silnou kulturní přítomnost v regionu měla také Itálie, která během studené války otevřela v zemích Blízkého východu řadu kulturních institucí. I přes jistý útlum kulturní diplomacie, který přišel s koncem studené války, byla západní Evropa a USA hlavními tahouny na tomto poli.

Pozitivní atmosféra počátku 90. let vedla i k prohloubení kulturních vazeb mezi státy, které si byly v době studené války spíše vzdáleny. Čína a Turecko se snažily posílit vazby s řadou zemí v regionu prostřednictvím kulturních aktivit. Na počátku 90. let začalo izraelské ministerstvo zahraničních věcí aktivně podporovat a finančně pomáhat izraelským akademikům a umělcům.²⁵⁸ Obdobné vazby platily také pro vztahy se silící ruskou komunitou v Izraeli. Moskva otevřela po ustavení diplomatických styků s Izraelem v Tel Avivu své kulturní centrum, jehož cílem je důraz na kulturní vazbu orientovanou na ruský mluvící populaci v Izraeli.

²⁵⁷ Petricioli, Marta: *L'Europe méditerranéenne*. Brussels: Peter Lang, 2008. Str. 318.

²⁵⁸ Gilboa, Eytan a Inbar, Efraim: *U. S. – Israeli Relations in a New Era: Issues and Challenges after 9/11*. London, New York: Routledge, 2009. Str. 161.

5 Pozice mocností k hlavním otázkám izraelsko-arabského konfliktu v letech 2002–2003

5.1 Historické souvislosti a mocenská politika na přelomu tisíciletí

Devadesátým letům 20. století dominovala v izraelsko-arabském prostoru politika Spojených států a aktivní substantivní vyjednávání za jejich mediace. Clintonova administrativa zejména v druhé polovině 90. let intenzivně zasahovala do naplňování principů vyplývajících z dohod, které v 90. letech mezi Izraelci a Palestinci zprostředkovala (kromě Osla I se jednalo o Káhirskou dohodu, Oslo II, Hebronskou dohodu, Dohodu z Wye Plantation a Camp David). Američané vycházeli z předpokladu, že jejich postavení v regionu jim umožní překlenout přetrvávající rozdíly mezi znesvářenými stranami, dosáhnout uzavření série mírových dohod a zařadí Izrael mezi uznávané země regionu Blízkého východu. Toho se ale, navzdory osobnímu zapojení prezidenta Clintona do procesu, nepodařilo dosáhnout. Nesporným úspěchem bylo sice uzavření mírové dohody mezi Izraelci a Jordánci v roce 1994, izraelsko-palestinská a izraelsko-syrská oblast vyjednávání ale skončila na mrtvém bodě. Prioritní jednání mezi Izraelem a Sýrií se pouze zdánlivě přiblížila průlomovému bodu. Clintonovo dědictví bylo po osmi letech v úřadu smíšené, nebylo dosaženo žádného konkrétního řešení a násilí mezi oběma stranami s jeho odchodem z úřadu nabralo na intenzitě.

S příchodem Bushovy administrativy začala nová éra amerického působení v izraelsko-arabském prostoru. Bushova administrativa zdělila odlišnou realitu: jednání mezi Izraelci a Palestinci se rozpadla po prezidentském summitu v Camp Davidu v červenci roku 2000, konečný ortel nad ním vynesl začátek palestinského povstání o tři měsíce později. Po vypuknutí druhé intifády se ocitl blízkovýchodní mírový proces v troskách. Republikánská administrativa se odmítla věnovat konfliktu se stejnou intenzitou jako předchozí americká vláda a podrobila blízkovýchodní politiku přezkoumání, což se projevilo také tím, že odmítla používat termín „blízkovýchodní mírový proces“ pro označení izraelsko-palestinského konfliktu. Prezident Bush přistupoval ke konfliktu s velkou opatrností a výrazně snížil intenzitu amerického zapojení,

ač si USA současně udržovaly monopol na dění v oblasti. Američané se role facilitátora nezřekli, ale zdůrazňovali, že hlavní těžiště jednání spočívá především na stranách konfliktu. Tento přístup vyhovoval také nové izraelské vládě vedené premiérem Arielem Šaronem, který nastoupil do úřadu jen dva měsíce po prezidentu Bushovi. Za administrativy G. W. Bushe se také významně změnil přístup k Sýrii, která se dostala do hledáčku jako jeden ze států podporující teroristické aktivity a odlišný přístup vedl i ke zpřísnění sankcí, které byly na Sýrii uvaleny již poprvé v roce 1979.

Teroristické útoky na New York a Washington z 11. září 2001 vystavily americkou administrativu nové situaci a změnily její zahraniční politiku nejen ve vztahu k izraelsko-palestinskému vyjednávání, ale projevil se také výrazně tvrdším přístupem k Sýrii. Americká politika se v prvních měsících Bushovy administrativy vyznačovala jistým odklonem od izraelsko-arabského procesu, což nekorespondovalo s přístupem ostatních mocností, a to zejména EU a Ruska, které ve stejné době své pozice naopak mírně posilovaly.

V 90. letech procházela ruská zahraniční politika transformační fází. K redefinici a centralizovanému kurzu ruské zahraniční politiky došlo výrazněji během éry prezidenta Putina, který v roce 2000 pevně převzal kormidlo diplomacie a představil asertivnější a aktivnější kurz ruské zahraniční politiky. Jeho hlavním cílem bylo obnovit zahraničně politické postavení země a vrátit Rusko, které se propadlo do pozice téměř rovnající se regionální mocnosti, na světové výsluní. Tento trend je v ruské zahraniční politice patrný do současnosti.

S konsolidací moci začíná docházet i k viditelnějšímu zapojení Ruska do blízkovýchodního mírového procesu. Na politickém poli do té doby nebyly jeho aktivity v izraelsko-arabském prostoru pro další směřování zásadní. Ekonomická a politická síla Ruska, včetně jeho možnosti aktivně zasahovat do dění v regionu, neumožňovala zdaleka stejnou míru zapojení jako ve studené válce, ale s novým tisíciletím zahájilo Rusko novou etapu. Ruská přítomnost v regionu vychází ze strategické důležitosti, kterou pro něj region představuje. Odráží ale i pragmatický odhad možností pro prosazování vlastních zájmů, který není srovnatelný s dřívějším velmocenským postavením. Rusko postupně vytvořilo dvoukolejnou pragmatickou politiku: rozvíjení vzta-

hů s Izraelem a paralelně prosazování konkurenčních zájmů s arabskými zeměmi a Íránem (tedy i s těmi státy, které byly pro Izrael nepřijatelné). Veškeré komunikační kanály s nejvýznamnějšími partnery v regionu udržuje otevřené a aktivní, což je zásadní rozdíl oproti studenoválečnému období, kdy se Moskva vyloučila z rozhodovacích procesů, protože neudržovala kontakty s klíčovými aktéry.

Tento pragmatický a zdánlivě neutrální přístup pomáhal obnovit ruskou pozici po ztrátě postavení na počátku 90. let. V praxi se tento přístup odrazil v řadě bilaterálních vojenských, energetických, ale také politických dohod v celém regionu jak s Izraelem, tak s arabskými státy a Íránem. Ruská politika se primárně zaměřila na prosazování vlastních zájmů. V praxi to znamená, že udržovala svoji tradiční roli v oblasti jako jednoho z předních dodavatelů zbraní a zároveň pro ni region představoval otevření nových trhů pro její firmy především v energetickém sektoru. V posledních letech uzavírá energetické smlouvy s řadou blízkovýchodních a severoafrických států: od Alžírka přes Sýrii, Jordánsko a Izrael až po Saúdskou Arábii, Írán a státy Zálivu (zejména Kuvajt, Spojené arabské emiráty).

Politicky se na přelomu tisíciletí ruská politika otevřeně v Levantě výrazně neprosazuje, ač je znatelný její nástup. Její role je zřejmá spíše nepřímou. Moskva tahá za nitky v Levantě prostřednictvím své politiky vůči ostatním regionálním státům Blízkého východu. Jedná se zejména o kontakty s Íránem a Sýrií, se kterými Moskva balancuje rovnováhu sil v regionu. Íránská karta je pro Moskvu velmi důležitá, protože prostřednictvím podpory íránského režimu udržuje Rusko svůj vliv na Blízkém východě. Írán a jeho jaderná kauza představuje také důležitou strategickou vyjednávací kartu vůči Washingtonu. Ačkoli je zřejmé, že Moskva nemá zájem na tom, aby Írán získal jadernou zbraň, jedná se o klíčový vyvažovací element rovnováhy moci mezi USA a Ruskem na Blízkém východě, ale i v globálním měřítku americko-ruských vztahů.

Od poloviny 90. let se EU snažila o aktivnější zapojení do procesu a o nezávislejší roli v Levantě. Jistá konsolidace evropských zahraničně-politických mechanismů vedla k větší ucelenosti evropské politiky. Ekonomický prim se EU snažila doplnit o politické angažmá. Financování procesu ale zůstalo hlavní „zbraní“ a primární rolí. Zejména napětí ve vztazích

s Izraelem oslabovalo evropskou mediační pozici. Pozice USA s tímto pohledem do velké míry korespondovala, což jen potvrzovalo, že evropské státy nemohou počítat s výrazným politickým vlivem v Levantě. Institucionální posílení EU, které se projevilo i ve jmenování zvláštního představitele pro blízkovýchodní mírový proces, označilo evropské ambice, ale v praxi se promítlo spíše pokračující podporou v oblasti ekonomické a institucionální než politické. Kolaps mírového procesu však změnil i evropskou politiku. Aktivní zapojení v 90. letech vystřídala spíše bezzubá snaha o obnovení jednání. Na unilaterální kroky obou stran reagovala EU publikováním nových a nových prohlášení, substantivní politický přínos jednání se omezil spíše na minimum.

Evropské zapojení limitovala i vlastní institucionální slabost. I přes pokroky ve formalizaci instrumentů zahraniční politiky EU se v praxi projevovaly signifikantní rozdíly v národních pozicích členských států, které umožňovaly pouze přijetí dokumentů shodujících se na nejnižším možném jmenovateli. Rozdíly mezi státy Unie jsou notoricky známé a v praxi se často vyznačují nejednotnou hlasovací pozicí EU na mezinárodních fórech či nesjednocenými výroky ve vztahu k mírovému procesu na BV.

Turecká politika pokračovala v druhé polovině 90. let v trendech, které byly zahájeny po skončení studené války. Jednu z hlavních blízkovýchodních os tvořila aliance s Izraelem podporovaná Spojenými státy, kterým nahrávala i společná obava obou států ze syrského režimu. Turecké vztahy s Jordánskem a Egyptem oproti studenoválečnému období posilovaly, mezi těmito třemi zeměmi probíhaly četné návštěvy na nejvyšší úrovni.²⁵⁹ Jordánsko dokonce získalo přidružený status při izraelsko-tureckých vojenských cvičeních. Umírněná prozápadně laděná zahraniční politika této orientaci nahrávala. Turecko-egyptské vztahy se začaly již během studené války zlepšovat po příklonu Egypta k západnímu táboru, jejich rozmach lze ale sledovat až v 90. letech. Vlády obou zemí vytvořily konzultační mechanismy v bilaterálních a regionálních otázkách, což se nejlépe projevilo v říjnu 1998, kdy egyptský prezident

²⁵⁹ Rubin, Barry M. a Kirişçi, Kemal: *Turkey in World Politics: an Emerging Multiregional Power*. London: Lynne Reinner Publisher, 2001. Str. 101.

Mubárak sehrál přímou a osobní roli v mediaci během krize mezi Tureckem a Sýrií.²⁶⁰

5.2 Vojenský vliv

Devadesátá léta zviditelnila americkou dominanci v regionu, k čemuž přispěl také relativní mocenský pokles ostatních států daný strukturálními změnami po konci studené války. Ve vojenské sféře se tento trend projevil naplno a Spojeným státům dočasně zajistil, že v tomto období neměly vážného vyzyvatele a konkurenta. Devadesátá léta v Levantě charakterizoval pokles napětí, ke kterému přispělo také oslabení Sýrie a Ruska. USA pokračovaly v prohlubování své vojenské podpory Egyptu a Izraeli, které tvořily hlavní pilíř americké vojenské strategie v Levantě. V roce 1998 uzavřel prezident Clinton dohodu s izraelským premiérem Netanjahuem, podle které mělo dojít do deseti let ke změně poměru mezi ekonomickou a vojenskou pomocí. Podle této dohody mělo být čerpání financí určených pro ekonomickou spolupráci převedeno do fondů pro vojenskou pomoc. Tento proces byl dovršen v roce 2008, kdy 2,38 miliard amerických dolarů ve formě americké zahraniční pomoci bylo alokováno pouze prostřednictvím fondů na financování cizích vojsk, nikoli prostřednictvím fondů na ekonomickou pomoc.²⁶¹ S příchodem nového tisíciletí, zejména po útocích 9/11 končí atmosféra „klidných“ 90. let, což se projevilo též ve vojenské oblasti.

Začátek nového tisíciletí znamenal také opětovný návrat ruské politiky, která s sebou přinesla i éru ekonomických a vojenských vazeb. Bezpečnostní důvody již nebyly jedinými hybateli prohlubování ekonomických vztahů a vojenských dodávek. Ruská politika se opět přiklonila k vojenské podpoře radikálních režimů v regionu, kam vyvážela zbraně a vojenskou techniku. V Levantě tak opět posílila rusko-syrská spolupráce. Rusko se ale nebránilo ani uzavírání nových kontraktů s nedemokratickými režimy jako například s Kaddáfího Libyí a jedním z hlavních partnerů v 90. letech zůstával i Írán. Íránsko-ruská spolupráce zahájená na konci 80. let v 90. letech patřila

²⁶⁰ Rubin, Barry M. a Kirişçi, Kemal: *Turkey in World Politics: an Emerging Multiregional Power*. London: Lynne Rienner Publisher, 2001. Str. 102.

²⁶¹ Berrigan, Frida: *Made in the U.S.A.: American Military Aid to Israel*. Journal of Palestine Studies, Vol. 38, No. 3, jaro 2009.

k nejextenzivnější. Odhaduje se, že během této dekády vyvezlo Rusko do Íránu zbraně v hodnotě čtyř miliard amerických dolarů a Írán byl třetím nejdůležitějším exportním trhem pro Rusko vůbec.²⁶² Rusko-iránská spolupráce se týkala také civilní jaderné oblasti, což vyvolávalo napětí nejen s USA, ale také s Izraelem. Dalším pilířem ruského zájmu byla Sýrie. Devadesátá léta však nerefletovala úzkou spolupráci studenovělečného období. Hlavním problémem byla špatná ekonomická situace v Sýrii a nedořešená otázka syrského dluhu.

Centrální evropská vojenská spolupráce se zeměmi Levanty a s Egyptem nebyla z povahy utvářejících se mechanismů pro vývoj určující. V bilaterální rovině se ale jednotliví členové EU prosazovali. Například Británie posílila svoji vojenskou spolupráci s Jordánskem zejména v oblasti vojenských cvičení a zpravodajských služeb. Jordánsko se stalo klíčovou zemí zvláště po invazi USA do Iráku. Obdobně probíhala od 90. let také spolupráce s Egyptem. Mezi oběma zeměmi se uskutečňovala pravidelná vojenská cvičení na moři s egyptským námořnictvem.²⁶³ Obdobně spolupracovala také například Francie s Libanonem. Francie se navíc účastní jako jeden z nejsilnější zastoupených států mise OSN UNIFIL.²⁶⁴

Ve srovnání s ostatními mocnostmi byla vojenská přítomnost Číny ve sledovaném období nižší. Čína se od 80. let snažila prosadit na blízkovýchodním trhu, nicméně kvalita a kvantita jí dodávaných zbraní se nemohla vyrovnat produkci Spojených států, Ruska ani hlavních evropských zemí. Hlavními partnery Číny na Blízkém východě byly Írán a Saúdská Arábie, což odráželo primární zájmy Pekingů v oblasti energetiky, které se v omezené míře přenesly také do vojenské oblasti. Stejně jako Rusko vyplňuje i Čína prostor ve vojenské spolupráci s Íránem a Sýrií, pro které představuje hlavního dodavatele zbraní. Izolované režimy pak mohou v těchto dvou zemích nalézt partnery, kteří jim bez ohledu na porušování mezinárodních úmluv alespoň částečně saturují jejich zbraňový sektor.

²⁶² Antonenko, Oksana: *Russia's Military Involvement in the Middle East*. Meria Journal, svazek 5, č. 1, březen 2001. In: <http://meria.idc.ac.il/journal/2001/issue1/jv5n1a3.html>

²⁶³ Hollis, Rosemary: *Britain and the Middle East in the 9/11 Era*. London: Chatham House Papers, Wiley-Blackwell, 2010. Str. 132.

²⁶⁴ UNIFIL - United Nations Interim Force In Libanon.

5.2.1 Vývoz zbraní v letech 2002–2003

Na přelomu nového tisíciletí se mírně snížila naprostá dominance USA vůči Rusku ve zbraňové politice v izraelsko-arabském prostoru. Tento fakt koresponduje i s globálními trendy. Obecně ale platí, že USA zůstaly nejdůležitějším dodavatelem zbraní na Blízký východ jako celek. V letech 1999–2003 dodaly 46 % všech konvenčních zbraní, následovány byly Francií, Německem a Ruskem. Tyto čtyři země vyvezly na Blízký východ 84 % všech vojenských dodávek.²⁶⁵ Tento trend se odrazil také v izraelsko-arabském prostoru, Egypt, Izrael a Jordánsko jsou hlavními recipiency amerických vojenských dodávek.

V devadesátých letech posilovala také zbraňová exportní politika evropských států. Ačkoli si USA udržely na světovém trhu se zbraněmi prvenství, méně restriktivní politika evropských zemí umožňovala vyvážet zbraně do zemí, kam USA licence neudělovaly. To se týkalo také Blízkého východu. Evropané, především Britové a Francouzi, se také specializovali na modernizaci zastaralých sovětských technologií a zajištění jejich kompatibility se západními obrannými systémy.²⁶⁶

Ve vztahu ke zbraňové politice je důležitý rovněž aspekt, že Izrael patří mezi hlavní světové vývozce zbraní. Izraelský vývoz vojenského materiálu tvoří asi 10 % světového obchodu se zbraněmi a Izrael se tak stává pátou nejvýznamnější zemí na tomto trhu.²⁶⁷ Tento fakt má několik „vedlejších“ účinků. V první řadě opakovaně způsobil napětí ve vztazích Izraele a Washingtonu, a to zejména v případech, kdy se Izrael snažil vyvážet do zemí, které představují konkurenci USA. Jako konkrétní příklad slouží kauza Phalcon, kdy se Izrael dohodl s Čínou na prodeji citlivé vojenské technologie. V roce 2000 musel Izrael pod velkým americkým tlakem zrušit tento prodej leteckých systémů včasného varování Phalcon.²⁶⁸

²⁶⁵ Perlo-Freeman, Sam: *Arms Transfer to the Middle East*. SIPRI Background Paper, 2009.

In: <http://www.unidir.org/pdf/activites/pdf3-act465.pdf>

²⁶⁶ Tucker, Spencer, C. (ed.): *The Encyclopedia of Middle East Wars. The United States in the Persian Gulf, Afghanistan and Iraq Conflicts*. Santa Barbara, ABL-CLIO, 2010. Str. 147.

²⁶⁷ Oficiální informace tureckého ministerstva zahraničních věcí. In: http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-israel.en.mfa

²⁶⁸ Liangxiang, Jin: *Energy First: China and the Middle East*. Middle East Quarterly, jaro 2005. Str. 3-10. In: http://www.meforum.org/694/energy-first#_ftn30

V přehledu poprvé figuruje Čína. Mezi lety 1995–2002 vyvezla do regionu zbraně v hodnotě 1,2 miliardy amerických dolarů, šlo především o dodávky do Íránu, Alžírsko, Kuvajtu a Libye.²⁶⁹ Její aktivity v izraelsko-arabském prostoru lze stále ale označit za minimální.

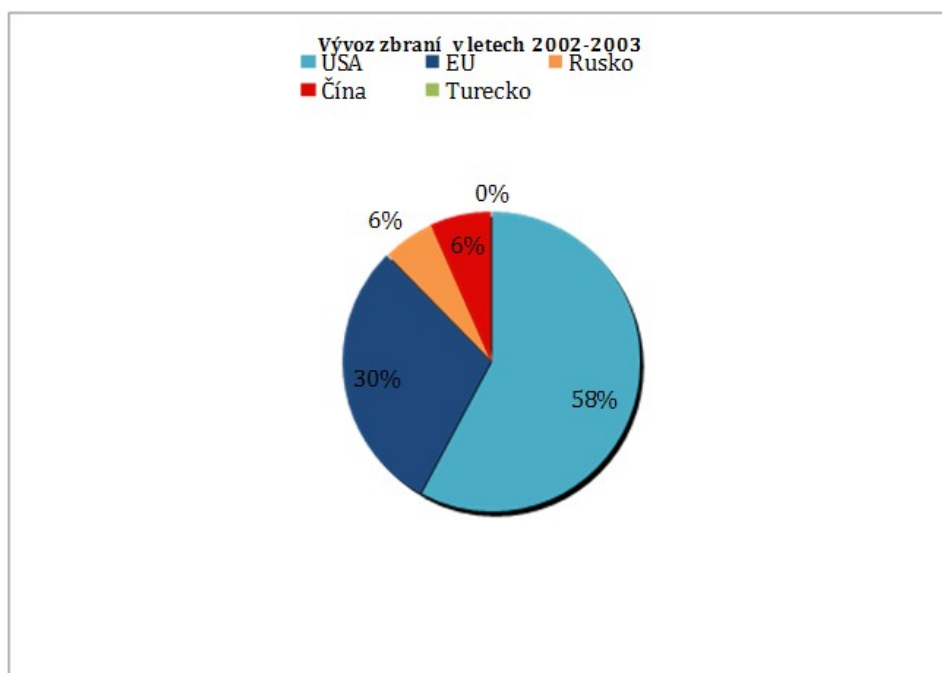
Izrael je také jedním z hlavních dodavatelů zbraní Turecku. Turecký trh představoval pro Izrael na přelomu tisíciletí zhruba 20 % veškerého prodeje zbraní. Turecko je současně také významný exportér konvenčních zbraní domácí výroby na Blízký východ, i když jeho dodávky tvořily v letech 2004–2008 pouze desetinu izraelské úrovně.²⁷⁰ Izrael byl nejen jedním z předních dodavatelů zbraní Turecku, ale usiloval o kontrakty s Ruskem. V roce 1995 podepsaly poprvé Izrael a Rusko smlouvu o vojensko-technické spolupráci, která byla znovu obnovena v roce 2000. Rusko a Izrael, na rozdíl od jiných ruských partnerů v regionu, spolupracují na modernizaci letadel a technologií určených pro export do třetích zemí.²⁷¹ Izrael získal potřebné *know-how* také díky imigrantům, kteří pracovali ve vojensko-průmyslovém komplexu v bývalém Sovětském svazu, a pro Rusko je tato spolupráce nezbytná, aby mohlo vstoupit na vyspělé zbraňové trhy.²⁷² Rusko-izraelské spolupráce neprobíhá bez třenic. Problematickým bodem je zejména obava a tlak USA na Izrael, aby některé zakázky neuskutečnil. Izraelsko-ruská spolupráce je ovlivněna také blízkovýchodní dynamikou. Na izraelské straně panují obavy, aby Moskva nevyvážela nové technologie do nepřátelských arabských zemí, moskevskou perspektivu zamlžuje fakt, že úzká spolupráce s Izraelem může ohrozit kontrakty s některými arabskými partnery.

²⁶⁹ Alterman, Jon a Garver, Jon: *The Vital Triangle: China, the United States, and the Middle East*. Center for Strategic and International Studies, 2008. Str. 65.

²⁷⁰ Perlo-Freeman, Sam: *Arms Transfer to the Middle East*. SIPRI Background Paper, 2009. <http://www.unidir.org/pdf/activites/pdf3-act465.pdf>

²⁷¹ Rubin, Barry M. a Kearny, Thomas A.: *Armed Forces in the Middle East. Politics and Strategy*. London: Frank Cass, 2002. Str. 89.

²⁷² Rubin, Barry M. a Kearny, Thomas A.: *Armed Forces in the Middle East. Politics and Strategy*. London: Frank Cass, 2002. Str. 89.

5.3 Politický vliv

Bushova administrativa se distancovala od vyjednávacího stylu svého předchůdce a trvala na tom, že za vývoj zodpovídají Izraelci a Palestinci. Závazek neangažovanosti v izraelsko-arabských jednáních nebyl z podstaty věci trvalý. Eskalující násilí v regionu donutilo americkou administrativu, aby se již krátce po nástupu dění v regionu věnovala. Americké zapojení se soustředilo na zprostředkování příměří, které by ukončilo násilí, obnovilo důvěru a jednání mezi Izraelci a Palestinci.²⁷³ Ačkoli se tedy Bushova administrativa podle svých vyjádření nechtěla věnovat konfliktu se stejnou intenzitou jako jejich předchůdci, prezident a jeho ministr zahraničních věcí Powell se krátce po nástupu do úřadu sešli s významnými představiteli Levanty (s premiérem Šaronem, prezidentem Mubárakem a králem Abdulláhem). A první zahraniční cesta ministra zahraničních věcí Powella směřovala v únoru 2001 právě do regionu BV. V květnu téhož roku se uskutečnila druhá cesta amerického ministra zahraničí, bludný kruh násilí se ale zlomit nepodařilo.

²⁷³ Za tímto účelem byl vytvořen výbor vedený bývalým americkým senátorem Mitchellem, který měl vyšetřit příčiny násilí a doporučit další postup. Tento výbor prezentoval své závěry v květnu 2001 a představil podrobný plán se souborem opatření, která by měla být přijata pro obnovení jednání. Současně ale nechala tato zpráva volnou interpretaci příčin druhé intifády a neurčila odpovědnost za vypuknutí povstání.

Po útocích na New York a Washington 11. září začaly USA vnímat izraelsko-arabský prostor obrannou a bezpečnostní optikou. Nečinnost z předchozího období byla vzhledem k okolnostem minulostí. Důraz byl kladen na tvrdé aspekty moci, což znamenalo i jistý obrat ve vnímání vyostřujícího se izraelsko-palestinského konfliktu. Reakce USA ale nebyla jednoznačná. Washington ve snaze získat podporu arabských zemí pro společnou reakci na útoky z 11. září 2001 zvolil strategii, která se na jedné straně snažila o obnovení izraelsko-palestinského procesu, od čehož si USA slibovaly podporu některých arabských zemí, ale současně se soustředovala na přípravu vojenské akce proti Afghánistánu a dalším zemím, které terorismus podporovaly. Izraelsko-palestinský proces se viditelně stal součástí širší blízkovýchodní strategie.

V praxi se americká politika projevila záhy. Prezident Bush na okraj zasedání Valného shromáždění OSN v roce 2001 vystoupil s projevem, ve kterém se vyjádřil pro podporu vzniku nezávislého palestinského státu. Tento posun v americké pozici byl ale doplněn o explicitní výzvu k reformám pro palestinského předáka Arafáta. Arafát byl sice jeden z prvních, který odsoudil útoky na Washington a New York, ale americká reakce byla odmítavá. Jak poznamenala Condoleezza Rice: „Nemůžete nám pomáhat s al-Kájdou a současně se objímat s Hizballáhem a Hamásem. Pan prezident dává toto panu Arafátovi jasně najevo.“²⁷⁴

Americká administrativa na jednu stranu vyslovila jasnou podporu samostatnému palestinskému státu, ale paralelně podpořila izolaci předáka Arafáta a v následujících letech také začlenění Hizballáhu a Hamásu na seznam teroristických organizací. Tento přístup je zřetelný i z projevu amerického ministra zahraničních věcí Powella, který pronesl v listopadu 2001²⁷⁵:

V první řadě musí Palestinci uznat, že má-li nastat opravdový mír, musí Izraelci žít svůj život bez teroru a války. Palestinské vedení musí vyvinout stoprocentní úsilí na ukončení násilí a teroru. Izrael musí být ochoten ukončit okupaci v souladu se zá-

²⁷⁴ Freedman, Robert Owen: *The Middle East Enters the Twenty-first Century*. Baltimore: Baltimore Hebrew University, Center for the Study of Israel and the Contemporary Middle East, 2000. Str 356.

²⁷⁵ Projev amerického ministra zahraničních věcí Colina L. Powella v McConnell Center for Political Leadership na univerzitě Louisville v Kentucky. 19. listopad, 2001. In: <http://usembassy-israel.org.il/publish/peace/archives/2001/november/111901.html>

sadami obsaženými v rezolucích Rady bezpečnosti 242 a 338 a přijmout životaschopný palestinský stát, v němž Palestinci mohou rozhodovat o své budoucnosti ve své vlastní zemi a žít v důstojnosti a bezpečí. Palestinci musí jednou provždy uznat legitimitu Izraele jako židovského státu. Musí dát jasně najevo, že jejich cílem je vytvoření palestinského státu vedle Izraele a ne místo Izraele, který plně zohledňuje bezpečnostní potřeby Izraele.

Powell v projevu také oznámil vyslání zvláštního vyslance A. Zinniho do regionu s cílem prosadit příměří mezi Izraelci a Palestinci. Jeho mise ale nepřinášela výsledky a nedůvěra v palestinské vedení pouze vzrostla po tzv. incidentu „Karine A“, který definitivně vedl Američany k přehodnocení jejich pohledu na vedení Palestinské samosprávy.²⁷⁶

Snahy Bushovy administrativy – izolace Arafáta a podpora dosažení pokroku v blízkovýchodním mírovém procesu – pokračovaly v tomto duchu i nadále. V březnu roku 2002 udělaly Spojené státy významný krok, když představily návrh rezoluce Rady bezpečnosti OSN, ve které byla poprvé zmíněna palestinská státnost.²⁷⁷ Rezoluce byla přijata RB OSN dne 13. března jako rezoluce 1397. Tento dokument požaduje „okamžité ukončení všech násilností“ a „potvrzuje právo Izraelců a Palestinců žít v regionu, kde dva státy, Izrael a Palestina, mohou žít vedle sebe bok po boku v bezpečných a uznaných hranicích.“²⁷⁸

²⁷⁶ Lod' Karine A převážela do Gazy zásilku zhruba padesáti tun zbraní, kterou Izraelci zabavili v lednu 2002. Nepřesvědčivá reakce Arafáta, že Palestinská samospráva neměla s akcí nic co do činění, poskytly administrativě Bushe důvod se domnívat, že Arafát nebyl věrohodným partnerem pro jednání o mírovém urovnání konfliktu. Ministr zahraničních věcí USA Colin Powell později uvedl, že: „Pan Arafát s námi a ostatními nemůže jednat ve snaze dosáhnout míru a zároveň povolit nebo tolerovat pokračující násilí a teror. V tomto ohledu jsem se vyjádřil v rozhovoru s předsedou Arafátem jasně, pašování zbraní Palestinské národní samosprávě Íránem a Hizballáhem na palubě Karine A je absolutně nepřijatelné. Předseda Arafát musí zajistit, aby k žádným dalším aktivitám tohoto druhu nedocházelo a musí přijmout rychlé kroky proti všem palestinským úředníkům, kteří byli do této operace zapojeni.“ In: US Department of State.

In: <http://www.state.gov/secretary/rm/2002/7797.htm>.

²⁷⁷ Maxwell, Amanda: *The United States and the Middle East Peace Process: American Foreign Policy in the Israeli-Palestinian Conflict since 1989*. Paper, February 2006.

²⁷⁸ Maxwell, Amanda: *The United States and the Middle East Peace Process: American Foreign Policy in the Israeli-Palestinian Conflict since 1989*. Paper, February 2006.

V návaznosti na tento vývoj představil 24. června 2002 prezident Bush ve svém projevu předneseném z Bílého domu svoji vizi míru mezi Izraelci a Palestinci. Americký prezident George Bush vyzval k vytvoření palestinského státu po implementaci demokratických reforem²⁷⁹:

*Mojí vizí jsou dva státy, žijící vedle sebe v míru a bezpečí. Neexistuje ale jednoduchý způsob jak toho dosáhnout, dokud se všechny strany nevzdají terorismu. Mír vyžaduje nové a jiné palestinské vedení, ze kterého může vzniknout palestinský stát...Až bude mít palestinský lid nové vůdce, nové instituce a nové bezpečnostní dohody se svými sousedy, budou Spojené státy podporovat vytvoření palestinského státu, jehož hranice a některé aspekty jeho svrchovanosti budou prozatímní, dokud nedojde ke konečnému urovnání na Blízkém východě.*²⁸⁰

Projev prezidenta Bushe předurčil další kroky diplomatických aktivit jeho administrativy. Zásadním bodem bylo stanovení podmínky odchodu tehdejšího palestinského vedení, tj. ukončení éry Jásira Arafáta. Na diplomatickém poli se ale Američané primárně snažili získat co nejširší koalici pro svůj postup vůči Iráku. Arabští lídři podmiňovali svoji podporu americké politice vůči Iráku zvýšeným zájmem USA o dění v izraelsko-arabském prostoru.²⁸¹

Američané také přistoupili k nové formě zapojení do procesu. Od roku 2001 probíhaly konzultace s ostatními mezinárodními aktéry – Evropskou unií, Ruskem a OSN. Tradičně USA váhaly koordinovat své kroky s ostatními aktéry, protože se obávaly, že jejich zapojení by limitovalo americkou vyjednávací flexibilitu a politický vliv a protože Evropané a OSN byli často velmi kritičtí k Izraeli a stranili palestinským pozicím.²⁸² Podle mnohých však v tomto případě USA preferovaly zapojení ostatních stran. Jejich argumentem bylo, že to umožní naklonit si pozice arabských zemí, jež v řadě případů udržovaly lepší vztahy s jinými aktéry. V případě krachu jednání by se také USA

²⁷⁹ Bush, George, Jr.: *Palestinian Reform and Palestinian State*. In: <http://www.mideastweb.org/bushspeech1.htm>.

²⁸⁰ *President Bush Calls for New Palestinian Leadership*. Washington, DC, US Department of State, 24. červen 2002. In: <http://www.state.gov/p/nea/rt/13544.htm>.

²⁸¹ Bush, George, Walker a Dietrich, John, W (ed.): *The George W. Bush Foreign Policy Reader: Presidential Speeches and Commentary*. Armonk: M E Sharpe Inc, 2005. Str. 238.

²⁸² Bush, George, Walker a Dietrich, John, W (ed.): *The George W. Bush Foreign Policy Reader: Presidential Speeches and Commentary*. Armonk: M E Sharpe Inc, 2005. Str. 238.

mohly stát pouze jednou z příčin, nikoli jedinou mocností, která by musela převzít veškerou odpovědnost.

První společné prohlášení tohoto uskupení, tzv. Kvartetu, bylo publikováno v dubnu 2002. Jeho rétorika byla ale odlišná od amerických projevů. Tabulka níže ukazuje základní odlišnosti mezi pozicí USA a ostatními členy Kvartetu, které lze vyčíst z dobových národních projevů. Americkou pozici nejlépe vystihuje projev prezidenta Bushe k Blízkému východu z 24. června 2002²⁸³. Základním referenčním dokumentem EU ze stejné doby je Deklarace ze Sevilly z června 2002. Ruské pozice lze vyčíst z projevů nebo vyjádření zmocněnce pro Blízký východ Vdovina, například rozhovor z roku 2002 *Co-existing peacefully with the US*²⁸⁴ představuje ruský pohled na utváření a roli Kvartetu. Čína svoji pozici vyjadřovala hlavně prostřednictvím svého působení v Radě bezpečnosti OSN. Podpořila plán cestovní mapa v rezoluci RB č. 1397 z roku 2003. Turecko rovněž vyjadřovalo podporu řešení izraelsko-arabského konfliktu v rámci mandátu rezolucí Rady bezpečnosti OSN.

²⁸³ Projev prezidenta Bushe z 24. června 2002. In: <http://www.guardian.co.uk/world/2002/jun/25/israel.usa>

²⁸⁴ Vdovin, Andrey: *Co-existing peacefully with the US*. In: <http://www.bitterlemons-international.org/previous.php?opt=1&id=2>

Mocnost	Budoucí uspořádání a pozice ke vzniku palestinského státu
USA	Podpora nezávislému palestinskému státu vyjádřená prezidentem Bushem v roce 2001
EU	Berlínská deklarace z roku 1999 – vyzvala k vytvoření demokratického, životaschopného a mírumilovného suverénního palestinského státu v hranicích z roku 1967, případně s územní výměnou odsouhlasenou oběma stranami.
RF	Podpořila vyhlášení nezávislého palestinského státu v roce 1988 ²⁸⁵
Čína	Do uzavření dohod z Camp Davidu pozice Číny vyzývala k stažení Izraele z okupovaných území a obnovení palestinských národních práv. ²⁸⁶
Turecko	Podpora vyhlášení nezávislého palestinského státu v hranicích z roku 1967 s východním Jeruzalémem jako hlavním městem.
Nastartování mírových jednání	
USA	Dosažení příměří musí předcházet stažení izraelských vojsk
EU	Nejprve musí dojít k ukončení vojenských operací Izraele, pak mohou být zahájena jednání
RF	Dtto
Čína	Dtto
Turecko	Dtto
Izolace Jásira Arafáta	
USA	Prezident Bush a jeho administrativa se odmítli setkat s palestinským předákem
EU	Udržují kontakty s J. Arafátem
RF	Udržují kontakty s J. Arafátem
Čína	dtto
Turecko	dtto
Přístup k Hamásu a Hizballáhu	
USA	Přidaly Hamás a Hizballáh na seznam teroristických organizací v roce 1997
EU	Přidala Hamás na seznam teroristických organizací v roce 2003, Hizballáh na seznamech nefiguruje, na evropské úrovni neexistuje konsensus: UK přidala vojenské křídlo Hizballáhu na svůj seznam teroristických organizací. Nizozemsko nerozlišuje mezi vojenským a polickým křídlem a přidalo Hizballáh na seznam teror. organizací v roce 2004
RF	Nepovažuje ani Hamás ani Hizballáh za teroristické organizace a udržuje kontakty s jejich představiteli
Čína	Nepovažuje ani Hamás ani Hizballáh za teroristické organizace a udržuje kontakty s jejich představiteli
Turecko	Nepovažuje ani Hamás ani Hizballáh za teroristické organizace a udržuje kontakty s jejich představiteli

²⁸⁵ Viz prohlášení ruského ministerstva zahraničních věcí z 18. listopadu 1988 reagující na Arafátovo vyhlášení nezávislého palestinského státu.

²⁸⁶ Yitzhak Shichor: *Just Stand" and "Just Struggle": China and the Peace Process in the Middle East*. The Australian Journal of Chinese Affairs, No. 5, leden 1981. Str. 39–52. In: <http://www.jstor.org/stable/2158610>

Navzdory přetrvávajícím rozdílům publikoval Kvartet v dubnu 2003 mírový plán „cestovní mapa“. Tento dokument, který byl oficiálně přijat na summitu v Šarm al-Šejchu, ve stručnosti navrhuje tři fáze procesu mírového jednání, jejichž cílem je vytvoření dvou nezávislých států žijících vedle sebe v míru a bezpečí. Dokument uvádí, že Palestinci by měli podstoupit proces demokratizace a distancovat se od terorismu výměnou za stažení Izraele z pásma Gazy (před rokem 2005) a Západního břehu Jordánu. Izrael by musel dělat územní ústupky v Gaze a na Západním břehu, uznat své sousedy a projevit důvěru v zastavení násilí.²⁸⁷

V konkrétní rovině pak plán „cestovní mapa“ nabídl rámec, ze kterého mezinárodní společenství ve svých požadavcích vycházelo. Cestovní mapa představovala první dokument, který jasně určil cíle vyjednávání a nastínil principy řešení, ačkoli jeho ambiciózní časový harmonogram nebyl nikdy naplněn.²⁸⁸

Pozice

Součástí Kvartetu a podpora plánu cestovní mapa	
USA	ano
EU	ano
Rusko	ano
Čína	Není součástí Kvartetu, ale podporuje plán cestovní mapa
Turecko	Není součástí Kvartetu, ale podporuje plán cestovní mapa

Přístup prezidenta Bushe k izraelsko-palestinskému mírovému procesu byl značně ovlivněn kampaní boje proti terorismu. Na druhou stranu Bush se stal prvním americkým prezidentem, který uznal právo Palestinců na samostatný stát podmíněný demokratickými reformami. Bush byl také první prezident, který potvrdil Izraeli možnost anektovat velké osadnické bloky na Západním břehu Jordánu k Izraeli. Na tiskové konferenci Bílého domu po setkání s izraelským premiérem Arielem Šaronem Bush řekl: „Realita na místě diktu-

²⁸⁷ Text mírového plánu cestovní mapa: *A Performance-Based Roadmap to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict*. Washington, D.C., US Department of State, duben 2003. In: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/20062.htm>

²⁸⁸ Cestovní mapa předpokládala v roce 2005 vytvoření nezávislého palestinského státu.

je, že Izrael by měl být schopen udržet některé osady jako součást jakékoli budoucí mírové smlouvy.²⁸⁹

Na přelomu tisíciletí v závěrečných letech Clintonovy administrativy se začala prohlubovat spolupráce mezi EU a USA. EU uznala, že její pozice je podřízena Spojeným státům a že je nutné vyrovnávat rétoriku konkrétními iniciativami, Spojené státy připustily, že by EU mohla sehrát podpůrnou a doplňující úlohu.²⁹⁰ Například v roce 1999 přijala EU tzv. Berlínskou deklaraci, kterou vyzvala k „vytvoření demokratického, životaschopného, mírového a svrchovaného palestinského státu na základě existujících dohod a prostřednictvím jednání, které je nejlepší zárukou pro bezpečnost Izraele a izraelské přijetí jako rovnocenného partnera v regionu.“²⁹¹ Tyto změny v postoji EU byly považovány za formu odměny Západu palestinskému vedení za to, že odložilo jednostranné vyhlášení nezávislého palestinského státu plánované na 4. května 1999.²⁹² Pokud jde o tento problém, EU a USA koordinovaly své pozice a současně se snažily odradit J. Arafáta od jednostranného vyhlášení nezávislého palestinského státu před blížícími se izraelskými volbami (ty se konaly v květnu 1999).²⁹³

Po neúspěšném summitu v Camp Davidu v červenci roku 2000 vznikla řada iniciativ, jejichž cílem bylo předejít eskalaci konfliktu a přimět obě strany, aby se vrátily k jednacímu stolu. Od vypuknutí intifády se jak zvláštní představitel EU M. Moratinos, tak vysoký představitel EU J. Solana, snažili přesvědčit Izraelce a Palestince, aby ukončili násilí a připojili se ke společným politickým a bezpečnostním garancím, na které ale nebyli ve skutečnosti připraveni. Role EU se zvýšila pouze relativně vzhledem ke skutečnosti, že nová americká administrativa dala přednost pasivní angažovanosti a odmítla převzít

²⁸⁹ *Bush praises Sharon's pullout proposal*. CNN, 15. dubna 2004. In: <http://edition.cnn.com/2004/WORLD/meast/04/14/bush.sharon/>

²⁹⁰ Dannreuther, Ronald (ed.): *European Union Foreign Policy: Towards a Neighborhood Strategy*. London: Routledge, 2004. Str. 160.

²⁹¹ *Middle East Peace Process*. In: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/mepp/index.htm

²⁹² Newman, David and Yacobi, Haim: *The EU and the Israeli/Palestinian Conflict: An Ambivalent Relationship*. Working Papers Series in EU Borders Conflicts Studies, Department of Politics and Government, Ben Gurion University, Beer Sheva, Israel, No. 4, leden 2004. In: <http://www.euborderconf.bham.ac.uk/publications/files/WPIsrPal.pdf>

²⁹³ Perthes, Volker: *The Advantages of Complementarity: US and European Policies towards the Middle East Peace Process*. In: Perthes, Volker: *Germany and the Middle East. Interests and Options*. Berlin, 2002. Str. 53–75.

styl Clintonovy administrativy. Příspěvkem EU byl návrh na přeměnu statusu Jeruzaléma na mezinárodní město, přičemž tento návrh z pochopitelných důvodů nenašel výraznou odezvu.²⁹⁴

Se začátkem druhé intifády se ale americko-evropské vztahy opět zhoršily. Evropané byli nespokojeni s novou americkou politikou, kterou nepovažovali za dostatečně aktivní. Prohlášení EU byla k Izraeli kritičtější než americká: EU neodsuzovala pouze násilí, ale hledala a poukazovala na příčiny událostí, zejména na frustraci Palestinců kvůli nedostatku pokroku v mírovém procesu a v „osadnické otázce“.²⁹⁵

USA nebyly přítomny jednání v Tabě v lednu 2001, kterého se zúčastnili pouze zástupci EU, zastoupeni zvláštním představitelem M. Moratinosem. V červnu 2001 v prohlášení z Göteborgu uvedl Javier Solana, vysoký představitel Evropské unie, že by se EU měla aktivněji zapojit do mírového procesu, aby vyplnila vakuum vzniklé po porážce Demokratické strany poté, co ukončila mandát Clintonova administrativa.²⁹⁶ Solana se také podílel na zprávě Mitchellova výboru, která vyšla v dubnu 2001 a reagovala na konferenci v egyptském Šarm al-Šejchu z podzimu 2000. Americká administrativa stála stranou těchto úkolů a mírový proces na BV nezařadila na rozdíl od svého předchůdkyně mezi své priority.

Útoky z 11. září 2001 výrazně ovlivnily pohled na blízkovýchodní mírový proces a zároveň vedly k dalšímu oslabení pozice EU. Na zasedání Evropské rady v Laekenu v prosinci 2001 hlavy států a předsedové vlád EU potvrdili, že rezoluce Rady bezpečnosti OSN 242 a 338 představují jediný základ pro mír, a vyzvali k jejich okamžité implementaci. Rada vyzvala izraelskou vládu, aby stáhla své vojenské jednotky, ukončila mimosoudní popravy, odstranila uzavírky a omezení na Palestinských územích a zmrazila osadnickou výstavbu a všechny operace namířené proti palestinské infrastruktuře.²⁹⁷ Podle

²⁹⁴ Konec bipolárního uspořádání světa a začátek mírového procesu v průběhu devadesátých let – Madrid, Oslo, Barcelona. In: http://www.valka.cz/clanek_13478.html

²⁹⁵ Perthes, Volker: *The Advantages of Complementarity: US and European Policies towards the Middle East Peace Process*. In: Perthes, Volker: *Germany and the Middle East. Interests and Options*. Berlin, 2002. Str. 53–75.

²⁹⁶ *Israel's Peres Tempers EU Middle East Fervor*. EU Business, duben 2001. In: <http://www.eubusiness.com/imported/2001/04/42998>

²⁹⁷ *Brokering peace in the Middle East*. European Security Journal, No. 12, květen 2002. In:

prohlášení EU na zasedání v Seville (2002) by trvalé řešení mělo být založeno na hranicích z roku 1967 spíše než jen na odkazu na rezoluci Rady bezpečnosti 242.²⁹⁸

Divergence v politikách EU a USA se v tomto období výrazně prohloubily. Na povrch začaly vyplouvat markantní rozdíly v přístupu k rýsující se invazi USA do Iráku, ale i k blízkovýchodnímu mírovému procesu. EU a USA se zcela odlišovaly v základním pohledu na přetrvávající konflikt. USA se podřídily politice nescházení se s palestinským předákem Arafátem, Evropa byla v této otázce rozdělena a řada představitelů starého kontinentu Izraelem ustavenou izolaci tvrdě kritizovala. Rozhodnutí Izraele postavit bezpečnostní bariéru na hranici se Západním břehem Jordánu (která svou trasou narušuje často zelenou linii) představovalo další bod transatlantické rozepře. Následné rozhodnutí Izraele o stažení z Gazy, ke kterému došlo v roce 2005, bylo podpořeno USA, ale EU vyjadřovala obavy, že unilaterální stažení povede k zakonzervování statu quo na Západním břehu a ve východním Jeruzalému. Ve výčtu rozdílných pozic EU a USA by se dalo takto i nadále pokračovat.

S příchodem prezidenta Putina začíná docházet k obratu a Rusko aktivněji zasahuje do dění v tomto prostoru. Prezident Putin se stal také méně kritickým k izraelskému pohledu na konflikt, než jak tomu bylo v předcházejících obdobích, zejména v době, kdy byl ministrem zahraničních věcí a posléze premiérem Jevgenij Primakov. Jedním z důvodů pro zlepšení vztahů bylo izraelské „pochopení“ pro ruskou politiku v Čečensku, které vyjadřoval tehdejší izraelský premiér Šaron a ruské pochopení pro izraelské akce během tzv. druhé intifády. Právě vazba obou politiků a vzájemné sympatie jsou často vysvětlovány jako jeden z důvodů, který vedl prezidenta Putina k zaujetí objektivnějšího přístupu k izraelsko-palestinskému konfliktu, než tomu bylo v době, kdy byla tato oblast zahraniční politiky přenechána v rukách ruského ministerstva zahraničních věcí. K tomuto názoru se přiklání například analytik Mark N. Patz, který v článku *Putin's Pro-Israel Policy* přikládá těmto aspektům vel-

<http://www.isis-europe.org/ftp/download/brokering%20peace%20in%20the%20middle%20east%20-%20esr%2012.pdf>

²⁹⁸ Asseburg, Muriel and Moisi, Dominique and Ortega, Martin (ed.): *The European Union and the Crisis in the Middle East*. Chaillot Papers No. 62, červenec 2003. Str. 20. In: <http://www.iss-eu.org/chaillot/chai62e.pdf>

kou váhu.²⁹⁹ Ostatně izraelský premiér Šaron a jeho ministr zahraničí byli častými hosty v Moskvě, a to navzdory rozdílům k otázce ruské spolupráce s Íránem. Prezident Putin také přicestoval jako první kremelský předák na státní návštěvu Izraele v roce 2005.

Moskva však udržovala i nadále samostatný kurz ve své zahraniční politice vůči izraelsko-palestinskému konfliktu. Navzdory určitému sblížení s Izraelem pokračovala v kontaktech s palestinským předákem Jásirem Arafátem a to i v době, kdy Izrael vyhlásil politiku jeho izolace, která spočívala v tom, že se izraelští představitelé odmítli setkat s těmi politiky, kteří navštívili Ramalláh. Ministr zahraničí Ruska Ivanov se například setkal s Arafátem v roce 2003 v jeho sídle v Ramalláhu. Během schůzky ovšem varoval Arafáta, aby nevyužíval kontaktů s Moskvou k „propagandistickým účelům“.³⁰⁰

Moskva také nadále udržovala kontakty s organizací Hamás, kterou odmítla po vzoru západních zemí zařadit na seznam teroristických hnutí. Jednání ruských představitelů s Hamásem se uskutečňovala nejednou na nejvyšší úrovni. Například v roce 2006 jednali v Moskvě představitelé Hamásu s ministrem zahraničních věcí Lavrovem.³⁰¹

I rusko-syrské vztahy doznaly určitého zlepšení. V 90. letech byly zablokovány zejména otázkou přetrvávajícího syrského dluhu, který se podařilo prolomit až kolem roku 2005. Dohoda o splátce dluhu, která byla dosažena během cesty Asada do Moskvy, znamenala smazání 73 % syrského dluhu a vydláždila cestu k dohodě o dodávkách zbraní a zajistila přístup k syrským přístavům Tartus a Latakia.³⁰²

Rusko zastává významnější roli v blízkovýchodním mírovém procesu i prostřednictvím působení v Kvartetu a deklarováním podpory principům obsaženým v jeho prohlášeních. Kvartet představuje pro Moskvu možnost demonstrovat své politické postavení: reálné zájmy a závazky v izraelsko-palestinské

²⁹⁹ Mark N. Katz: *Putin's Pro-Israel Policy*. Middle East Quarterly, zima 2005. Str. 51–59. In: <http://www.meforum.org/690/putins-pro-israel-policy>

³⁰⁰ Donaldson, Robert H. a Noguee, Joseph L.: *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*. New York: M.E. Sharpe, Inc, 2005 (třetí edice). Str. 316.

³⁰¹ *Damascus-based Hamas Officials to Travel to Moscow*. In: <http://wikileaks.org/cable/2006/02/06DAMASCUS728.html#>

³⁰² Donaldson, Robert H. a Noguee, Joseph L.: *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*. Third Edition. New York: M.E. Sharpe, Inc, 2005. Str. 313.

aréně jsou ale nižší než v případě Spojených států a Evropské unie. Kvartet představuje často rétorickou a konzultační platformu, Rusko ho v praxi využívá i k aktivnímu blokování pozic, které neodpovídají jeho představě o izraelsko-palestinském uspořádání.

I čínská politika byla od počátku 21. století v regionu aktivnější. Od navázání vztahů mezi oběma zeměmi v roce 1992 navštívil Čínu každý izraelský prezident a ministerský předseda. Někteří čínští představitelé, včetně těch nejprominentnějších, návštěvy opětovali. V roce 2000 navštívil Izrael prezident Číny Jiang Zemin, vicepremiér a ministr zahraničních věcí Qian Qichen. Čína udržuje úzké vztahy s arabskými zeměmi. Například palestinský předák Jásir Arafát navštívil Čínu čtrnáctkrát, egyptský prezident Husní Mubárak přicestoval do Pekingu devětkrát.³⁰³

Na nižší úrovni existují mezi Čínou a arabskými státy pracovní formáty jako například politické konzultace Číny s Egyptem, Saúdskou Arábií a Alžírskem či bilaterální strategická partnerství. Egypt, který je základním pilířem pro čínské aktivity v Levantě, uzavřel jako první dohodu o strategickém partnerství v roce 1999 a roku 2006 podepsal dokument o dalším prohlubování strategické spolupráce mezi oběma zeměmi.³⁰⁴

Na přelomu tisíciletí došlo též k realizaci úvah o vytvoření institucionalizovaného čínsko-arabského dialogu, o něž usilovala Liga arabských států už od konce 90. let. V lednu 2004 bylo založeno Čínsko-arabské fórum z iniciativy generálního sekretáře Ligy arabských států A. Músy a čínského prezidenta Hu Jintao. Opíralo se o čtyři hlavní principy: vzájemný respekt, posílení politických vztahů, prohloubení vzájemných ekonomických vazeb a obchodu, posílení kulturních výměn a spolupráci v mezinárodních otázkách.³⁰⁵ Toto fórum

³⁰³ Wang, Jinglie: *Review and Thoughts over the Relationship between China and the Middle East*. Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, Vol. 4, no.1. 2010. Institute of West Asian and African Studies, Chinese Academy of Social Science. In: <http://research.shisu.edu.cn/picture/article/13/40/f3/b6ccee6e4847bc10de83290b983f/c0b76252-01cd-49c1-9aaa-8eb9127682b0.pdf>

³⁰⁴ Wang, Jinglie: *Review and Thoughts over the Relationship between China and the Middle East*. Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, Vol. 4, no.1. 2010. Institute of West Asian and African Studies, Chinese Academy of Social Science. In: <http://research.shisu.edu.cn/picture/article/13/40/f3/b6ccee6e4847bc10de83290b983f/c0b76252-01cd-49c1-9aaa-8eb9127682b0.pdf>

³⁰⁵ Wang, Jinglie: *Review and Thoughts over the Relationship between China and the Middle East*. Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, Vol. 4, no.1. 2010. Institute of West

odráží jednu z hlavních forem čínského angažmá v regionu: neutrální diplomacii, prohlubování kontaktů v politicky méně citlivých otázkách, které doplňuje a pomáhá připravovat cestu pro ekonomické priority v regionu.

Aktivizace politických vazeb se projevila také ve formální rovině diplomatického zastoupení. Na počátku 21. století se již přístup ke jmenování zvláštních představitelů odlišuje od předcházejících období. Až na Turecko jmenovaly všechny mocnosti svého blízkovýchodního emisara. Zajímavý je zejména pohled USA a Číny.

Čína oznámila vytvoření pozice blízkovýchodního emisara v září 2002, do té doby tato pozice v zahraniční politice Číny neexistovala. Je zajímavé, že k tomuto kroku vyzýval Čínu v roce 2000 i palestinský předák Arafát.³⁰⁶ Krátce po svém jmenování do funkce zahájil zmocněnec Wu, který dříve působil jako velvyslanec Číny v Íránu, Bahrajnu a Jordánsku, svoji první cestu do regionu. Na konci roku 2002 přicestoval do Levanty a Egypta a setkal se s představiteli v Egyptě, Sýrii, Libanonu, Jordánsku, na Palestinských územích a v Izraeli.

Bushova administrativa jmenovala svého zvláštního vyslance až v listopadu 2001. Poté, co z pozice odešel v lednu 2001 Dennis Ross, administrativa nejmenovala nástupce až do května 2001, kdy z důvodu rapidně eskalujícího konfliktu mezi Izraelci a Palestinci pověřila Williama Burnse „zvláštním asistentem“ pro Blízký východ.³⁰⁷ Nutno ale podotknout, že William Burns je kariérní diplomat amerického ministerstva zahraničních věcí.

Ministr zahraničí Powell jmenoval vyslancem pro Izrael a Palestinská území generála Zinniho. První cestu do regionu vykonal Zinni v listopadu 2001, s premiérem Šaronem a prezidentem PNS Abbásem se setkával odděleně, jeho mise se opakovala znovu v lednu 2002 a na jaře 2002. Po 18 měsících Zinni rezignoval na funkci zvláštního zmocněnce amerického ministra zahra-

Asian and African Studies, Chinese Academy of Social Science. In: <http://research.shisu.edu.cn/picture/article/13/40/f3/b6ccee6e4847bc10de83290b983f/c0b76252-01cd-49c1-9aaa-8eb9127682b0.pdf>

³⁰⁶ *Arafat asks Jiang to appoint envoy*. BBC, 15. dubna 2000. In: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/714796.stm

³⁰⁷ Freedman, Robert O.: *The Middle East Enters the Twenty-first Century*. Baltimore: Baltimore Hebrew University, Center for the Study of Israel and the Contemporary Middle East, 2010. Str. 346.

ničních věcí. Bushova administrativa dalšího zmocněnce do konce svého období nejmenovala. Američané prosazovali méně prominentní a méně detailní zapojení do procesu, což odráželo také jejich vazbu na nového izraelského ministerského předsedu Izraele Ariela Šarona. Ministryně zahraničních věcí Condoleezza Rice k „nejmenování“ prohlásila: „Ne každé úsilí musí být americké úsilí, je nesmírně důležité, aby obě strany přijaly zodpovědnost za své kroky“.³⁰⁸

Zvláštní představitelé

Velmoc	Ano/Ne	Zvláštní představitel pro BV a MEPP, 2002-2003
USA	Ano, v letech 2001–2003	Zvláštní vyslanec pro BV Anthony Zinni (Bushova administrativa)
EU	ano	Zvláštní vyslanec jmenován v roce 1996 (Ángel Moratinos) Zvláštní představitel pro MEPP Marc Otte (od roku 2003)
Čína	ano	První zvláštní představitel pro BV (MEPP) jmenován v roce 2002 (bývalý diplomat Wang Shijie). ³⁰⁹
Rusko	Ano	Zvláštní vyslanec ministra zahraničních věcí pro BV Andrej Vdovin, nahrazen Alexandrem Kaluginem v roce 2003 ³¹⁰
Turecko	Ne	--

³⁰⁸ Migdalovitz, Carol: *Israeli-Arab Negotiations: Background, Conflicts, and U.S. Policy*. Congressional Research Center, leden, 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33530.pdf>.

³⁰⁹ Chronological Review of Events Relating to the Question of Palestine , říjen 2002. In: <http://domino.un.org/unispal.nsf/1ce874ab1832a53e852570bb006dfaf6/7e103c620a815c9185256c72007016af?OpenDocument>

³¹⁰ The Moscow Times, 30. září 2003. In: <http://book.moscowtimes.ru/news/article/news-in-brief/235583.html>

5.3.1 Diplomatické návštěvy v roce 2002³¹¹

Úzká izraelsko-americká vazba se projevila i ve vysokém počtu diplomatických návštěv. V letech 2001–2002 se setkal jen prezident Bush s premiérem Izraele celkem osmkrát, jejich jednání doplňovaly další schůzky – například izraelský ministr obrany B. Ben Eliezer se setkal s americkými představiteli ve Washingtonu. Ministr zahraničních věcí USA C. Powell přicestoval v roce 2002 do Izraele, Egypta, Jordánska a na Palestinská území. Ředitel CIA se setkal s ministerským předsedou v Izraeli a prezidentem Mubárákem. Intenzita izraelsko-americké vazby na nejvyšší úrovni nebyla srovnatelná s žádnou jinou zemí. Jen pro srovnání v roce 2002 egyptský prezident Mubárák přicestoval do USA jednou a jednal s prezidentem Bushem, viceprezidentem Cheneyem a ministrem zahraničních věcí Powellem. Ředitel CIA navštívil Káhiru, jordánský král navštívil USA v roce 2002 také jednou, ministerský předseda Libanonu také jedenkrát.

Četnost návštěv evropských představitelů do Levanty logicky ostatní státy převyšují. Žádná země se ovšem netěšila tak blízké spolupráci jako USA-Izrael. Vysoký představitel EU Solana přicestoval do Levanty v roce 2002 dvakrát (Izrael, Egypt), evropská trojka se sešla s J. Arafátem navzdory izraelským protestům, španělský ministr zahraničních věcí (jako představitel předsednické země) jednal s ministrem zahraničních věcí Peresem, německý ministr zahraničních věcí Fischer s premiérem Šaronem a prezidentem Mubárákem stejně tak jako francouzský ministr zahraničních věcí Dominique de Villepin, britský ministr zahraničních věcí Jack Straw jednal s Arafátem. Dominique de Villepin přicestoval také do Bejrútu. Četné schůzky se uskutečnily také s prezidentem PNS Arafátem (Joschka Fischer, Javier Solana, Josep Piqué,

³¹¹ Chronology. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 31, no.3, jaro 2002.

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/10.1525/jps.2002.31.3.172.pdf?acceptTC=true>

Chronological Review of Events Relating to the Question of Palestine. In:

<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/823C6267A09714E585256DED005DEBE0>

Russian

Russian Chronologies In: <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/russian-chronologies/>

Liangxiang, Jin: *Energy First: China and the Middle East*. *Middle East Quarterly*, jaro 2005.

Str. 3-10. In: <http://www.meforum.org/694/energy-first>

Russian Chronologies : <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/44/673/8581.pdf>

Chronological Review of Events Relating to the Question of Palestine, březen 2002.

<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/E23633414650942385256DCF005B4D16>

Dominique de Villepin). Uskutečnily se cesty i dalších evropských ministrů zahraničních věcí (Rakousko: Benita Ferrero-Waldner v Egyptě) a samozřejmě cesty blízkovýchodních politiků do Evropy (Peres – Solana ve Štrasburku, jordánský král ve Štrasburku, syrský prezident Asad v UK).

V roce 2002 navštívil Rusko vicepremiér Izraele N. Šaransky stejně jako premiér Šaron a ministr zahraničních věcí. Egyptský ministr zahraničních věcí přicestoval do Moskvy, stejně tak i jordánský král Abdalláh. Z palestinských představitelů navštívil Moskvu ministr plánování Nabil Šás a Mahmud Abbás tehdy jako předseda výkonného výboru OOP. Na ministerské úrovni se v roce 2002 neuskutečnily žádné návštěvy s Libanonem a Sýrií (pouze náměstek ruského MZV Sergej Ordžonikidze přicestoval do Sýrie).

Do Číny přicestoval v roce 2002 ministr zahraničních věcí Izraele a jednal v Pekingu s protějškem Tang Jiaxuan, čínský premiér Zhu Rongji a ministr školství navštívili Egypt a prezident Mubárak navštívil Peking.

Na turecké úrovni se uskutečnila pouze schůzka ministrů zahraničních věcí Izraele a Turecka.³¹²

5.4 Ekonomický vliv

Západní ekonomická a rozvojová finanční podpora proudící do izraelsko-arabského prostoru zůstala enormní. Ve vztahu k Palestincům spočíval hlavní rozdíl mezi EU a USA v tom, že americká pomoc se zřídka kdy uchýlila k přímé rozpočtové pomoci Palestinské národní samosprávě, která se ale stávala charakterističtější pro aktivity Evropské unie. Americký Kongres je v tomto ohledu hlavní brzdou, a proto se USA řídí řadou omezení pro přidělování přímé pomoci PNS, což se v praxi projevuje financováním konkrétních rozvojových nebo demokratizačních projektů.

Během druhé intifády navýšil americký Kongres pomoc Palestincům na zhruba 115–180 milionů amerických dolarů ročně, v roce 2003 byla uvol-

³¹² Je samozřejmé, že cesty v jednoročním časovém výseku neodpovídají celkové diplomatické výměně a nereflektují intenzitu cest z jiných časových období. Slouží proto spíše jako náznak trendů.

něna dodatečná pomoc ve výši 20 milionů pro vládu premiéra Mahmúda Ab-báse a dalších 20 milionů ve formě přímé pomoci Palestinské národní samo-správě.³¹³ Podle odhadů amerického velvyslanectví v Izraeli se pomoc Pales-tincům pohybovala v letech 1994–2004 ve výši 1,27 miliardy amerických do-larů, což je zhruba jedna třetina toho, co obdrží Izrael na roční bázi.³¹⁴

Jedním z nových nástrojů americké zahraniční politiky během Bushovy administrativy v oblasti měkké moci bylo zřízení oddělení MEPI – *Middle East Partnership Initiative* v rámci blízkovýchodní sekce Ministerstva zahra-ničních věcí USA, které se soustředí na rozvoj občanské společnosti v zemích Blízkého východu. V Levantě se aktivity MEPI týkaly všech zemí s nejrůznější intenzitou. MEPI je především zajímavé tím, že se snaží propojit a financovat aktivity místních nevládních organizací, které vstupují do partner-ských aliancí s americkými nevládními organizacemi, které na své projekty získávají finance od americké vlády. MEPI bylo založeno v roce 2002 a jeho první vrchní ředitelkou se stala Elizabeth Cheney. MEPI má roční rozpočet zhruba 60 milionů amerických dolarů, kterými sponzoruje aktivity v nejrůznějších oblastech – od politických reforem přes práva žen až po eko-nomický rozvoj. Jeho výhodou je přidělování tzv. místních grantů lokálním nevládním institucím. Jak odhalují ale také například některé dokumenty Wi-kileaks, cíle MEPI se ne vždy shodují s prosazovanými politickými a bezpeč-nostními prioritami amerických vlád. Například v Egyptě docházelo opakova-ně ke stížnostem tamějšího režimu, který nesouhlasil s tím, že MEPI financuje neregistrované nevládní organizace a jejich aktivity v zemi. Projekty MEPI probíhají ve všech zemích Levanty včetně Sýrie, kde se Američané snažili o podporu opozice proti prezidentu Asadovi. Informace o těchto projektech se dostaly do povědomí zejména kvůli únikům informací z amerických diploma-tických depeší.

Bushova administrativa představila ještě jednu iniciativu, kterou je tzv. BMENA (*Broader Middle East and North Africa Initiative*). Jde o multilate-rální snahu namířenou na ekonomickou liberalizaci regionu a podporu demo-

³¹³ Le More, Anne: *International Assistance to the Palestinians after Oslo: Political Guilt, Wasted Money*. London: Routledge, 2008. Str. 87.

³¹⁴ Le More, Anne: *International Assistance to the Palestinians after Oslo: Political Guilt, Wasted Money*. London: Routledge, 2008. Str. 88.

kracie a občanské společnosti, která zahrnuje aktéry států tzv. G8. Tato iniciativa vznikla v červnu 2004.³¹⁵

V letech 2003–2006 pak docházelo k další izolaci Sýrie prostřednictvím posílení obchodních sankcí vůči režimu prezidenta Asada, které rozšiřovaly již stávající sankce. Jednalo se o soubor tří různých opatření: sankce na základě Zákona o odpovědnosti Sýrie a libanonské suverenity, které zakazovaly mimo jiné americký export do Sýrie, Nařízení prezidenta USA (*Executive Order*), které odmítá syrským občanům a subjektům přístup do amerického finančního systému v důsledku jejich účasti na šíření zbraní hromadného ničení, spojení s al-Kájdou, Talibánem a Usámou bin Ládinem nebo destabilizačními aktivitami v Iráku a Libanonu a sankce vyplývající z amerického *Patriot Act*, který je konkrétně namířen proti syrské Komerční bance.³¹⁶

Evropská finanční pomoc americkou ve vztahu k Palestincům převyšuje. EU přispěla v letech 1994–2004 pouze na Západní břeh Jordánu a Gazu částkou ve výši zhruba tři miliardy EUR, jedna třetina byla poskytnuta Evropskou komisí, jedna třetina členskými státy EU a jedna třetina Evropskou investiční bankou.³¹⁷ Během intifády došlo k dalšímu navýšení finanční pomoci EU Palestincům o zhruba 150 milionů EUR v letech 2002–2003. Navzdory vysokým vynaloženým prostředkům však evropské pomoci někdy schází koordinace a snahy některých členských států se v mnohém nevědomky duplikují.

Evropská unie přidala ke svému mechanismu EMP – Eurostředozemnímu partnerství z poloviny 90. let další mechanismus. V letech 2003 až 2004 Komise navrhla jménem EU novou „Evropskou politiku sousedství“, a to jako rámcovou politiku zabývající se východními a jižními sousedními státy.³¹⁸ Evropská politika sousedství se nevztahuje pouze na země Blízkého východu, ale také například na východoevropské země (například Arménii, Ázerbájdžán, či Ukrajinu). Jejím hlavním rozdílem oproti Euro-

³¹⁵ Oficiální stránky iniciativy BMENA. In: <http://bmena.state.gov/>

³¹⁶ Sharp, Jeremy M.: *Syria: Issues for the 112th Congress and Background on U.S. Sanctions*. Congressional Research Service, duben 2011. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/162748.pdf>

³¹⁷ le More, Anne: *International Assistance to the Palestinians after Oslo: Political Guilt, Wasted Money*. London: Routledge, 2008. Str. 88.

³¹⁸ Evropská politika sousedství. In: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/information/enp_brochure_cs.pdf

středozevnímu partnerství je bilaterální forma individuální spolupráce se zeměmi sousedícími s EU, jejíž konkrétní parametry jsou obsaženy v tzv. akčních plánech. Hlavním stimulem pro země, které jsou součástí iniciativy, je zejména vidina prohloubení ekonomické spolupráce s EU. Smluvním základem pro spolupráci EU se státy Evropské politiky sousedství jsou asociační dohody, konkrétní formy spolupráce jsou obsaženy v tzv. akčních plánech. V tomto sledovaném období podepsal asociační dohodu s EU v roce 2000 Izrael a v roce 2002 Jordánsko. Akční plány se téměř z 80 % týkají ekonomických otázek a stanoví střednědobé a dlouhodobé priority pro období 3 – 5 let spolupráce EU s danou zemí.³¹⁹

Srovnání evropské a americké ekonomické a rozvojové pomoci v letech 2001–2005 ukazuje, že například v Egyptě je výše pomoci celkem vyrovnaná, markantní rozdíly jsou zřetelné z údajů pro Izrael a Palestinská území.

Egypt (údaje v milionech amerických dolarů)

	2001	2002	2003	2004	2005
USA ³²⁰	695,0	655,0	911,0	571,6	530,7
EU ³²¹	842,6	496,7	491,8	707,5	551,8

Libanon (údaje v milionech amerických dolarů)

	2001	2002	2003	2004	2005
USA ³²²	25,5	10,7	59,5	33,2	18,8
EU	98,2	122,8	171,4	189,5	149,7

Jordánsko (údaje v milionech amerických dolarů)

	2001	2002	2003	2004	2005
USA ³²³	151,7	251,7	951,0	352,3	351,1
EU	259,9	232,5	185,4	136,8	108,7

³¹⁹ Evropská politika sousedství. In: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/link-dossier/evropska-politika-sousedstvi-000048>

³²⁰ Sharp, Jeremy M.: *Egypt in Transition*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf>

³²¹ EU donor Atlas: <http://development.donoratlas.eu/Global-Trends.aspx> údaje reflektují veškerou rozvojovou pomoc (včetně členských států EU), jde o tzv. ODA údaj.

³²² Addis, Casey L.: *Lebanon: Background and U.S. Relations*. Congressional Research Service, únor 2011. Str.27. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R40054.pdf>

³²³ Sharp, Jeremy M.: *Jordan: Background and U.S. Relations*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33546.pdf>

Palestinská území (údaje v milionech amerických dolarů)

	2001	2002	2003	2004	2005
USA ³²⁴	170,0	170,0	170,0	170,0	230,4
EU	456,8	610,6	551,4	520,3	585,0

Sýrie (údaje v milionech amerických dolarů)

	2001	2002	2003	2004	2005
USA ³²⁵	--	--	--	--	--
EU	205,9	32,8	130,3	148,1	98,6

Izrael (údaje v milionech amerických dolarů)

	2001	2002	2003	2004	2005
USA ³²⁶	900,45	810	656	527	401
EU	--	--	45	44	--

Turecko, Čína a Rusko své údaje o rozvojové a ekonomické pomoci oficiálně nezveřejňují, jejich zmapování je tedy výrazně komplikovanější. V objemu jsou ale ve srovnání prvními dvěma donory zanedbatelné.

Dohody o volném obchodu

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
Izrael	Dohoda o volném obchodu	Asociační dohoda (2000)	---	---	Dohoda o volném obchodu (1997)
Egypt	---	---	---	---	---
Jordánsko	FTA (2000)	Asociační dohoda (2002)	---	---	---
Sýrie	---	---	---	---	---
Libanon					---

Turecko-izraelská dohoda o volném obchodu byla podepsána v roce 1997.³²⁷ Stala se tak první dohodou o volném obchodu, kterou Izrael uzavřel s muslimským státem.

Vazba na Izrael má také významný ekonomický prvek, protože Izrael je hned po Turecku a Íránu hlavním obchodním partnerem Ruska na Blízkém

³²⁴ Zanotti, Jim: *U.S. Foreign Aid to the Palestinians*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22967.pdf>

³²⁵ Pradob, Alfred B.: *Syria: U.S. Relations and Bilateral Issues*. Congressional Research Service, březen 2006. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/IB92075.pdf>

³²⁶ Sharp, Jeremy M.: *U.S. Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service, září 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>.

³²⁷ Turkey's Bilateral Free Trade Agreements. In: <http://www.tariff-tr.com/FreeTradeAgreements.aspx> na webu Ministerstva zahraničních věcí Turecka. In: http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-israel.en.mfa

východě. Izraelský export do Ruska se zvýšil o 351 % v letech 2003-2008 a dosáhl obratu ve výši téměř tří miliard amerických dolarů.³²⁸

Jedním z hlavních zahraničně politických partnerů Sýrie je Írán. Během návštěvy Damašku v lednu 2005 se vyslovili iránský prezident Ahmadínežád a prezident Asad pro prohloubení ekonomické spolupráce. Současná úroveň ekonomických vazeb je označována jako spíše slabá: i s obchodními sankcemi je USA důležitější obchodní partner Sýrie než Írán.³²⁹

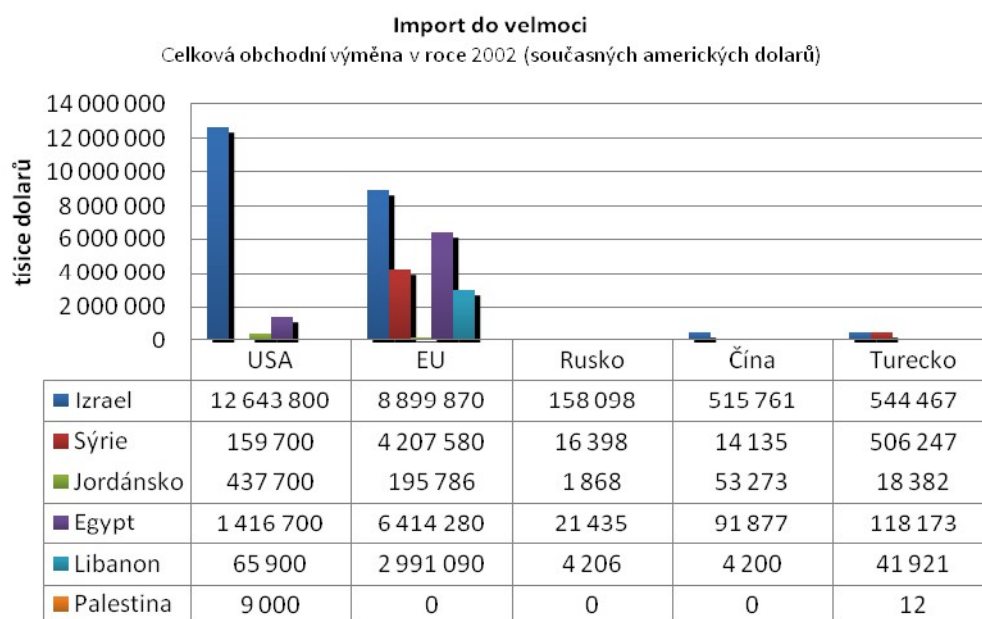
Evropská unie a USA uzavřely v daném období také asociační dohodu resp. dohodu o volném obchodu s Jordánskem.

³²⁸ Fact Sheet Russia-Israel Relations. In.: <http://israelseen.com/2010/07/30/fact-sheet-russia-israel-relations/>.

³²⁹ Americké diplomatické depeše. In: <http://wikileaks.org/cable/2006/01/06DAMASCUS214.html#>

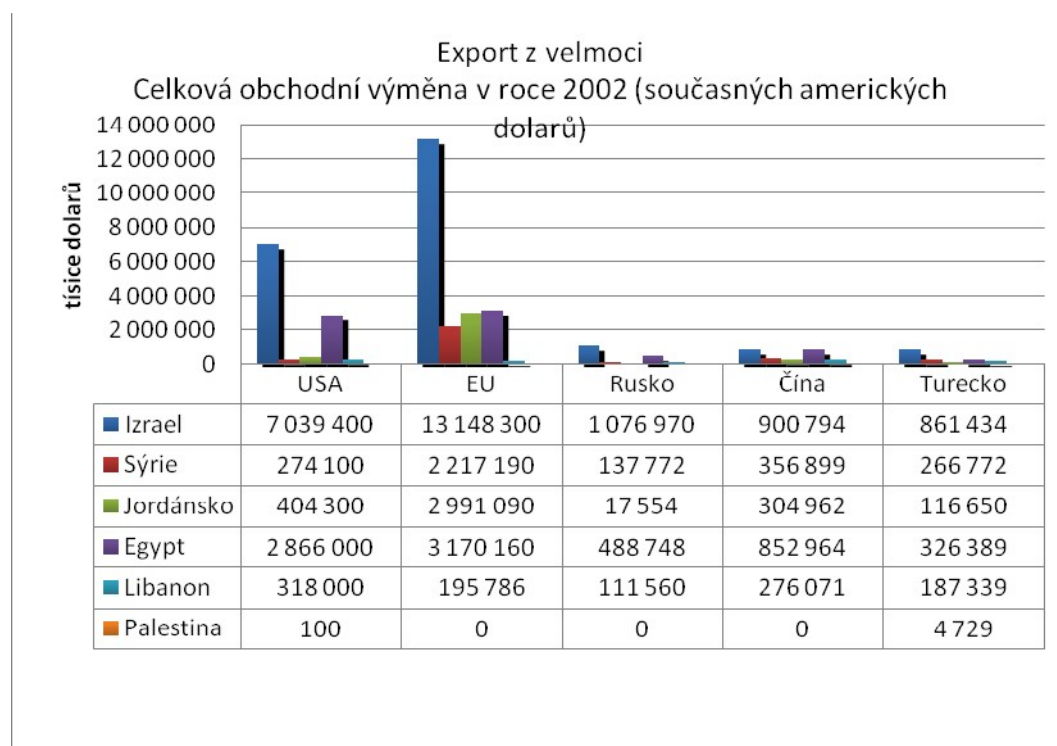
5.4.1 Import a export do/z velmoci

Import do velmoci

Zdroj: IMF

Export z velmoci

Zdroj: IMF

5.4.2 Import ropy z BV a severní Afriky v roce 2002

Od roku 2002 se stal Blízký východ arénou, ve které se Peking snažil zajistit si efektivní kontrolu kritických uhlovodíkových zdrojů, což převážilo nad dosavadním spoléháním se na mezinárodní trhy, které do té doby naplňovaly čínské energetické dovozní potřeby.³³⁰ Čína se snažila probojovat na blízkovýchodní trh a zajistit si dodávky ropy od hlavních blízkovýchodních producentů – Iráku, Íránu a Saúdské Arábie. Energetické vazby se staly postupně základem pro čínské vztahy v regionu. V polovině prvního desetiletí 20. století se Čína stala po Spojených státech druhým největším dovozcem ropy na světě. Polovina ropných zdrojů v tomto období pocházela právě z oblasti Zálivu.

Jedním z hlavních partnerů Číny se ovšem stal Írán, což vyvolává třenice se Západem, především se Spojenými státy. Ve spolupráci Teheránu a Pekingu se nejedná pouze o snahu zajistit stabilní dodávky ropy, ale také o

³³⁰ Leverett, Flynt a Bader, Jeffrey: *Managing China-U.S. Energy Competition in the Middle East*. The Washington Quarterly, zima 2005–06. Str. 187–201. In: http://www.twq.com/06winter/docs/06winter_leverett.pdf

podíl čínských firem na rozvoji energetického sektoru v Íránu. Pro Čínu se stal Írán jedním z nejvýznamnějších energetických partnerů. V roce 2004 podepsal čínský státní kolos Sinopec smlouvu s Teheránem na dodávky ropy a zemního plynu, jež se stala největší energetickou dohodou s producentem OPEC a Teherán přislíbil dodávky ropy ve výši 150 000 barelů za den za tržní ceny po dobu 25 let.³³¹ V letech 1993–2002 vzrostla poptávka Číny po ropě téměř na 90 %, zatímco domácí produkce se zvýšila o méně než 15 %.³³² Poptávka po energii rostla i v následujících letech. Prohloubení spolupráce ilustruje také výrok íránského ministra ropného průmyslu, který v roce 2004 uvedl, že lze očekávat, že Čína nahradí Japonsko na prvním místě coby importéra ropy.³³³ Čína také mohutně investuje do ropného průmyslu v Íránu. Čínské investice do průzkumu ropných ložisek, výroby, petrochemie a infrastruktury zemního plynu v Íránu by mohly během následujícího čtvrt století přesáhnout 100 miliard amerických dolarů.³³⁴

Druhým hlavním partnerem, ke kterému upíná Čína svoji pozornost, je Saúdská Arábie. Snahy Pekingu rozvinout s Rijádem strategické partnerství vstoupily do nové fáze v roce 1999 po návštěvě tehdejšího čínského prezidenta Jiang Zemina, během které podepsaly obě země dohodu o ropné spolupráci.³³⁵ První cesta mimo region Blízkého východu saúdského krále Abdalláha po nástupu do funkce v roce 2005 vedla právě do Pekingu, tím saúdský vůdce poprvé navštívil Čínu od navázání diplomatických styků v roce 1990.³³⁶ Během této cesty došlo k podpisu pěti obchodních dohod včetně dohody týkající se ropného průmyslu.

³³¹ Komůrková, Hedvika: *Vliv vzrůstající energetické závislosti Číny na čínsko-americké vztahy*. FSS MU, duben 2008. Str. 60. In: http://is.muni.cz/th/103008/fss_m/Text_prace.pdf

³³² Leverett, Flynt a Bader, Jeffrey: *Managing China-U.S. Energy Competition in the Middle East*. The Washington Quarterly, zima 2005–06. Str. 187–201. In: http://www.twq.com/06winter/docs/06winter_leverett.pdf

³³³ Renfeng, Zhao: *Iran prefers China for oil exploration projects*. China Daily, listopad 2004. In: http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-11/09/content_390435.htm

³³⁴ Gundzik, Jephraim P.: *The Ties that Bind China, Russia and Iran*. Asia Times, 2007. In: <http://www.atimes.com/atimes/China/GF04Ad07.html>

³³⁵ Leverett, Flynt a Bader, Jeffrey: *Managing China-U.S. Energy Competition in the Middle East*. The Washington Quarterly, zima 2005–06. Str. 187–201. In: http://www.twq.com/06winter/docs/06winter_leverett.pdf

³³⁶ Pant, Harsh V.: *Saudi Arabia Woos China and India*. Middle East Quarterly, pozdim 2006. Str. 45-52. In: <http://www.meforum.org/1019/saudi-arabia-woos-china-and-india>

V roce 2003 navštívil Rusko saúdský korunní princ Abdalláh. Jednalo se o první cestu nejvyššího představitele Saúdské Arábie do Ruska od roku 1926.³³⁷ Následně navštívil Katar a Saúdskou Arábii prezident Putin. V Rijádu uzavřel dohodu o koordinaci v energetické oblasti pro nadcházejících pět let. Saúdsko-ruské vztahy v energetické oblasti se výrazně prohloubily.

Import ropy z BV a severní Afriky v roce 2002 (v mil. tun)

	USA	Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	128,0	180,934	-	39,2	17,993
Celkový import	561,0	582,363	-	100,4	23,662
Podíl BV ropy na importu	22,9 %	31 %	-	39 %	76 %

Import ropy z BV a severní Afriky v roce 2003 (v mil. tun)

	USA	Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	145,8	190,605	-	52,4	19,081
Celkový import	605,1	598,163	-	128,3	24,095
Podíl BV ropy na importu	24 %	31,9 %	-	40,8 %	79,2 %

5.5 Kulturní vliv

5.5.1 Menšiny 2002

V poslední dekádě se začíná v USA ukazovat, že co se voličské základny týče, jsou američtí konzervativní křesťané spolehlivějšími zastánci Izraele než američtí Židé. Průzkumem v roce 2002 se zjistilo, že zatímco dvě třetiny amerických Židů podporovaly vytvoření nezávislého palestinského státu, jen polovina nežidovských dotázaných se vyslovila stejně.³³⁸ Podpora konzervativních proudů v USA, které prosazuje také republikánská strana, souvisí s americkým patriotismem a identifikací se s problémy, jímž Izrael čelí. Američtí Židé považují Izrael za důležité téma, jejich politická příslušnost je ale spíše demokratická a liberální. Počet příslušníků židovské komunity v USA klesá. Organizace Národní průzkum židovské populace (*National Jewish Popu-*

³³⁷ CDI Russia Weekly: *Saudi leader's Visit to Russia Brings Key Oil Accord, Closer Ties*. AFP, září 2003. In: <http://www.cdi.org/russia/272-10.cfm>

³³⁸ Gilboa, Eytan a Inbar, Efraim: *U. S. – Israeli Relations in a New Era: Issues and Challenges after 9/11*. London, New York: Routledge, 2009. Str. 119.

lation Survey) odhaluje, že mezi roky 1990 a 2000 se snížil počet Židů v USA o 5 %.³³⁹

Americká zahraniční politika na Blízkém východě výrazně ovlivnila politickou identitu americké muslimské populace, která se na přelomu tisíciletí začala projevovat jako více organizovaná a strukturovaná voličská základna. Hlavní muslimské politické organizace včetně Islamic Society of North America (ISNA), the American Muslim Council (AMC), the American Muslim Alliance (AMA), the Council on American Islamic Relations (CAIR), the Muslim Public Affairs Council (MPAC) a další překonaly svoje frakcionářství a obavy z vhodnosti islámské účasti ve volbách a vytvořily koordinační výbory, aby schválily a podpořily islámskou mobilizaci ve volbách od roku 2000.³⁴⁰ Od tohoto roku se tato praxe ustálila a je příznačná pro všechna prezidentská klání, ve kterých vyjadřují podporu demokratickým kandidátům.

Celkové odhady o velikosti muslimské menšiny v Evropě hovoří o 12-15 milionech. Jde o nejrychleji rostoucí náboženskou skupinu v Evropě. V Německu se odhaduje muslimská populace na zhruba 3,1-3,4 milionu muslimů, z čehož cca milion má německé občanství.³⁴¹ Odhady ve Francii jsou taktéž dost nepřesné. V roce 2000 odhadoval Vysoký úřad pro integraci, že ve Francii žije čtyřmiliónová muslimská menšina.³⁴² Jiné odhady hovoří až o sedmi milionech lidí. Muslimská komunita ve Francii je převážně sunnitská; pracujeme-li s odhadem 4,5 milionu, pak tvořila zhruba 7,5 % celkové populace. Britské dotazníky na sčítání lidu mohly poprvé od roku 2001 zahrnovat dotaz na náboženské vyznání. Ačkoli podle neoficiálních odhadů se soudilo, že v Británii žijí zhruba dva milióny muslimů, sčítání lidu přineslo výsledek 1,6 milionu.³⁴³

Židovská populace v Turecku je největší komunitou mimo Izrael v rámci bývalé Osmanské říše a těšila se relativně dobré situaci a dodržování

³³⁹ Gilboa, Eytan a Inbar, Efraim: *U. S. – Israeli Relations in a New Era: Issues and Challenges after 9/11*. London, New York: Routledge, 2009. Str. 95.

³⁴⁰ Wald, Kenneth D. a Calhoun-Brown, Allison: *Religion and Politics in the USA*. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, 2011. 297.

³⁴¹ Nielsen, Jorgen S. a Akgonul, Samim a Alibasic, Ahmet: *Yearbook of Muslims in Europe*. Volume I. Leiden: Brill, 2009. Str. 141.

³⁴² Nielsen, Jorgen S. a Akgonul, Samim a Alibasic, Ahmet: *Yearbook of Muslims in Europe*. Volume I. Leiden: Brill, 2009. Str. 127.

³⁴³ Nielsen, Jørgen S.: *Muslims in Western Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004. Str. 43.

práv menšin. Počet Židů čítající kolem 20 000 lidí je v 65 milionovém státě zanedbatelný. Židovská komunita v Turecku nepohlížela s důvěrou na nástup AKP k moci, protože antisemitismus v Turecku je vnímán jako islámistické téma.³⁴⁴ Od nástupu AKP a postupné změny jejího pohledu na vztahy s Izraelem se situace v Turecku pro židovskou populaci zhoršuje. V roce 2005 se stal například *Mein Kampf* bestsellerem, edice prodávané v Turecku ale neobsahovaly kapitolu, která se objevuje v západních edicích s dobovým historickým úvodem a popisem hrůz, které tento manifest Hitlera způsobil.³⁴⁵ AKP nebrání antisemitismu v zemi.

Počet muslimů v Rusku je také uváděn různě. V roce 2003 uvedl tehdejší prezident Putin, že v Rusku žije dvacet milionů muslimů, ale mnoho z nich se nepovažuje za praktikující muslimy.³⁴⁶ Počet mešit byl ale ve srovnání s érou Sovětského svazu nesrovnatelně vyšší a od 90. let výrazně stoupl. Protimuslimský sentiment v Rusku zaznamenal nárůst zejména v souvislosti s konfliktem v Čečensku. Židovská populace v Rusku se podle oficiálních výsledků sčítání lidu mezi lety 1989 a 2002 snížila o polovinu.³⁴⁷ Praktikování judaismu bylo stejně jako v případě islámu na vzestupu. Počet synagog, židovských škol a institucí zaznamenal v 90. letech nárůst.

Čínské metropole, zejména Šanghaj, se začínají stávat centry židovské komunity v této zemi. Od navázání diplomatických styků mezi Izraelem a Čínou v devadesátých letech se ve velkých čínských městech začaly usazovat malé skupiny Židů, převážně obchodníků.

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
Muslimská	~1 727 000	~14 318 695 ³⁴⁸	~14 739 425 ³⁴⁹	~19 500 000	~65,907,964

³⁴⁴ Rabasa, Angel a Larrabee, F. Stephen: *The Rise of Political Islam in Turkey*. Washington, DC: RAND, 2008. Str. 65.

³⁴⁵ Baran, Zeyno: *Torn Country: Turkey between Secularism and Islamism*. Stanford: Hoover Institution Press, 2010. Kapitola 4.

³⁴⁶ Moss, Walter G.: *A History of Russia since 1855*. Volume II. London: Anthem Press, 2005. Str. 560.

³⁴⁷ Moss, Walter G.: *A History of Russia since 1855*. Volume II. London: Anthem Press, 2005. Str. 560.

³⁴⁸ Buijs, Frank a Rath, Jan: *Muslims in Europe. The State of Research*. Russel Sage Foundation, 2002. In:

<http://www.janrath.com/downloads/@RSF%20European%20Research%20on%20Islam%20and%20Muslims.pdf>

³⁴⁹ Heleniak, Timothy: *Regional Distribution of the Muslim Population of Russia*. Eurasian Geography and Economics, Vol. 47, No. 4., 2006. In: <http://bellwether.metapress.com/content/w844t13557v31767/fulltext.pdf>

Židovská ³⁵⁰	~6 155 000	~1 040 400	~252 000	~1000	~18 000
-------------------------	------------	------------	----------	-------	---------

5.5.2 Turismus

Stejně jako v předchozím období je turistická výměna nejvíce provázána s USA, EU, ale i Tureckem. Výrazně se zvýšil také například počet Izraelců cestujících do Číny nebo Turků do arabských zemí a Izraele. Turismus začal hrát větší roli také ve vztahu k Blízkému východu. Například v roce 2001 podepsaly Egypt a Čína dohodu o posílení turistického ruchu, která měla za cíl zvýšit počet čínských turistů v Egyptě.

	USA		EU		Rusko		Čína		Turecko ³⁵¹	
	z USA	do USA								
Izrael	271 917	249 034	446 615	N/A	32 343	60 111	1 935	22 276	259 468	302 902
Sýrie	29 023	3 843	128 181	N/A	28 696	9 950	N/A	4 794	470 900	153 787
Jordánsko	52 046	11 798	91 782	N/A	6 925	3 147	3 828	7 223	80 802	33 127
Egypt	171 000	20 225	3 584 000	N/A	497 465	6 848	21 381	9 072	44 609	21 583
Libanon	60 050	12 981	224 242	N/A	7 881	4 138	950	5 594	30 172	6 799

5.5.3 Veřejné mínění

V souvislosti s vypuknutím druhé intifády došlo v Evropě k výraznému zhoršení izraelské image. Například podle průzkumu veřejného mínění mezi patnáctkou EU z roku 2003 byl Izrael označen za nejnebezpečnější stát na světě. Skoro 60 % Evropanů se domnívalo, že Izrael je nebezpečnější než Severní Korea, Írán, Irák nebo Afghánistán.³⁵² Tento průzkum označující Izrael a USA za největší hrozbu míru byl reakcí na vyhrocenou situaci v souvislosti s válkou v Iráku, ale je odrazen i hlubšího problému, který znesnadňuje EU hrát větší politickou roli v blízkovýchodním mírovém procesu. Namátkou ve Španělsku, v zemi, která zastává spíše proarabská stanoviska v rámci EU, se podle statistik španělského statistického úřadu z roku 2001 projevovaly sympatie k Izraeli na škále 0-10 na úrovni 2,8 (pro srovnání Německo získalo 5,6 bodů z 10). Ze statistik stejného úřadu v roce 2002 vyplývá, že se Izrael umístil na 12. místě

³⁵⁰ World Jewish Population, 2003. In:

http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/2003_14_WJP.pdf

³⁵¹ Zdroj: Yearbook of Tourism Statistics, World Tourism Organization, 2003.

³⁵² EU Opinion Poll: Israel is World's Most Dangerous Nation.

In. <http://209.157.64.200/focus/f-news/1013781/posts>

ze 13. v žebříčku oblíbenosti zemí Blízkého východu (hůře dopadla pouze oblast Perského zálivu).³⁵³

Průzkum veřejného mínění BBC mezi lety 2005 a 2007 provedený ve 23 zemích světa (včetně USA, RF, Číny, ale také UK, FR, IT, GR, DE, PT, PL, HU) měl odpovědět na otázku, zda má Izrael pozitivní nebo negativní vliv na mezinárodní dění, negativní vliv má v průměru podle 56 % respondentů (v Německu podle 77 %, ve Francii podle 66 %). O dvě procenta tak Izrael předčil Írán, který byl negativně hodnocen 54 %.

Podle stejného průzkumu na otázku, jak je hodnocen vliv EU ve světě, odpovědělo pouze 10 % Egyptanů pozitivně, na druhou stranu v Libanonu viděli vliv EU z 54 % pozitivně. Čínský vliv ve světě hodnotilo pozitivně 38 % dotázaných v Egyptě a 66 % v Libanonu. Ruskou roli vidělo pozitivně v Egyptě 22 % lidí a v Libanonu 42 % respondentů. U USA již byly výsledky méně pozitivní – v Egyptě považovalo americkou politiku za pozitivní pouze 11 % a v Libanonu 32 %.³⁵⁴

Navzdory velkým rozdílům mezi USA a Evropany v pohledu na Izrael a Palestinu, jsou obě mocnosti v regionu vnímány podobně. Jak ukázala série průzkumů, Palestinci se domnívali, že EU rozumí jejich problémům více než USA, rozdíl však nebyl tak markantní (37 % ku 25 %), více než 50 % dotázaných nevidělo významné rozdíly mezi EU a USA.³⁵⁵

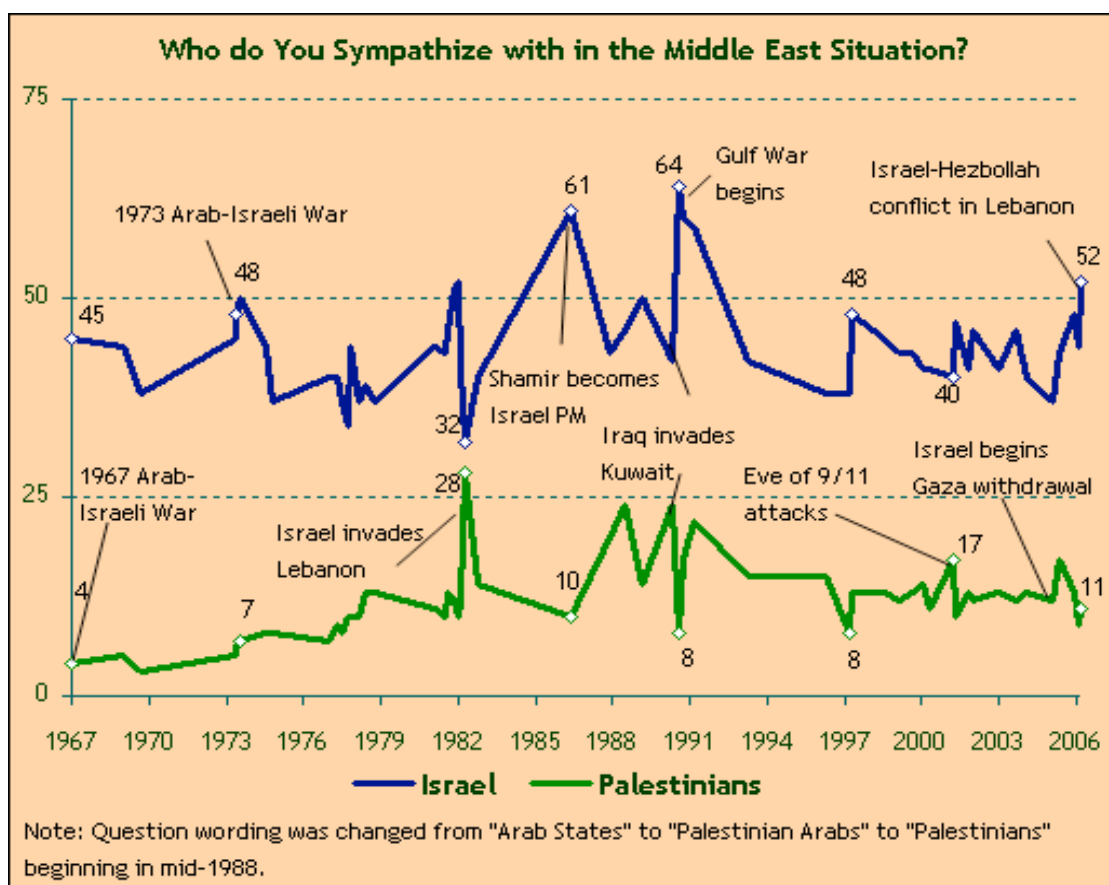
Americké veřejné mínění bylo ovlivněno událostmi 9/11. Zatímco v 90. letech nepatřil Blízký východ mezi oblasti velkého amerického zájmu, po roce 2001 se tato skutečnost mění. Vývoj v regionu se také odrazil v negativním pohledu na možnosti nalézt řešení izraelsko-palestinského problému. Americká veřejnost jednoznačně souhlasila s Bushovým požadavkem na reformy Palestinské národní samosprávy. Na dotaz, zda má Palestinská samospráva přestat podněcovat teroristické útoky proti Izraeli, 92 % respondentů odpovědělo

³⁵³ Zdroj: španělský statistický úřad: CIS – Centro de Investigacion Sociologicas.

³⁵⁴ *World Public Opinion. Israel and Iran Share Most Negative Ratings in Global Poll.* Březen 2007. In. http://www.worldpublicopinion.org/pipa/articles/views_on_countriesregions_bt/325.php?nid=&id=&pnt=325&lb=btvoc

³⁵⁵ Lucarelli, Sonia a Lorenzo, Fioramonti: *External perceptions of the European Union as a Global Actor.* London: Routledge, 2009. Str. 96.

kladně.³⁵⁶ Americká veřejnost se také vyjadřovala jasně pro stažení izraelské armády ze Západního břehu Jordánu. Rozdíl v pohledu na Izraelce a Palestince v historickém přehledu nabízí i tato tabulka:

Zdroj: PEW Forum

5.5.4 Kulturní vliv

Německo zvýšilo svoji edukační přítomnost v arabském světě. Vzdělávací programy jsou bezesporu politickým nástrojem nového tisíciletí. Po útocích v USA z 11. září usilují němečtí představitelé o zvýšení kontaktů s arabským světem zejména prostřednictvím mladé generace: 60 % populace v arabském světě je ve věku 15-30 let.³⁵⁷

V roce 2003 otevřeli v Káhiře německou univerzitu ve spolupráci s Univerzitou v Ulmu a Stuttgartu, která nabízí mezinárodně uznávané diplomy

³⁵⁶ Lucarelli, Sonia a Lorenzo, Fioramonti: *External perceptions of the European Union as a Global Actor*. London: Routledge, 2009. Str. 99.

³⁵⁷ *German Education an Export Hit in the Arab World*. Deutsche Welle, prosinec 2005. In: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,1806166,00.html>

ve vědních a ekonomických oborech více než 3 000 studentům.³⁵⁸ O dva roky později byla otevřena německá jordánská univerzita, která by měla sloužit zhruba 5 000 studentům. Německá univerzita Wadi v Sýrii je obdobnou institucí, která začala v polovině 90. let poskytovat vzdělání zhruba 1500 studentům.

Americká veřejná diplomacie prošla v souvislosti s koncem studené války institucionálními změnami. V roce 1999 byla zrušena Informační agentura Spojených států (USIA), která od dob Eisenhowerovy administrativy zajišťovala aktivity veřejné diplomacie. Clintonova administrativa včlenila aktivity této agentury do struktur svého ministerstva zahraničních věcí, ve kterém zřídila sekci pro veřejnou diplomacii. Řada analytiků v té době považovala agenturu za relikv minulosti.³⁵⁹ V 90. letech bylo na veřejnou diplomacii nahlíženo jako na méně důležitou ve srovnání s politickou a vojenskou funkcí vlády, což se odrazilo i v legislativních procesech, které podpořily snížení jejich výdajů.³⁶⁰ Agentura přitom zajišťovala vlivné programy Fulbrightova stipendia, Visitors Program, vysílání radia Hlas Ameriky, Radia Marti či Radia Svobodná Evropa.³⁶¹ Jednalo se o vlivné nástroje americké zahraniční politiky v oblasti veřejné diplomacie zejména v době studené války. Jako reakce na zahraniční politiku USA po útocích na Washington a New York se začaly objevovat hlasy, které kritizovaly zrušení programů.

Čínská měkká moc je viditelná i v arabském světě. Čína otevřela regionální kancelář pro měsíčník Čína Dnes, který vychází v arabské verzi, každé vydání obsahuje rubriku „My všichni jsme východ“, která se zaměřuje na společné aktivity.³⁶² Jak uvádí C. McGiffert, čínský měsíčník sice nedosahuje kvality amerického magazínu Hi nebo aktivit British Councilu, čínská kulturní diplomacie však nemůže být přehlížena.

³⁵⁸ German Education an Export Hit in the Arab World. Deutsche Welle, prosinec 2005. In: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,1806166,00.html>

³⁵⁹ Nakamura, Kennon H.: *U.S. Public Diplomacy: Background and Current Issues*. Congressional Research Service, prosinec 2009. Str. 1. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40989.pdf>

³⁶⁰ Lum, Thomas: *Comparing Global Influence: China's and U.S. Diplomacy, Foreign Aid, Trade, and Investment in the Developing World*. Congressional Research Service, srpen 2008. Str. 23. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/109507.pdf>

³⁶¹ United States Information Agency. In: <http://govinfo.library.unt.edu/npr/library/status/mission/musia.htm>

³⁶² McGiffert, Carola: *Chinese Soft Power and its Implications for the United States: Competition*. Washington, DC: CSIS, 2009. Str. 74.

6 Pozice mocností k hlavním otázkám izraelsko-arabského konfliktu v letech 2009-2010

6.1 Historické souvislosti a mocenská politika na konci první dekády 21. století

První dekáda nového tisíciletí zanechala izraelsko-arabskému prostoru spíše rozporuplný odkaz. Poslední pokusy o substantivní řešení konfliktu mezi znesvářenými stranami skončily v roce 2001, kdy Izraelci a Palestinci naposledy jednali o řešení otázek finálního statusu. Teroristické útoky 9/11 a invaze do Iráku odvedly pozornost od Levanty více do východního těžiště regionu, které se stalo hlavním odvetným polem. Oslabení Iráku změnilo geopolitické uspořádání a rozložení sil v regionu Blízkého východu, což je patrné dodnes (r. 2011). Bushova administrativa zanechala regionu ambivalentní dědictví. Její předsevzetí uzavřít izraelsko-palestinského mír se jí nepodařilo dosáhnout ani plánem cestovní mapa, ani konferencí v Annapolis v roce 2007 a navazujícími jednáními. Administrativa opouštěla region na přelomu let 2008–2009 přihlížejíc k dalšímu ozbrojenému střetu mezi Izraelem a Hamásem v Gaze během operace Lité olovo. Eskalace zastínila i mezinárodní úsilí reflektované v rezoluci RB OSN 1850, která byla přijata jen krátce před vypuknutím střetu.

S nástupem demokratického prezidenta Obamy přišel i zcela nový způsob pohledu na řešení blízkovýchodních problémů. Jeho administrativa se především snažila obnovit vazbu s regionem a distancovala se od své předchůdkyně. Nová éra vztahů Washingtonu s regionem zvyšovala očekávání, která se záhy projevila být nad míru jejich splnitelnosti. Obamova administrativa se vymykala zejména v jednom důležitém aspektu. Prezident krátce po nástupu do úřadu oznámil svůj úmysl věnovat se izraelsko-palestinskému konfliktu. Snad s výjimkou prezidenta Cartera se žádná americká administrativa nehlásila aktivně k řešení tohoto komplikovaného sporu v prvních letech své vlády. Stejně jako v případě prezidenta Bushe i ostatní američtí prezidenti se snažili tomuto problému vyhnout a zabývat se jím až v momentě, kdy to bylo nezbytně nutné.

Prezident také usiloval o smíření s blízkovýchodním regionem, vztahy s nímž byly poznamenány vojenskou invazí do Iráku. Ve známém káhirském

projevu v červnu 2009 Obama přislíbil, že bude hledat nový začátek spolupráce mezi Spojenými státy a muslimy.³⁶³ Ve vztahu k izraelsko-arabskému prostoru byl jeho projev potvrzením, že éra speciálního zacházení, kterému se těšil Izrael, nebude automaticky prodloužena, pokud Izrael nenaplní závazky, které umožní realizaci dvoustranného řešení. V jeho káhirském projevu se neobjevila řada termínů, které byli Izraelci zvyklí slyšet od Obamova předchůdce (židovský charakter Izraele, přirozený růst osad na Západním břehu Jordánu apod.), násilí proti Izraeli bylo postaveno na roveň pokračujícímu osidlování Západního břehu. Projevy a kroky administrativy také indikovaly, že Obama vrací těžiště svého zájmu zpět do izraelsko-arabského prostoru. Jeho projevy ale nebyly a ani nemohly být doprovázeny stejně údernými politickými kroky. Zklamání z vývoje přiznal i prezident Obama, když v rozhovoru k prvnímu výročí od své inaugurace uvedl, že pokud by USA předvíдалy politické problémy na domácí scéně obou stran (pozn. izraelské a palestinské), nevyvolávaly by tak vysoká očekávání.³⁶⁴

Faktem zůstává, že Obamova administrativa zdědila konstelaci, která nekorespondovala s ambiciózními cíli, které si vytyčila. Rozložení mocenských sil prošlo od 90. let poměrně znatelným vývojem a neúspěchy v řadě regionálních problémů začaly znemožňovat neomezené ovlivňování dění ze strany Spojených států. Izraelsko-arabský prostor se stal, stejně jako ostatní části regionu, více diverzifikovanou oblastí, do které se promítly zájmy větší řady aktérů. Ne vždy ale šlo o projevy přímé, v řadě případů se jednalo o kontakty skrze vztahy s jinými regionálními mocnostmi, které měly své napojení na Levantu a možnost do dění zasáhnout. Mocenské soupeření se proto často odehrávalo s podporou hlavních znesvářených regionálních mocností. Viditelně se jednalo zejména o íránskou kartu, která je hlavním vyvažovacím elementem proti regionální dominanci Izraele v Levantě.

³⁶³ *The President's Speech in Cairo: A New Beginning*. In: <http://www.whitehouse.gov/blog/NewBeginning>

³⁶⁴ *Obama: U.S. expectations for Middle East peace too high*. Haaretz Service a AP, 21. leden 2010. In: <http://www.haaretz.com/news/obama-u-s-expectations-for-middle-east-peace-too-high-1.265746>

Situace v regionu navíc příznivému vývoji a naplňování deklarovaných cílů zrovna nenahrávala. Centrální izraelsko-palestinská sféra prodělávala jednu z nejvýznamnějších krizí od konce studené války a perspektivy pozitivního průlomu se vzdalovaly od obzoru, tak jako se od sebe vzdalovala dvě hlavní palestinská území Gaza a Západní břeh. Posilování radikálních sil se konsolidovalo od vítězství hnutí Hamás v palestinských parlamentních volbách v roce 2006 a de facto znamenalo rozdělení těchto dvou území.

Teroristická organizace legitimně zvolená do čela PNS postavila Západ před nelehkou volbu. USA i EU konání voleb do poslední chvíle podporovaly v naději, že nastolí nový začátek, který by byl prvním krokem k demokratizaci regionu. Výsledek voleb ale vynesl do čela radikální skupinu Hamás, která figuruje na seznamech teroristických organizací EU a USA. Ačkoli se Kvartet usnesl na společné reakci v návaznosti na výhru Hamásu, která se dostala do povědomí jako tři principy Kvartetu (tj. výzva Hamásu, aby přijal dohody OOP a Izraele, uznal právo Státu Izrael na existenci a vzdal se ozbrojeného boje), změnu postoje Hamásu se mu prosadit nepodařilo a jednotnou politiku Kvartetu už vůbec ne. Shoda v rámci Kvartetu zůstala pouze ve verbální rovině, neboť Rusko, plnohodnotný člen Kvartetu, nikdy s Hamásem dialog nepřerušilo. Svých kontaktů s Hamásem využívalo jako efektivní nástroj pro prosazování svého vlivu v Levantě, čímž vyvažovalo jak americkou tak evropskou pozici. Konsolidace moci Hamásu přišla již v roce 2007, kdy se hnutí násilně ujalo vlády v pásmu Gazy a tím fakticky rozdělilo Palestinská území na dvě odlišná mocenská centra. Na Západním břehu tak pokračovala prozápadní vláda pod vedením prezidenta Abbáse a premiéra Fajjáda, Gaza se pod vládou Hamásu radikalizovala a stala se oblastí se stále silnějším vlivem radikálních sil v regionu.

Také libanonská fronta prodělala zásadní vývoj. Navzdory stažení syrských vojenských jednotek ze země v roce 2005 (v souladu s rezolucí RB OSN 1559) zůstával Damašek vlivným hráčem v Libanonu. Sýrie si udržovala v zemi i nadále svoji pozici a nepřímo zasahovala do vnitropolitického dění a poskytovala podporu militantním skupinám, které v zemi působily a nadále ji destabilizovaly. Jednalo se především o záměrnou propustnost syrsko-libanonské hranice, přes kterou proudily zbraně určené Hizballáhu. Syrsko-

libanonská hranice byla tak vstupní bránou pro Írán, který prostřednictvím své podpory Hizballáhu výrazně usiloval o vliv v Levantě. Sýrie poskytovala útočiště a podporu Chálidu Mašalovi, „exilovému“ vůdci Hamásu, který byl hlavním představitelem Hamásu mimo palestinská území. Syrské vztahy se Západem byly proto nadále velmi komplikované. Spojené státy ve svém přístupu k Sýrii apelovaly hlavně na nutnost zavřít kanceláře teroristických organizací v zemi, ukončit podporu Hizballáhu v Libanonu, a tím i transfery zbraní do země a nebránit libanonské armádě získat kontrolu v jižní části země.

Ve vztahu k Izraeli pak došlo k znovuotevření libanonské fronty v roce 2006. Krátká letní válka mezi Izraelem a Hizballáhem v jižním Libanonu nejen poukázala na křehkou pozici libanonské politické scény, ale také na posilující pozici Hizballáhu v zemi. Izraeli se nepodařilo zničit základny Hizballáhu v jižním Libanonu a válka rozhodně neznamenala jeho jednoznačné vítězství, naopak dále vedla ke konsolidaci Hizballáhu. Konflikt poukázal na silící vliv Íránu v Levantě, který z jižního Libanonu a jeho šíitské základny vytvářel přirozenou zónu vlastní sféry vlivu a přímo zasahoval do dění v izraelsko-arabském prostoru.

Íránsko-syrská spolupráce byla proto pravděpodobně nejvýznamnější vyvažovací silou amerického vlivu v Levantě. Partnerství obou zemí se upevnilo po útocích na světové obchodní centrum v USA v roce 2001 a s rostoucí izolací obou zemí došlo k vytvoření pragmatické aliance. Sýrie měla v Levantě zásadní strategické zájmy, snažila se být regionální alternativou Izraeli a současně si zajistit vyjednávací pozici pro navrácení Golanských výšin. Zájmy Íránu byly méně explicitní a usilovaly spíše o celkovou destabilizaci konkurenčních sil Levanty prostřednictvím partnerských regionálních sítí.

Prostředí, ve kterém operovaly externí státy, bylo proto v mnoha ohledech odlišné od dřívějších dob. Začínalo jej charakterizovat méně přehledné vymezení vlivu a rolí, které bylo charakteristické pro studenoválečné bipolární a jednoznačně unipolární uspořádání 90. let 20. století. Spojené státy si udržovaly dominantní postavení zejména ve vojenské oblasti, ale ostatní státy – zejména Rusko a Čína – se prosazovaly v ostatních částech regionu Blízkého východu a nepřímo do dění v Levantě zasahovaly relativně malými prostředky,

kteře měly v reálu disproporčně větší dopad. Zejména jejich vztahy s Íránem začínaly více určovat realitu v Levantě.

Íránská snaha o dominantní postavení na Blízkém východě zviditelnila další trend v regionu, který přesahoval i do Levanty. Svržení Saddáma Husajna v Iráku výrazně zvedlo sebevědomí íránského režimu, což vyvolávalo obavy tradičních sunnitských monarchií v čele se Saúdskou Arábií. Právě Saúdská Arábie představila již v roce 2002 arabský plán na řešení izraelsko-arabského konfliktu (Arabská mírová iniciativa, pod kterou se nakonec podepsala celá Liga arabských států), který byl založen na plném stažení Izraele z území zabraných po válce v roce 1967 výměnou za diplomatické uznání arabskými státy. Spojené státy snahy arabských konzervativních států přivítaly zejména proto, že přiblížení Izraele k sunnitskému bloku arabských zemí by oslabilo íránský vliv v regionu. Američané proto ve svých prohlášeních zahrnovali reference k Arabské mírové iniciativě, aniž by ale potvrzovali arabský požadavek na stažení Izraele ze všech území po válce v roce 1967. Podpora multilaterálních platforem, ať už Kvartetu nebo mírového plánu konzervativních arabských zemí, se stala zejména pro závěrečnou část Bushova volebního období typickou.

Nově se ale zařadilo mezi relevantní hráče Turecko, které od roku 2002 výrazně posilovalo svoji politiku na Blízkém východě. Turecko zažilo v první dekádě nového tisíciletí svůj velký návrat. Od voleb v roce 2002, kdy poprvé vyhrála Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP), prožívá turecká zahraniční politika novou éru, která se projevila v celém tureckém sousedství včetně Blízkého východu. Důvody, které tyto změny způsobily, jsou různé. Podle některých analytiků lze spatřovat příklon Turecka k arabskému světu v náboženském založení vládní strany AKP, jiní se přiklání k čisté reálpolitice a ekonomickým důvodům (nové trhy pro rostoucí tureckou ekonomiku), stejně jako čisté kalkulaci nových vztahů v regionu jako například aliance se Sýrií, která se dostala do izolace. Výsledkem kombinace pravděpodobně všech výše zmíněných faktorů je ale Turecko soběstačnější v zapojení se do blízkovýchodní arény v politické, ekonomické, vojenské, ale i kulturní rovině. Tureckou zahraniční politiku „nulových problémů se svými sousedy“ zformuloval profesor Ahmet Davutoğlu, dřívější poradce premiéra Erdoğan a následně ministr zahranič-

ních věcí. Jejím cílem bylo oficiálně dosáhnout stavu nulových problémů se sousedy Turecka, v praxi posílit tureckou pozici v jeho bezprostředním okolí.

6.2 Vojenský vliv

Izrael a Egypt nadále představovaly i v tomto sledovaném období hlavní předmět americké podpory ve vojenské oblasti. Americká dominance, co se týká výše finanční podpory, zůstala nesrovnatelná s žádnou jinou mocností. Izrael získal více než 22 miliard amerických dolarů pro vojenské účely během osmi let Bushovy administrativy.³⁶⁵ S ukončováním transformace americké pomoci Izraeli byly finanční prostředky dříve poskytované prostřednictvím ekonomických fondů postupně omezovány a od roku 2008 zcela ukončeny. Od roku 2008 se stal Izrael recipientem pouze v oblasti vojenské s příslibem, že tato pomoc bude nadále navyšována v následujících letech. V srpnu 2007 Bushova administrativa oznámila, že zvedne vojenskou pomoc Izraeli o 6 miliard amerických dolarů po dobu následujících deseti let, v roce 2011 již vojenská pomoc činila téměř 3 miliardy amerických dolarů.³⁶⁶ Po několikaletém vyjednávání oznámily USA a Izrael v srpnu 2010, že Izrael zakoupí dvacet stíhaček F-35 za celkovou cenu 2,75 miliard amerických dolarů, které půjdou z amerických vojenských grantů.³⁶⁷ Spojené státy také dávají Izraeli přístup k informacím, což jejich spojenci z NATO odmítají a zavírají oči před tím, že si Izrael opatřuje jaderné zbraně.³⁶⁸ Americká vojenská pomoc Egyptu činila v letech 2009–2010 stejně jako v předchozích letech výše 1300 milionů amerických dolarů ročně, Jordánsko obdrželo ve formě grantů ve stejném časovém období 735 milionů amerických dolarů a Libanon 379 milionů amerických dolarů.³⁶⁹ Americko-egyptská koprodukce tanků Abrams verze M1A1 je jedním ze základních kamenů americké vojenské pomoci a Egypt jich plánoval

³⁶⁵ Berrigan, Frida: *Made in the U.S.A.: American Military Aid to Israel*. Journal of Palestine Studies. Vol. 38, No. 3, jaro 2009.

³⁶⁶ Sharp, Jeremy M.: *U.S. Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service, září 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>

³⁶⁷ Sharp, Jeremy M.: *U.S. Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service, září 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>

³⁶⁸ Mearsheimer, John J.: *Izraelská lobby a americká zahraniční politika*. Boston: Harvard, 2006.

³⁶⁹ Sharp, Jeremy M.: *U.S. Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service, září 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>

v roce 2011 zakoupit 1 200.³⁷⁰ Egypt byl také první arabskou zemí, která nakoupila letouny F-16.³⁷¹

Vojenská pomoc EU je ve všech sledovaných obdobích skromná. Novou aktivitou je aplikace modelu evropských misí na Palestinská území, což je nejkonkrétnější forma spolupráce EU s partnery v regionu v bezpečnostní (nikoli ale čistě vojenské) oblasti. Posilování bezpečnostních složek a policie bylo koordinovaným úsilím EU a USA, které měly samy na Západním břehu Jordánu své programy na posílení palestinských bezpečnostních složek.

Hlavními evropskými projekty v oblasti posilování bezpečnosti na Palestinských územích jsou dvě mise EUPOL COPPS a EUBAM Rafah. V roce 2004 bylo na evropské úrovni rozhodnuto o vytvoření policejní mise EU (EUPOL COPPS) na Palestinských územích, která zahájila svoji činnost v lednu 2006. Hlavním cílem EUPOL COPPS je „přispět k zavedení udržitelných a účinných policejních opatření pod palestinským vedením v souladu s nejlepšími mezinárodními normami, ve spolupráci s programy Společenství pro budování institucí, jakož i dalším mezinárodním úsilím v širších souvislostech bezpečnostního sektoru, včetně reformy trestního soudnictví“³⁷². EUPOL COPPS nepředstavuje jedinou činnost EU v této oblasti. Od izraelského stažení z Gazy spadá pod Palestinskou národní samosprávu také kontrola hraničních přechodů včetně Rafáhu, který se nachází mezi Gazou a Egyptem v jižní části Gazy. V této souvislosti byla EU požádána palestinskou stranou, aby zřídila asistenční misi v oblasti tohoto hraničního přechodu. Té položila základy dohoda z 15. listopadu 2005 o pohybu a přístupu, která obsahovala také dohodnuté zásady pro přechod v Rafáhu, které oficiálně označily EU za nezávislou třetí stranu, která měla „zajistit, že se PA bude řídit a postupovat v souladu se všemi příslušnými pravidly a předpisy týkajícími se hraničního přechodu Rafáh a pod-

³⁷⁰ *Most US aid to Egypt goes to military*. 29 ledna 2011. In: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financetopics/8290133/Most-US-aid-to-Egypt-goes-to-military.html>

³⁷¹ *Most US aid to Egypt Goes to Military*. 29 ledna 2011. In: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financetopics/8290133/Most-US-aid-to-Egypt-goes-to-military.html>

³⁷² Council Joint Action 2005/797/CFSP of 14 November 2005 on the European Union Police Mission for the Palestinian Territories. In: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005E0797:EN:NOT>.

mínkami této smlouvy.³⁷³ Od roku 2007 jsou ale aktivity EUBAM RAFAH přerušeny a tato mise je v podstatě nefunkční.

Evropské státy také přispívají do mise OSN UNIFIL. Rakousko, Belgie, Kypr, Francie, Německo, Řecko, Maďarsko, Irsko, Itálie, Portugalsko a Slovinsko měly v roce 2010 v misi své jednotky, které dohromady čítaly kolem 3500 členů.³⁷⁴ Čína a Turecko se mise také prostřednictvím vyslání svých jednotek podílí, každá země má v misi kolem 350 vojáků.

Na národní úrovni se evropské státy angažují hlavně v oblasti výcvikové a dodávání vojenské technologie. Francie poskytuje libanonské armádě materiální pomoc (například opravy obrněných vozidel), poskytuje výcvik libanonských ozbrojených složek. Obdobná je také pomoc Británie či Německa Egyptu. Německo školí každoročně zhruba deset egyptských armádních důstojníků.³⁷⁵ Německo se také od roku 2005 podílí na společných manévrech Bright Star.³⁷⁶ Na těchto manévrech se již od dřívějších let podílí také řada dalších evropských zemí.

Rusko nikdy nerezignovalo na svoji vojenskou roli v regionu Blízkého východu. Až v tomto období je ale patrný návrat Ruska na scénu. Primární vojenskou „kartou“ Moskvy je export zbraní do regionu. Zbraňovou politiku považuje Moskva za efektivní politický nástroj. V posledních letech začíná uzavírat bilaterální smlouvy s blízkovýchodními zeměmi ve vojenské oblasti. V září 2010 podepsali ministři obrany Ruska a Izraele dlouhodobou dohodu o vojensko-technické a vojenské spolupráci.³⁷⁷ Jedná se o historicky první vojenskou dohodu mezi oběma zeměmi, která má zlepšit spolupráci v boji proti

³⁷³ EU Gaza Mise viz: <http://www.wsibrussels.org/gaza.htm>. EU BAM Mise byla Společnou akcí EU (EU Council Joint Action 2005/889/CFSP) v prosinci 2005. Členské státy EU přispívají do mise národními příspěvky. Mise začala oficiálně působit v roce listopadu 2005.

³⁷⁴ UNIFIL: <http://unifil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=4879>

³⁷⁵ *Germany Training Egyptian Soldiers Amid Deadly Security Crackdown*. 18. prosince 2009. In:

<http://irna.ir/ENNewsShow.aspx?NID=30718209>

³⁷⁶ *German, Egyptian Defense Ministers Mull Military Cooperation*. Kuwait News Agency, září 2004. Těchto manévru se účastní od devadesátých let také Francie a Velká Británie. Původně se jednalo o americko-egyptských projekt, který se rozrostl o další země. <http://www.kuna.net.kw/NewsAgenciesPublicSite/ArticleDetails.aspx?Language=en&id=1498339>

Informace o manévrech: <http://www.globalsecurity.org/military/ops/bright-star.htm>

³⁷⁷ *Russia Boosts Military Cooperation with Israel*. Agence France-Presse, 7. září 2010. In: <http://www.defencetalk.com/russia-boosts-military-cooperation-with-israel-28591/>

terorismu a nešíření jaderných zbraní. Dohoda ale také umožňuje prodej vojenské technologie Rusku. Již v roce 2009 zakoupilo Rusko od Izraele dvanáct bezpilotních letounů (*UAVs*). Izrael tento prodej podmínil tím, že Moskva nedodá systémy protivzdušné obrany do Íránu.

Spolupráci obou zemí ve vojenské oblasti charakterizuje napětí způsobené ruskými dodávkami zbraní Sýrii a Íránu. Izrael ostře kritizoval, že Rusko prodalo Sýrii vyspělé nadzvukové protilodní střely P-800 Yakhont, které, pokud by byly převedeny do rukou Hizballáhu, by představovaly velkou hrozbou pro izraelské námořní loď.³⁷⁸ Rusko dodalo Sýrii bojové letouny MiG-29, protitankové zbraně a systémy protivzdušné obrany – rakety Pancir a protiletadlové střely.³⁷⁹ Izrael se také opakovaně snaží přesvědčit Rusko, aby utlumilo spolupráci s Íránem v jaderném sektoru a vojenské oblasti. Izrael na Moskvu apeloval, aby neuskutečnila dohodu, kterou uzavřela v roce 2007 s Teheránem o prodeji systému protivzdušné obrany S-300. Rusko prozatím odmítlo systém Íránu dodat a v roce 2010 dohodu po přijetí dalších sankcí vůči Íránu odvolalo, ale lze předpokládat, že si tuto možnost udrží jako vyjednávací kartu do budoucnosti.

Mezi hlavní ruské klienty patří dvě ze tří Američany označených členů osy zla: Sýrie a Írán. Ruské zbraně se tak prostřednictvím těchto obchodů dostávají nepřímou cestou také do rukou teroristických organizací Hamásu a Hizballáhu. Zlom v syrsko-ruských vztazích nastal v roce 2005, kdy Rusko odpustilo Sýrii 73 % jeho dluhu a výměnou za to umožnil Damašek Moskvě využívat syrské přístavy Tartus a Latakia. Ruská politika pomáhá utužovat již tak probíhající syrsko-iránskou alianci v obranné rovině. V polovině první dekády 21. století podepsaly Sýrie a Írán řadu dohod. Nejvýznamnější je obranná dohoda a její dodatkový protokol z června 2006, která vyzdvihuje společný postup obou zemí vůči USA a Izraeli a jmenuje Hizballáh sdíleným nástrojem.³⁸⁰ Zatímco ale syrský režim bojoval spíše o vlastní přežití, pro Írán

³⁷⁸ *Russia Expels Israel's Military Attache in Moscow*. 19. květen 2011. In: <http://israelmatzav.blogspot.com/2011/05/russia-expels-israels-military-attache.html>

³⁷⁹ *Russia arms sales to Syria 'don't help peace': Israel*. AFP, 16. května 2010.

³⁸⁰ Rabil, Robert G.: *Has Hezbollah's Rise Come at Syria's Expense?* Middle East Quarterly, podzim 2007. Str. 43-51. In: <http://www.meforum.org/1755/has-hezbollahs-rise-come-at-syrias-expense>

byla aliance prostředkem, jak upevnit svůj vliv v Levantě a tím dosáhnout blíže k vysněné regionální hegemonii.

Viditelnou změnou procházela ale také turecká politika. Turecké zapojení se projevuje především v ekonomické a politické rovině, nedávno ale začalo docházet k prohlubování vojenských vazeb. Od nástupu Strany spravedlnosti a rozvoje (*AKP*) k moci v roce 2002 navazovalo Turecko se Sýrií užší spolupráci, což je jedním z odrazů nového zahraničně politického kurzu „všech azimutů“. V dubnu 2009 proběhlo první společné vojenské cvičení. Turecko a Sýrie ve stejnou dobu také podepsaly dohodu o bezpečnostní spolupráci a prohloubení spolupráce obranných průmyslů.³⁸¹ Další vojenské cvičení následovalo zhruba o rok později. Ačkoli se analytici se shodují, že z vojenského hlediska se nejednalo ani v jednom případě o významné manévry, tyto kroky mají významné politické dopady.³⁸² Turecko se však profiluje ve vojenské oblasti také ve vztahu k ostatním zemím Levanty. Jordánsko například uzavřelo smlouvu s tureckou firmou TAI na modernizaci sedmnácti víceúčelových stíhacích letounů americké výroby F-16/AM/BM.³⁸³ Turecké zapojení má politické a vojenské limity. V první řadě se v mnoha případech neobejde bez americké podpory (nebo alespoň tichého souhlasu) zejména v oblastech modernizace vojenských systémů. Americká vojenská pomoc má svá omezení a do velké míry kontroluje další zacházení se zbraněmi, které státy od USA nakoupí. Za druhé se Turecko bude muset rozhodnout o další formě vojenské spolupráce s Izraelem, která byla jedním z pilířů bilaterální relace obou zemí od 90. let. Až do roku 2008 bylo izraelské letectvo častým hostem tureckého vzdušného prostoru a pravidelným účastníkem velkého každoročního cvičení Anatolian Eagle.³⁸⁴ Po operaci v Gaze na konci roku 2008 přerušilo Turecko tuto praxi a vztahy obou zemí se výrazně zhoršily.

³⁸¹ Kardas, Saban: *Turkish-Syrian Security Cooperation Testing Turkish Foreign Policy*. Eurasia Daily Monitor, Vol. 6, Issue: 84. In: [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=34944](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=34944)

³⁸² Saab, Bilal Y.: *Syria and Turkey Deepen Bilateral Relations*. Saban Center for Middle East Policy. In: http://www.brookings.edu/articles/2009/0506_syria_turkey_saab.aspx

³⁸³ Nerguizian, Aram: *Turkish-Arab Economic and Military Cooperation: How Far Will it Go?* Prosinec 2010. In: <http://carnegieendowment.org/2010/12/15/turkish-arab-economic-and-military-cooperation-how-far-will-it-go/6bmj>

³⁸⁴ Pfeffer, Anshel: *Growing ties between Turkey, China, Iran worry Israel and U.S.* Haaretz, 7. října 2010. In: <http://www.haaretz.com/print-edition/news/growing-ties-between-turkey-china-iran-worry-israel-and-u-s-1.317583>

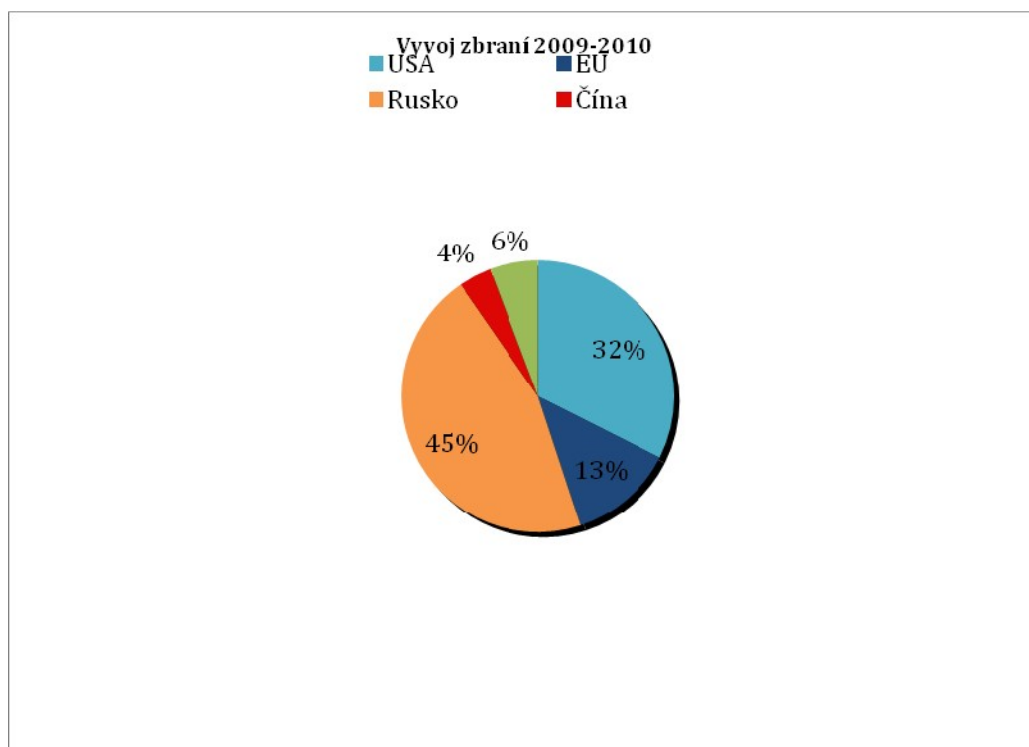
Čína pokračovala v utužování své pozice v regionu, ale především v oblasti Zálivu. Mezi hlavní partnery Číny patří Saúdská Arábie a Írán. Izraelsko-čínská vojenská spolupráce byla zasažena odstoupením Izraele od prodeje leteckého systému včasného varování Phalcon Číně v roce 2000 a o pár let později zrušením údržby bezpilotních letounů (UAV), které prodal Izrael Číně již dříve. Omezení pro izraelský export do Číny daný tlakem USA v podstatě znemožňuje obnovení vojenských vazeb mezi oběma státy. Vyspělý izraelský zbrojní průmysl tak zatím zůstává pro Čínu nedosažitelným. Peking ale také prohluboval své vazby na „darebné blízkovýchodní státy“. Čína ochotně dodává zbraně do jakékoli země bez ohledu na dopady, které tato politika může mít a kdo bude jejich konečným uživatelem. Válka v Libanonu v roce 2006 podtrhla toto nebezpečí, když Sýrie a Írán převedly legálně zakoupené čínské zbraně Hizballáhu k použití proti Izraeli.³⁸⁵

6.2.1 Vývoz zbraní v letech 2009–2010

Poměr mezi jednotlivými mocnostmi ve vývozu zbraní do izraelsko-arabského prostoru poukazuje na výraznější změnu rozložení vlivu oproti předcházejícím obdobím. Západní státy (EU a USA) sice stále převažují s více než 50 %, proti předchozím obdobím je ale znatelný výrazný relativní pokles USA a opětovný nástup Ruska. V roce 2010 vyvezlo Rusko na Blízký východ 26 % z celkového objemu vývozu.³⁸⁶ Poprvé se v daném přehledu zobrazuje také Turecko.

³⁸⁵ Kemp, Geoffrey: *The East Moves West: India, China, and Asia's Growing Presence in the Middle East*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2010. Str. 141.

³⁸⁶ Magen, Zvi a Shapir, Yiftah a Bagno-Moldavsky, Olena: *Russian Arms Exports to the Middle East: A Means or an End?* Strategic Assessment, Vol. 13, No. 2, srpen 2010. In: <http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291283415051.pdf>

6.3 Politický vliv

Nastíněná agenda pro Blízký východ nového amerického prezidenta byla relativně ambiciózní. V rámci regionu se na rozdíl od jeho předchůdce zaměřila na Levantu, ve které si vytyčila odvážné cíle. Ve vztahu k izraelsko-palestinskému konfliktu ale dosavadní přístup zaznamenal neúspěchy. Bez ohledu na různé pohledy ve vztahu k podmínce, kterou Obama vytyčil pro nastartování jednání, tj. ukončení izraelské osadnické politiky rozšířené také na východní Jeruzalém, bylo zřejmé, že zvolený přístup byl nepropracovaný, v praxi nefunkční a projevil se jako krátkozraký. Poprvé od zahájení přímých jednání mezi Izraelci a Palestinci v roce 1993 došlo k úplnému přerušení dialogu (s výjimkou krize mezi premiérem Šaronem a předákem prezidentem Arafátem), který se uskutečňoval pouze za americké mediace tzv. nepřímých rozhovorů. Nepřímé rozhovory se oficiálně nazývaly „přibližovacími“, realita v praxi se ale vyznačovala spíše vzdalováním pozic Izraelců a Palestinců. Nejcharakterističtější rysem Obamovy administrativy ve vztahu k izraelsko-palestinskému problému byla změna v důrazu na povinnosti obou stran v procesu. Obama postavil na roveň povinnosti Izraelců a Palestinců a izraelské závazky palestinskými nepodmiňoval. Zastavení osadnické politiky bylo ve stejné rovině jako požadavky na palestinské ukončení násilí. Obamova poli-

tika se na rozdíl od jiných amerických prezidentů nevyznačovala dvojakostí a explicitně vyslovovala pozice, které byly dříve ponechány na stranách samotných (viz explicitní zmínka o hranicích z roku 1967 – prvně vyslovená právě prezidentem Obamou). Primárním problémem tohoto přístupu byla neschopnost výzvy a předsevzetí implementovat. Explicitní výzvy a podmínky vedly k zablokování výchozích pozic a tím i celého procesu a k oslabení respektu vůči americké politice, která nebyla schopna vysoce nastavené cíle prosadit. V souvislosti s touto politikou se sice objevují hlasy, podle kterých americký vliv v oblasti klesá, toto tvrzení je ale spíše předčasné. Obsahově nebyly Obamovy výzvy revolučně nové, nekorespondovaly ale s politickou realitou v Izraeli a na Palestinských územích. Izraelská vláda premiéra Netanjahua se opírala o podporu proosadnických proudů. Na palestinské straně pak prezident Abbás vstoupil do fáze vlády bez mandátu, který mu vypršel v lednu 2010.

Tato oblast pak do jisté míry zastínila asi nejvýraznější změnu v Obamově přístupu k Levantě, kterou byla snaha obnovit dialog se státy, které jeho předchůdce zařadil mezi osu zla, Sýrii a Íránem. V roce 2009 pronesl prezident Obama ve svém inauguračním projevu ve vztahu k Sýrii a Íránu známý výrok: „Podáme Vám ruku, pokud budete ochotni rozevřít Vaši pěst“.³⁸⁷ USA začaly opouštět politiku izolace Sýrie již v posledních měsících Bushovy administrativy, během jejíhož mandátu byly vzájemné vztahy velmi napjaté. Republikánská administrativa se otevřeně vyslovovala pro změnu režimu v Sýrii a přijala řadu doplňujících sankcí. Jednalo se především o legislativní opatření *Syrian Accountability and Lebanese Sovereignty Restoration Act of 2003* (“SAA”), *the USA PATRIOT Act a International Emergency Economic Powers Act* (“IEEPA”).³⁸⁸

Výsledek těchto snah lze označit jako diskutabilní. Mezi odborníky neexistovala shoda ohledně účinnosti sankční politiky. Na druhou stranu i snaha nové administrativy o obnovení dialogu nebyla přijímána jednomyslně. Měla-li otevřenější politika vůči Damašku a Teheránu za cíl ukázat vůli řešit pro-

³⁸⁷ Rhee, Foon: *Obama Calls for American Renewal*. The Boston Globe, 20. ledna 2009. In: http://www.boston.com/news/politics/politicalintelligence/2009/01/obama_calls_for_3.html

³⁸⁸ Alison N. Kurth: *Rethinking the Syria Accountability Act: Are Sanctions on Syria in the Best Interest of the United States?* *Transnational Law & Contemporary Problems*. Vol. 20, 2011. In: <http://www.uiowa.edu/~tlcp/TLCP%20Articles/20-1/Kurth.Final.JYZ.04132011.pdf>

blémy dialogem, který, pokud se neosvědčí, povede k návratu k tvrdšímu přístupu, pak pravděpodobně splnila svůj účel. Pokud byla ale zamýšlena jako upřímná snaha, byl jejím výsledkem spíše předpokládaný neúspěch.

V syrsko-amerických vztazích projeвили Američané v prvních měsících od nástupu prezidenta Obamy řadu gest dobré vůle. Navzdory embargu prodaly Sýrii komponenty do letadel Boeing 747 a prezident Asad pozval v červenci 2009 prezidenta Obamu do Sýrie, ale bilaterální vztahy zůstávaly propastně vzdálené, což bylo z velké části dáno trvalým úsilím Damašku snižovat a narušovat vztahy Washingtonu s jeho spojenci.³⁸⁹ Obamova administrativa se také rozhodla znovu vyslat do Sýrie svého velvyslance, který byl stažen Bushovou administrativou v roce 2005 na protest proti atentátu na libanonského premiéra R. Harírího. Obamovi se ale nepovedlo nalézt podporu pro jmenování v americkém Senátu, velvyslanec Ford byl jmenován až na konci roku 2010 bez jeho souhlasu. Jen pár týdnů poté, co Obama oznámil svůj záměr vyslat do Sýrie svého velvyslance, do Damašku přicestoval na oficiální návštěvu iránský prezident Ahmadínežád.³⁹⁰ Tato cesta potvrdila „strategický“ význam syrsko-iránské aliance a podporu radikálním hnutím. V roce 2010 se uskutečnila vysoce medializovaná návštěva iránského prezidenta Ahmadínežáda v Sýrii, prezident Asad také jednal s vysokými představiteli militantních skupin Hizballáhu a Hamásu.³⁹¹ Jako problematická se jevila nejen spolupráce s Íránem, ale také podpora radikálních hnutí Hizballáh a Hamás. Na veřejnost periodicky pronikaly zprávy o zadržení zásilek zbraní z Íránu do Sýrie, které mohly být určeny pro radikální hnutí. Jejich podporou Sýrie dokazovala svoji sílu zejména vůči o mnoho vyspělejšímu Izraeli. V listopadu 2009 zadrželi Izraelci zásilku zbraní nedaleko Kypru, které mohly být určeny Hizballáhu. Podle izraelské rozvědky se tato šíitská skupina dále vyzbrojuje a má nyní na 40 tisíc raket.³⁹² Obamova strategie zapojení Damašku nepřinesla výsledky. V důsledku toho se

³⁸⁹ Schenker, David: *President Obama's First Two Years in the Middle East*. Islam Daily, 3. ledna 2011. In: <http://www.islamdaily.org/en/world-issues/middle-east/9264.article.htm>

³⁹⁰ *Assad: Syria-Iran ties serve stability and strength of Mideast*. AP, 5. května 2009. In: <http://www.haaretz.com/news/assad-syria-iran-ties-serve-stability-and-strength-of-mideast-1.275425>

³⁹¹ Obama: Syria still backing terrorists and seeking WMD. Haaretz Service, 4. května 2010. In:

<http://www.haaretz.com/news/obama-syria-still-backing-terrorists-and-seeking-wmd-1.288058>

³⁹² *Izraelci zabavili loď plnou zbraní*. ČT24, listopad 2009. In:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/71583-izraelci-zabavili-lod-plnou-zbrani/>

v roce 2009 a i o rok později Obama rozhodl o prodloužení sankcí vůči Sýrii a jeho politika začala opět prosazovat tvrdší linii.

Ruská zahraniční politika vůči izraelsko-arabskému prostoru je charakteristická svou dvojakostí. V praxi podporuje rozvoj vzájemných bilaterálních vztahů s Izraelem a současně i udržování úzkých vazeb na arabské státy a to i v oblastech, které mohou představovat pro Izrael bezpečnostní hrozbu. Nejná- zornějším příkladem je vojenská spolupráce Ruska se Sýrií a Íránem. Rusko usiluje o obnovení své pozice na Blízkém východě prostřednictvím komplex- ního posílení svých vztahů s tradičními spojenci, v oblasti Levanty se pak jed- ná právě o Sýrii. Pro Sýrii je vytvoření silnějšího pouta s Ruskem zárukou posílení vlastního regionálního postavení a oslabení mezinárodní izolace. Rus- ko může navíc, jako stálý člen Rady bezpečnosti OSN, vyvažovat přijímání rozhodnutí, která se k oblasti vztahují, díky svému právu veta. Ačkoli tyto fak- tory zatím plně nevyváží americký vliv, jde o postupné posilování pozic obou zemí. Rusko ale odmítá vyjít syrským požadavkům plně vstříc a je si vědomo jistých hranic, které nechce s ohledem na vztahy se Spojenými státy a Izraelem překročit. To se projevuje zejména v otázce vojenské spolupráce a dodávkách zbraní. Například ve společné deklaraci, kterou obě země přijaly po návštěvě ruského prezidenta Medveděva v Sýrii v květnu 2010, se obě země zavazují k pokračování vojenské spolupráce „na principech společného zájmu a meziná- rodních závazků obou stran“.³⁹³

Rusko se snaží hrát významnější roli v blízkovýchodním mírovém pro- cesu také prostřednictvím svého působení v Kvartetu a deklarováním podpory jeho principům. Pro Moskvu představuje Kvartet hlavně možnost demonstro- vat své velmocenské postavení: reálné zájmy a závazky v izraelsko-palestinské aréně jsou ale nesrovnatelně nižší než v případě Spojených států a Evropské unie.³⁹⁴ Rusko však na rozdíl od ostatních členů Kvartetu udržuje kontakty se všemi aktéry v regionu včetně nestátních radikálních hnutí. Tento postoj vedl k odlišným pozicím Ruska ve vztahu k organizacím Hizballáh a Hamás, které EU a USA považují za teroristické. Po vítězství Hamásu v parlamentních vol-

³⁹³ Joint Declaration Following Meeting of Presidents al-Assad and Medvedev. In: <http://www.sana.sy/eng/273/2010/05/11/287553.htm>.

³⁹⁴ Trenin, Dmitri: *Russia's Policy in the Middle East: Prospects for Consensus and Conflict with the United States*. A Century Foundation Report. The Century Foundation, březen 2010.

bách v lednu 2006 pokračovala Moskva v udržování kontaktů s jejími představiteli, ač trvá na přijetí tří principů Kvartetu Hamásem. Již po ustavení palestinské vlády v březnu 2006 prosazovala ruská strana zapojení Hamásu do politického procesu. Například na konci února 2007 navštívil exilový vůdce Hamásu Mašal Moskvu. Obdobné jednání se uskutečnilo také během návštěvy prezidenta Medveděva v Sýrii v květnu 2010. Rusko obhajuje jednání s Hamásem tím, že se ho snaží dialogem přimět ke změně jeho postojů. Poté, co obě palestinské skupiny vytvořily v březnu 2007 vládu národní jednoty, prohlásil ruský ministr zahraničních věcí Lavrov, že by svět měl novou palestinskou vládu podpořit. Pozorovatelé přisuzují Putinův zájem o Hamás (který se nikterak netají svými sympatiemi k čečenským povstalcům) snaze Moskvy stát se opět jedním z hráčů na blízkovýchodní šachovnici. Obdobně lze hodnotit také snahy prezidenta Medveděva.

Čína pokračovala v prohlubování svých vztahů s arabským světem. Od roku 2004, kdy došlo k vytvoření Čínsko-arabského fóra spolupráce, proběhlo do roku 2010 šest kol dialogu na vysoké politické úrovni a tři ministerské konference.³⁹⁵ V roce 2006 pozvala Čína k účasti na fóru také představitele Hamásu. V květnu 2008 na třetím setkání na ministerské úrovni podepsala Čína a arabské státy společný akční plán prohlubující vzájemnou spolupráci. Toto fórum ilustruje klasický politický nástroj Číny, který se vyznačuje především důrazem na měkkou moc. Její zájem o Blízký východ byl poháněn především ekonomickými a energetickými hledisky a multilaterální fóra byla pro prohlubování kontaktů s arabským světem ideálním uspořádáním. Peking v posledních letech zvyšuje svoji spolupráci zejména s ropnými producenty, se kterými uzavírá řadu bilaterálních dohod. Námluvy s arabským světem jsou strategicky stupňované. V roce 2010 se v Yinchuanu (v provincii Ningxia na severním okraji samého středu Číny) konalo první čínsko-arabské hospodářské

³⁹⁵ Wang, Jinglie: *Review and Thoughts over the Relationship between China and the Middle East*. Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, Vol. 4, no.1, 2010. Institute of West Asian and African Studies, Chinese Academy of Social Science. In: <http://research.shisu.edu.cn/picture/article/13/40/f3/b6ccee6e4847bc10de83290b983f/c0b76252-01cd-49c1-9aaa-8eb9127682b0.pdf>

a obchodní fórum: tisíc čínských firem tu bohatě hostilo celý arabský svět a lákalo zároveň mnohé podnikatele i z jiného muslimského prostředí.³⁹⁶

Provázanost s regionem se snaží Čína zdůrazňovat také kulturní a historickou vazbou. V jejich projevech se často objevuje odkaz na starověkou obchodní trasu - Hedvábnou stezku. Tento trend může ilustrovat například nedávné rozhodnutí Číny a Spojených arabských emirátů vytvořit vztah strategického partnerství. Přístup Číny může dobře shrnout například tento výrok čínského premiéra Wen Jiabao: „Starověká hedvábná stezka spojuje čínský lid s arabskými lidmi. Nyní rozšiřujeme novou Hedvábnou stezku. Tato cesta symbolizuje přátelství mezi čínskými a arabskými lidmi, ale také symbolizuje politickou vzájemnou důvěru, obchodní bezúhonnost a spolupráci mezi oběma stranami. Jedná se o silnici spojující různé civilizace a kultury.“³⁹⁷

Geopolitika hraje taktéž svoji roli. Kultivování vztahů s arabskými zeměmi představuje důležitý pilíř čínské strategie, která si klade za cíl stabilizovat globální přítomnost Číny a profilovat ji jako významnou ekonomickou mocnost.³⁹⁸ Čína svou politikou u řady blízkovýchodních zemí boduje nejen na vládní, ale také na společenské úrovni (což vyplývá z řady průzkumů veřejného mínění). Mnoho zemí se dívá na Čínu jako na úspěšný ekonomický a politický model, který vytváří zajímavou alternativu vůči Západu a jím prosazovanému modelu. Čína neklade důraz na lidskoprávní otázky, neintervenuje ve vnitropolitických záležitostech a oproti USA je vnímána jako důvěryhodný partner. Mnoho států v regionu doufá, že její politika vytvoří alternativu „nepspoutané“ moci Spojených států a vrátí region, co se týče velmocenské politiky, více do rovnováhy.

Rostoucí důležitost Číny v regionu si uvědomuje také izraelská diplomacie. V roce 2010 navýšilo izraelské velvyslanectví počet svých zaměstnan-

³⁹⁶ Petránek, Jan: "Podzim Arabů" a jiných muslimů rozdává karty (II). In: <http://m.ceskatelevize.cz/ct24/blogy/138943-podzim-arabu-a-jinych-muslimu-rozdava-karty-ii/>

³⁹⁷ Čína a Spojené arabské emiráty navazují strategické partnerství. Leden 2012. In: <http://czech.cri.cn/811/2012/01/18/1s127865.htm>

³⁹⁸ Zambelis, Chris a Gentry, Brandon: *China through Arab Eyes: American Influence in the Middle East*. Chris Zambelis and Brandon Gentry, 2008. In: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/Articles/08spring/zambelis.pdf>

ců na svém zastupitelském úřadě v Pekingu a v Jeruzalémě vytvořili v rámci ministerstva zahraničních věcí samostatný odbor pro Čínu.³⁹⁹

Evropská koordinace s Bushovou administrativou nepatřila k ideálním a byla poznamenána řadou diplomatických roztržek. Snaha Evropanů o větší politickou roli nebyla naplněna a pozice USA a EU byly během republikánské administrativy velmi vzdáleny. S nástupem prezidenta Obamy si mnoho Evropanů od Washingtonu slibovalo lepší koordinaci pozic, která by vycházela z bližších výchozích stanovisek nové administrativy a řady evropských představitelů. Obama, který se konfliktu začal intenzivně věnovat hned v rané fázi svého prezidentství a vyvinul větší veřejný tlak na Izrael, aby dostal svým závazkům, se opravdu přiblížil obecným evropským postojům (a to nejen ve vyčlenění osadnické politiky do popředí zájmu). Požadavky, intenzita, ale i veřejné exponování problémů narazilo na politickou realitu v regionu a proces takřka zablokovalo. Evropané mohli být sice spokojeni s deklarovanými cíli Obamovy administrativy a jeho výzvami na ukončení osadnické politiky včetně ve východním Jeruzalémě, rétorika ale v praxi nerezonovala a sladění pozic s Evropany nestačilo k dosažení průlomu. Evropská pozice pak v prosinci 2009 ve své konkretizaci k hlavním otázkám sporu mezi Izraelci a Palestinci o krok pokročila, ačkoli výsledný text nakonec nerefletoval výchozí návrh švédského předsednictví, které implicitně vyzývalo k uznání jednostranného vyhlášení nezávislého palestinského státu.⁴⁰⁰

Turecká politika nulových problémů se svými sousedy a její naplňování změnilo dosavadní turecké angažmá na Blízkém východě. V praxi se politika projevila zlepšováním vazeb se státy v okolních regionech včetně Blízkého východu, ale současně i výraznějším oslabením aliance s Izraelem. Turecko vytvořilo dříve nemyslitelnou aproximaci k Sýrii, přátelské vztahy s Íránem a kontakty jak s Fatahem, tak s Hamásem. Davutoğlu se setkal s Chálidem Mašalem v Damašku a Mašal přicestoval do Ankary na jednání s představiteli

³⁹⁹ Ming'ai, Zhang: *Israeli-Palestinian borders to be decided through talks*. China.org.cn, 31. května 2011. In: http://www.china.org.cn/world/2011-05/31/content_22680494_2.htm

⁴⁰⁰ Návrh švédského předsednictví unikl do médií a vyvolal ostrou reakci izraelského ministerstva zahraničních věcí. Otiskl jej izraelský deník Haaretz během samotného vyjednávání. In: <http://www.haaretz.com/news/haaretz-exclusive-eu-draft-document-on-division-of-jerusalem-1.3029> a dále <http://www.haaretz.com/print-edition/news/livni-to-sweden-ditch-eu-plan-on-dividing-jerusalem-1.3077>

AKP v únoru 2006, krátce po palestinských parlamentních volbách.⁴⁰¹ Turecko-syrské vztahy nelze ještě nazvat strategickým partnerstvím, ale v politické a ekonomické rovině došlo k jejich bezprecedentnímu zintenzivnění. Podpis Společné politické deklarace, která ustavila Strategickou radu pro spolupráci na vysoké úrovni (HLSCC) během návštěvy prezidenta Asada v Turecku v září 2009, byl další mezník v turecko-syrských vztazích.⁴⁰² V roce 2009 podepsaly obě země kolem 50 dohod a memorand o porozumění během jednání HLSCC v Damašku.⁴⁰³

Přiblížení Turecka a Sýrie v první fázi jen mírně ochladilo izraelsko-turecké vztahy, které byly dříve motivovány právě obavami z Damašku a měly větší podporu turecké armády. Jejich úroveň ale stále umožňovala zapojení Turecka jako mediátora do procesu syrsko-izraelských vyjednávání, kterému otevřela cestu i letní válka Izraele a Hizballáhu v roce 2006. Bushova administrativa nejevila o mediace zájem, procesu ale nebránila. Její pozice byla dána zařazením Sýrie mezi státy osy zla, což umožnilo, že Turecko vyplnilo prostor a hostilo na svém území čtyři kola neformálních jednání mezi Izraelem a Sýrií.⁴⁰⁴ Turecko jako spojenec Spojených států a současně země, která měla vazbu na Sýrii a Izrael, prosazovala ve světle své nové zahraniční politiky velký zájem o mediaci procesu. Toto krátké období ukončila izraelská vojenská operace do Gazy v prosinci 2008. Nová vláda vedená premiérem Netanjahuem navíc pokračování těchto rozhovorů nakloněna nebyla.⁴⁰⁵ Turecko-izraelské vztahy se propadly na jedno ze svých minim a incident s propalestinskou flotilou v roce 2010 obě země od sebe ještě oddálil. Turecko sice projevovalo zájem na obnovení procesu, ale tvrdá izraelské operace proti Hamásu ze strany

⁴⁰¹ Migdalovitz, Carol: *Turkey: Selected Foreign Policy Issues and U.S. Views*. Congressional Research Service, listopad 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL34642.pdf>

⁴⁰² Oficiální stránky tureckého ministerstva zahraničních věcí k turecko-syrským vztahům: <http://www.mfa.gov.tr/reasons-between-turkey%E2%80%93syria.en.mfa>

⁴⁰³ Oficiální stránky tureckého ministerstva zahraničních věcí k turecko-syrským vztahům: <http://www.mfa.gov.tr/reasons-between-turkey%E2%80%93syria.en.mfa>

⁴⁰⁴ Oded Eran: *Turkey and Israel*. Institute of National Security Studies, 2010. In: <http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291283333067.pdf>

⁴⁰⁵ Americké diplomatické depeše. In: <http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=08ANKARA2174>

premiéra Erdoğana následně incident s flotilou do Gazy izraelskou vládu v pokračování znejistěl.⁴⁰⁶

6.3.1 OSN

Kromě Turecka jsou sledované mocnosti také zastoupeny jako stálí členové Rady bezpečnosti OSN (USA, Rusko, Čína, Velká Británie, Francie). EU své hlasovací pozice nekoordinuje, reflektují tedy národní zájmy Francie a Británie. Spojené státy vetovaly od roku 1972 do roku 2011 celkem 43 návrhů rezolucí Rady bezpečnosti OSN, které obsahovaly pasáže kritické vůči Izraeli.⁴⁰⁷ Tak je také blokována snaha arabských států zařadit izraelský jaderný arzenál do agendy Mezinárodní agentury pro atomovou energii.⁴⁰⁸

I Čína a Rusko využívají svého postavení v Radě bezpečnosti OSN. Co se týče Blízkého východu, je jejich politika významná především ve vztahu k Íránu a Sýrii. Obě země používají často procedurálního zdržování projednávání otázek na půdě Rady bezpečnosti OSN spíše než otevřené konfrontace vetování návrhů během samotných hlasování. Pokud se již téma dostane k projednání v rámci uzavřených jednání Rady bezpečnosti OSN, například ve vztahu k návrhům sankcí proti Íránu, snaží se dlouhými vyjednáváními oslabovat výsledné návrhy rezolucí. Peking i Moskva se ale vyhýbají izolaci a jen výjimečně vetují návrhy samy. Jejich spojenectví jim ale umožňuje vyhnout se takovému diplomatickému tlaku a zajistit si, že výsledné návrhy rezolucí jsou v praxi velmi slabé. Toto chování reflektuje nejen ekonomické zájmy obou zemí na Blízkém východě, ale také jejich geopolitické uvažování a oslabuje postavení Západu v regionu.

6.3.2 Pozice k hlavním otázkám izraelsko-palestinského konfliktu

⁴⁰⁶ Migdalovitz, Carol: *Turkey: Selected Foreign Policy Issues and U.S. Views*. Congressional Research Service, listopad 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL34642.pdf>

⁴⁰⁷ Americká veta v rezolucích v Radě bezpečnosti OSN. In: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/UN/usvetoes.html>

⁴⁰⁸ Mearsheimer, John J.: *Izraelská lobby a americká zahraniční politika*. Boston: Harvard, 2006.

Referenční dokumenty k hlavním otázkám izraelsko-palestinského konfliktu

Nejjasněji formulovanou pozicí EU k izraelsko-arabskému konfliktu jsou pravděpodobně Závěry Rady EU z prosince 2009 přijaté během švédského předsednictví. Společné prohlášení Kvartetu z března 2010 a následná prohlášení převzala některé pasáže Závěrů. Co se týče deklaratorní roviny, nejpracovanější dokumenty má EU a USA, které se k situaci v regionu velmi často vyjadřují. Reflektuje to také jejich politický zájem a vyšší angažovanost než u ostatních mocností. Ve srovnání s ostatními ale nejsou pozice západních zemí tak explicitně definovány a ponechávají větší prostor pro konkrétní vyjednávání. S přibývajícím léty konfliktu se v deklaratorní rovině prohlášení zemí přibližují, kladou však důraz na jiné aspekty konfliktu, načasování, vyjednávací formu, čímž se výrazně diverzifikuje jejich způsob uvedení do praxe. Níže uvedené dokumenty ilustrují pozice velmocí k izraelsko-palestinskému konfliktu.

USA	Projev prezidenta Obamy k Blízkému východu z 19. května 2011 ⁴⁰⁹
EU	Závěry Rady EU z prosince 2009 ⁴¹⁰
RF	Prohlášení ruského prezidenta Medveděva během návštěvy Palestinských území v lednu 2011 ⁴¹¹
Čína	Prohlášení čínských představitelů v Radě bezpečnosti OSN ⁴¹²
Turecko	Článek tureckého ministra zahraničních věcí Davutoğlu ⁴¹³

Kromě Turecka jmenovaly všechny sledované mocnosti své zvláštní představitel:

Velmoc	Ano/Ne	Zvláštní představitel pro BV a MEPP, 2010
USA	ano	Zvláštní zmocněnec pro mír na Blízkém východě George J. Mitchell 2009 – květen 2011, po jeho rezignaci úřadující vyslanec Davidem Halem
EU	ano	Zvláštní představitel Marc Otte (rok do 2/2011)
Čína	ano	Zvláštní představitel pro BV Wu Sike od roku 2009
Rusko	ano	Zvláštní vyslanec pro BV Michail Margelov nahrazen náměstkem ministra zahraničních věcí Alexandrem Saltanovem v červnu 2011
Turecko	ne	--

Pozice ke klíčovým otázkám

Mocnost	Budoucí uspořádání a pozice ke vzniku palestinského státu
USA	Podpora nezávislému palestinskému státu v hranicích z roku 1967 s možností územní výměny odsouhlasené oběma stranami.
EU	Závěry Rady EU z prosince 2009 – podpora nezávislému palestinskému státu v hranicích z roku 1967 s možností územní výměny odsouhlasené oběma stranami, vyjadřuje připravenost uznat palestinský stát, až to bude vhodné.
RF	Potvrzení pozice k vyhlášení nezávislého palestinského státu z roku 1988.
Čína	Do uzavření dohod z Camp Davidu pozice Číny vyzývala k stažení Izraele z okupovaných území a obnovení palestinských národních práv.
Turecko	Podpora nezávislému palestinskému státu v hranicích z roku 1967.

⁴⁰⁹ Projev prezidenta Obamy z 19. května 2011. In: <http://www.whitehouse.gov/live>

⁴¹⁰ Prohlášení Rady EU k Blízkému východu z prosince 2010 (citované pasáže se odvolávají na pozici přijatou v prosinci 2009 za švédského předsednictví). In: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/118448.pdf

⁴¹¹ Medvedev: *As we did in 1988, Russia still recognizes an independent Palestine*. Haaretz, 18. leden 2010. In: <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/medvedev-as-we-did-in-1988-russia-still-recognizes-an-independent-palestine-1.337774>

⁴¹² Projevy k Izraeli a Palestinským územím. Viz Stálá mise Číny při OSN. In: <http://www.china-un.org/eng/chinaandun/securitycouncil/regionalhotspots/mideast/by/>

⁴¹³ Článek tureckého ministra zahraničních věcí Davutoğlu v libanonském deníku Daily Star z 31. července 2009. Odkaz na stránkách tureckého ministerstva zahraničních věcí: http://www.mfa.gov.tr/article-by-h_e_ahmet-davutoglu-published-in-daily-star-newspaper-lebanon_-on-31-july-2009.en.mfa

Pozice k osadnické politice

USA	Základní podmínka pro nastartování jednání je ukončení výstavby na Západním břehu a ve východním Jeruzalémě (posléze ustoupeno ze vztažení podmínky na východní Jeruzalém)
EU	Vyzývá k okamžitému ukončení veškeré osadnické politiky na Západním břehu Jordánu a ve východním Jeruzalémě
RF	Vyzývá k okamžitému ukončení veškeré osadnické politiky na Západním břehu Jordánu a ve východním Jeruzalémě
Čína	Vyzývá k okamžitému ukončení veškeré osadnické politiky na Západním břehu Jordánu a ve východním Jeruzalémě
Turecko	Vyzývá k okamžitému ukončení veškeré osadnické politiky na Západním břehu Jordánu a ve východním Jeruzalémě

Pozice k jednostrannému vyhlášení palestinského státu na půdě OSN

USA	Proti
EU	Nejednotná
RF	Pro
Čína	Pro
Turecko	Pro

6.3.3 Diplomatické návštěvy v roce 2010⁴¹⁴

V roce 2010 se opět uskutečnila řada bilaterálních schůzek izraelských a amerických představitelů na nejvyšší úrovni. Americko-izraelské vztahy sice procházely jednou z méně pozitivních fází a jejich intenzita tak byla nižší než v dobách prezidenta Clintona nebo G. W. Bushe, stále ale přesahovala četnost návštěv ostatních politických představitelů Levanty.

Premiér Netanjahu přicestoval v roce 2010 do USA celkem čtyřikrát (třikrát se sešel v prezidentem Obamou, dále s poradcem pro národní bezpečnost, generálem Jamesem Jonesem, s ministryní zahraničních věcí Clinton), ministr obrany Barak navštívil Washington třikrát. Viceprezident Biden a ministryně Clinton pak navštívili Izrael, Egypt, Jordánsko a Palestinská území. Jordánský král navštívil Washington. V rámci snah o nastartování přímých izraelsko-palestinských rozhovorů uspořádal v září 2010 prezident Obama slavnostní večeři v Bílém domě s izraelským premiérem, prezidentem PNS, egyptským prezidentem a jordánským králem.

⁴¹⁴ United Nations Information System on the Question of Palestine:
<http://domino.un.org/unispal.nsf/vDateDoc?OpenView>
<http://www.mfa.gov.cn/eng/wjb/zzjg/xybfs/gjlb/2828/2830/>

Bilaterální kontakty nejvyšších představitelů Levanty s evropskými představiteli byly obdobně četné: Izrael navštívili například: italský premiér Silvio Berlusconi, španělský ministr zahraničních věcí Miguel Moratinos, vysoká představitelka EU Ashton (dvakrát), francouzský prezident Sarkozy, ministr zahraničních věcí UK William Hague, německý prezident Christian Wulff, německý ministr zahraničních věcí Guido Westerwelle. Všichni tito představitelé navštívili také Palestinská území. Premiér Fajjád a prezident PNS Abbás jednali ve Francii s prezidentem, premiérem a ministrem zahraničních věcí, setkali se s vysokou představitelkou pro EU Ashton v Bruselu, s německou kancléřkou Merkelovou v Berlíně. Izraelský ministr zahraničních věcí Lieberman navštívil Brusel stejně jako řadu dalších evropských měst. Francouzský prezident jednal také s prezidentem Mubárákem, Egypt navštívili ministři Německa, Velké Británie, Itálie, Španělska. Jordánský ministr zahraničních věcí Judeh jednal s protějškem z UK a Německa, Španělska. Do Libanonu zavítal španělský premiér Zapatero.

Ve stejném roce se sešel izraelský premiér s ruským prezidentem Medveděvem v Moskvě a ministr zahraničních věcí Lavrov přicestoval do Izraele, Egypta, Jordánska. Ruský prezident navštívil Sýrii a setkal se s prezidentem Asadem, ale také s představiteli Hamásu, Chálidem Mašálem.

Čínský státní tajemník Dai Bingguo se setkal s izraelským vicepremiérem Ja'alonem a čínský prezident Hu Jintao přijal palestinského prezidenta Abbáse.

Turecký ministr zahraničních věcí Ahmet Davutoğlu navštívil Libanon a Sýrii a prezident Recep Tayyip Erdoğan přicestoval do Sýrie a Libanonu. V Damašku se ministr Davutoğlu setkal s vůdcem Hamásu Chálidem Mašálem. Palestinský prezident Abbás jednal v Ankaře s prezidentem Abdullahem Gülem a premiérem Erdoğanem.

6.4 Ekonomický vliv

6.4.1 Rozvojová pomoc

Podle statistik Evropské komise přispěla EU v letech 2000–2009 Palestincům částkou vyšší než 3,3 miliardy EUR.⁴¹⁵ Byla největším donorem Palestincům vůbec. V 90. letech se ale pomoc soustředila především na rozvojovou pomoc, v pozdějších obdobích plynula převážná část finančních prostředků na pokrytí platů a dávek stejně jako výdajů Palestinské samosprávy na Západním břehu Jordánu.

Evropská unie stejně jako většina donorských subjektů vytváří v rámci své rozvojové asistence regionální i teritoriální programy spolupráce pro téměř všechny rozvojové regiony a státy světa (*Country Strategy Paper*⁴¹⁶), které tvoří základní materiál pro přípravu projektů rozvojové spolupráce či pomoci pro příslušnou zemi).⁴¹⁷ Aktuální strategie existují pro Izrael, Egypt, Jordánsko, Sýrii a Libanon jako výhled na roky 2007–2013. Doplňujícím dokumentem jsou pak dvouleté národní indikativní programy (*National Indicative Programme*), které specifikují druhy programů pro dané země. Ani jeden z těchto dokumentů není vypracován pro Palestinská území, pro něž se donorská pomoc koordinuje na roční bázi.

Americká rozvojová pomoc se od předchozích let výrazně neodlišuje. Hlavní agenturou zůstává USAID. Na Blízkém východě pak operuje řada dalších agentur, které podporují často podobné cíle. Jedná se o MEPI, lidskoprávní sekci amerického ministerstva zahraničních věcí (*DRL – Bureau for Democracy, Human Rights, and Labor*), NERD program (*Near East Regional Democracy*) založený v roce 2008. USA přerozdělují granty také v rámci grantů určených na veřejnou diplomacii. Rozvojová (nebo ekonomická) pomoc nehraje vždy klíčovou roli, v případě Izraele byla v roce 2010 nulová, v případě Egypta tvořila pouze 16 % celkové pomoci, u Jordánska je poměr vojenské a ekonomické pomoci rozložen téměř rovnoměrně (48:52), v případě Libanonu byl poměr vojenské (52 %) a ekonomické pomoci (48 %) také relativně vyvá-

⁴¹⁵ Aymat, Esra Bulut: *European Involvement in the Israeli-Arab Conflict*. Chaillot Papers, prosinec 2010. In: <http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/european-involvement-in-the-arab-israeli-conflict/>

⁴¹⁶ Národní indikativní programy a Strategické dokumenty pro příslušné země jsou k dispozici na: http://www.eeas.europa.eu/sp/index_en.htm

⁴¹⁷ Oficiálním portál pro podnikání a export: www.businessinfo.cz

žený.⁴¹⁸ V případě PNS jde převážná část na ekonomickou pomoc, pouze zhruba 20 % šlo na pomoc bezpečnostní (nikoli vojenskou). USAID má velkou základnu především v Egyptě. MEPI například operuje v zemích, kde nebylo možné oficiálně působit, jako například v Sýrii nebo Libyi.

Srovnání americké a evropské finanční ekonomické a rozvojové pomoci zemím Levanty a Egyptu v letech 2005-2009:

Egypt (v mil. amerických dolarů)

	2006	2007	2008	2009
USA ⁴¹⁹	490,0	450,0	411,6	250,0
EU ⁴²⁰	654,1	575,1	567,6	603,5

Libanon (v mil. amerických dolarů)

	2006	2007	2008	2009
USA ⁴²¹	39,6	334,0	44,64	67,5
EU	523,7	388,6	617,70	300,1

Jordánsko (v mil. amerických dolarů)

	2006	2007	2008	2009
USA ⁴²²	299,1	255,3	561,4	413,5
EU	104,1	177,6	173,3	221,6

Palestinská území (v mil. amerických dolarů)

	2006	2007	2008	2009
USA ⁴²³	153,2	69,9	414,5	980,7
EU	697,4	1000,5	1289,9	1209,6

Sýrie (v mil. amerických dolarů)

	2006	2007	2008	2009
USA ⁴²⁴	--	--	--	--
EU	67,9	99,4	144,3	151,7

Izrael (v mil. amerických dolarů)

	2006	2007	2008	2009
USA ⁴²⁵	277	163	40	34

⁴¹⁸ Zpráva organizace POMED pro rok 2010. In: <http://pomed.org/mcinerney-appropriations-fy10/#.Txh7VyOXszY>

⁴¹⁹ Sharp, Jeremy M.: *Egypt in Transition*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf>

⁴²⁰ EU donor Atlas: <http://development.donoratlas.eu/Global-Trends.aspx> údaje reflektují veškerou rozvojovou pomoc (včetně členských států EU), jde o tzv. ODA údaj.

⁴²¹ Addis, Casey L.: *Lebanon: Background and U.S. Relations*. Str. 27. Congressional Research Service, únor 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R40054.pdf>

⁴²² Sharp, Jeremy M.: *Jordan: Background and U.S. Relations*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33546.pdf>

⁴²³ Zanotti, Jim: *U.S. Foreign Aid to the Palestinians*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22967.pdf>

⁴²⁴ Pradob, Alfred B.: *Syria: U.S. Relations and Bilateral Issues*. Congressional Research Service, březen 2006. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/IB92075.pdf>

EU	---	--	--	--
----	-----	----	----	----

EU a USA platí také i nadále za hlavní donory pro UNRWA. Ostatní mocnosti se v přehledech nejvýznamnějších přispěvatelů neobjevují. V letech 2009–2010 přispěly USA do UNRWA částkou 247, 9 milionů amerických dolarů (v roce 2010) a 268 milionů amerických dolarů (rok 2009).⁴²⁶ EU přispěla v roce 2010 částkou 226,4 milionů EUR od členských států EU a částkou 165,2 milionů EUR od EK, o rok dříve se jednalo o 250 milionů amerických dolarů (ČS EU) a o 228 milionů (EK).⁴²⁷ Turecko přispívá do UNRWA zhruba částkou 0,5 milionů amerických dolarů, pro rok 2011 oznámilo, že svoji částku zdvojnásobí.⁴²⁸ Částkou zhruba půl milionů amerických dolarů ročně přispívá Turecko od poloviny první dekády dvacátého prvního století.⁴²⁹

Ostatní státy – Rusko, Čína – nefigurují mezi hlavními deseti donory v oblasti ekonomické a rozvojové pomoci v žádné ze sledovaných zemí. Turecko se objevuje jako devátý nejvýznamnější donor v Libanonu, kterému přispěl v letech 2008–2009 na rozvojovou pomoc 19 miliony amerických dolarů.⁴³⁰ Turecko také například pro stejné období figuruje jako druhý nejvýznamnější donor v Íránu.⁴³¹ Rozvojová pomoc Palestincům od roku 1995 činila celkem zhruba 30 milionů amerických dolarů.⁴³² V roce 2005 otevřelo Turecko na Západním břehu Jordánu pobočku své rozvojové agentury TIKA, ve stejném roce založilo také tzv. Ankarské fórum pro ekonomickou spolupráci mezi Tureckem, Izraelem a PNS.

⁴²⁵ Sharp, Jeremy M.: *U.S. Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service, září 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>.

⁴²⁶ Oficiální stránky UNRWA. In: <http://www.unrwa.org/etemplate.php?id=668>

⁴²⁷ Oficiální stránky UNRWA. In: <http://www.unrwa.org/etemplate.php?id=668>

⁴²⁸ UNRWA – Regional Update on Palestine Refugees. In: www.unrwa.org/userfiles/201105032849.pdf

⁴²⁹ Turkey's Voluntary Contributions to United Nations Funds, Programmes and Agencies as well as Other International Organizations. In: http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-voluntary-contributions-to-united-nations-funda_-programmes-and-agencies-as-well-as-other-international-organizations.en.mfa

⁴³⁰ OECD: rozvojová pomoc Libanonu. In: <http://www.oecd.org/dataoecd/63/37/1878265.gif>

⁴³¹ OECD: rozvojová pomoc Íránu. <http://www.oecd.org/dataoecd/63/9/1877947.gif> Turecko přispělo Íránu 15 mil. amerických dolarů.

⁴³² Oficiální stránky Ministerstva zahraničních věcí Turecka k politickým vztahům mezi PNS a Tureckem. http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-the-palestinian-national-authority.en.mfa

Čínské rozvojové projekty mají většinou formu jednorázových mezinárodních dohod. Jedná se zejména o projekty na rozvoj infrastruktury. Čína například založila v Egyptě Zónu suezské obchodní a ekonomické spolupráce, Jordánsko akceptovalo granty a půjčky pro nízkorozpočtové projekty k vodní infrastruktuře, informační technologii a školnímu vybavení.⁴³³ Čínská rozvojová pomoc Jordánsku v roce 2010 činila zhruba pět milionů amerických dolarů, o rok později byla více než zdvojnásobena.⁴³⁴

6.4.2 Přímé zahraniční investice (FDI) do Egypta, Izraele, Jordánska, Libanonu a Sýrie z USA, EU, RF, Číny a Turecka

Co se týče objemu přímých zahraničních investic (FDI), jasně dominují, jak ukazuje přehled oficiálních statistik, Spojené státy a Evropská unie. Nejvíce přímých zahraničních investic plyne do Egypta následovaného Izraelem.

Co se týče celkového objemu investic (nikoli pouze oficiálních statistik FDI), Egypt byl před revolucí v roce 2011 státem s jejich největším nárůstem. Podle oficiálních egyptských statistik byly USA jedním z hlavních investorů v zemi, v letech 2008–2009 jejich investice představovaly 27,4 % celkových investic.⁴³⁵ Investice EU v Izraeli byly celkem 3,5 miliard EUR v roce 2007 a izraelské investice do EU činily 6,3 miliard EUR.⁴³⁶ Investice do ostatních zemí Mašreku (tj. Sýrie, Libanonu, PNS) byly ale v případě EU nízké. U Jordánska tvořily v letech 2003 až 2007 jen 5 % ve srovnání se 76,75 % ze zemí

⁴³³ Lum, Thomas: *Comparing Global Influence: China's and U.S. Diplomacy, Foreign Aid, Trade, and Investment in the Developing World*. Congressional Research Service, srpen 2008. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/109507.pdf>

⁴³⁴ údaje převzaty z oficiálních stránek jordánského ministerstva pro plánování a mezinárodní spolupráce. In: http://www.mop.gov.jo/pages.php?menu_id=115&local_type=1&local_id=561&local_details=1&local_details1=

⁴³⁵ Obeidat, Omar: *China grants Jordan \$10.7m in financial, technical aid*. Amcham, 22. listopadu 2011. In: <http://www.amcham-egypt.org/BSAC/EgyUSprof10.pdf>

⁴³⁶ Webové stránky Evropské Komise k obchodním vztahům s Izraelem. In: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/israel/>

Zálivu.⁴³⁷ Podíl evropských investic do Jordánska poklesl z 54 % v roce 1996 na 6,1 % v roce 2004.⁴³⁸

Příspěvky ostatních mocností, ač jsou na vzestupu, jsou nesrovnatelně nižší. Turecko podle odhadů amerických diplomatických depeší investovalo v roce 2010 v Egyptě až 1,5 miliardy amerických dolarů a v zemi působilo kolem 250 firem.⁴³⁹ Příkladem čínských investic v zemích izraelsko-arabského prostoru mohou být aktivity firem Haier Group v Jordánsku a Sýrii, Chery Automobile Company vstoupilo na trhy v Egyptě a Jordánsku. Současně sílí také aktivity arabských firem v Číně, ale země Levanty jsou mezi nimi kromě Izraele zastoupeny spíše okrajově. Investice na ose Čína – arabský svět jsou obecně výrazně na vzestupu. Koncem roku 2010 celkové čínské investice do arabských zemí překročily 15 miliard amerických dolarů.⁴⁴⁰ Turecko bylo největším nearabským investorem v Sýrii.⁴⁴¹ Další navyšování investic v Sýrii oznámil i Güriş Holding, největší turecký investor v Sýrii.⁴⁴² Ruské investice také posilují. V roce 2007 podepsal Egypt a Rusko dohodu o vytvoření Ruské industriální zóny se zaměřením na automobilový průmysl, letadla a některé strojírenské výrobky v průmyslovém městě Borg al-Arab s investicemi zhruba ve výši dvou miliard amerických dolarů.⁴⁴³ Hlavní tok ruských investic v Egyptě je napojen na energetický sektor, Lukoil extrahuje ročně zhruba 650 tisíc tun ropy.⁴⁴⁴ Rusko je významným investorem v Libanonu a v Sýrii. Od-

⁴³⁷ Webové stránky Evropské Komise k obchodním vztahům s Jordánskem. In: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/jordan/>

⁴³⁸ Webové stránky jordánského ministerstva pro plánování. In: http://www.mop.gov.jo/pages.php?menu_id=241&local_type=0&local_id=0&local_details=0&local_details1=0

⁴³⁹ US cable evaluates Turkish investments in Egypt. Istanbul, Hürriyet Daily News, 16. února 2011. In: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=us-cable-evaluates-turkish-investments-in-egypt-2011-02-16>

⁴⁴⁰ Petránek, Jan: "Podzim Arabů" a jiných muslimů rozdává karty (II). In: <http://m.ceskatelevize.cz/ct24/blogy/138943-podzim-arabu-a-jinych-muslimu-rozdava-karty-ii/>

⁴⁴¹ Turkish Delight. Syria Today. In: <http://www.syria-today.com/index.php/march-2008/394-business-features/3033-turkish-delight>

⁴⁴² Bozkurt, Abdullāh: *Turkey's Güriş will expand business investment in Syria*. Today Szaman, 17. ledna 2011. In: <http://www.todayszaman.com/news-232650-turkeys-guris-will-expand-business-investment-in-syria.html>

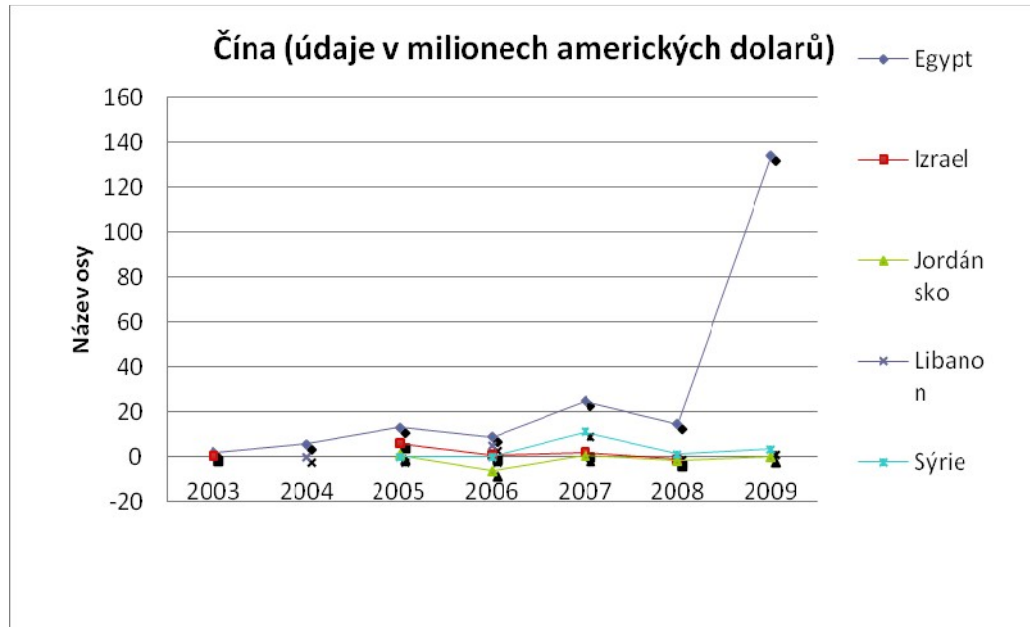
⁴⁴³ Egyptian-Russian Relations. In: <http://www.sis.gov.eg/En/Story.aspx?sid=54762>

⁴⁴⁴ The Russian Position on the Arab revolutions. In: www.aljazeera.net

haduje se, že ruské investice v Sýrii dosáhly v roce 2009 až 19,4 miliard amerických dolarů.⁴⁴⁵

Tyto statistické přehledy ilustrují pouze FDI (přímé zahraniční investice), nikoli celkové investice.⁴⁴⁶

Čína⁴⁴⁷ přímé zahraniční investice (FDI) (v mil. amerických dolarů)

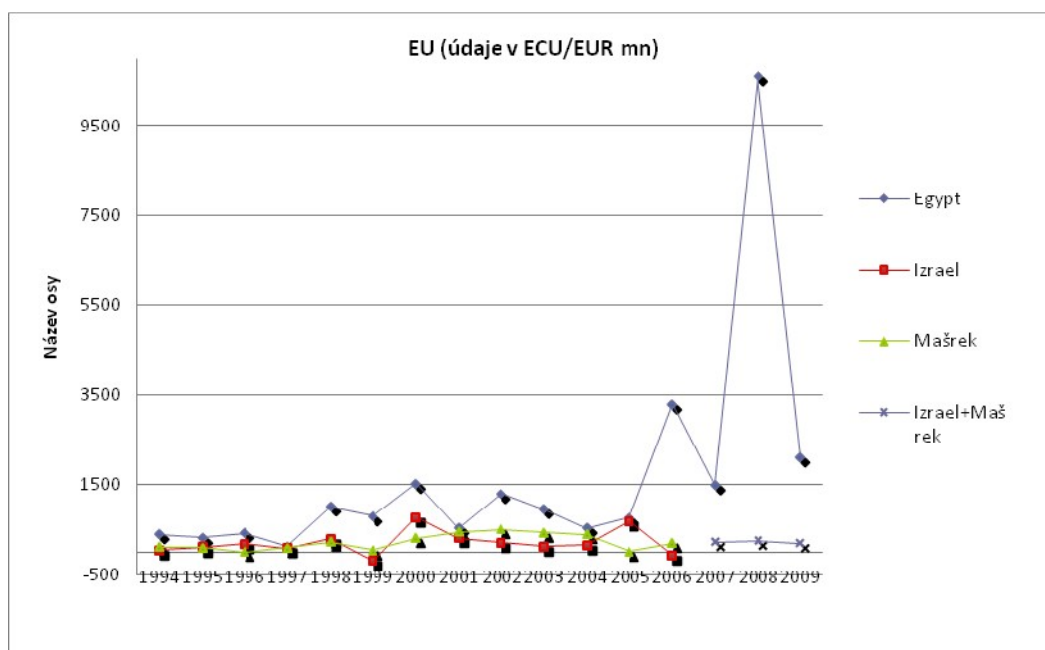

⁴⁴⁵ *Russian investments in Syria at risk*. Albawaba, 11. září 2011. In: <http://www.albawaba.com/business/russian-investments-syria-risk-391539>

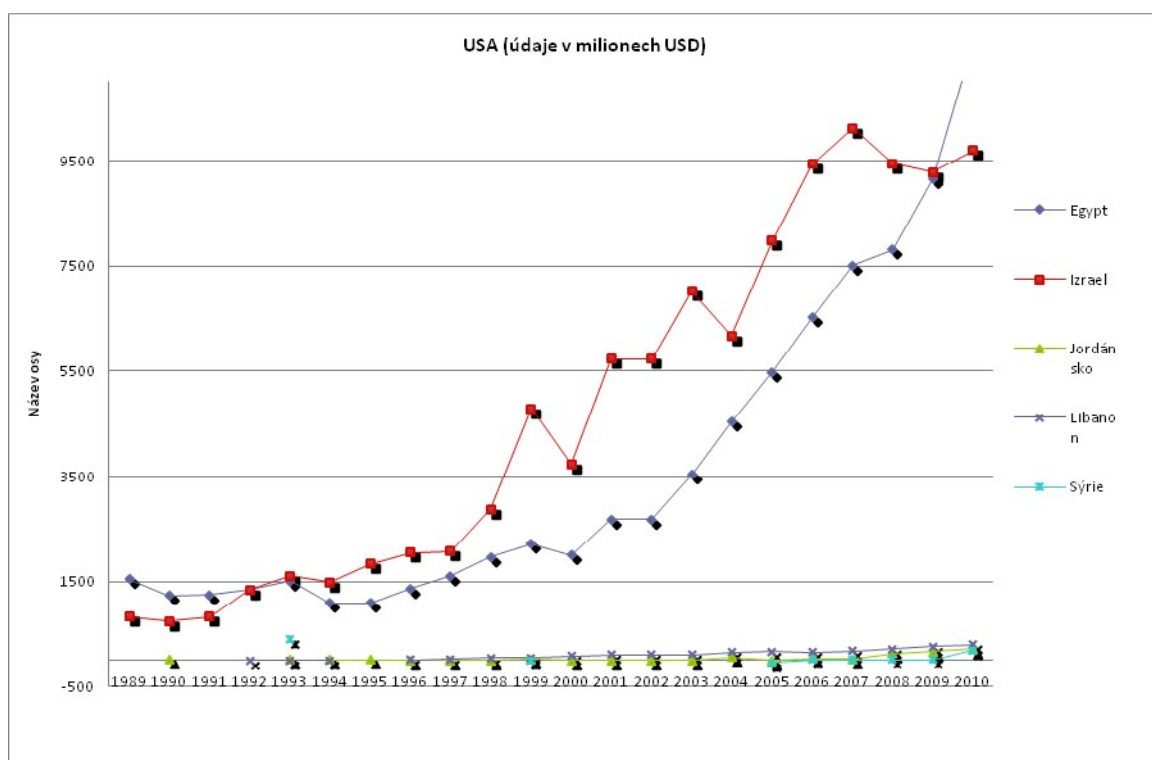
⁴⁴⁶ Definice FDI podle České národní banky: „Přímá zahraniční investice odráží záměr rezidenta jedné ekonomiky (přímý investor) získat trvalou účast v subjektu, který je rezidentem v ekonomice jiné než je ekonomika investora (přímá investice). Trvalá účast implikuje existenci dlouhodobého vztahu mezi přímým investorem a přímou investicí a má významný vliv na řízení podniku. Přímá investice zahrnuje jak původní transakci mezi oběma subjekty, tak všechny následující kapitálové transakce mezi nimi a mezi afilovanými podniky, zapsanými i nezapsanými v obchodním rejstříku.“

⁴⁴⁷ Detailní popisy přímých zahraničních investic obsahuje příloha – kapitola 8.3. Zdroji údajů jsou statistické úřady jednotlivých zemí (informace ve stejné podkapitole).

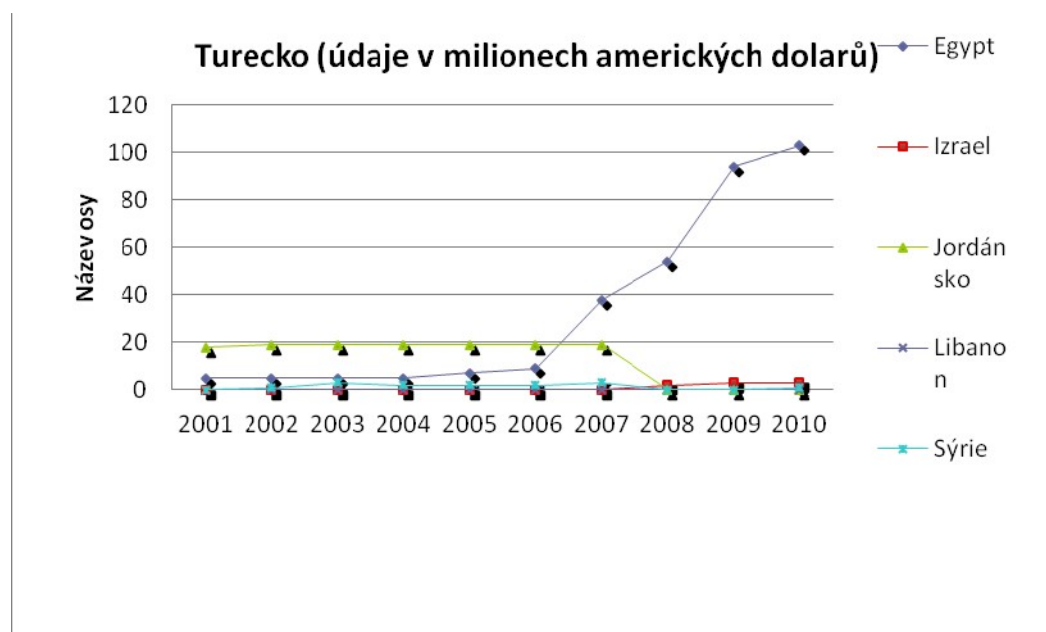
Evropská unie - přímé zahraniční investice (FDI)

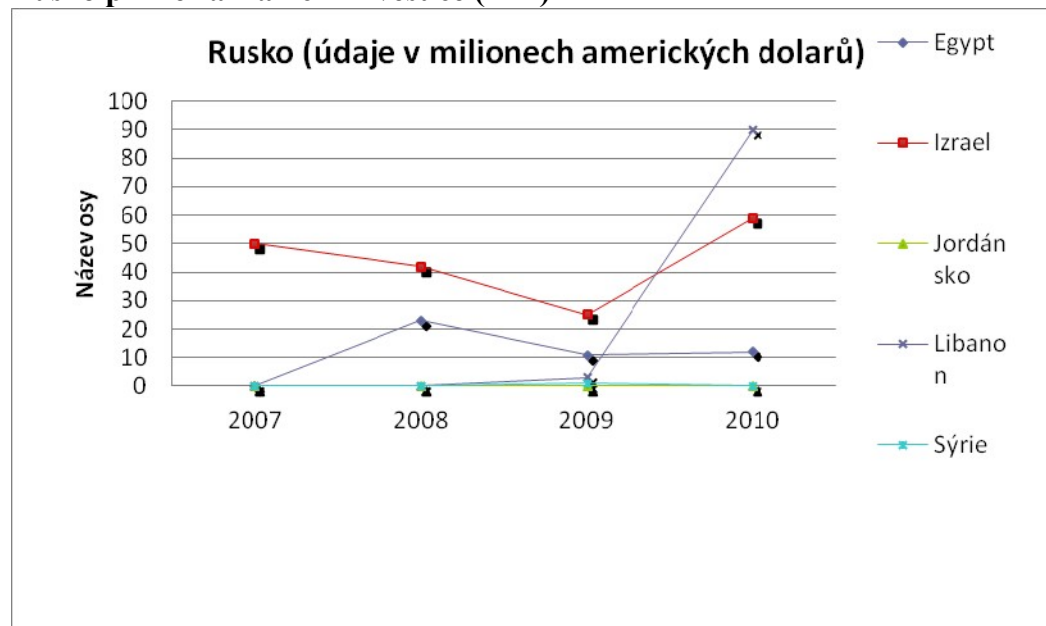
Spojené státy přímé zahraniční investice (FDI)

Turecko přímé zahraniční investice (FDI)

Rusko přímé zahraniční investice (FDI)

6.4.3 Obchodní vztahy

Posilování institucionálních ekonomických vazeb Turecka se zeměmi Levanty a Egyptem je zřetelné z přehledu níže. V rozmezí několika let uzavřela Ankaru dohody o volném obchodu se všemi zeměmi včetně Palestinských území. Zejména Sýrie profitovala z vazeb s Tureckem poté, co začal v roce 2004 platit Zákon o syrské odpovědnosti (*Syria Accountability Act*). Ve chvílích rostoucí izolace Damašku byla vazba na Turecko velmi důležitá. Bilate-

rální obchod činil více než 2,4 miliardy v roce 2010. Jednalo se o značný nárůst v porovnání s předchozími roky. V roce 2006 byl vzájemný obchod 796 milionů amerických dolarů.⁴⁴⁸ Ankara a Damašek zahájily plány na společné plynovody a jejich národní ropné společnosti začaly plánovat zřízení společné ropné firmy.⁴⁴⁹

V současné době má Čína ekonomické, obchodní a technologické dohody s většinou zemí izraelsko-arabského prostoru. Zakládá společné obchodní a hospodářské komory. Například 21 arabských zemí podepsalo s Čínou bilaterální ekonomické dohody a dohody o technologické spolupráci, 16 arabských zemí podepsalo investiční dohody.⁴⁵⁰

V oblasti obchodní výměny dochází k nárůstu právě v případě Číny a Turecka. Země Arabské ligy představují pro čínskou ekonomiku sedmého největšího obchodního partnera.⁴⁵¹ Obchodní výměna Čína – Arábie má poslední bilanci ve výši 145 miliard amerických dolarů.⁴⁵² Ruský obchod také posiluje, ale v celkovém přehledu není tento trend významný tak, jako v ostatních případech.

Ve statistickém přehledu jsou ekonomické vazby nezápadních mocností zřetelné, ale stále nikterak dominantní. USA a zejména EU si drží v oblasti hlavní slovo a představují i nadále hlavní obchodní partnery pro země Levanty.

⁴⁴⁸ Informace tureckého ministerstva zahraničních věcí k turecko-syrským vztahům.

<http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey%E2%80%93syria.en.mfa>

⁴⁴⁹ Migdalovitz, Carol: *Turkey: Selected Foreign Policy Issues and U.S. Views*. Congressional Research Service, listopad 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL34642.pdf>

⁴⁵⁰ Wang, Jinglie: *Review and Thoughts over the Relationship between China and the Middle East*. Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, Vol. 4, no.1, 2010. Institute of West Asian and African Studies, Chinese Academy of Social Science. In: <http://research.shisu.edu.cn/picture/article/13/40/f3/b6ccee6e4847bc10de83290b983f/c0b76252-01cd-49c1-9aaa-8cb9127682b0.pdf>

⁴⁵¹ Petránek, Jan: *"Podzim Arabů" a jiných muslimů rozdává karty (II)*. In: <http://m.ceskatelevize.cz/ct24/blogy/138943-podzim-arabu-a-jinych-muslimu-rozdava-karty-ii/>

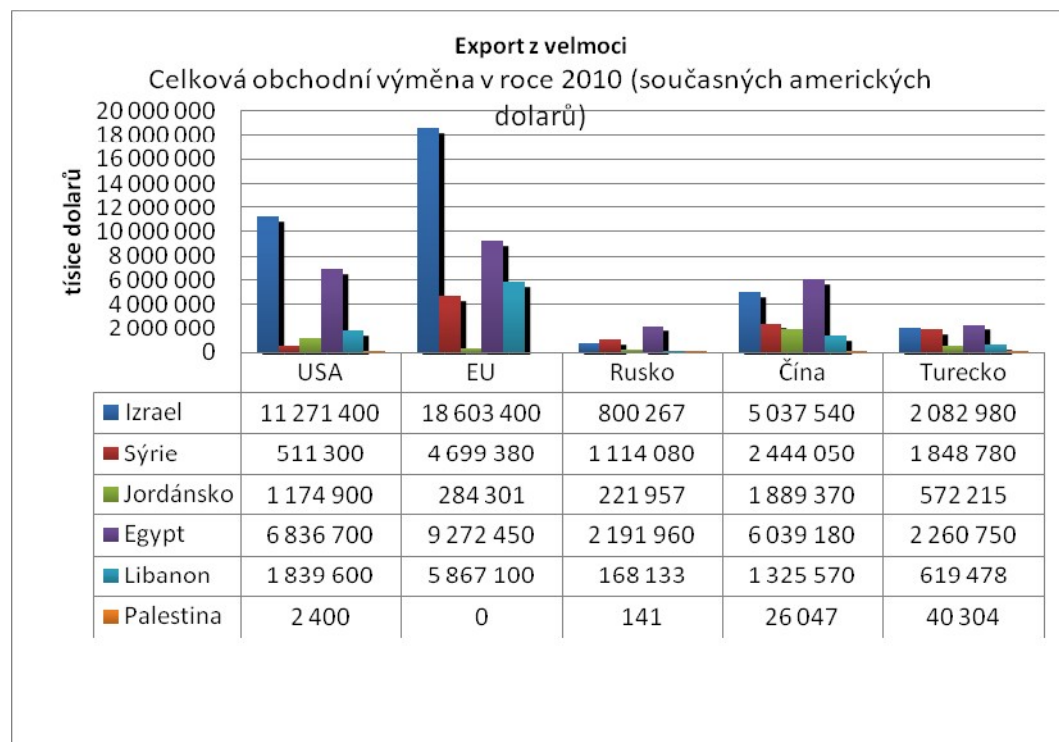
⁴⁵² Petránek, Jan: *"Podzim Arabů" a jiných muslimů rozdává karty (II)*. In: <http://m.ceskatelevize.cz/ct24/blogy/138943-podzim-arabu-a-jinych-muslimu-rozdava-karty-ii/>

Dohody o volném obchodu k roku 2010

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
Izrael	Dohoda o volném obchodu	Asociační dohoda (2000)	---	---	Dohoda o volném obchodu (1997)
Egypt	---	Asociační dohoda (2004)	---	---	Dohoda o volném obchodu (2007)
Jordánsko	Dohoda o volném obchodu	Asociační dohoda (2002)	---	---	Dohoda o volném obchodu (2010)
Sýrie	---	---	---	---	Dohoda o volném obchodu (2004)
Libanon		Asociační dohoda (2006)		---	Dohoda o volném obchodu (2010)

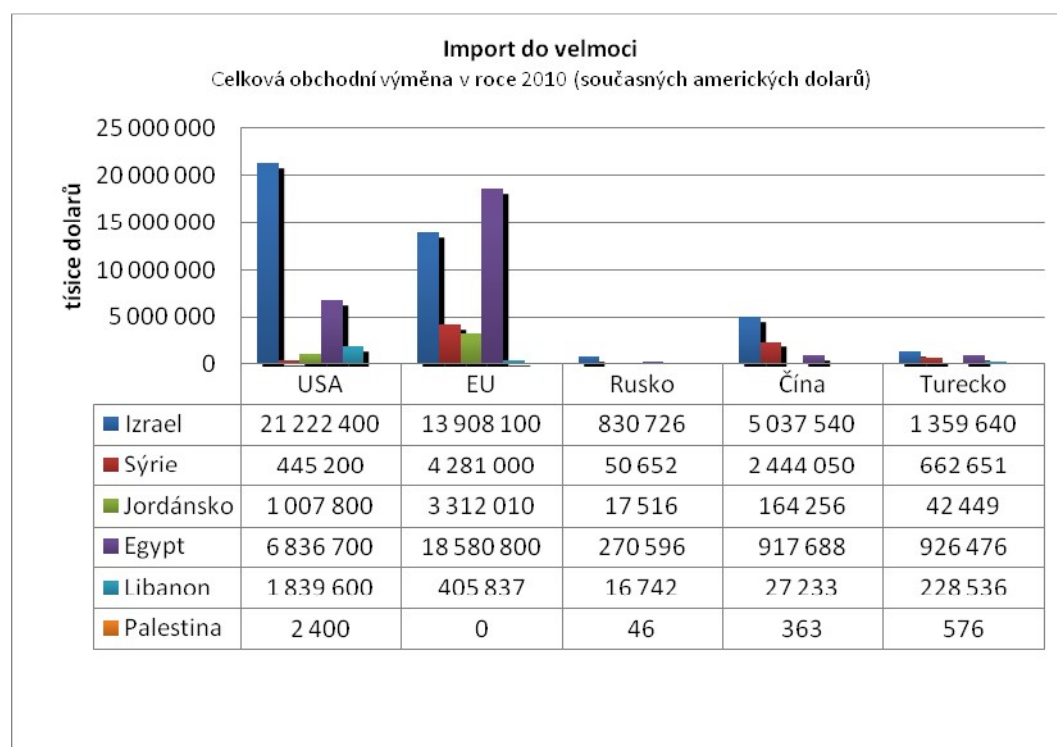
Přehled obchodní výměny v roce 2010

Import z velmoci

Zdroj: IMF

Import do velmoci (Zdroj IMF)

Zdroj: IMF

6.4.4 Import ropy z BV a severní Afriky v roce 2010

Blízký východ zaujímá ojedinělou pozici ve světovém ropném průmyslu. V kapitolách k energetické politice se snažila tato práce propojit energetickou politikou s širšími zájmy mocností v regionu. Blízký východ zaujímá v mezinárodním ropném průmyslu výjimečnou roli. Pět producentů Zálivu (Saúdská Arábie, Írán, Irák, Kuvajt a UAE) vlastní 65 % veškerých světových ropných zásob.⁴⁵³

Čína zaznamenává vzestupnou tendenci v dovozech ropy a ostatních energetických surovin z regionu Blízkého východu. V roce 2010 byla již druhým ropným konzumentem na světě. Spotřeba ropy Číny roste ročně o 7,5 %, což je sedmkrát více než v případě Spojených států.⁴⁵⁴ Závislost Číny na blízkovýchodní ropě bude stoupat i nadále. Odhaduje se, že v roce 2015 by se

⁴⁵³ Ratner, Michael: *Middle East and North Africa Unrest*:

Implications for Oil and Natural Gas Markets. Congressional Research Service, březen 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R41683.pdf>

⁴⁵⁴ *Fueling the Dragon: China's race into the oil market*. Institute for Analysis of Global Security. In:

<http://www.iags.org/china.htm> a Julie Jiang and Jonathan Sinton: *Overseas Investments by Chinese National Oil Companies. Assessing the drivers and impacts*. IEA, únor 2011. In: http://www.iea.org/papers/2011/overseas_china.pdf

mohla pohybovat až kolem 70 %.⁴⁵⁵ Čína je hlavním importérem ropy a zemního plynu z Íránu. USA a EU se na diplomatické frontě snaží prorazit strategii, která by zastavila íránský jaderný program, což nekoresponduje se zájmy Pekingu. Například v roce 2004 podepsala Čína největší ropný kontrakt s Íránem a Čína slíbila blokovat americké pokusy postoupit otázku íránského jaderného programu na půdu Rady bezpečnosti OSN.⁴⁵⁶

V případě Turecka je míra závislosti na blízkovýchodní ropě ještě zřetelnější. Tato země je z 90 % závislá na dovozu ropy, pouze zbývajících 10 % pokryje z vlastních zdrojů.⁴⁵⁷ Jde o dlouhodobý trend. Ropu dováží Turci také z ostatních okolních regionů, Blízký východ ale figuruje zdaleka nejvýše a nejvýrazněji v dovozech. Z důvodu ekonomické expanze země se poptávky po energetických zdrojích zvyšují.

Rusko patří společně s Íránem a Saúdskou Arábií ke třem hlavním světovým exportérům. Americká závislost na blízkovýchodní ropě je, s výjimkou Ruska, nejnižší. V roce 2010 činila zhruba 25 %. Pokud se odečte import pouze ze Saúdské Arábie, činí dovoz ropy do USA kolem 10 %.⁴⁵⁸ Evropská „závislost“ na blízkovýchodní ropě je vyšší a platí zejména pro země tzv. jižního křídla EU (Řecko, Itálie, apod.). Údaje viz tabulka (v mil. tun).

	USA	Evropa ⁴⁵⁹	Rusko	Čína ⁴⁶⁰	Turecko
Import z BV a Severní Afriky	114,0	119,7	-	128,4	11,944

⁴⁵⁵ *Fueling the Dragon: China's race into the oil market*. Institute for Analysis of Global Security. In:

<http://www.iags.org/china.htm>

⁴⁵⁶ *Fueling the Dragon: China's race into the oil market*. Institute for Analysis of Global Security. In:

<http://www.iags.org/china.htm>

⁴⁵⁷ EIA informace k Turecku: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=TU>

⁴⁵⁸ Přehled patnácti hlavních importérů ropy do USA. In: http://www.eia.gov/pub/oil_gas/petroleum/data_publications/company_level_imports/current/import.html

⁴⁵⁹ EC Directorate-General for Energy. Registration of Crude Oil Imports and Deliveries in the European Union (EU27), údaje pro rok 2010.

<http://ec.europa.eu/energy/observatory/oil/doc/import/coi/eu-coi-2010-01-12.pdf>

⁴⁶⁰ Dovoz ropy do Číny, údaje pro rok 2010. <http://data.chinaoilweb.com/crude-oil-import-data/China-s-Crude-Oil-Imports-Data-for-December.6207.htm>

Celkový im- port	557,1	596,8	-	294,5	14,219
Podíl BV ropy na importu	20,6 %	33,4 %	-	43,6%	84 %

Výroba, import, export a spotřeba ropy v roce 2010 (v mil. tun)

2010	Produkce	Import	Export	Spotřeba
USA	339,1	557,1	101,3	850,0
Evropa	92,6	596,8	67,498	662,5
Turecko	2,402	14,219	(< tisíc tun)	28,7
Čína	203,0	294,5	31,5	428,6
RF	505,1	N/A	250,7	147,6

6.5 Kulturní vliv

6.5.1 Veřejné mínění⁴⁶¹

Přehledů výsledků mezinárodních veřejných mínění v posledních letech výrazně přibývá. Například podle průzkumů provedených Pew Research Center⁴⁶², které zobrazují níže uvedené přehledy, se měří míra oblíbenosti jednotlivých mocností ve světě včetně jednotlivých zemí izraelsko-arabského prostoru. Na dotaz: „Máte pozitivní nebo negativní názor na USA, EU, Rusko a Čínu?“ odpovídají respondenti v zemích buď v ročním, nebo dvouletém intervalu. Z výsledků je evidentní, že lepší pozici zaujímá Ruská federace a Čína než Spojené státy a EU. Oblíbenost USA zaznamenala v posledních letech mírný vzestup, stále se ale dělí společně s EU o nižší příčky oblíbenosti. Zajímavé je, že Čína je populární ve všech zemích zhruba z 50 % (včetně Izraele). U dvou hlavních recipientů americké vojenské pomoci – Egypta a Izraele – jsou výsledky diametrálně odlišené. Americká podpora nenáviděnému prezidentu Mubáarakovi a státu Izrael byly pravděpodobně jedním z faktorů, proč patří USA mezi Egyptřany k nejméně oblíbeným mocnostem ze všech sledovaných. Na druhou stranu v Izraeli je americká podpora vnímána zdaleka nejpozitivněji. Žádná mocnost není tak oblíbená jako USA v Izraeli, ale současně tak neoblíbená jako USA v Egyptě a na Palestinských územích.

Spojené státy (oblíbenost u blízkovýchodních států)

Procento udává pozitivní odpověď na působení v letech:

⁴⁶¹ Průzkum veřejného mínění na PEW Global: <http://pewglobal.org/database/about/>

⁴⁶² Průzkum veřejného mínění na PEW Global: <http://pewglobal.org/database/about/>

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Egypt					30 %	21 %	22 %	27 %	17 %
Izrael		78 %				78 %		71 %	
Jordánsko	25 %	1 %	5 %	21 %	15 %	20 %	19 %	25 %	21 %
Sýrie									
Libanon	36 %	27 %		42 %		47 %	51 %	55 %	52 %
PAU						13 %		15 %	

EU (oblíbenost u blízkovýchodních států)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Egypt						52 %		46 %	42 %
Izrael						49 %		56 %	
Jordánsko			17 %			26 %		26 %	29 %
Sýrie									
Libanon						59 %		66 %	61 %
PAU						32 %		37 %	

Ruská federace (oblíbenost u blízkovýchodních států)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Egypt						46 %		48 %	40 %
Izrael						29 %		31 %	
Jordánsko						48 %		42 %	37 %
Sýrie									
Libanon						48 %		57 %	
PAU						30 %		33 %	

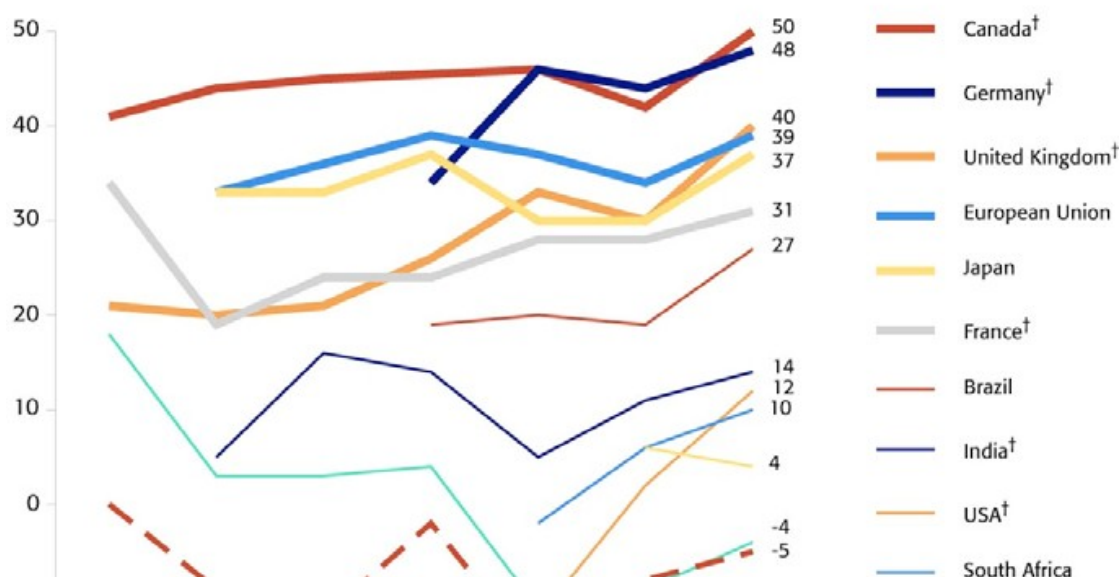
Čína (oblíbenost u blízkovýchodních států)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Egypt					63 %	65 %	59 %	52 %	52 %
Izrael						45 %		56 %	
Jordánsko				43 %	49 %	46 %	44%	50 %	53 %
Sýrie									
Libanon				66 %		46 %	50 %	53 %	56 %
PAU						46 %		43 %	

Podle mezinárodního průzkumu BBC byl i v roce 2010 Izrael na jednom z nejnižších příček oblíbenosti, na horších místech se umístily pouze Severní Korea, Írán a Pákistán. Pouze 19 % vnímalo Izrael pozitivně (negativně 50 %).⁴⁶³ V roce 2011 byly výsledky stejného průzkumu obdobné (21 % hodnotilo Izrael pozitivně, 49 % negativně). Tabulka níže ukazuje podrobné údaje všech měřených zemí.⁴⁶⁴ Zcela odlišný je pohled na Izrael v USA. V roce 2007 stejně jako v řadě předchozích průzkumů veřejného mínění vyjádřilo Izraeli podporu více než 60 % Američanů, zatímco Palestincům jen 10 %.⁴⁶⁵

Views of Different Countries' Influence

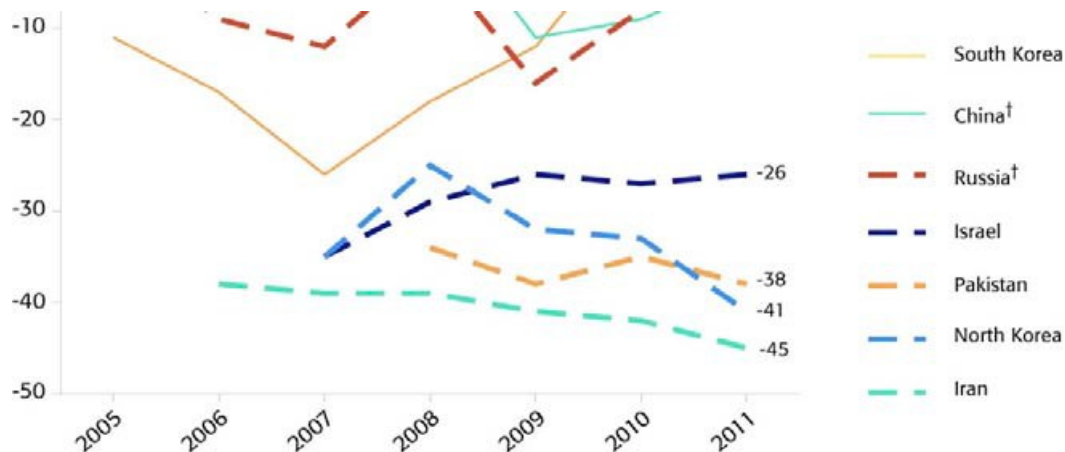
Net Ratings,* Average of 15 Long-Term Tracking Countries,** Trends: 2005–2011

⁴⁶³ *International BBC Poll*. EU Times, 22. dubna 2010. In: <http://www.eutimes.net/2010/04/huge-international-bbc-poll-has-israel-19-favorable-opinion-germany-most-beloved-country/>

⁴⁶⁴ Průzkum veřejného mínění (World Public Opinion). In: http://www.worldpublicopinion.org/pipa/articles/views_on_countriesregions_bt/680.php

⁴⁶⁵ Gilboa, Eytan a Inbar, Efraim: *U. S. – Israeli Relations in a New Era: Issues and Challenges after 9/11*. London, New York: Routledge, 2009. Str. 106.

*"Positive" minus "Negative"

**Tracking countries include Australia, Canada, Chile, China, France, Germany, India, Indonesia, Italy, Mexico, the Philippines, Russia, Turkey, the United Kingdom, and the USA.

†Average of 14 long-term tracking countries

Note: each aggregated rating excludes the target country's rating of itself, meaning some of the averages calculated are based on 14 and not 15 countries.

Co se týče role amerického prezidenta, s nástupem Baracka Obamy preference mírně stouply. Prezident Bush patřil k nejméně oblíbeným politikům v regionu. I po jeho odchodu z funkce byl vyhodnocen jako nejméně oblíbený politik v šesti blízkovýchodních zemích.⁴⁶⁶ Rozdíl v pohledu na americké prezidenty v době před Obamovým velkým projevem v Káhiře v roce 2009 asi zcela nesplnil očekávání. Ve stejném průzkumu, ve kterém se 61 % respondentů vyjádřilo negativně o politice prezidenta Bushe, 45 % jednoznačně podpořilo prezidenta Obamu.⁴⁶⁷

Průzkumů veřejného mínění je publikována celá řada. V květnu 2010 publikovala *The Doha Debates*⁴⁶⁸ výsledky průzkumu, který se snažil zmapovat oblíbenost prezidenta Obamy a jeho politiky. Většina respondentů považuje podle tohoto průzkumu prezidenta Obamu za příliš slabého (71 % v Levantě) na to, aby mohl zajistit mír na Blízkém východě, polovina dotázaných ale uvedla, že jeho úmysly jsou opravdové a snahy upřímné. Většina re-

⁴⁶⁶ Macleod, Scott: *Meeting High Expectations in the Middle East*. TIME, 2. června 2009. <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1901225,00.html>

⁴⁶⁷ Macleod, Scott: *Meeting High Expectations in the Middle East*. TIME, 2. června 2009. <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1901225,00.html>

⁴⁶⁸ Průzkum veřejného mínění: *Obama and the Middle East: Can He Make Peace?* <http://clients.squareeye.net/uploads/doha/polling/YouGov%20poll%20Obama%20%20Peace%20in%20the%20ME%20SUBBED.pdf>

spondentů ale nepocítovala s příchodem prezidenta Obamy výrazné zlepšení ve srovnání s jeho předchůdcem Bushem (56 % v Levantě).

6.5.2 Menšiny 2010

Muslimská minorita ovlivňuje ruskou zahraničně-bezpečnostní politiku (a to dovnitř i navenek v prosazování ruských zájmů) a vede k dalšímu prohlubování vztahů Ruska s muslimským světem. Výrazně tomu napomáhá i skutečnost, že v roce 2005 Rusko získalo status pozorovatele ve vlivné Organizaci islámské konference, sdružující všechny islámské země světa.⁴⁶⁹ V roce 2009 se kolem 12 % ruské populace (tj. cca 17 milionů obyvatel) považovalo za muslimy.⁴⁷⁰ Rusko usiluje o udržování přátelských vazeb se všemi muslimskými státy, které by mohly mít negativní vliv na posilování protiruských a extrémních elementů na severním Kavkazu.

Imigrační vlna ruských přistěhovalců do Izraele vytvořila silnou bilaterální vazbu mezi oběma státy. Tím, že se do Izraele v 90. letech 20. století přistěhoval skoro jeden milion imigrantů, představuje nyní Izrael zemi s jednou z největších ruských diaspor mimo oblast bývalého Sovětského svazu. Tato komunita má nemalý vliv na vnitropolitické dění v zemi, rusky mluvící přistěhovalci založili nové politické strany, které jim umožňují díky nastavení izraelského volebního systému disproporčně ovlivňovat dění v zemi a prosazují prohloubení rusko-izraelských vztahů. Jednou z nich je také strana bývalého sovětského disidenta Natana Šaranského, který byl ve své době také členem vládní koalice, nebo politická strana Izrael je náš domov (*Israel Bejtejnu*) kišněvského rodáka Avigdora Libermana, který poté, co vystřídal řadu vládních postů, zaujal v druhé vládě Benjamina Netanjahua v roce 2009 vlivný post místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí.

Přes dvě stě tisíc Židů žije v Německu a podle odhadů se jedná o nejrychleji rostoucí židovskou komunitu na světě.⁴⁷¹ Z velké části ji tvoří židovští

⁴⁶⁹ Balabán, M. a Rašek, A. a kol.: *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2010. Str. 58.

⁴⁷⁰ Podle odhadů se počet muslimů v roce 2009 pohyboval v Rusku kolem 17 000 mil. obyvatel.

⁴⁷¹ Belkin, Paul: *Germany's Relations with Israel: Background and Implications for German Middle East Policy*. Congressional Research Service, leden 2007. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33808.pdf>

přistěhovalci z bývalého Sovětského svazu, kteří se v Německu usadili v 90. letech. Německo má také nejpočetnější muslimskou komunitu v Evropě.

V Evropě je ale také patrný další trend. Muslimská populace je zejména v zemích tzv. původní patnáctky nejrychleji rostoucí populací. Jedny z nejlépe organizovaných skupin se nachází ve Velké Británii. Zahrnují organizace jako Muslimská rada Británie (*Muslim Council of Britain – MCB*), což je největší místní zastřešující organizace, která čítá zhruba 500 přidružených národních, regionálních a lokálních organizací, mešit, charitativních organizací a škol.⁴⁷²

Britská muslimská komunita má zhruba 3 miliony lidí, nejpočetnější se nachází v Německu a dále ve Francii. V těchto třech klíčových zemích Evropské unie žije zhruba 10 milionů muslimů, což je polovina veškeré muslimské populace v rámci EU. Evropská muslimská menšina, ač se jedná o názorově velmi nejednotný proud, zaznamenává v posledních letech vyšší míru participace v politickém životě. Sice stále platí pravidlo, že čím nižší politická úroveň, tím více je v ní zastoupeno příslušníků menšin, i v nejvyšší politice se ale začínají objevovat zástupci muslimské komunity. Islámské politické strany v zemích EU v podstatě neexistují. Do politiky prosazují témata spíše hlavní islámské organizace, které kladou důraz na rodinné právo, islámské svátky či nošení šátků na veřejnosti.

Vyhrocené turecko-izraelské vztahy mají vliv také na židovskou komunitu v Turecku. Krátce po incidentu s propalestinskou flotilou do Gazy v roce 2010 podpořilo turecké ministerstvo školství návrh, aby ve veřejných školách drželi minutu ticha jako projev solidarity s palestinským lidem.⁴⁷³ Turecký antisemitismus je na vzestupu. V roce 2008 se vyslovilo 76 % dotázaných negativně vůči Židům, jen 7 % se vyjádřilo pozitivně.⁴⁷⁴ Rostoucí antisemitismus také vede ke zvýšenému zájmu tureckých Židů o vystěhování se do Izraele. Podle údajů Židovské agentury je v letech 2008–2010 patrný enormní

⁴⁷² Kern, Soeren: *Europe's Muslim Lobby*. Stonegate Institute, leden 2011. In: <http://www.stonegateinstitute.org/1817/europe-muslim-lobby>

⁴⁷³ Baran, Zeyno: *Torn Country: Turkey between Secularism and Islamism*. Stanford: Hoover Institution Press, 2010.

⁴⁷⁴ Baran, Zeyno: *Torn Country: Turkey between Secularism and Islamism*. Stanford: Hoover Institution Press, 2010.

nárůst zájmu tureckých Židů o emigraci do Izraele. Jedná se o více než stoprocentní nárůst oproti dřívějším letům.

Židovská komunita v USA neprošla od roku 2002 zásadním vývojem. Obě komunity – židovská a muslimská - volily v prezidentských volbách v roce 2008 demokratického kandidáta. Podle tzv. *exit polls* volilo prezidenta Obamu 77 % amerických Židů a 95 % amerických muslimů.⁴⁷⁵

Podle oficiálních čínských statistik se odhaduje, že v Číně žije kolem 24 milionů muslimů. Některé odhady hovoří i o číslech několikanásobně vyšších (třikrát až čtyřikrát). V Číně je v současné době 3 500 náboženských koránských škol, devět islámských univerzit, a nejméně 28 000 mešit.⁴⁷⁶ Islámská literatura je v Číně dostupná, korán byl v několika různých verzích přeložen do čínštiny.

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
Muslimská	~2 595 000	~19 017 000	~22 226 244	~23 308 000	~74 983 021
Židovská	~6 543 820	~1 118 000	~205 000	~3 000 – 4 000	~17 600

6.5.3 Turismus

Turistická výměna mezi Izraelem a Tureckem v důsledku politické krize výrazně oslabila, což je důsledkem toho, že politické vztahy výrazně ovlivňují turistickou výměnu. Zatímco v letech 2005–2009 počet izraelských turistů do Turecka výrazně stoupal, rok 2010 byl v poslední dekádě nejslabším rokem.⁴⁷⁷ V roce 2000 představovali Izraelci 3 % všech turistů v Turecku, v roce 2010 to bylo jen 0,4 %.⁴⁷⁸ Kontakty mezi Ruskem a Izraelem výrazně narostly v roce 2008, kdy Izrael zrušil vízovou povinnost pro ruské občany. Turecko zahájilo na Blízkém východě bezvízovou kampaň. V roce 2009 byla zrušena vízová povinnost se Sýrií a Jordánskem, v roce 2010 s Libanonem. O

⁴⁷⁵ *Obama Wins 77 Percent of Jewish Vote, Exit Polls Show*. In: <http://www.haaretz.com/news/barack-obama-wins-77-percent-of-jewish-vote-exit-polls-show-1.256651> a Wald, Kenneth D. a Calhoun-Brown, Allison: *Religion and Politics in the USA*. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, 2011. Str. 297.

⁴⁷⁶ Shilbey, Telhami a kol.: *Major World Powers and the Middle East*. A Symposium. Middle East Policy, Vol. XVI., No. 4, zima 2009. Str. 15.

⁴⁷⁷ Údaje z Moshe Dayan Center of Middle Easter and African Studies při Telavivské universitě. In: <http://www.dayan.org/pdfim/Iqtisadi%20may%20issue.pdf>

⁴⁷⁸ Údaje z Moshe Dayan Center of Middle Easter and African Studies při Telavivské universitě. In: <http://www.dayan.org/pdfim/Iqtisadi%20may%20issue.pdf>

dohodě s Egyptem se jednalo, zatím nebyla podepsána. Výsledkem toho byl nárůst počtu ruských turistů, jenž se v roce 2008 pohyboval okolo 356 000.⁴⁷⁹

6.5.4 Kulturní centra a veřejná diplomacie

Kulturní spolupráce je velmi intenzivní u všech sledovaných mocností. Kulturní diplomacie nabývá na významu, o čemž svědčí i aktivní přístup a vysoký počet různých kulturních institutů. Přítomnost států EU je v Levantě a Egyptu enormní, o čemž svědčí i následující (nevyčerpávající) přehled evropských institucí:

- Finský institut na Blízkém východě v Damašku⁴⁸⁰,
- British Council⁴⁸¹ v Egyptě, Izraeli, Sýrii, Jordánsku a na Palestinských územích,
- Rakouský kulturní institut v Káhiře⁴⁸²
- Řecké kulturní centrum v Káhiře
- Bulharské kulturní centrum v Damašku⁴⁸³,
- Institut Cervantes⁴⁸⁴ v Sýrii, Egyptě, Izraeli, Libanonu a Jordánsku
- Dánský Institut⁴⁸⁵ v Sýrii a Libanonu
- Goethe Institut⁴⁸⁶ v Sýrii, Libanonu, Izraeli, Egyptě, Jordánsku, na Palestinských územích
- Italský kulturní institut v Sýrii, Izraeli, Egyptě, Libanonu⁴⁸⁷
- Nizozemský Institut pro akademická studia v Damašku⁴⁸⁸, Nizozemsko-vlámský Institut v Káhiře⁴⁸⁹ a Nizozemský Institut v Libanonu⁴⁹⁰
- Francouzský Institut v Sýrii, Libanonu, Jordánsku, Izraeli, Egyptě⁴⁹¹

⁴⁷⁹ Katz, Mark, N.: *Russia's Greater Middle East Policy: Securing Economic Interests, Courting Islam*. Duben 2010. Str. 9.

⁴⁸⁰ Finský institut: <http://www.fime.fi/en/>

⁴⁸¹ British Council: <http://www.britishcouncil.org/ps-about-us-get-to-know-us.htm>

⁴⁸² Rakouský kulturní institut: <http://www.toureygypt.net/cairo/cultural-centers.htm>

⁴⁸³ Bulharské kulturní centrum: <http://bccdsy.com/>

⁴⁸⁴ Institut Cervantes: <http://damasco.cervantes.es/es/default.shtm>

⁴⁸⁵ Dánský Institut: <http://www.damaskus.dk/index.php?id=2>

⁴⁸⁶ Goethe Institut: <http://www.goethe.de/ins/deindex.htm>

⁴⁸⁷ Italský kulturní institut: http://www.iicdamasco.esteri.it/IIC_Damasco/Menu/Istituto/

⁴⁸⁸ Nizozemský Institut: <http://www.niasd.org/>

⁴⁸⁹ Nizozemsko-vlámský Institut: <http://www.institutes.leiden.edu/nvic>

⁴⁹⁰ Nizozemský Institut v Libanonu: <http://www.nuffic.nl/international-students/meet-us/nuffic-neso-offices-around-the-world/netherlands-education-information-offices#lebanon>

- České kulturní centrum v Izraeli
- Rumunský kulturní institut v Izraeli⁴⁹²

Kulturní spolupráce je intenzivní v řadě oblastí a není v kapacitních možnostech této práce všechny tyto aktivity pojmout. Jako příklad lze uvést německou snahu o kulturní spolupráci s Izraelem. V současné době například existuje přes sto „sesterských“ měst mezi německými a izraelskými městy, kolem 10 000 mladých lidí a dobrovolníků z obou zemí participují ročně na různých kulturních programech.⁴⁹³ Kulturní výměna mezi oběma zeměmi byla historicky spíše pomalá, ale v poslední dekádě se významně rozrostla. Německý Goethe Institut má v Izraeli dvě pobočky v Tel Avivu a v Jeruzalémě. V Izraeli existují jen čtyři střední školy⁴⁹⁴, které nabízejí výuku němčiny jako volitelného jazyka, ale i popularita němčiny jako cizího jazyka mírně stoupá. Kulturní diplomacii Německa v Izraeli ilustruje také fakt, že Goethe Institut v Izraeli má, hned po Paříži, druhou největší knihovnu ze všech svých 141 poboček rozestých po celém světě.⁴⁹⁵ Německo je hned po USA největším sponzorem vědeckého výzkumu v Izraeli a němečtí vědci představují největší komunitu zahraničních vědců v Izraeli.⁴⁹⁶ Německo dále expanduje také do arabského světa. Kromě existujících vzdělávacích institucí a Goethe Institutů nabízí Německo studijní stipendia v rámci Německé akademické výměnné služby (DAAD).

Rusko má v současné době svá kulturní centra ve všech zemích Levanty a v Egyptě. Kulturní a vědecké centrum v Ammánu bylo otevřeno až v roce 2009. Bejrútské centrum bylo na rozdíl od toho otevřeno již před šedesáti lety. Prosazování kulturní diplomacie prochází v Rusku obrozením. V roce 2008 nechal prezident Medveděv založit federální agenturu Ruská spolupráce, Rus-

⁴⁹¹ Francouzský Institut: <http://www.ambafrance-il.org/-Accueil-Francais-.html>

⁴⁹² Rumunský kulturní institut: <http://www.icr.ro/tel-aviv/>

⁴⁹³ Belkin, Paul: *Germany's Relations with Israel: Background and Implications for German Middle East Policy*. Congressional Research Service, leden 2007. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33808.pdf>

⁴⁹⁴ *German Language Slowly Losing Taboo Status in Israel*. Deutsche Welle, 18. červen 2006. In: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2055711,00.html>

⁴⁹⁵ *German Language Slowly Losing Taboo Status in Israel*. Deutsche Welle, 18. červen 2006. In: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2055711,00.html>

⁴⁹⁶ Belkin, Paul: *Germany's Relations with Israel: Background and Implications for German Middle East Policy*. Congressional Research Service, leden 2007. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33808.pdf>

ko investovalo již více než 500 milionů amerických dolarů na nejrůznější programy na oživení svých 72 kulturních center po celém světě.⁴⁹⁷

Čína začala představovat svůj nástroj veřejné a kulturní diplomacie ve formě samostatných institutů teprve v posledních letech, konkrétně od roku 2004. Tzv. Konfuciovy instituty jsou novým prostředkem čínské vlády k propagaci čínského kultury a jazyka, většinou jsou přidruženy k významným univerzitám v daných zemích. První Konfuciov institut na Blízkém východě a v arabském světě byl otevřen v Bejrútu v roce 2007.⁴⁹⁸ O pár měsíců později zahájil Konfuciov institut aktivity v Izraeli. Ve spolupráci s Telavivskou univerzitou zahájil veřejné kurzy čínštiny a přednášky přibližující čínské realie.⁴⁹⁹ Další Konfuciovy instituty byly posléze otevřeny v Egyptě (v roce 2008) a Jordánsku (2007).⁵⁰⁰ V jediná ze sledovaných zemí, kde nebyl Konfucius Institut (zatím) otevřen, je Sýrie.

Čínské ministerstvo kultury také pořádá od roku 2005 spolu s arabskými zeměmi tzv. Kulturní a umělecký festival národů Číny a arabských zemí. V roce 2005 se uskutečnil čínský kulturní týden v Zálivu (Saúdské Arábii, Spojených arabských emirátech, Kataru a Bahrajnu).⁵⁰¹ Čína také nabízí možnosti stáží, studijních a pracovních pobytů pro stovky odborníků, akademiků a vládních úředníků z Blízkého východu v řadě oblastí v rámci tzv. Čínsko-arabského fóra spolupráce.⁵⁰²

I Turecko má svá kulturní centra ve sledovaných zemích, konkrétně v Ammánu, Jeruzalémě a Damašku.⁵⁰³ Proporčně jde o velké zastoupení v Levantě, neboť podle informací tureckého ministerstva zahraničních věcí má

⁴⁹⁷ Nemtsova, Anna: *Middle East Cultural Ties*. 22. Washington Post, června 2010. In: <http://russianow.washingtonpost.com/2010/06/middle-east-cultural-ties.php>

⁴⁹⁸ Confucius Institute: <http://www.ci.usj.edu.lb/old/files/aboutus.htm>

⁴⁹⁹ Friedman, Ron: *Tel Aviv University to get Confucius Institute*. Jerusalem Post, 29. května 2009. In: <http://www.jpost.com/Israel/Article.aspx?id=62991>

⁵⁰⁰ Confucius Institute: http://college.chinese.cn/en/node_3749.htm

⁵⁰¹ China Culture: http://www.chinaculture.org/gb/en_focus/node_2851.htm

⁵⁰² Lum, Thomas: *Comparing Global Influence: China's and U.S. Diplomacy, Foreign Aid, Trade, and Investment in the Developing World*. Congressional Research Service, srpen 2008. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/109507.pdf>

⁵⁰³ Informace viz turecké ministerstvo zahraničních věcí. In: http://www.mfa.gov.tr/turkish-cultural-centers_-turkish-language-and-literature-departments-and-turkish-education-centers.en.mfa

jejich země pouze dvanáct center po celém světě (z toho čtyři ve Spolkové republice Německo).

USA mají svá kulturní centra v Egyptě, Izraeli, Jordánsku, Sýrii. Americká jazyková centra mají USA ve všech zemích. Veřejná diplomacie USA ale utrpěla zejména během administrativy G. W. Bushe. Nejen válka v Iráku, ale také institucionální oslabení po zrušení centrální Informační agentury výrazně snížily kulturní „měkkou moc“ USA na Blízkém východě. Americká veřejná diplomacie se po výrazném poklesu na přelomu milénia opět zvedá. Celkové výdaje na veřejnou diplomacii se od roku 1999 zdvojnásobily.⁵⁰⁴ Každý rok mají výměnné programy a stipendijní stáže více než 30 000 účastníků.⁵⁰⁵ Blízký východ ale nefiguruje mezi hlavními sponzorovanými regiony. Podle údajů amerického ministerstva zahraničních věcí jde na veřejnou diplomacii na Blízkém východě přes 20 milionů amerických dolarů ročně (v porovnání s Evropou a Eurasíí je to asi čtyřikrát méně).⁵⁰⁶

⁵⁰⁴ Lum, Thomas: *Comparing Global Influence: China's and U.S. Diplomacy, Foreign Aid, Trade, and Investment in the Developing World*. Congressional Research Service, srpen 2008. Str. 24. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/109507.pdf>

⁵⁰⁵ Lum, Thomas: *Comparing Global Influence: China's and U.S. Diplomacy, Foreign Aid, Trade, and Investment in the Developing World*. Congressional Research Service, srpen 2008. Str. 24. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/109507.pdf>

⁵⁰⁶ Údaje POMED Report: In: <http://pomed.org/mcinerney-appropriations-fy10/#.TyAyV4EtKNA>

7 Závěr

Blízkovýchodní prostředí bez přítomnosti vnějších velmocí, které se snaží uspět v geopolitickém soupeření a získat svůj podíl vlivu v regionu, si lze jen stěží představit. Až po současnost je tento fenomén blízkovýchodní stálicí. Hlavní mocenské státy v mezinárodním systému představují také dominantní aktéry v izraelsko-arabském prostoru a v celém regionu Blízkého východu. V poslední době se výrazněji začínají projevovat aktivity regionálních států, které nemohou aspirovat na globální postavení, ale operují v prostoru blízkém svým regionálním hranicím s větší intenzitou. Právě z tohoto důvodu se předkládaná práce věnovala aktivitám nejen USA, ale také Evropské unie, Ruska a Číny a zohledňuje také roli Turecka v úzce vymezeném geografickém prostoru.

Zvolení regionálního měřítka pomohlo přesněji zmapovat aktivity vnějších mocností. Svým detailnějším úhlem pohledu odkrylo fungování regionálního systému, včetně kapacit, priorit a manévrovacího prostoru jednotlivých mocností. Jinými slovy odkrylo dynamiku, která nemusí být z globálního pohledu tak zřejmá. Výhodou tohoto přístupu je možnost zmapovat priority globálních hráčů a vidět jejich regionální specifika, která se mísí i s politikami „slabších“ regionálních konkurentů, ale nelze je zobecnit a aplikovat na rozsáhlejší geografický prostor. Nezbytným předpokladem pro preciznost výzkumu je i zahrnutí těch oblastí a aktivit, které mají na dění vliv nepřímý. V tomto konkrétním případě se jednalo o dění v druhém mocenském centru regionu Blízkého východu, v Zálivu, jehož politiky jsou s izraelsko-arabským prostorem v řadě oblastí propojeny. Mocnosti pohlíží na region jako na celek a vzhledem k jeho nesmírnému strategickému významu by výzkum izraelsko-arabského prostoru ve vakuu nemohl odkrýt řadu důležitých zákonitostí. Velmocenské soupeření do jisté míry kopíruje i lokální regionální boj jeho hlavních aktérů o dominantní postavení, které v současné době pravděpodobně nejlépe ilustruje izraelsko-iránské nepřátelství. Záliv je navíc často považován za strategicky hlavní oblast z pohledu mocenských států v regionu.

Zásahy mocností v blízkovýchodním regionu mají hluboké historické kořeny. Až po druhé světové válce s ukončením procesu vzniku nezávislých

států se vytvořila křehká mocenská rovnováha podporovaná dvěma světovými mocnostmi. V izraelsko-arabském prostoru se nejprve etabloval Sovětský svaz prostřednictvím svých klientských států Egypta a Sýrie, Spojené státy naopak udržovaly svůj vliv prostřednictvím Izraele a okrajově Jordánska. Rovnováha se vychýlila ve prospěch Washingtonu od 70. let až do konce tisíciletí. Izraelsko-egyptská smlouva z roku 1979 byla pro posílení vlivu USA bezprecedentní. Jednalo se o mocenský zlom neutralizující hrozbu destruktivního ozbrojeného konfliktu mezi dvěma státy, jenž měl potenciál supervelmocenské globální války. Současně ale Washington ztratil jednoho z nejvýznamnějších spojenců na východě regionu, Teherán. Ten od roku 1979 postupně nahrazoval v roli největšího regionálního vyvažovacího elementu, namířeného proti izraelskému a americkému vlivu, bývalé sovětské klientské státy. S koncem bipolárního uspořádání se americké dominantní postavení krátce bezprecedentně zviditelnilo, tzv. Pax Americana se projevila v 90. letech v řadě kroků americké diplomacie. Žádná jiná mocnost, ať Rusko, Čína či Evropská unie, nemohla s americkou politikou soupeřit.

S počátkem 21. století se rovnováha moci i prostředí, ve kterém mocnosti v regionu operují, zajímavě mění. Návrat k více diverzifikované (a méně přehledné) formě mocenského rozložení sil přináší do regionu nový faktor, který nebyl typický pro dřívější období. Současná forma uspořádání otevírá prostor a nové možnosti pro rozvíjející se státy, kterým nabízí více způsobů, jimiž mohou prosazovat své zájmy v oblasti. Kromě již etablovaných mocností, jakými jsou USA, EU a Rusko, se začínají projevovat také konsistentnější a propracovanější projevy vlivu nových neregionálních (a ne nutně globálních) států, které v posledních letech zaznamenávají trvalý nárůst. Jde především o Čínu a Turecko, které doplňují již tak komplikovanou mozaiku blízkovýchodních vztahů. Zatímco během studené války se na blízkovýchodní šachovnici střetávaly hlavně zájmy USA a SSSR (a v omezené míře evropských zemí), nové tisíciletí vedlo k reinauguraci ruského vlivu a k silnějšímu prosazování čínské a turecké politiky, které se snaží využít i minimálního politického prostoru k vytvoření nezávislého kurzu. Změnila se ale také mocenská rovnováha uvnitř regionu Blízkého východu. Viditelné oslabení Iráku zpochybnilo dlouho prosazovanou strategii vyvažování iránsko-irácké rovnováhy moci.

Časové řady tedy potvrzují dominantní postavení USA, které prošlo několika fázemi. První (1979-1980) znamenala konsolidaci americké pozice v Levantě a postupné oslabování SSSR, které vytvořilo základ pro bezprecedentní dominanci po konci studené války až do konce tisíciletí. Americká převaha se udržela i nadále, ale dvacet let od pádu železné opony se zejména v ekonomických oblastech více prolíná se zájmy ostatních aktérů.

Analýza údajů a aktivit mocností v definovaných časových řadách tento postulát potvrzuje a odhaluje řadu skutečností. Spojené státy zůstávají dominantní mocností v izraelsko-arabském prostoru minimálně v kategoriích vojenské a politické a to ve všech sledovaných časových bodech. Není v silách žádné mocnosti tuto převahu hmatatelně přímo ohrozit. Současné akademické debaty se přou o postavení USA v mezinárodním systému, některé hovoří o blížícím se konci unipolárního uspořádání. V izraelsko-arabském prostoru platí, že žádný jiný stát v současné chvíli americké prvenství neohrožuje. Vojenské nástroje jsou pro prosazení vlivu hlavním určujícím faktorem. Zatímco v jiných regionech by toto tvrzení platit nemuselo, tato práce se přiklání k tomu, že právě vojenská pomoc je na Blízkém východě jedním z rozhodujících faktorů.

Důvody tohoto tvrzení lze najít v řadě charakteristik Blízkého východu, které jej odlišují od jiných regionů. Blízký východ je nejvíce militarizovaným regionem světa a je právem považován za ostrov nestability či v Cohenově terminologii pásmem otřesu. Ve srovnání s ostatními světovými regiony státy na Blízkém východě alokují do vojenské oblasti mnohem víc finančních prostředků, a to nejen procentuálně ze svého HDP, ale také pokud jde o výši výdajů na dovoz zbraní v relaci k celkovému dovozu těchto zemí.⁵⁰⁷ Vojenské výdaje jdou často na úkor hospodářského rozvoje řady zemí Blízkého východu a severní Afriky. Vojenské soupeření a nízké investice do ekonomického rozvoje, centrálně řízené hospodářství a politická nestabilita vytváří z Blízkého východu nestabilní a nepředvídatelný region. Fakt, že v izraelsko-arabském prostoru spolu navíc některé státy nemají uzavřené mírové dohody, situaci

⁵⁰⁷ Cordesman, Anthony H.: *The military Balance in the Middle East. An Analytic Overview: Military Expenditures and Arms Transfers, Major Arms by Country and Zone, and Qualitative Trends*. Washington: CSIS, 2004. Str. 29.

neprospívá. Izrael má ze svých sousedních zemí v současnosti mírovou smlouvu pouze s Egyptem a Jordánskem, s Libanonem a Sýrií se v podstatě od svého vzniku nachází ve válečném stavu. Právě izraelsko-syrské soupeření o dominanci v Levantě je hlavním bodem sporu a podněcuje zvýšený zájem obou zemí o zajištění vojenské převahy, která má obranný, ale také odstrašující cíl. Bezpečnostní aspekty proto dlouhodobě převažují nad ekonomickými a politickými. Poststudenoválečným trendem sice je, že výdaje do vojenského sektoru postupně klesají, stále ale představují nejvýznamnější položku ve výdajích centrálních vlád.

USA mají monopol k jednání s Izraelem (který se řadí mezi blízkovýchodní regionální mocnosti) o případných změnách jeho politického kurzu a jsou jeho hlavním vojenským spojencem. Americko-izraelské spojení vytváří pro ostatní mocnosti jen stěží prostupnou zeď. Donedávna byl dalším neochvějným pilířem proamerický egyptský režim Husního Mubáraka. Egypt však nyní stojí na křižovatce a z reakcí USA je zřejmé, že jeho udržení v proamerickém táboře představuje vitální zájem. Přetrvávající vojenská podpora USA těmito dvěma zemím je nesrovnatelná a neoddiskutovatelná a ve srovnání s výčtem ostatních příspěvků neohrožitelná. Američané poskytují ročně Izraeli a Egyptu vojenskou pomoc zhruba ve výši 3,5 miliard amerických dolarů a s oběma zeměmi probíhá blízká vojenská spolupráce. Vojenská dominance je pak hlavní charakteristikou, kterou se americký vliv projevuje. Ukazuje to také poměr mezi vojenskou a nevojenskou finanční pomocí pro celý region. V roce 2007 směřovalo 75 % americké pomoci celému regionu Blízkého východu na vojenskou pomoc.⁵⁰⁸

Tvrzení o americké dominanci není jednoznačné ve vztahu ke zbraňové politice. Zde se ale pravděpodobně jedná o jediný vážnější prostor, do kterého pronikají také američtí konkurenti. Zbraňová politika představuje velmi důležitý geopolitický nástroj pro ostatní mocnosti, především pro Rusko, ale i pro Čínu. Vojenskoprůmyslové komplexy mocenských států považují právem blízkovýchodní region za svou mekku. Trvalé napětí v regionu, které může,

⁵⁰⁸ Lum, Thomas: *Comparing Global Influence: China's and U.S. Diplomacy, Foreign Aid, Trade, and Investment in the Developing World*. Srpen 2008. str. 22. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/109507.pdf>.

jak historie nejednou ukázala, přerůst v nenadálý ozbrojený konflikt, povzbuzuje zbraňové kontrakty. Současná více diverzifikovaná povaha vazeb lokálních států a hnutí s vnějšími aktéry je příležitostí pro etablující se mocnosti, aby prostřednictvím tohoto nástroje uplatnily svůj vliv. Mezi nejvýznamnější exportéry do oblasti Blízkého východu patří paradoxně pět stálých členů Rady bezpečnosti – USA, Rusko, Francie, Velká Británie, Čína. V praxi ale panují velké rozdíly mezi prvními dvěma a zbývajícími nejen v kvalitě, ale také v kvantitě dodávaných vojenských prostředků. Americkým, evropským a ruským vývozům zbraní nemohou ostatní stačit.

Vazba klient – dodavatel ale není v tomto případě jednosměrná. Izrael, patřící mezi elitní zbraňové exportéry na světě, v posledních letech s obratem kolem sedmi miliard amerických dolarů ročně, představuje důležitého klienta nejen pro řadu evropských zemí, ale také pro Turecko, Čínu i Rusko. Moderní a vyspělé technologie hrály důležitou roli v izraelské zahraniční politice i v dobách, kdy Izrael neudržoval diplomatické styky s Čínou. Nutno ale podotknout, že žádná významná zbraňová transakce Izraele s potenciálními konkurenty USA – především Čínou a Ruskem – se neuskuteční bez tichého souhlasu Washingtonu.⁵⁰⁹ Izrael si ale posiluje svoji pozici vis-a-vis Rusku a Číně, což může hrát roli ve vztazích těchto dvou mocností s Íránem.

Zejména Rusko a Čína využívají zbraňové politiky k vyvažování amerického vlivu a často ji aplikují nepřímou cestou prostřednictvím vojenské podpory Íránu a Sýrie. Jejich vojenské vazby na tzv. darebné státy, Sýrii a Írán, jsou nejviditelnějším nástrojem pronikání do izraelsko-arabského prostoru a představují v podstatě nejnázornější ilustraci čínské a ruské tvrdé moci v regionu. Osa Írán – Sýrie – Hizballáh – Hamás se stává největším vyzyvatelem amerického a izraelského vlivu v Levantě, což umocnilo také oslabené postavení Iráku. Sýrie slouží jako propustná zóna íránského vlivu a jeho podporu Hamásu a Hizballáhu nepřímo živí zejména vojenská spolupráce s Ruskem a Čínou. Dominantním znakem je asymetrická forma boje, kterou necharakterizuje otevřený konflikt na mezistátní úrovni, ale vyčerpávající konflikt nízké intenzity mezi Izraelem na straně jedné a Hamásem a Hizballáhem

⁵⁰⁹ Připomeňme kauzu Phalcon v roce 2000.

na straně druhé. Právě tímto způsobem do regionu pronikají vyzyvatelé Washingtonu. Jedná se navíc o mechanismy relativně finančně a logisticky nenáročné, které přesto dokáží zablokovat posun nejen na syrsko-izraelské, ale také na izraelsko-palestinské frontě.

Politická oblast se ve výsledcích od vojenské příliš neliší. Žádná ze sledovaných mocností nemůže adekvátně soupeřit s Washingtonem v prosazování a implementování politických rozhodnutí. USA stály u zrodu první mírové dohody mezi Izraelem a Egyptem, podpořily a pomohly realizaci první dohody z Osla v roce 1993, staly se hlavním mediátorem izraelsko-palestinských a izraelsko-syrských vyjednávání v 90. letech, pod jejich záštitou podepsal Izrael mír s Jordánskem. USA mají hlavní slovo v bilaterálních jednáních i v současné době. Navzdory existenci Kvartetu je to stále Washington, kdo určuje směřování izraelsko-palestinských vyjednávání. Evropská unie obvykle získá viditelnější roli v procesu v dobách, kdy se americká politika řídí principy nižší angažovanosti. Faktem ale zůstává, že bez americké podpory, byť tacitní, by role ostatních mocností těžko vedla k hmatatelným výsledkům. Evropa navíc trpí přetrvávající nejednotností a neschopností být vnímána jako spolehlivý garant v dojednaných dohodách.

Totéž platí také o ostatních mocnostech, které v regionu deklarují svoji politickou moc. Jako příklad může sloužit turecká snaha iniciovat izraelsko-syrská nepřímá vyjednávání. Ani ruská snaha vrátit se na blízkovýchodní politické pole se neopírá o viditelné výsledky a setkává se nedůvěrou zejména v Izraeli, ale také u amerických spojenců. Mocnosti, které jsou odsunuty na druhou kolej, prosazují řešení konfliktu na mezinárodní půdě v multinárodním složení. Tento bod jednoznačně naráží na odpor USA a Izraele, jež nehodlají rozměňovat svoji pozici mezi více hráčů a tím dovolit, aby na ně byl zvyšován tlak. Jedinou výjimkou je Čína, která o rozhodovací pravomoci ve vyjednáváních mezi Izraelci a Palestinci neusiluje. Peking stojí stranou politických rozepří, opírá se v deklaratorní rovině o princip neutrality, nezasahování do vnitřních záležitostí hlavních aktérů a svůj vliv prosazuje maximálně prostřednictvím politiky v Radě bezpečnosti OSN, která ovšem jasně odkrývá jeho preference a ekonomické zájmy. Blízký východ (a zejména izraelsko-arabská oblast) představuje pro Čínu politický předmět zájmu spíše okrajově. Peking

oslabil svou kritiku a tvrdé pozice vůči Izraeli, v 90. letech konsolidoval svoje diplomatické postavení v regionu a v současné době prosazuje nekonfliktní politiku vůči všem aktérům. Ve svých postojích klade důraz především na udržení regionální stability, která je nutností při prosazování ekonomických a energetických zájmů.

Tento stav ale nebrání, aby ostatní státy deklarovaly svá odhodlání k řešení konfliktu, jmenovaly své zvláštní představitele pro blízkovýchodní mírový proces, definovaly své parametry pro řešení konfliktu, které se na „papíře“ s přibývajícimi lety konfliktu stále více přibližují. Pouze Washington dokáže fakticky vystupovat nejen jako hlavní garant jednání, ale i případné implementace dohod.

Zásadní rozdíly přetrvávají v konkrétních způsobech implementace a jsou patrné nejen v rámci celé skupiny sledovaných externích mocností, ale také uvnitř Kvartetu. Jako nejviditelnější příklad lze uvést nejednotnou politiku vůči radikálním hnutím, která jsou politicky, vojensky a ekonomicky navázána na „darebné státy“ v regionu, Hamásu a Hizballáhu. Nezanedbatelný destabilizační vliv těchto hnutí, navázaných na Damašek a Teherán, představuje nejvýznamnější prostředek, jak zablokovat americké iniciativy v oblasti. Celoregionální dynamika a propojenost zájmů jednotlivých států v regionu pak představuje největší výzvu americké dominanci v izraelsko-arabském prostoru. Čína a Rusko, plně si této skutečnosti vědomy, tak nepřímou zasahují do dění v izraelsko-arabském prostoru a vyvažují pozici Washingtonu. Jejich podpora syrsko-iránské alianci v politické rovině (zmírňování rozhodnutí v RB OSN) mění rozložení sil v izraelsko-arabském prostoru a v současné době v podstatě přispívá k blokování možnosti posunu v izraelsko-palestinských a izraelsko-syrských jednáních.

Americká převaha v politických a vojenských oblastech velkou měrou přímou konkurenceschopnost neumožňuje. Méně přehledná situace ale panuje v ekonomických otázkách, kde se otvírá nejvíce prostoru pro uplatňování nezávislých politik. Čína, EU i Turecko kladou ve svém přístupu důraz na tzv. měkkou moc, která se projevuje právě v ekonomické rovině. Region Blízkého východu stojí vysoko v žebříčku priorit externích mocností především kvůli

energetickým zájmům. Izraelsko-arabský prostor však nepatří mezi vyvolené a nemůže se chlubit významnými energetickými zásobami. Ze všech sledovaných není žádná ze zemí členem Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC) a ani jedna se neřadí mezi významné tzv. ropné vývozce (Libanon, Izrael a Jordánsko mezi exportéry nepatří vůbec, Sýrie a Egypt jsou drobnými exportéry). Energetické zájmy se projevují v této části spíše sekundárně a jsou navázány na mnohem důležitější vazby externích mocností s hlavními ropnými exportéry. Pro Čínu i USA je hlavním partnerem Saúdská Arábie. V jasném kontrastu k Washingtonu se ale Čína opírá také o dovoz ropy a zemního plynu z Íránu. Na Blízkém východě se ukazuje, jak ropná politika ovlivňuje diplomacii a diplomacie ropnou politiku. Ropa může sloužit jako důležitý ekonomický nástroj lokálních států k ovlivnění postojů externích aktérů. Diplomacie externích států může naopak být politickým nástrojem namířeným proti darebným ropným exportérům. Klasickým příkladem posledně zmíněného aspektu jsou ropné sankce přijaté na státní či mezinárodní úrovni.

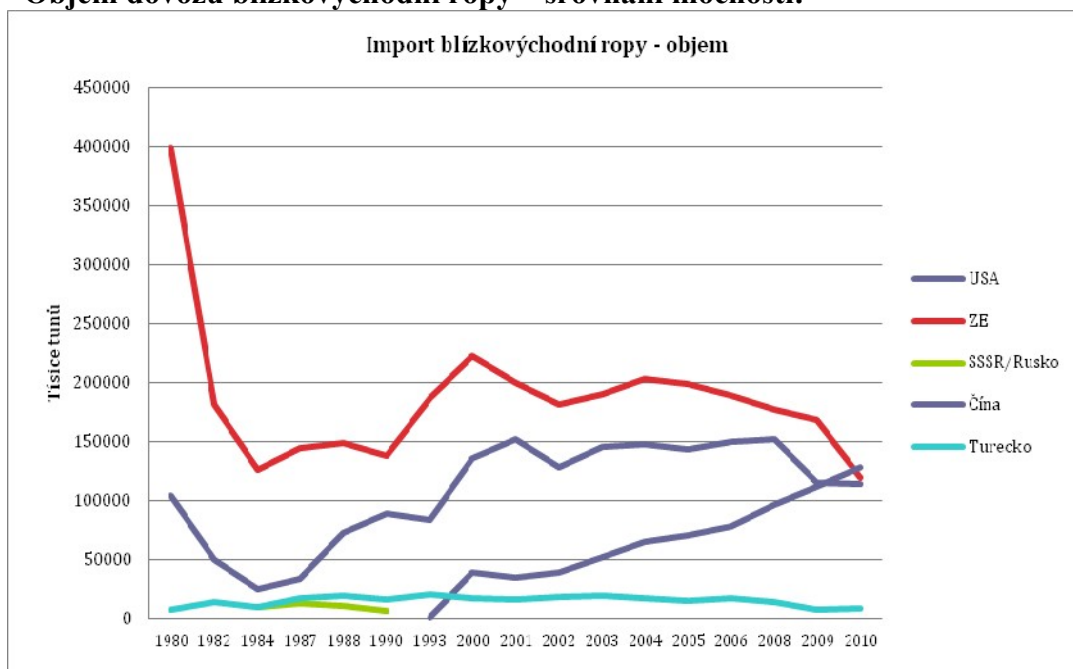
Pro čínskou politiku je izraelsko-arabský prostor oblastí, která mnoho příležitostí pro uplatňování primárních zájmů v regionu zatím nepředstavuje. Čína aspiruje na globální mocenské postavení a region Blízkého východu ji zajímá z důvodu zvyšující se závislosti na energetických zdrojích. Izraelsko-arabské oblasti se i ve srovnání s ostatními částmi regionu dostává spíše symbolické čínské pozornosti, která se projevuje prohlubováním vzájemného obchodu a investic, které ale v posledních letech rapidně narůstají. Čínská strategie je velmi nenápadná, kultivuje vztahy s ropnými producenty, zakládá se na vysoké míře investic do regionu. Čína se stala hlavním exportérem do arabských zemí a je nejrychleji rostoucím trhem pro energetický průmysl blízkovýchodního regionu. Ekonomická provázanost začíná vytvářet silnou čínsko-arabskou vazbu, založenou na individuálních a obchodních kontaktech. Tento trend bude s největší pravděpodobností pokračovat a posilovat čínskou přítomnost v regionu.

Podobný přístup platí také pro Turecko. Důraz na vzájemnou hospodářskou provázanost s akcentem na soukromý sektor je jedním z deklarovaných cílů turecké politiky vůči Blízkému východu prosazované tureckým ministrem zahraničních věcí Davutoğlu. Multilaterální ekonomická

politika a provázanost byla nejlépe ilustrována na posílení vazeb se Sýrií a uzavíráním řetězce bilaterálních dohod o volném obchodu se všemi zeměmi Levanty.

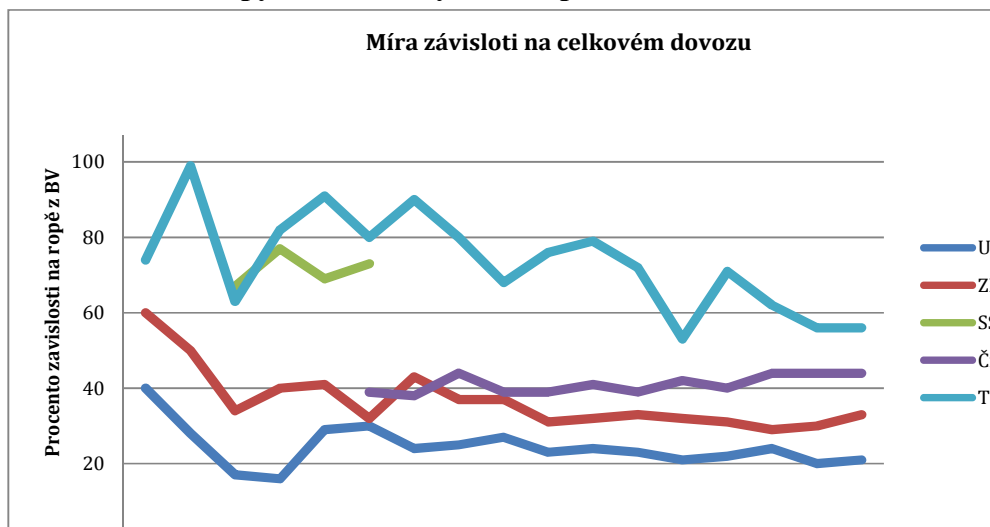
Následující dva grafy ilustrují proměny v závislosti externích mocností na blízkovýchodní ropě, které výše nastíněné trendy potvrzují.

Objem dovozu blízkovýchodní ropy – srovnání mocností:

Zdroj: *Energy Statistics Yearbooks*

Poměr dovozu ropy z Blízkého východu v poměru k celkovému dovozu:

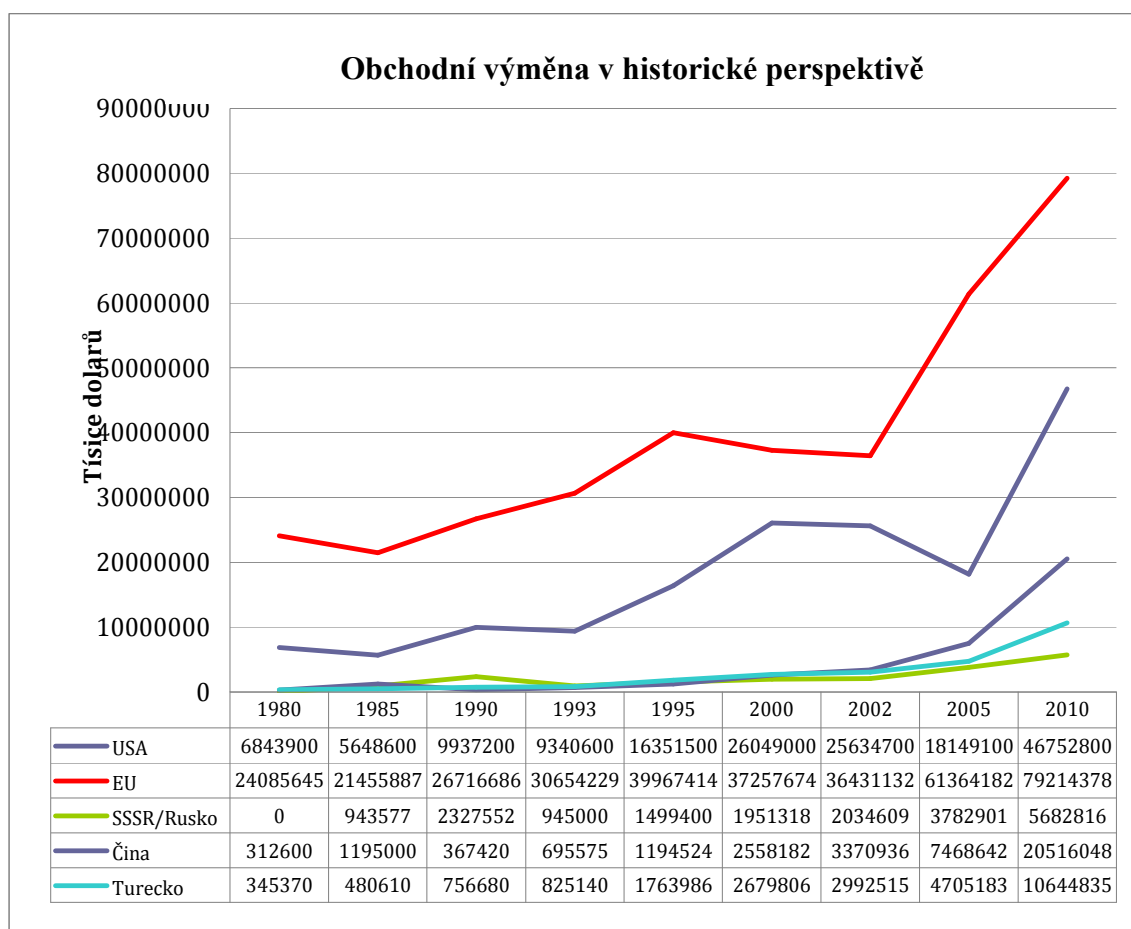
Zdroj: *Energy Statistics Yearbooks*

S výjimkou Izraele patří všechny ostatní země mezi rozvojové, které jsou tudíž více odkázané na finanční pomoc zvenku. Při pohledu na aktivity mocností v tomto ohledu panují velmi viditelné rozdíly. Zahraniční ekonomická pomoc je ale stále výhradně nástrojem západních států. USA a EU jsou hlavními donory a jsou etablovanými aktéry v tomto poli. USA nedrží v současné době ve všech oblastech prvenství. Evropská zahraniční pomoc již převyšuje s výjimkou Jordánska pomoc americkou. EU je pak především hlavním donorem Palestinských území, což představuje pravděpodobně nejvýznamnější vyvažovací element. Na druhé straně Turecko, Čína i Rusko jsou v této oblasti spíše nováčky, čemuž odpovídají také ekonomické nástroje, které pro prosazení svého vlivu používají. Statistiky o poskytované rozvojové pomoci Čína, Rusko ani Turecko v současnosti oficiálně nezveřejňují. Ačkoli jsou jejich aktivity ve srovnání s USA a EU zanedbatelné, v posledních letech mírně rostou a projevují se hlavně v poskytování půjček a udělování skromných grantů na projekty podporující rozvoj místní infrastruktury. Pomoc je cílená na konkrétní aktivity, jež se dojednávají pomocí bilaterálních dohod a nejsou výsledkem plošné rozvojové politiky.

Ruské, čínské a turecké iniciativy ale nemohou s poskytovanou rozvojovou pomocí Západu soupeřit a projevují se jinými mechanismy. Jedním z hlavních nástrojů je především obchodní politika, uzavírání bilaterálních dohod o volném obchodu a tím posilování vzájemné obchodní výměny. Ačkoli

v posledních letech zaznamenaly zejména Čína a Turecko významné posílení obchodních vazeb, jejich aktivity jsou stále nesrovnatelně menší než vazby států na Evropskou unii a USA. EU je ze všech sledovaných mocností hlavním obchodním partnerem všech zemí s výjimkou exportu z Izraele do USA, který převyšuje export z Izraele do EU.

Vývoj obchodní výměny odhaluje také zajímavé skutečnosti ve vztahu k většímu prolínání přítomnosti externích států. Zejména v posledních letech (zhruba po roce 2005) je výrazný nástup Číny, která, ač Levanta nepatří mezi její hlavní oblasti zájmu v regionu, posiluje své obchodní kontakty s tímto prostorem. Její aktivity ale, jak ukazuje graf, nemohou dosáhnout na činnost Evropské unie ani USA.

Zdroj: Mezinárodní měnový fond

Kulturní vliv je poslední sledovanou oblastí. Stejně jako v ekonomické rovině platí, že povaha kulturního zapojení umožňuje větší diverzifikaci aktivit v izraelsko-arabském prostoru. Etablované kulturní velmoci, evropské státy a

USA alokují na kulturní centra, programy a stipendia nejvyšší finanční prostředky. V posledních letech se v oblasti kulturní diplomacie realizují také čínské a turecké projekty. Čína už má v každé zemi Levanty svůj Konfuciovův institut a Turecko podporuje svoji provázanost důrazem na turistiku, rušením vízové povinnosti a podporou stipendijních programů.

Velmi zajímavé jsou výsledky v oblasti nevládních kontaktů mezi regionálními státy a mocnostmi. Velké rozdíly panují především v oblíbenosti mocností v blízkovýchodních státech. V americkém případě mají prostředky alokované na veřejnou diplomacii a asistenční programy jen malý vliv na popularitu USA v regionu, která patří v poslední dekádě k nejnižším vůbec. Americká finanční podpora státům Blízkého východu je přitom ve srovnání s mocnostmi disproporčně vyšší. Svoji roli hraje ovšem fakt, že americká pomoc často směřuje na podporu režimů, které jsou mezi lidmi velmi neoblíbené (např. bývalému egyptskému prezidentu Mubárakovi). Naopak ekonomická expanze Číny, opatrná, velmi obecná a nekonfliktní formulace politických pozic vůči citlivým otázkám stejně jako deklarovaná zásada nezasahovat do vnitřních záležitostí států (včetně lidskoprávní roviny) jsou kombinací faktorů, které zvyšují oblíbenost na Blízkém východě mezi arabskou populací. Zvyšující se kulturní provázanost Číny a arabského světa v obchodní oblasti a možnosti stipendijních pobytů obnovují starou vazbu Číny na tento region. Obdobně je na tom Turecko, jež je v regionu vnímáno jako pozitivní mocnost atraktivní, kterou si často berou za vzor nejen blízkovýchodní islamisté, ale také liberálové. Mezi arabskou populací je Turecko v posledních letech vnímáno jako nepřátelštější země.

Závěry této práce vznikaly a odrážely vztahy na Blízkém východě v době před hlavní vlnou politických změn, které začaly v Tunisku na konci roku 2010 a přesunuly se do ostatních částí regionu včetně Levanty, kde zasáhly primárně Egypt a Sýrii. Je nepochybné, že povstání, která mění politický řád zaběhnutý po několik dekád, povede k novému rozložení sil v regionu. Jejich analýza ale není, vzhledem k probíhajícím politickým otřesům, zatím možná. Již nyní je ale zřejmé, že Blízký východ prochází nejvýznamnějšími politickými proměnami od dob íránské revoluce a uzavření izraelsko-egyptské míro-

vé smlouvy v roce 1979. Pokud arabské jaro nepřerozdělí rozložení sil mocností, ovlivní minimálně jejich způsob zapojení do regionální politiky.

8 Detailní tabulky a přehledy k jednotlivým grafům v textu

8.1 Zbraňová politika (údaje tabulek v části 8.1. jsou uvedeny vždy v přepočtu na současné americké dolary) Zdroj: Databáze SIPRI:
<http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>

8.1.1. První sledované období let 1979-1980

Vývoz zbraní do Egypta v letech 1979-1980

	1979	1980	Celkem
Čína	224	270	494
Francie	53	311	364
UK	26	3	28
USA	325	408	733
Celkem	628	992	1 620

Vývoz zbraní do Izraele v letech 1979-1980

	1979	1980	Celkem
Francie	52	52	104
Německo (SRN)	5	10	14
Itálie	22	12	34
USA	666	1 213	1 879
Celkem	745	1 286	2 031

Vývoz zbraní do Jordánska v letech 1979-1980

	1979	1980	Celkem
Irák		26	26
USA	296	377	672
Celkem	296	403	698

Vývoz zbraní do Libanonu v letech 1979-1980

	1979	1980	Celkem
Francie		14	14
Itálie		25	25
Neznámá země	18		18
USA		3	3
Celkem	18	41	60

Vývoz zbraní do Sýrie v letech 1979-1980

	1979	1980	Celkem
ČSSR	22	164	186
Francie	34	10	44
Libye	398		398
SSSR	1 696	1 872	3 568
Celkem	2 150	2 046	4 196

8.1.2 Druhé sledované období let 1992-1993

Vývoz zbraní do Egypta v letech 1992-1993

	1992	1993	Celkem
Čína	26	34	60
ČSFR		113	113
Německo (SRN)	8	8	16
Rusko	3	8	11
UK	8	8	15
Ukrajina		15	15
USA	982	1 006	1 988
Celkem	1 026	1 191	2 217

Vývoz zbraní do Izraele v letech 1992-1993

	1992	1993	Celkem
USA	1293	723	2015
Celkem	1293	723	2015

Vývoz zbraní do Sýrie v letech 1992-1993

	1992	1993	Celkem
Bulharsko	11		11
Československo	198		198
Severní Korea	90	47	136
Rusko	14	10	24
Slovensko		142	142
Celkem	312	198	510

Vývoz zbraní do Jordánska v letech 1992-1993

	1992	1993	Celkem
USA		1	1
Celkem		1	1

Vývoz zbraní do Libanonu v letech 1992-1993

	1992	1993	Celkem
Sýrie	40	40	79
Celkem	40	40	79

8.1.3 Třetí sledované období v letech 2002-2003

Vývoz zbraní do Egypta v letech 2002-2003

	2002	2003	Celkem
Rakousko	79		79
Čína	67	88	154
Finsko	2	6	8
Německo (SRN)	24	122	146
Rusko	60	60	120
USA	485	354	839
Celkem	716	629	1 345

Vývoz zbraní do Izraele v letech 2002-2003

	2002	2003	Celkem
France	6		6
Německo (SRN)	21	168	189
USA	310	104	414
Celkem	337	272	609

Vývoz zbraní do Sýrie v letech 2002-2003

	2002	2003	Celkem
Bělorusko		24	24
Severní Korea	13	13	25
Rusko	7	7	13
Celkem	19	43	62

Vývoz zbraní do Libanonu v letech 2002-2003

N/A

Vývoz zbraní do Jordánska v letech 2002-2003

	2002	2003	Celkem
Kanada		2	2
Německo (SRN)		10	10
JAR		32	32
Španělsko		13	13
UK	117	122	239
USA	3	85	88
Celkem	120	264	384

8.1.4 Čtvrté sledované období v letech 2009-2010

Vývoz zbraní do Egypta v letech 2009-2010

	2009	2010	Celkem
Čína	35	35	70
Rusko	8	340	348
Ukrajina	26	26	52
USA	106	280	385
Celkem	174	681	855

Vývoz zbraní do Izraele v letech 2009-2010

	2009	2010	Celkem
Kanada	7	7	14
Německo (SRN)	13	19	31
USA	129	17	146
Celkem	148	43	191

Vývoz zbraní do Sýrie v letech 2009-2010

	2009	2010	Celkem
Írán	5	5	10
Rusko	162	162	324
Celkem	167	167	334

Vývoz zbraní do Jordánska v letech 2009-2010

	2009	2010	Celkem
Belgie	91		91
Nizozemí	68	27	95
Rusko	60	80	140
USA	18	7	25
Celkem	237	114	351

Vývoz zbraní do Libanonu v letech 2009-2010

	2009	2010	Celkem
Belgie		7	7
Jordánsko	28	28	55
UAE		24	24
USA	12	2	14
Celkem	40	60	100

8.2 Vzájemná obchodní výměna

Zdroj: Mezinárodní měnový fond, databáze obchodní statistiky

<http://elibrary-data.imf.org/FindDataReports.aspx?d=33061&e=170921>

Celková obchodní výměna v roce 1980 (současných amerických dolarů)⁵¹⁰

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
Izrael	2 045 800 000 978 000 000	2 653 470 000 2 559 120 000	0	0	31 900 000 7 560 000
Sýrie	239 200 000 27 600 000	2 386 800 000 1 654 980 000	N/A	0	102 920 000 17 290 000
Jordánsko	407 300 000 2 500 000	1 183 810 000 74 491 000	N/A	0	48 100 000 19 870 000
Egypt	1 875 100 000 571 500 000	5 396 410 000 4 059 260 000	N/A	215,200,000 97,400,000	8 950 000 20 300 000
Libanon	303 000 000 33 900 000	2 013 690 000 89 924 000	N/A	0	15 560,000 72 920 000

Celková obchodní výměna v roce 1993 (současných amerických dolarů)

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
Izrael	4 420 300 000 4 527 000 000	9 482 900 000 4 511 270 000	168 500 000 139 100 000	75 724 000 76 901 000	80 236 000 0
Sýrie	185 800 000 144 600 000	2 092 340 000 1 999 060 000	129 600 000 92 400 000	120 171 000 1 921 000	238 884 000 0
Jordánsko	362 500 000 20 100 000	92 227 700 1 268 760 000	19 800 000 7 100 000	76 782 000 40 327 000	105 004 000 0
Egypt	2 762 600 000 663 600 000	5 888 360 000 2 845 640 000	169 900 000 143 700 000	199 555 000 24 238 000	191 420 000 105 000 000
Libanon	376 600 000 27 900 000	2 351 860 000 121 812 000	36 500 000 38 400 000	79 017 000 939 000	99 596 000 5 000 000

Celková obchodní výměna v roce 2002 (současných amerických dolarů)

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
Izrael	7 039 400 000 12 643 800 000	13 148 300 000 8 899 870 000	1 076 970 000 158 098 000	900 794 000 515 761 000	861 434 000 544 467 000
Sýrie	274 100 000 159 700 000	2 217 190 000 4 207 580 000	137 772 000 16 398 500	356 899 000 14 135 000	266 772 000 506 247 000
Jordánsko	404 300 000 437 700 000	2 991 090 000 195 786 000	17 554 400 1 868 650	304 962 000 53 273 000	116 650 000 18 382 500
Egypt	2 866 000 000 1 416,700 000	3 170 160 000 6 414 280 000	488 748 000 21 435 300	852 964 000 91 877 000	326 389 000 118 173 000
Libanon	318 000 000 65 900 000	195 786 000 2 991 090 000	111 560 000 4 206 470	276 071 000 4 200 000	187 339 000 41 921 800
Zapadní Břeh, Gaza	100 000 9 000 000	N/A	0 0	0 0	4 729 310 12 849

Celková obchodní výměna v roce 2010 (současných amerických dolarů)

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
Izrael	11 271 400 000	18 603 400 000	800 267 000	5 037 540 000	2 082 980 000

⁵¹⁰ První údaj je export z velmoci, druhý údaj je import do velmoci.

	21 222 400 000	13 908 100 000	830 726 000	2 60 420 000	1 359 640 000
Sýrie	511 300 000 445 200 000	4 699 380 000 4 281 000 000	1 114 080 000 50 652 300	2 444 050 000 40 331 400	1 848 780 000 662 651 000
Jordánsko	1 174 900 000 1 007 800 000	284 301 000 3 312 010 000	221 957 000 17 516 600	1 889 370 000 164 256 000	572 215 000 42 449 900
Egypt	6 836 700 000 2 345 800 000	9 272 450 000 18 580 800 000	2 191 960 000 270 596 000	6 039 180 000 917 688 000	2 260 750 000 926 476 000
Libanon	1,839 600 000 87 800 000	5 867 100 000 405 837 000	168 133 000 16 742 400	1 325 570 000 27 233 200	619 478 000 228 536 000
Záp. břeh a Gaza	2 400 000 7 500 000	N/A	141 342 46 532	26 047 500 363 060	40 304 900 576 261

8.3 Přímé zahraniční investice do Egypta, Izraele, Jordánska, Libanonu a Sýrie z USA, EU, RF, Číny a Turecka

Čína⁵¹¹ (mil. amerických dolarů)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Egypt	2,1	5,72	13,31	8,85	24,98	14,57	133,86
Izrael	0,32	-	6	1	2,22	1	0
Jordánsko	-	-	1,01	6,18	0,6	1,63	0,11
Libanon	-	0,02	-	-	-	-	-
Sýrie	-	-	0,20	0,03	11,26	1,17	3,43
Celkem	2 855	5 498	12 261	17 934	26 506	55 907	56 528

EU (údaje v ECU/EUR, mil. ECU, resp. mil. EUR)

	1994 ⁵¹²	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2000	2001
Egypt	389	320	416	126	1006	797	1520	1 872	523
Izrael	46	108	181	87	288	195	771	723	309
Ma- šrek ⁵¹³	111	90	4	93	224	36	299	542	452
Celkem	32 386	46 022	46 992	84 730	198 235	285 408	326 983	437 044	306 140

(pokračování)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Egypt	1306	954	524	773	3285	1500	10 600	2100	N/A
Izrael	204	123	150	682	-79	219	255	192	N/A
Mašrek	508	431	385	11	193				
Celkem	133 897	135 512	114 951	234 538	260 202				

USA⁵¹⁴ (mil. amerických dolarů)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Egypt	1 541	1 231	1 246	1 334	1 510	1 090	1 093	1 366	1 603	1 963	2 210
Izrael	827	746	826	1 335	1 604	1 483	1 831	2 045	2 071	2 837	4 777

⁵¹¹ Přímé zahraniční investice z Číny do partnerských zemí. In:

<http://chinainvests.files.wordpress.com/2010/12/2009-mofcom-investment-report1.pdf>

⁵¹² Přímé zahraniční investice z EU do zemí ve Středomoří. In:

<http://www.uni-mannheim.de/edz/pdf/eurostat/01/FOREIGN.pdf> a statistiky EUROSTATu
In: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-BK-08-001/EN/KS-BK-08-001-EN.PDF a http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-27062011-AP/EN/2-27062011-AP-EN.PDF a <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

⁵¹³ bez Egypta a Izraele (tj. Jordánsko, Sýrie, PNS a Libanon)

⁵¹⁴ Bureau of Economic Analysis. In: <http://www.bea.gov/international/di1usdbal.htm>

Jord.	0	8	-	-	8	13	15	-	-	-	21
Liban.	-	-	-	1	2	0	-	7	24	45	53
Sýrie	-	-	-	-	408	-	-	-	-	-	6
Celkem	381 781	430 521	467 844	502 063	564 283	612 893	699 015	795 195	871 316	1000 703	1215 960

(pokračování)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Egypt	1 998	2 557	2 682	3 524	4 526	5 475	6 511	7 513	7 804	9 149	11 746
Izrael	3 735	5 690	5 726	7 020	61 171	7 978	9 427	10 119	9 444	9 273	9 694
Jord.	-	-	-	-	55	0	39	19	137	172	211
Liban.	83	100	102	109	156	169	151	178	214	265	297
Sýrie	-	-	-	-	-	0	8	10	9	9	190
Celkem	1316 247	1460 352	1616 548	1769 613	2160 844	2241 656	2477 268	2993 980	3232 493	3547 038	3908 231

Turecko⁵¹⁵ (mil. amerických dolarů)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Egypt ⁵¹⁶	5	5	5	5	7	9	38	54	94	103
Izrael	0	0	0	0	0	0	0	2	3	3
Jord.	18	19	19	19	19	19	19	0	0	0
Liban.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sýrie	0	1	3	2	2	2	3	0	0	1
Celkem	4 581	5 847	6 138	7 060	8 305	8 865	12 210	17 846	19 923	20 288

Rusko⁵¹⁷ (mil. amerických dolarů)

	2007	2008	2009	2010
Egypt	0	23	11	12
Izrael	50	42	25	59
Jordánsko	0	0	0	0
Libanon	0	0	3	90
Sýrie	0	0	1	0
Celkem	45 897	55 540	43 632	51 840

8.4 Americká finanční pomoc

Finanční pomoc Izraeli (mil. amerických dolarů)

Rok	Celkem	Voj. grant	Ekon. grant	Imig. grant	ASHA ⁵¹⁸	Ostatní
1949-96	68 030,9	29 014,9	23 122,4	868,9	121,4	14 903,3
1997	3 132,1	1 800,0	1 200,0	80,0	2,1	50,0

⁵¹⁵ Central Bank of the Republic of Turkey International Investment Position

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/eng/>

⁵¹⁶ http://www.investment.gov.eg/en/Investment/Documents/FDI_in_Egypt_EN_Jul_2010.pdf

⁵¹⁷ Ruský statistický úřad. http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/dir-inv_out_country_e.htm&pid=svs&sid=ITM_586

<http://www.cbr.ru/eng/statistics/?Prtid=svs>

http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/inv_out-country_e.htm

⁵¹⁸ ASHA - The American Social Health Association – program v rámci rozvojové agentury USAID, poskytuje granty v oblasti zdravotnictví a vzdělání.

1998	3 080,0	1 800,0	1 200,0	80,0	-	-
1999	3 010,0	1 860,0	1 080,0	70,0	-	-
2000	4 131,9	3 120,0	949,1	60,0	2,75	-
2001	2 876,1	1 975,6	838,2	60,0	2,25	-
2002	2 850,7	2 040,0	720,0	60,0	2,65	28,0
2003	3 745,2	3 086,4	596,1	59,6	3,05	-
2004	2 687,3	2 147,3	477,2	49,7	3,15	9,9
2005	2 612,2	2 202,2	357,0	50,0	2,95	-
2006	2 534,5	2 257,0	237,0	40,0		0,5
2007	2 503,2	2 340,0	120,0	40,0	2,95	0,2
2008	2 423,9	2 380,0	0	40,0	3,90	0
2009	2 583,9	2 550,0	0	30,0	3,90	0
2010	2 800,0	2 775,0	0	25,0	0	-
Celkem	109 001,6	61 348,4	30,897,0	1 613,2	151,05	14 991,9

Zdroj: Congressional Research Service. In:
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>

Americká finanční pomoc Egyptu (mil. amerických dolarů)

Rok	Ekonomická	Vojenská	IMET ⁵¹⁹	Celkem
1948-1997	23 288,6	22 353,5	27,3	45 669,4
1998	815,0	1 300,0	1,0	2 116,0
1999	775,0	1 300,0	1,0	2 076,0
2000	727,3	1 300,0	1,0	2 028,3
2001	695,0	1 300,0	1,0	1 996,0
2002	655,0	1 300,0	1,0	1 956,0
2003	911,0	1 300,0	1,2	2 212,2
2004	571,6	1 292,3	1,4	1 865,3
2005	530,7	1 289,6	1,2	1 821,5
2006	490,0	1 287,0	1,2	1 778,2
2007	450,0	1 300,0	1,3	1 751,3
2008	411,6	1 289,4	1,2	1 702,2
2009	250,0	1 300,0	1,3	1 551,3
2010	250,0	1 300,0	1,9	1 551,9
Celkem	30 820,8	39 211,8	43,0	70 075,6

Zdroj: Congressional Research Service. In:
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf>

Americká finanční pomoc Palestině (mil. amerických dolarů)

	Finanční pomoc celkem	UNRWA
1950-2004		2798,5
1994-1999	(70 mil. ročně)	
2000-2004	(170 mil. ročně)	
2005	230,4	108,0
2006	153,2	137,0
2007	69,9	154,2
2008	414,5	184,7

⁵¹⁹ IMET – International Military Education and Training – výcvikový vojenský program.

2009	980,7	268,0
2010	550,0	238,7
1950-2010	-	(celkem 3889,1)
1994-2010	(cca 4 miliardy)	

Zdroj: Congressional Research Service. In:
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22967.pdf>

Americká pomoc Jordánsku (mil. amerických dolarů)

Rok	Ekonomická	Vojenská	IMET	Celkem
1991	35,0	20,0	1,3	56,3
1992	50,0	20,0	0,6	70,6
1993	35,0	9,0	0,5	44,5
1994	28,0	9,0	0,8	37,8
1995	28,9	7,3	1,0	37,2
1996	36,1	200,0	1,2	237,3
1997	120,4	30,0	1,7	152,1
1998	151,2	75,0	1,6	227,8
1999	251,4	120,0	1,6	323,0
2000	201,7	225,0	1,6	323,0
2001	151,7	75,0	1,7	228,4
2002	251,6	100,0	2,0	353,0
2003	951,0	604,0	2,4	1157,4
2004	352,3	206,0	2,9	651,0
2005	351,6	206,0	3,0	660,6
2006	299,1	210,9	3,0	510,0
2007	255,3	209,1	3,1	509,4
2008	561,4	348,3	2,9	912,6
2009	413,5	235,0	3,1	651,6
2010	463,0	500,0	3,8	966,8

Zdroj: Congressional Research Service. In:
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33546.pdf>

Americká finanční pomoc Libanonu, 1946-2005 (mil. amerických dolarů)

Rok	Ekonomická pomoc	Food Aid	Vojenská pomoc	IMET	Celkem
1946-1990	278,4	129,8	268,3	9,1	685,6
1991	9,3	9,9	0	0	19,2
1992	9,2	7,2	0	0	16,4
1993	10,3	3,5	0	0,6	14,4
1994	1,7	0	0	0,3	2,0
1995	15,6	0	0	0,4	16,0
1996	2,9	0	0	0,5	2,5
1997	12,3	0	0	0,5	12,8
1998	12,0	0	0	0,6	12,6
1999	12,0	0	0	0,6	12,6

2000	15,0	0	0	0,6	15,6
2001	25,0	0	0	0,5	25,5
2002	10,1	0	0	0,6	10,7
2003	59,6	0	0	0,7	60,3
2004	33,2	0	0	0,7	33,9
2005	18,8	0	0	0,8	86,2
2006	39,6	0	43,58	0,8	843,8
2007	334,0	0	507,9	0,9	73,1
2008	44,6	0	27,29	1,20	125,7
2009	67,5	0	219,54	2,28	229,0
2010	109,0	0	160,4	2,5	246,3
Celkem	1 119,24	150,4	1227,01	24,14	2477,6

Zdroj: Congressional Research Service. In:
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R40054.pdf>

Americká finanční pomoc Sýrii (mil. amerických dolarů)

Rok	Finanční pomoc
1950-1981	627,5 milionů
1981-2010	0 (s výjimkou demokratizačních programů od roku 2005)

Zdroj: Congressional Research Service. In:
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/IB92075.pdf>

8.5 Ropná politika

Import ropy z BV a severní Afriky, 1980⁵²⁰ (tis. tun)

	USA	ZE ⁵²¹	SSSR	Čína ⁵²²	Turecko
Import z BV a severní Afriky	104 503	399 320	6 900 (Irák)	N/A	7 750
Celkový im-	261	665 240	7000	cca 500	10 490

⁵²⁰ Údaje v této podkapitole jsou převzaty z následujících zdrojů:

Basic Petroleum Book: Petroleum Industry Statistics. Volume VI, No. 2, květen 1986. Vydáno American Petroleum Institute.

Údaje pro Čínu a Turecko v letech 1979-1984 a ZE v letech 1993 a USA v roce 1999 z Energy Statistics Yearbook (edice 1980,1981,1982,1983,1984,1984,1991,1994,2000). Vydáno OSN, New York.

⁵²¹ Kategorie Západní Evropa – viz seznam zkratk.

⁵²² Zdroj: Yearbook of China Customs Statistics, Relevant Issues, Customs General Administration People's Republic of China. In: <http://www.meforum.org/694/energy-first>

port	440				
% BV ropy	40 %	60 %	98 %	N/A	73,8 %

Výroba, import, export a spotřeba ropy, 1980⁵²³ (tis.tun)

	Produkce-výroba	Import	Export	Spotřeba
USA	421 818	261 440	14 148	664 297
Evropa	137 370	665 240	67 526	736 966
Turecko	2 330	10 490	-	12 802
Čína	105 950	cca 500	13 125	93 325
SSSR	603 207	7 000	122 000	488 207

Import ropy z BV a severní Afriky 1982⁵²⁴ (tis. tun)

	USA	ZE	SSSR	Čína	Turecko
Import z BV	49 463	181	-	N/A	13 814
Celkový im- port	174 626	361 339	-	N/A	13 906
% BV ropy	28 %	50 %	-	N/A	99 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 1984⁵²⁵ (tis. tun)

	USA	ZE	SSSR	Čína	Turecko
Import z BV	25 096	126 419	9 847	N/A	9 801
Celkový im- port	171 943	370 151	14 950 (z SAK, Írán, Libye, Irák)	N/A	15 590
% BV ropy	17,3 %	34 %	67 %	N/A	63 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 1987 (tis. tun)

	USA	ZE	SSSR	Čína	Turecko
Import z BV	33 968	144 426	12 480	N/A	17 734
Celkový im- port	233 923	356 213	16 212 (Libye, Irák)	cca 500	20102
% BV ropy	16,6 %	40,5 %	77 %	N/A	88,2 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 1988 (tis. tun)

	USA	ZE	SSSR	Čína	Turecko
Import z BV	72 365	148 389	11 000	N/A	19 815
Celkový im- port	256 123	359 530	16 000 (Libye, Irák)	cca 550	21 695
% BV ropy	28,9 %	41,2 %	68,75 %	N/A	91,3 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 1990 (tis. tun)

	USA	ZE	SSSR	Čína ⁵²⁶	Turecko
--	-----	----	------	---------------------	---------

⁵²³ Production, Trade and Consumption of Crude Petroleum - Energy Statistics Yearbook.

⁵²⁴ Zdroj pro rok 1980: Basic Petroleum Book, Volume VI, No. 2, květen 1986. Vydáno American Petroleum Institute.

⁵²⁵ Zdroj rok 1980: Basic Petroleum Book, Volume VI, No.2, květen 1986. Vydáno American Petroleum Institute.

Import z BV	89 064	137 524	6 000 (Libye, Irák)	1, 14	16 036
Celkový import	295 042	428 769	8 218 (3. nejv. exportér)	2,92	20 062
% BV ropy	30 %	32 %	73 %	39 %	80 %

Výroba, import, export a spotřeba ropy, 1990 (tis. tun)

1990	Produkce	Import	Export	Spotřeba
USA	371 032	295 042	5 460	662 371
Evropa	205 837	428 769	127 120	614 132
Turecko	3 712	20 062	-	24 551
Čína	138 306	2 923	23 990	117 706
SSSR	552 559	8 218	108 551	452 326

Import ropy z BV a severní Afriky, 1993 (tis. tun)

	USA ⁵²⁷	ZE	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	83 394	187 208	-	992	20 302
Celkový import	340 918	434 812	-	2 602	21 976
% MENA ropy	24,5 %	43 %	-	38,12 %	90 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 2000 (tis. tun)

	USA	EU27	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	135 500	222 460	-	38,6	17 409
Celkový import	549 600	594 985	-	88 300	21 583
% MENA ropy	24,7%	37,4 %	-	43,7%	80,6 %

Výroba, import, export a spotřeba ropy, 2000⁵²⁸ (mil. tun)

	Produkce	Import	Export	Spotřeba
USA	353,5	549,600	42,8	897,4
EU	166,3	594,985	116,9	699,0
Turecko	2,762	21,583	< 1 000 tun	31,5
Čína	162,6	88,300	17,3	224,2
RF	323,3	0,300	144,4	129,7

Import ropy z BV a severní Afriky, 2001 (tis. tun)

	USA	Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV a	151 700	200 384	-	34 500	15 742

⁵²⁶ Údaje pro Čínu pro roky 1990, 1993 a 1998 převzaty z publikace: China's Worldwide Quest for Energy Security (publikace převzala data z East- West Center Energy Program Database).

⁵²⁷ U.S. Energy Information Administration. In:

http://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_impcus_a2_nus_ep00_im0_mbb1_a.htm

⁵²⁸ Současné údaje převzaty z EIA (Energy Information Administration):

<http://www.eia.gov/totalenergy/data/annual/> a z ročenek British Petroleum ročníky 2000 – 2010.

severní Afriky					
Celkový import	573 700	594 682	-	88 300	23 242
% MENA ro-py	26,7 %	36,7 %	-	39 %	67,7 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 2002 (tis. tun)

	USA	Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	128 000	180 934	-	39 200	17 993
Celkový import	561 000	582 363	-	100 400	23 662
% MENA ro-py	22,9 %	31 %	-	39 %	76 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 2003 (tis.tun)

	USA	Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	145 800	190 605	-	52 400	19 081
Celkový import	605 100	598 163	-	128 300	24 095
% MENA ro-py	24 %	31,9 %	-	40,8 %	79,2 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 2004 (mil. tun)

	USA	Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	148 200	203 259	-	64 900	17 217
Celkový import	638 400	619 429	-	168 400	23 918
% MENA ro-py	23,2%	32,8 %	-	38,6 %	72 %

Import ropy z BV a severní Afriky 2005 (tis. tun)

	USA	Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV a Severní Afriky	143 200	199 111	-	70 600	12 520
Celkový import	666 700	618 266	-	166 900	23 389
% MENA ro-py	21,5 %	32,2 %	-	42 %	53,5 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 2006 (tis. tun)

	USA	Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	149 500	189 248	-	77 600	17 191
Celkový import	671 000	610 524	-	191 700	24 063
% MENA ropy	22,3%	31 %	-	40,5 %	71,4 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 2008 (tis. tun)

	USA	Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	152 300	177 641	-	96 200	13 448
Celkový import	636 600	606 831	-	218 800	21 725
% MENA ropy	23,9 %	29,3 %	-	44,2 %	61,9 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 2009 (tis. tun)

	USA	EU	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV	115 100	168 381	-	112 100	7 942
Celkový import	564 900	555 857	-	665 300	14 219
% MENA ropy	20,3 %	30,3 %	-	44,3 %	55,9 %

Import ropy z BV a severní Afriky, 2010 (tis. tun)

	USA	Evropa	Rusko	Čína	Turecko
Import z BV a Severní Afriky	114 000	119 700	-	128 400	8 001
Celkový import	557 100	596 800	-	294 500	14 862
% MENA ropy	20,6 %	33,4 %	-	43,6%	56 %

Výroba, import, export a spotřeba ropy, 2010 (mil. tun)

	Produkce	Import	Export	Spotřeba
USA	339,1	557,1	101,3	850,0
Evropa	92,6	596,8	67,498	662,5
Turecko	2,402	14,219	< 1 000 tun	28,7
Čína	203,0	294,5	31,5	428,6
RF	505,1	N/A	250,7	147,6

9 Literatura

9.1 Primární zdroje

9.1.1 Dokumenty

Deklarace EU (Závěry Rady EU: Berlínská deklarace, Bruselská deklarace, Deklarace ze Seville, Benátská deklarace, Závěry Rady z prosince 2009 atd., Závěry Evropské rady z Essenu)

Dokumenty k blízkovýchodnímu mírovému procesu (<http://www.mideastweb.org/history.htm>)

Dokumenty k blízkovýchodnímu mírovému procesu amerického ministerstva zahraničních věcí (<http://2001-2009.state.gov/p/nea/>)

Zpráva EU k východnímu Jeruzalému, 24. listopad 2005

(<http://electronicintifada.net/bytopic/historicaldocuments/413.shtml>)

Strategická partnerství EU s zeměmi ve Středomoří a na Blízkém východě

(<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/Partnership%20Mediterranean%20and%20Middle%20East.pdf>)

Výměna dopisů mezi premiérem Šaronem a prezidentem Bushem, 14. duben 2004

(www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Reference+Documents/Exchange+of+letters+Sharon-Bush+14-Apr-2004.htm)

Národní bezpečnostní strategie USA, 2002

(www.whitehouse.gov/nsc/nss.html)

Mírový plán cestovní mapa (Roadmap)

Rezoluce amerického Senátu č.69 odsuzující teroristické útoky proti Izraeli, 24. leden 1995

Rezoluce amerického Senátu č.228 odsuzující teroristické útoky proti Izraeli, 19. února 1996

(<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/mideast.htm#1990>)

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 242, 338, 476, 1397, 1701

Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3379 z 10. listopadu 1975, každoroční tzv. palestinské rezoluce VS OSN

Rozhodnutí Rady EU (91/408/EEC) z července 1991 o finanční pomoci Izraeli a Palestincům na okupovaných územích: In: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31991D0408:EN:HTML>

Společná akce Rady EU z listopadu 2005 (2005/797/CFSP) k ustavení Policejní mise EU na Palestinských územích. In: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005E0797:EN:NOT>

9.1.2 Prohlášení

Evropská komise vítá izraelské stažení z pásma Gazy, 25. srpna 2005

Prohlášení Německa (http://www.germany-info.org/relaunch/politics/new/pol_fischer_ME_2005.html)

Prohlášení Velké Británie

(<http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029394626>)

Tisková konference prezidenta B. Clintona z Bílého domu, 2. října 1996

(<http://www.state.gov/www/regions/nea/10-2whme.html>)

Prohlášení prezidenta Clintona k blízkovýchodním mírovým rozhovorům po summitu v Camp Davidu, 25. července 2000

(http://www.state.gov/www/regions/nea/cdavid_remarks.html)

Projev prezidenta Clintona na Israel Policy Forum Gala, 7. ledna 2001

(<http://telaviv.usembassy.gov/publish/peace/archives/2001/january/me0108b.html>)

Projev německého ministra zahraničních věcí J. Fischera

(<http://www.matthiaskuentzel.de/contents/mein-israel>)

Projev Tonyho Blaira (<http://meria.idc.ac.il/journal/2004/issue2/spyer.pdf>)

Projev ministra zahraničních věcí USA Colina L. Powella v McConnell Center for Political Leadership, University of Louisville, Kentucky. 19. listopad, 2001. In: <http://usembassy-israel.org.il/publish/peace/archives/2001/november/111901.html>

Projev prezidenta Bushe k situaci na Blízkém východě, 24. červen 2002.

<http://www.state.gov/p/nea/rt/13544.htm>.

Projev prezidenta Obamy z 19. května 2011 k Blízkému východu.

<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/05/163791.htm>

Rozhovor ruského zmocněnce pro Blízký východ: Andrey Vdovin: *Coexisting peacefully with the US*. <http://www.bitterlemons-international.org/previous.php?opt=1&id=2>

Prohlášení ruského ministerstva zahraničních věcí z 18. listopadu 1988 reagující na Arafatovo vyhlášení nezávislého palestinského státu.

Bush praises Sharon's pullout proposal. In: CNN, 15. dubna 2004. In:

<http://edition.cnn.com/2004/WORLD/meast/04/14/bush.sharon/>.

Bush, George, Jr.: *Palestinian Reform and Palestinian State*.

<http://www.mideastweb.org/bushspeech1.htm>.

Projevy k Izraeli a Palestinským územím. Viz Stálá mise Číny při OSN. In:

[http://www.china-](http://www.china-un.org/eng/chinaandun/securitycouncil/regionalhotspots/mideast/by/)

[un.org/eng/chinaandun/securitycouncil/regionalhotspots/mideast/by/](http://www.china-un.org/eng/chinaandun/securitycouncil/regionalhotspots/mideast/by/)

Projev prezidenta Obamy z Káhiry: A New Beginning.

<http://www.whitehouse.gov/blog/NewBeginning>

Davutoğlu, Ahmet: *Turkey strives for a better common future in the Middle East*. The Daily Star, 31. července 2009. In:

<http://www.dailystar.com.lb/News/Politics/Jul/31/Turkey-strives-for-a-better-common-future-in-the-Middle-East.ashx#ixzz1kfN5bT7S>

Společná deklarace prezidentů Asada a Medvěděva.

<http://www.sana.sy/eng/273/2010/05/11/287553.htm>

Rabinovich, Itamar: *Israel in the Middle East: Documents and Readings on Society, Politics and Foreign Relations, Pre-1948 to the Present*. New England: Brandeis University, 2008.

9.1.3 Paměti

Ross, Dennis: *The Missing Peace. The Inside Story of the Fight for Middle East Peace*. Farrar, Straus and Giroux, New York, 2004.

Albright, Madeleine: *Nejlepší ze všech možných světů*. Praha: Práh, 2003.

Peres, Shimon: *The New Middle East*. New York: Henry Holt and Company, 1993.

9.2 Sekundární zdroje

9.2.1 Monografie

Allen, David a Pijpers, Alfred: *European Foreign Policy Making and the Arab-Israeli Conflict*. Hague, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1984.

Abadi, Jakob: *Israel's quest for recognition and acceptance in Asia*. Garrison State diplomacy. London: Routledge, 2004.

Alterman, Jon a Garver, Jon: *The Vital Triangle: China, the United States, and the Middle East*. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, 2008.

Arlt, Wolfgang G.: *China's outbound tourism. Contemporary Geographies of Leisure, Tourism, and Mobility*. New York: Routledge, 2006.

Asseburg, Muriel: *The EU and the Middle East Conflict: Tackling the Main Obstacle to Euro-Mediterranean Partnership*. In: Juenemann, Annette: *Euro-Mediterranean Relations after September 11*. London, Portland: Frank Cass, 2004.

Balabán, M. a Rašek, A. a kol.: *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2010.

Baran, Zeyno: *Torn Country: Turkey between Secularism and Islamism*. Stanford: Hoover Institution Press, 2010.

Basic Petroleum Book: Petroleum Industry Statistics. American Petroleum Institute, Volume VI, No. 2, květen 1986.

Behr, Timo: *France, The Impact of National Foreign Policy Traditions on Europe's Middle East policy*. Washington, DC: John Hopkins University, 2008.

Bennigsen, Alexandre a Broxup, Marie: *The Islamic Threat to the Soviet State*. New York: St. Martin's Press, 1983.

- Ben-Zvi, Abraham: *The United States and Israel: The Limits of Special Relationship*. New York: Columbia University Press, 1993.
- Blake, Gerald, H. a Drysdale, Alasdair: *The Middle East and North Africa: A political Geography*. Oxford: Oxford University Press, 1986.
- Brzezinski, Zbigniew: *Velká šachovnice*. Praha: Mladá fronta, 1999.
- Bush, George, Walker a Dietrich, John, W (ed.): *The George W. Bush Foreign Policy Reader: Presidential Speeches and Commentary*. Armonk: M E Sharpe Inc, 2005.
- Brown, L. Carl (Ed.): *Diplomacy in the Middle East : the International Relations of Regional and Outside Powers*. London: Tauris, 2001.
- Burton, J. W.: *Systems, States, Diplomacy, Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, 1968.
- Buzan, Barry a Wæver, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Chase, Robert a Kennedy, Paul: *The Pitaval States: A New Framework for U.S. Policy in the Developing World*. London: W.W. Norton, 1989.
- Cohen, Saul, B.: *Geography of the World System*. Lnaham: Rowman and Littlefield Publishers, 2003.
- Cordesman, Anthony H.: *The military Balance in the Middle East. An Analytic Overview: Military Expenditures and Arms Transfers, Major Arms by Country and Zone, and Qualitative Trends*. Washington: CSIS, 2004.
- CQ researchers: *International Issues in Social Work and Social Welfare*. London: Sage Publications, Inc, 2009.
- Dabashi, Hamid: *Iran*. New York: The New Press, 2007.
- Dahl, Robert: *Who Governs?* Yale: Yale University Press, 1961.
- Dannreuther, Ronald (ed.): *European Union Foreign Policy: Towards a Neighborhood Strategy*. London and New York: Routledge, 2004.
- Donaldson, Robert H. a Noguee, Joseph L.: *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*. Third Edition. New York: M.E. Sharpe, Inc, 2005.
- Ehteshami, Anoushiravan: *Globalizazion snd Geopolitics in the Middle East. Old Games, New Rules*. London: Routledge: 2009.
- Energy Statistics Yearbook* (edice 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1984, 1991, 1994, 2000). New York: OSN.
- Energy Statistics Yearbook* (edice 1991,1994,2000). New York: OSN.
- Fawcett, Louise: *International Relations of the Middle East*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Freedman, Robert O.: *Soviet policy toward Israel under Gorbachev*. Washington: Praeger Paperback, 1991.
- Freedman, Robert O.: *The Middle East Enters the Twenty-first Century*. Baltimore: Baltimore Hebrew University. Center for the Study of Israel and the Contemporary Middle East, 2000.

- Gilbert, Martin: *The Routledge Atlas of the Arab-Israeli Conflict*. London: Routledge, 2002.
- Gilboa, Eytan a Inbar, Efraim: *U. S. – Israeli Relations in a New Era: Issues and Challenges after 9/11*. London, New York: Routledge, 2009.
- Goldschmidt, Arthur a Davidson, Lawrence: *A Concise History of the Middle East*. New York: Westview Press, 2010.
- Gombár, Eduard: *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. Praha: Karolinum, 2001.
- Gomez, Ricardo: *Regional Rivals or Allies for Peace? EU-US Relations in the Middle East*. Madison: 2001.
- Gordon, Murray: *Conflict in the Gulf*. London: Macmillan Press, 1981.
- Hartmann, Frederick H: *The Relations of Nations*. London: Macmillan, 1983.
- Hollis, Rosemary: *Britain and the Middle East in the 9/11 Era*. London: Chatham House Papers, Wiley-Blackwell, 2010.
- Horák, Slavomír: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha. Karolinum, 2008.
- Huntington, Samuel P: *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001.
- Morgenthau, Henry: *Politics among Nations; the Struggle for Power and Peace*. New York: Knopf, 1967.
- Inbar, Efraim: *Israel's National Security: Issues and Challenges since Yom Kippur War*. London: Routledge, 2008.
- Jones, Curtis, F.: *Divide and Perish: The Geopolitics of the Middle East*. UK: Milton Keynes, 2007
- Karsh, Efraim: *Peace in the Middle East: the Challenge for Israel*. Essex: CASS, 1994.
- Khanna, Parag: *The Second World: Empires and Influence in the New Global Order*. New York: The Random House, 2006.
- Keggley, Charles, W. a Raymond, Gregory: *A Multipolar Peace? Great Power Politics in the Twenty First Century*. New York: St. Martins, 1994.
- Kemp, Geoffrey: *The East moves West: India, China, and Asia's Growing Presence in the Middle East*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2010.
- Kennedy, Paul: *The Rise and Falls of Great Powers*. New York, Random House, 1987.
- Kieser, Hans-Lukas: *Turkey Beyond Nationalism: towards Post-nationalist Identities*. London: I. B. Tauris, 2006.
- Klare, Michael, T.: *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*. New York: Owl Books, 2001
- Klein, Menachem: *Jerusalem: the Contested City*. New York: NYU Press, 2001.
- Krauthammer, Charles: *Unipolar Moment*. Foreign Affairs, 1991-1992.

- Kugler, Jack a Organski, A. F. K.: *The Power Transition: A Retrospective and Prospective Evaluation*. Midlarski, Manus I. (ed.): *Handbook of War Studies*. Unwin Hyman, Boston: 1989. In: <http://www.cas.buffalo.edu/classes/psc/fczagare/PSC%20346/Kugler%20and%20Organski.pdf>
- Kuchyňková, Petra a Šmíd, Tomáš (eds.): *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Mezinárodní politologický ústav. Masarykova univerzita, Brno 2006.
- Lake, David A.: *Regional Orders: Building Security in a New World*. Pennsylvania: Penn State Press, 1997.
- Layne, Christopher. *The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States' Unipolar Moment*. "International Security 31, no. 2, podzim 2006. Str. 7-41.
- Legvold, Robert: *Russian Foreign Policy in the Twenty-first Century and the Shadow of the Past*. New York: Columbia University Press, 2007.
- Le More, Anne: *International Assistance to the Palestinians after Oslo: Political Guilt, Wasted Money*. London: Routledge, 2008.
- Lemke, Douglas: *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Liel, Alon: *Turkey in the Middle East. Oil, Islam, Politics*. London: Lynne Rienner Publishers Inc, 2001.
- Leverett, Flynt a Bader, Jeffrey: *Managing China-U.S. Energy Competition in the Middle East*. The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology, *The Washington Quarterly* • 29:1, 2005–2006. Str. 187–201.
- Lucarelli, Sonia a Lorenzo, Fioramonti: *External perceptions of the European Union as a Global Actor*. London: Routledge, 2009.
- Marrar, Khalil: *Arab Lobby and United States Foreign Policy: the Two State Solution*. New York: Routledge, 2009.
- McGiffert, Carola: *Chinese Soft Power and its Implications for the United States: Competition*. Washington, DC: CSIS, 2009.
- Mearsheimer, John J.: *The tragedy of Great Power politics*. New York: Norton, 2001.
- Moss, Walter G.: *A History of Russia since 1855*. Volume II. London: Anthem Press, 2005.
- Mott, William H.: *World Military Expenditures and Arms Transfers United States military assistance: an empirical perspective 1999–2000*. Washington, DC: U. S. Department of State, 2002.
- Neumann, Iver: *Regional Great Powers in International Politics*. New York: St. Martin's Press, 1992.
- Nielsen, Jørgen S.: *Muslims in Western Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004.
- Nielsen, Jørgen S. a Akgonul, Samim a Alibasic, Ahmet: *Yearbook of Muslims in Europe*. Volume I. Leiden: Brill, 2009.

- Nizameddin, Talal: *Russia and the Middle East: Towards a New Foreign Policy*. Londýn: Hurstand Comp, 1999.
- Nye, Joseph: *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. Cambridge: Basic Books, 1990.
- Organski, A.F.K: *World Politics*. New York: Knopf, 1968.
- Patokallio, Passi: *European Union Policy on the Israeli-Palestinian Conflict: from Payer to Player?* Boston: Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, 2004.
- Paul, T.V. a Wirtz, James, J.: *Balance of Power. Theory and Practice in the 21st Century*. Stanford: Stanford University Press, 2004.
- Peck, Jeffrey M.: *Being Jewish in the New Germany*. Washington, DC: German Historical Institute, 2006.
- Perthes, Volker: *The Advantages of Complementarity: US and European Policies towards the Middle East Peace Process*. In: Perthes, Volker: *Germany and the Middle East. Interests and Options*. Berlin, 2002.
- Petricioli, Marta: *L'Europe méditerranéenne*. Brussels: Peter Lang, 2008.
- Pojar, Miloš: *Izrael*. Praha: Libri, 2004.
- Production, Trade and Consumption of Crude Petroleum – Energy Statistics Yearbook*.
- Quandt, William B.: *The Middle East: Ten Years after Camp David*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 1988.
- Rabasa, Angel a Larrabee, F. Stephen: *The Rise of Political Islam in Turkey*. Washington, DC: RAND, 2008.
- Rachman, Gideon: *Zero-Sum Future. American Power in the Age of Anxiety*. New York: Simon and Schuster, 2011.
- Robins, Philip: *A History of Jordan*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Rubenberg, Cheryl, A.: *Israel and the American National Interest: A Critical Examination*. Chicago: University of Illinois Press, 1989.
- Rubin, Barry M.a Kearny, Thomas A.: *Armed Forces in the Middle East. Politics and Strategy*. London: Frank Cass, 2002.
- Rubin, Barry M. a Kirişçi, Kemal: *Turkey in World Politics: an Emerging Multiregional Power*. London: Lynne Reinner Publisher, 2001.
- Salih, Ibrahim H.: *Cyprus: Ethnic Political Counterpoints*. Lanham: University Press of America, 2004.
- Shichor, Yitzhak: *The Middle East in China's foreign policy, 1949–1977*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- Shlaim, Avi: *Iron Wall: Israel and the Arab World*. London: W.W.Norton, 2001.
- Slonim, Shlomo: *Jerusalem in America's Foreign Policy, 1947-1997*. Hague: Kluwer Law International, 1998.

- Sutter, Robert G.: *Chinese Foreign Relations: Power and Policy since the Cold War*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2010.
- Smith, Charles, D.: *Palestine and the Israeli-Arab Conflict*. Bedford: St. Martins, 2007.
- Smith, Randy, J.: *The Pragmatic Entente: Turkey's Growing Relations with Israel*. Princeton: Princeton University, 2000.
- Stone, Peter, G.: *The Destruction of Cultural Heritage in Iraq*. UK: Boydell Press, 2008.
- Statistical yearbook / Jordánské hašemitské království. Ammán: Ministerstvo národní ekonomiky, odbor statistiky, 1980.
- Statistical yearbook / Syrská republika 1980, Damašek: Statistický úřad Sýrie, 1980.
- Suchý, Petr (ed.): *Zahraniční politika USA v devadesátých letech dvacátého století*. Brno: MPÚ Studie, 2001.
- Tareq, Ismael Y.: *International Relations of the Contemporary Middle East: a Study in World*. New York: Syracuse University Press, 1986.
- Tareq, Ismael, Y., Ismael, Jacqueline S.: *The Gulf War and the New World Order: International Relations of the Middle East*. Miami: University Press of Florida, 1994.
- Troen, Selwyn I.: *Jewish Centers and Peripheries: Europe between American and Israel after World War II*. New Persey: Transaction Publishers, 1999.
- Tucker, Spencer, C. (ed.): *The Encyclopedia of Middle East Wars. The United States in the Persian Gulf, Afghanistan and Iraq Conflicts*. Santa Barbara, ABL-CLIO, 2010.
- Volgy, Thomas J. (ed.): *Major Powers and the Quest for Status in International Politics: Global and Regional Perspectives (Evolutionary Processes in World Politics)*. London: Palgrave Macmillan, 2010.
- Wald, Kenneth D. a Calhoun-Brown, Allison: *Religion and Politics in the USA*. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, 2011.
- Weingardt, Markus A.: *Deutsche Israel- und Nahostpolitik: die Geschichte einer Gratwanderung seit 1949*. Frankfurt/Main: Campus, 2002.
- Waltz, Kenneth N.: *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979.
- Wight, Martin: *Power Politics*. London: Continuum, 1946 (edice z 2002).
- Yearbook of Tourism Statistics, 1992*. Svazek 2. Vydáno: World Tourism Organization.
- Zakaria, Fared: *Post-American World*. New York: W. W. Norton & Company, 2011.

9.2.2 Odborné články

Abadi, Jacob: *Israel and Turkey: From Covert to Overt Relations*. The Journal of Conflict Studies, Vol. 15, No. 2, 1995. In:

<http://www.setav.org/ups/dosya/28724.pdf>

Addis, Casey L.: *Lebanon: Background and U. S. Relations*. Congressional Research Service, únor 2011. In:

<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R40054.pdf>

Alpher, Joseph: *The Political Role of the European Union in the Arab-Israel Peace Process: An Israeli Perspective*. The International Spectator, Volume XXXIII, No. 4, říjen-prosinec 1998. In:

http://www.ciaonet.org/olj/iai/iai_98alj01.html.

Aras, Bülent a Polat, Rabia K.: *From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran*. SAGE Publications, 2008.

Altunisik, Meliha: *The Israeli-Turkish Reapproachment in the post-Cold War Era*. Middle Eastern Studies, Vol. 36, No. 2, duben 2000. In:

<http://www.jstor.org/pss/4284076>

Antonenko, Oksana: *Russia's Military Involvement in the Middle East*. Meria Journal, svazek 5, č. 1, březen 2001. In:

<http://meria.idc.ac.il/journal/2001/issue1/jv5n1a3.html>

Artner, Stephen J.: *The Middle East: A Chance for Europe?* International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 56, No. 3, léto 1980.

Asseburg, Muriel and Moisi, Dominique and Ortega, Martin (ed.): *The European Union and the Crisis in the Middle East*. Chaillot Papers No. 62, červenec 2003. In: <http://www.iss-eu.org/chaillot/chai62e.pdf>.

Ayka, Mahmut Bali: *The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from the 1950s to the 1990s*. International Journal of Middle East Studies, Vol. 25, No. 1, únor 1993. In: <http://www.jstor.org/pss/164160>

Aymat, Esra Bulut: *European Involvement in the Israeli-Arab Conflict*. Chaillot Papers, prosinec 2010. In:

<http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/european-involvement-in-the-arab-israeli-conflict/>

Bard, Mitchell: *U. S. Aid To Israel*. 13. leden 2010. In:

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/foreign_aid.html

Bard, Mitchell: *The Israeli and Arab Lobbies*. In:

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/lobby.html>

Barnett Michael a Duvall, Raymond: *Power in International Politics*. International Organization, zima 2005. Str. 39-75.

Belkin, Paul: *Germany's Relations with Israel: Background and Implications for German Middle East Policy*. Congressional Research Service, leden 2007. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33808.pdf>

Berrigan Frida: *Made in the USA. American Military Aid to Israel*. Journal of Palestine Studies, Vol. 38, No. 3, jaro 2009.

Blumenthal, Dan: *Providing Arms: China and the Middle East*. Middle East Quarterly, jaro 2005. In: <http://www.meforum.org/695/providing-arms>

Bolukbasi, Suha: *Behind the Turkish-Israeli Alliance: A Turkish View*. Journal of Palestine Studies, Vol. 29, No. 1, listopad 1999.

Bureš, Jaroslav: *Evropská unie a blízkovýchodní mírový proces*. Prosinec 2004. In:

<http://www.euractiv.sk/?a=show&cid=2885&pid=45&sid=45&minisection=on>

Buijs, Frank a Rath, Jan: *Muslims in Europe. The State of Research*. Russel Sage Foundation, 2002. In:

<http://www.janrath.com/downloads/@RSF%20European%20Research%20on%20Islam%20and%20Muslims.pdf>

Corbetta, Renato a Volgy, Thomas J. (eds): *Major Powers, Major Power Status and Status Inconsistency in International Politics*. Moskva, MGIMO University, září 2008.

de La Gorce, Paul-Marie: *Europe and the Arab-Israel Conflict: A Survey*. Journal of Palestine Studies, Vol. 26, No. 3, jaro 1997.

Dieckhoff, Alain: *The European Union and the Israeli-Palestinian Conflict*. Inroads, zima 2005. In:

http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa4014/is_200501/ai_n9465624/.

Dillery, Edward, C.: *Euro-Mediterranean Security: A Search for Partnership (review)*. Mediterranean Quarterly, Volume 15, Number 2, jaro 2004. In:

http://muse.jhu.edu/cgi-bin/access.cgi?uri=/journals/mediterranean_quarterly/v015/15.2dillery.html.

Egypt-zahraniční vojenská pomoc. Prosinec 1990. In:

http://www.mongabay.com/history/egypt/egypt-foreign_military_assistance.html

Evron, Yoram: *Sino-Israel Relations: Opportunities and Challenges*. Strategic Assessment, Vol. 10, No. 2, srpen 2007. In:

<http://www.inss.org.il/publications.php?cat=21&incat=&read=249>

Flemes, Daniel: *Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case*. GIGA Research Programme: Power, Violence and Security, No. 53, červen 2007. In: [http://repec.giga-](http://repec.giga-hamburg.de/pdf/giga_07_wp53_flemes.pdf)

[hamburg.de/pdf/giga_07_wp53_flemes.pdf](http://repec.giga-hamburg.de/pdf/giga_07_wp53_flemes.pdf)

- Freedman, Robert O.: *Russia's Middle East Ambitions*. Middle East Quarterly, září 1998. In: <http://www.meforum.org/405/russias-middle-east-ambitions>
- Freedman, Robert O.: *Russia, Israel and the Arab-Israeli Conflict: The Putin Years*. Middle East Policy Council. In: <http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/russia-israel-and-arab-israeli-conflict-putin-years?print>.
- Forsythe, David P.: *The Palestine Question: Dealing with a Long-Term Refugee Situation*. In: Annals of the American Academy of Political and Social Science. Vol. 467, květen 1983.
- Ghali, Mona: *Non-UN peacekeeping Operations in the Middle East*. Occasional Paper No. 12, květen 1993. In: <http://www.stimson.org/images/uploads/research-pdfs/OccasionalPaper12.pdf>
- Ghayur, Arif M.: *Muslims in the United States: Settlers and Visitors*. Annals of the American Academy of Political and Social Science, 1981. In: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/1044252.pdf>
- Grimmett, Richard F.: *Conventional Arms Transfers to Developing Nations: 2002–2009*. Congressional Research Service. Září 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/R41403.pdf>
- Çuhadar, Gürkaynak E.: *Turkey as a Third Party in Israeli Palestinian Conflict: Assessment and Reflections*. Perceptions, Vol. 2, jaro 2007.
- Hale, William: *Turkey, the Middle East and the Gulf Crisis*. International Affairs (Royal Institute of International Affairs), Vol. 68, No. 4, říjen 1992.
- Hart, Jeffrey: *Three Approaches to the Measurement of Power in the International Relations*. International Organization, Vol. 30, No. 2, jaro 1976.
- Heleniak, Timothy: *Regional Distribution of the Muslim Population of Russia*. Eurasian Geography and Economics, Vol. 47, No. 4., 2006. In: <http://bellwether.metapress.com/content/w844t13557v31767/fulltext.pdf>
- Hindlsová, Lucie: *EU and US Involvement in the Middle East Peace Process, Convergent or Divergent Strategies, Tactics, and Methods?* Abba Eban Graduate Program in Diplomatic Studies, Tel Aviv University, 2006. (*nepublikováno*.)
- Hill, Fiona: *Russia: The 21st Century's Energy Superpower?* Brookings Institution, jaro 2002. In: http://www.brookings.edu/articles/2002/spring_russia_hill.aspx
- Chossudovsky, Michel: *"Triple Alliance": The US, Turkey, Israel and the War on Libanon*. Global Research, 6. srpna 2006. In: <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=2906>
- Kardas, Saban: *Turkish-Syrian Security Cooperation Testing Turkish Foreign Policy*. Eurasia Daily Monitor, Vol. 6, Issue 84. In: [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=34944](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=34944)
- Karsh, Efraim: *Influence Through Arms Supplies: The Soviet Experience in the Middle East*. Conflict Quarterly, zima 1986.
- Katz, Mark N.: *Putin's Pro-Israel Policy*. Middle East Quarterly, zima 2005. In: <http://www.meforum.org/690/putins-pro-israel-policy>
- Katz, Mark, N.: *Russia's Greater Middle East Policy: Securing Economic Interests, Courting Islam*. NIS Center 2010.

- Kern, Soeren: *Europe's Muslim Lobby*. Stonegate Institute, leden 2011. In: <http://www.stonegateinstitute.org/1817/europe-muslim-lobby>
- Kettani, Houssain: *World Muslim Population: 1950 – 2020*. International Journal of Environmental Science and Development (IJESD), Vol. 1, No. 2, červen 2010. In: <http://www.pupr.edu/hkettani/papers/WMP.pdf>
- Kibaroglu, Mustafa: *Turkey and Israel Strategize*. Middle East Quarterly, zima 2002. In: <http://www.meforum.org/128/turkey-and-israel-strategize>
- Kokoshin, Andrei: *What is Russia? A Superpower, a Greatpower or a regional Power?* International Affairs (Moscow), Vol. 48, No. 6, 2002. In: http://www.helsinkisummerschool.fi/media/userfiles/file/hss2008/Return%20of%20Russia%20as%20a%20Great%20Power/What%20is_Russia.pdf
- Komůrková, Hedvika: *Vliv vzrůstající energetické závislosti Číny na čínsko-americké vztahy*. FSS MU, duben 2008. In: http://is.muni.cz/th/103008/fss_m/Text_prace.pdf
- Koppes, Clayton R.: *Captain Mahan, General Gordon, and the Origins of the Term 'Middle East'*. Middle Eastern Studies, Vol. 12, No. 1, leden 1976.
- Kreutz, Andrej: *The geopolitics of post-Soviet Russia and the Middle East*. Arab Studies Quarterly (ASQ), vol. 24, zima 2002. In: <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=5000658933>
- Kuchyňková Petra (ed.): *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Studie IIPS, Masarykova univerzita, svazek č. 45, Brno 2006.
- Kurth, Alison N.: *Rethinking the Syria Accountability Act: Are Sanctions on Syria in the Best Interest of the United States?* Transnational Law and Contemporary Problems, Vol. 20, 2011. In: <http://www.uiowa.edu/~tlcp/TLCP%20Articles/20-1/Kurth.Final.JYZ.04132011.pdf>
- Lake, David A.: *Escape from the State of Nature Authority and Hierarchy in World Politics*. International Security, Vol. 32, No. 1, léto 2007.
- Lamont, Alison: *A Decade of European Peace Building Efforts in the Israeli Palestinian Conflict: 1991–2001*. Institut Européen Des Hautes Études Internationales, 2002. In: <http://www.ie-ei.eu/bibliotheque/Lamont.pdf>
- Leverett, Flynt a Bader, Jeffrey: *Managing China-U.S. Energy Competition in the Middle East*. The Washington Quarterly, zima 2005–06. In: http://www.twq.com/06winter/docs/06winter_leverett.pdf
- Liangxiang, Jin: *Energy First: China and the Middle East*. Middle East Quarterly, jaro 2005. In: http://www.meforum.org/694/energy-first#_ftn30
- Lum, Thomas: *Comparing Global Influence: China's and U. S. Diplomacy, Foreign Aid, Trade, and Investment in the Developing World*. Congressional Research Service, srpen 2008. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/109507.pdf>
- Mackinder, J. Halford: *The Geographical Pivot of History*. The Geographical Journal, vol. 24, no. 4, 1904.
- Magen, Zvi a Shapir, Yiftah a Bagno-Moldavsky, Olena: *Russian Arms Exports to the Middle East: A Means or an End?* Strategic Assessment, Vol. 13,

- No. 2, srpen 2010. In: <http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291283415051.pdf>
- Bar-Magen, Avishai: *Taking Advantage of the Waking Dragon: Post-Cold War Middle East China Relations*. Chengchi University, červenec 2001. In: <http://nccur.lib.nccu.edu.tw/retrieve/79200/502401.pdf>
- Mahan, Alfred T.: *The Persian Gulf and International Relations*. The National Review, 1902
- Maxwell, Amanda: *The United States and the Middle East Peace Process: American Foreign Policy in the Israeli-Palestinian Conflict since 1989*. Paper, February 2006.
- McGiffert, Caroline (ed.): *China Soft Power and Its Implications for the United States*. Center for Strategic and International Studies, březen 2009. In: http://csis.org/files/media/isis/pubs/090403_mcgiffert_chinesesoftpower_web.pdf
- McInerney, Stehen: *The Federal Budget and Appropriations for Fiscal Year 2010: Democracy, Governance, and Human Rights in the Middle East*. Project on Middle East Democracy, červenec 2009. In: <http://pomed.org/mcinerney-appropriations-fy10/#.TyAyV4EtKNA>
- Mearsheimer, John J.: *Izraelská lobby a americká zahraniční politika*. Boston: Harvard, 2006.
- Menon, Rajan: *The Soviet Union, the Arms Trade and the Third World*. Soviet Studies, Vol. 34, No. 3, červenec 1982.
- Migdalovitz, Carol: *Israeli-Arab Negotiations: Background, Conflicts, and U. S. Policy*. Congressional Research Service, leden, 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33530.pdf>
- Nakamura, Kennon H.: *U. S. Public Diplomacy: Background and Current Issues*. Congressional Research Service, prosinec 2009. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40989.pdf>
- Nerguizian, Aram: *Turkish-Arab Economic and Military Cooperation: How Far Will it Go?* Carnegie Endowment, prosinec 2010. In: <http://carnegieendowment.org/2010/12/15/turkish-arab-economic-and-military-cooperation-how-far-will-it-go/6bmj>
- Newman, David and Yacobi, Haim: *The EU and the Israeli/Palestinian Conflict: An Ambivalent Relationship*. Working Papers Series in EU Borders Conflicts Studies, Department of Politics and Government, Ben Gurion University, Beer Sheva, Israel, No. 4, leden 2004. In: <http://www.euborderconf.bham.ac.uk/publications/files/WPIsrPal.pdf>
- Nolte, Detlef: *How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics*. Review of International Studies 2010, British International Studies Association. In: http://www.giga-ham-burg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf

- Nye, Joseph S. Jr.: *Limits of American Power*. Political Science Quarterly, Vol. 117, No 4, 2002–2003.
- Oded Eran: *Turkey and Israel*. Institute of National Security Studies, 2010. In: <http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291283333067.pdf>
- Ogutcu, Mehmet: *China's Worldwide Quest for Energy Security*. The Washington Quarterly, zima 2005–2006. In: http://www.twq.com/06winter/docs/06winter_leverett.pdf
- Pan, Guang: *China's Success in the Middle East*. Middle East Quarterly, prosinec 1997. In: <http://www.meforum.org/373/chinas-success-in-the-middle-east>
- Pant, Harsh V.: *Saudi Arabia Woos China and India*. Middle East Quarterly, pozdim 2006. In: <http://www.meforum.org/1019/saudi-arabia-woos-china-and-india>
- Parker, Timothy J.: *Preparing for the Inevitable: Examining Future U.S. Peacekeeping in Israel and the Occupied Territories through the Lens of the Sinai and Lebanon Peacekeeping Missions*. U.S. Army Command and General Staff College, 2004. In: <http://cgsc.cdmhost.com/cdm/singleitem/collection/p4013coll3/id/140/rec/1>
- Perkovich, George: *Soviet Jewry and American Foreign Policy*. World Policy Journal Vol. 5, No. 3, léto 1988.
- Perlo-Freeman, Sam: *Arms Transfer to the Middle East*. SIPRI Background Paper, červenec 2009. In: <http://www.unidir.org/pdf/activites/pdf3-act465.pdf>
- Petránek, Jan: *"Podzim Arabů" a jiných muslimů rozdává karty (II)*. In: <http://m.ceskatelevize.cz/ct24/blogy/138943-podzim-arabu-a-jinych-muslimu-rozdava-karty-ii/>
- Pradob, Alfred B.: *Syria: U. S. Relations and Bilateral Issues*. Congressional Research Service, březen 2006. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/IB92075.pdf>
- Qian, Xingwang: *China's Outward Direct Investment and Its Oil Quest*. SUNY, Buffalo State College, leden 2011. In: http://faculty.buffalostate.edu/qianx/index_files/ChinaOilQuest.pdf
- Rabil, Robert G.: *Has Hezbollah's Rise Come at Syria's Expense?* Middle East Quarterly, podzim 2007. In: <http://www.meforum.org/1755/has-hezbollahs-rise-come-at-syrias-expense>
- Ratner, Michael: *Middle East and North Africa Unrest: Implications for Oil and Natural Gas Markets*. Congressional Research Service, březen 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R41683.pdf>
- Rickman, Gregg: *Palestinian Diplomacy – Gorbachev's Legacy*. Middle East Quarterly, březen 2000. In: <http://www.meforum.org/38/palestinian-diplomacy-gorbachevs-legacy>
- Rosen, Steven J.: *The Arab Lobby: The European Component*. Middle East Quarterly, podzim 2010. In: <http://www.meforum.org/2774/arab-lobby-europe>

- Rivlin, Paul a Gal, Yitzhak: *Israel's Trade Relations with Turkey: An Update*. Middle East Economy. In: <http://www.dayan.org/pdfim/Iqtisadi%20may%20issue.pdf>
- Rivlin, Paul: *The Russian Economy and Arms Exports to the Middle East*. The Jaffee Center for Strategic Studies (JCSS), Memorandum No. 79, listopad 2005.
- Rubin, Barry: *China Middle East Strategy*. Middle East Review of International Affairs. Volume 3, No. 1., března 1999. In: <http://meria.idc.ac.il/journal/1999/issue1/jv3n1a4.html>
- Saab, Bilal Y.: *Syria and Turkey Deepen Bilateral Relations*. Washington, DC: Saban Center for Middle East Policy, 2009. In: http://www.brookings.edu/articles/2009/0506_syria_turkey_saab.aspx
- Shaked, Haim a Dishon, Daniel (ed.): *Middle East Contemporary Survey*. Vol. 8, ročník 1983–84.
- Shichor, Yitzhak: *Just Stand and Just Struggle: China and the Peace Process in the Middle East*. The Australian Journal of Chinese Affairs, No. 5, leden 1981. In: <http://www.jstor.org/pss/2158610>.
- Sharnoff, Michael: *The Syria-Soviet Alliance*. Focus Quarterly, vol, III, No. 1. jaro 2009. In: <http://www.jewishpolicycenter.org/833/the-syria-soviet-alliance>.
- Sharp, Jeremy, M.: *US Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service, září 2010. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>
- Sharp, Jeremy, M.: *US Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service, únor 2009. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/134987.pdf>
- Sharp, Jeremy M.: *Jordan: Background and U. S. Relations*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33546.pdf>
- Sharp, Jeremy M.: *Egypt in Transition*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf>
- Sharp, Jeremy M.: *Egypt-United States Relations*. Congressional Research Service, červen 2005. In: www.fas.org/sgp/crs/mideast/IB93087.pdf
- Sharp, Jeremy M.: *U. S. Foreign Assistance to the Middle East: Historical Background, Recent Trends, and the FY2011 Request*. Congressional Research Service, červen 2010. In: www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL32260.pdf
- Sharp, Jeremy M.: *Syria: Issues for the 112th Congress and Background on U. S. Sanctions*. Congressional Research Service, duben 2011. In: <http://fpc.state.gov/documents/organization/162748.pdf>
- Shilbey, Telhami a kol.: *Major World Powers and the Middle East*. A Symposium. Middle East Policy, Vol. XVI., No. 4, zima 2009.
- Soviet Policy towards the Middle East*. Directorate of Intelligence. A Research Paper. In: http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000499549/DOC_0000499549.pdf
- Volsky, Dmitry: *Secrets of Camp David*. New Times, No. 38, 1978.
- Syria: Foreign Influences in the Development of the Armed Forces*. 1987. In: <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-13586.html>

Špíler, Jan: *EU v mírovém procesu na Blízkém východě*. In: http://www.valka.cz/clanek_13478.html

Taspinar, Ömer: *Turkey's Middle East Policies between Neo-Ottomanism and Kemalism*. Carnegie Papers, Carnegie Endowment for Peace, No. 10, září 2008.

Telhami, Shibley a Hunter, Robert E., Katz, Mark N.: *Major World Powers and the Middle East. Symposium: Major World Powers and the Middle East*. Middle East Policy, Vol. XVI, No. 4, zima 2009.

Trenin, Dmitri: *Russia's Policy in the Middle East: Prospects for Consensus and Conflict with the United States*. A Century Foundation Report, The Century Foundation, březen 2010.

Verbeeten, David: *How Important Is the Israel Lobby?* Middle East Quarterly, podzim 2006. In: <http://www.meforum.org/1004/how-important-is-the-israel-lobby>

Yetiv, Steve A. a Lu, Chunlong: *China, Global Energy, and the Middle East*. Middle East Journal, Vol 61. No. 2, jaro 2007.

Yizraeli, Sarah: *How Important is the Saudi Oil?* Middle East Quarterly, březen 2000. In: <http://www.meforum.org/42/how-important-is-saudi-oil>

Wang, Jinglie: *Review and Thoughts over the Relationship between China and the Middle East*. Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, Vol. 4, No. 1, Institute of West Asian and African Studies, Chinese Academy of Social Science, 2010. In: <http://research.shisu.edu.cn/picture/article/13/40/f3/b6ccee6e4847bc10de83290b983f/c0b76252-01cd-49c1-9aaa-8eb9127682b0.pdf>

Wilson, Ernest, J.: *Hard Power, Soft Power, Smart Power*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2008.

Zanotti, Jim: *U. S. Foreign Aid to the Palestinians*. Congressional Research Service, listopad 2011. In: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22967.pdf>

Zambelis, Chris a Gentry, Brandon: *China through Arab Eyes: American Influence in the Middle East*. Chris Zambelis and Brandon Gentry, 2008. In: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/Articles/08spring/zambelis.pdf>

9.2.3 Novinové články a další weby:

American Attitudes Toward the Middle East (1961 – 2009). In: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/pomegen.html>

Americká veta v rezolucích v Radě bezpečnosti OSN. In: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/UN/usvetoes.html>

Arafat asks Jiang to appoint Envoy. 15. dubna 2000. In: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/714796.stm

Assad: Syria-Iran ties serve stability and strength of Mideast. AP, 5. května 2009. In: <http://www.haaretz.com/news/assad-syria-iran-ties-serve-stability-and-strength-of-mideast-1.275425>

Barack Obama wins 77 percent of Jewish vote, exit polls show. Haaretz Service and News Agency, 5. listopadu 2008. In: <http://www.haaretz.com/news/barack-obama-wins-77-percent-of-jewish-vote-exit-polls-show-1.256651>

Barak, David: EU Draft Document on Division of Jerusalem. Haaretz, 1. prosinec 2009. In: <http://www.haaretz.com/news/haaretz-exclusive-eu-draft-document-on-division-of-jerusalem-1.3029>

Barak, David: Livni to Sweden: Ditch EU plan on dividing Jerusalem. Haaretz, 1. prosinec 2009. In: <http://www.haaretz.com/print-edition/news/livni-to-sweden-ditch-eu-plan-on-dividing-jerusalem-1.3077>

Bozkurt, Abdullah: Turkey's Gürış will expand business investment in Syria. Today Szaman, 17 ledna 2011. In: <http://www.todayszaman.com/news-232650-turkeys-guris-will-expand-business-investment-in-syria.html>

Brokering peace in the Middle East. European Security Journal, No. 12, květen 2002. In: <http://www.isis-euro-pe.org/ftp/download/brokering%20peace%20in%20the%20middle%20east%20-%20esr%2012.pdf>.

CDI Russia weekly: Saudi leader's visit to Russia brings key oil accord, closer ties. AFP, září 2003. In: <http://www.cdi.org/russia/272-10.cfm>

Country Studies: United States. In: <http://countrystudies.us/israel/108.htm> In: <http://www.questia.com/googleScholar.qst?docId=5000658933>.

Čína a Spojené arabské emiráty navazují strategické partnerství. Leden 2012. In: <http://czech.cri.cn/811/2012/01/18/1s127865.htm>

Damascus-based Hamas Officials to Travel to Moscow. In: <http://wikileaks.org/cable/2006/02/06DAMASCUS728.html#>

EU/Israel: EU Condemns Jewish Settlement of East Jerusalem. Březen 1997. In: <http://www.europolitics.info/eu-israel-eu-condemns-jewish-settlement-of-east-jerusalem-artr166372-25.html>

The EU and the Middle East Peace Process. House of Lords, Londýn, 2007. In: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200607/ldselect/lducom/132/132i.pdf>

EU Opinion Poll: Israel is World's Most Dangerous Nation. In: <http://209.157.64.200/focus/f-news/1013781/posts>

Evropská politika sousedství. In: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/information/enp_brochure_cs.pdf

Evropská politika sousedství. In: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/link-dossier/evropska-politika-sousedstvi-000048>

Fact Sheet Russia-Israel Relations. In.: <http://israelseen.com/2010/07/30/fact-sheet-russia-israel-relations/>

Faika El-Refaie: Building private sector capacity through technical cooperation. In: <http://lencd.com/data/docs/163-Developing%20Capacity%20Through%20Technical%20Cooperation.pdf>

Friedman, Ron: *Tel Aviv University to get Confucius Institute*. Jerusalem Post, 29. května 2009. In: <http://www.jpost.com/Israel/Article.aspx?id=62991>

German, Egyptian Defense ministers mull military cooperation. Kuwait News Agency, září 2004. In: <http://www.kuna.net.kw/NewsAgenciesPublicSite/ArticleDetails.aspx?Language=en&id=1498339>

German Education an Export Hit in the Arab World. Deutsche Welle, prosince 2005. In: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,1806166,00.html>

German Language Slowly Losing Taboo Status in Israel. Deutsche Welle, 18. červen 2006. In: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2055711,00.html>

Germany training Egyptian soldiers amid deadly security crackdown. 18. prosince 2009. In: <http://irna.ir/ENNewsShow.aspx?NID=30718209>

Gundzik, Jephraim P.: *The ties that Bind China, Russia and Iran*. Asia Times, 4. června 2005. In: <http://www.atimes.com/atimes/China/GF04Ad07.html>

Huge International BBC Poll has Israel 19% Favorable Opinion, Germany Most Beloved Country. EU TIMES, 22. dubna 2010. In: <http://www.eutimes.net/2010/04/huge-international-bbc-poll-has-israel-19-favorable-opinion-germany-most-beloved-country/>

Israel and the European Framework Programme for Research and Development: Looking Ahead: the Seventh Framework Programme 2007–2013. In: <http://www.iserd.org.il/images/public/About/Files/ISERD.pdf>

Izraelci zabavili lod' plnou zbraní. ČT24, listopad 2009. In: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/71583-izraelci-zabavili-lod-plnou-zbrani/>

Israel's Peres Tempers EU Middle East Fervor. EU Business, duben 2001. In: <http://www.eubusiness.com/imported/2001/04/42998>.

The Jewish Population of the the World. In: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/jewpop.html>.

Konec bipolárního uspořádání světa a začátek mírového procesu v průběhu devadesátých let – Madrid, Oslo, Barcelona. In: http://www.valka.cz/clanek_13478.html

Mapping the Global Muslim Population. In: <http://pewforum.org/newassets/images/reports/Muslimpopulation/Muslimpopulation.pdf>

Macleod, Scott: *Meeting High Expectations in the Middle East*. Time, 2 červen 2009. In: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1901225,00.html>

The Moscow Times, 30. září 2003. In: <http://book.moscowtimes.ru/news/article/news-in-brief/235583.html>

Most US aid to Egypt goes to military. Telegraph, 29 ledna 2011. In: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financetopics/8290133/Most-US-aid-to-Egypt-goes-to-military.html>

Nemtsova, Anna: *Middle East Cultural Ties*. 22. Washington Post, června 2010. In: <http://russianow.washingtonpost.com/2010/06/middle-east-cultural-ties.php>

Obama and the Middle East: Can He Make Peace? Průzkum veřejného mínění ze 4. – 10. května 2010. In:

<http://clients.squareeye.net/uploads/doha/polling/YouGov%20poll%20Obama%20%20Peace%20in%20the%20ME%20SUBBED.pdf>

Obama: *Syria still backing terrorists and seeking WMD*. Haaretz Service, 4. května 2010. In: <http://www.haaretz.com/news/obama-syria-still-backing-terrorists-and-seeking-wmd-1.288058>

Obama: *U. S. expectations for Middle East peace too high*. Haaretz Service and [The Associated Press](http://www.theassociatedpress.com), 21. leden 2010. In:

<http://www.haaretz.com/news/obama-u-s-expectations-for-middle-east-peace-too-high-1.265746>

Obeidat, Omar: *China grants Jordan \$10.7m in financial, technical aid*. Amcham, 22. listopadu 2011. In: <http://www.amcham-egypt.org/BSAC/EgyUSprof10.pdf>

Pfeffer, Anshel: *Growing ties between Turkey, China, Iran worry Israel and U.S.* Haaretz, 7. října 2010. In: <http://www.haaretz.com/print-edition/news/growing-ties-between-turkey-china-iran-worry-israel-and-u-s-1.317583>

PLO to Open Ankara Branch, 7. srpen 1979. Jewish News Archive. In: <http://archive.jta.org/article/1979/08/07/2985280/plo-to-open-ankara-branch>

Rahman, Andul: *Islam in China*. In:

<http://thesubmission.wordpress.com/2010/01/17/islam-in-china-650-1980-ce-yusuf-abdul-rahman/>

Renfeng, Zhao: *Iran prefers China for oil exploration projects*. China Daily, listopad 2004. In: http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-11/09/content_390435.htm

The Regional Economic Development Working Group. In: http://www-igcc.ucsd.edu/regions/middle_east/memulti/RegionalEconomic.html.

Russia expels Israel's military attache in Moscow. Thursday, May 19, 2011. In: <http://israelmatzav.blogspot.com/2011/05/russia-expels-israels-military-attache.html>

Rhee, Foon: *Obama calls for American renewal*. The Boston Globe, 20. ledna 2009. In: http://www.boston.com/news/politics/politicalintelligence/2009/01/obama_calls_for_3.html

Russia Boosts Military Cooperation with Israel. Agence France-Presse, 7. září 2010. In: <http://www.defencetalk.com/russia-boosts-military-cooperation-with-israel-28591/>

Russian investments in Syria at risk. 11. září 2011. Albawaba. In:

<http://www.albawaba.com/business/russian-investments-syria-risk-391539>

Schenker, David: *President Obama's First Two Years in the Middle East*. 3. ledna 2011. Islam Daily. In: <http://www.islamdaily.org/en/world-issues/middle-east/9264.article.htm>

Turkish Delight. Syria Today. In: <http://www.syria-today.com/index.php/march-2008/394-business-features/3033-turkish-delight>

Turkey's Bilateral Free Trade Agreements. In: <http://www.tariff-tr.com/FreeTradeAgreements.aspx>

US Assistance to Israel (FY 1949 – FY 2009). In: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/U.S._Assistance_to_Israel1.html

US cable evaluates Turkish investments in Egypt. Istanbul, Hürriyet Daily News. 16. února 2011. In: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=us-cable-evaluates-turkish-investments-in-egypt-2011-02-16>

US Contributions to UNRWA (1950–2012). In: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/UN/US_contributions_unrwa.html

World Public Opinion. Israel and Iran Share Most Negative Ratings in Global Poll. Březen 2007. In: http://www.worldpublicopinion.org/pipa/articles/views_on_countriesregions_bt/325.php?nid=&id=&pnt=325&lb=btvoc

9.2.4 Instituce

British Council: <http://www.britishcouncil.org/ps-about-us-get-to-know-us.htm>

Brookings Institution: www.brookings.org

Bulharské kulturní centrum v Damašku: <http://bccdsy.com/>

Carnegie Endowment: <http://carnegieendowment.org/>

CATO Institute: <http://www.cato.org/>

Center for Strategic and International Studies: <http://csis.org/>

Chatham House: <http://www.chathamhouse.org/>

The Confucius Institute: <http://www.ci.usj.edu.lb/old/files/aboutus.htm>

České kulturní centrum v Izraeli

Dánský Institut: <http://www.damaskus.dk/index.php?id=2>

Finský institut na Blízkém východě v Damašku: <http://www.fime.fi/en/>

Francouzský Institut: <http://www.ambafrance-il.org/-Accueil-Francais-.html>

Goethe Institut: <http://www.goethe.de/ins/deindex.htm>

Heritage Foundation: <http://www.heritage.org/>

IDC Herzliya: <http://portal.idc.ac.il/en/main/homepage/Pages/homepage.aspx>

Institut Cervantes: <http://damasco.cervantes.es/es/default.shtm>

Italský kulturní institut: http://www.iicdamasco.esteri.it/IIC_Damasco/Menu/Istituto/

Middle East Institute: <http://www.mei.edu/>

Nizozemský Institut pro akademická studia v Damašku: <http://www.niasd.org/>

Nizozemsko-vlámský institut v Káhiře: <http://www.institutes.leiden.edu/nvic>

Nizozemský Institut v Libanonu: <http://www.nuffic.nl/international-students/meet-us/nuffic-neso-offices-around-the-world/netherlands-education-information-offices#lebanon>

Pew Research Service: <http://www.pewglobal.org/>

Project on Middle East Democracy: <http://www.pomed.org/>

Rakouský kulturní institut v Káhiře: <http://www.touregypt.net/cairo/cultural-centers.htm>

Rumunský kulturní institut v Izraeli: <http://www.icr.ro/tel-aviv/>

United States Institute of Peace: <http://www.usip.org/>

The Washington Institute for Near East Policy:
<http://www.washingtoninstitute.org/templateI01.php>

Wilson Center: <http://www.wilsoncenter.org/>

9.2.5 Journals and Newspapers

Al-jazeera: www.aljazeera.net

Asia Times: www.atimes.com

BBC: www.bbc.co.uk

Boston Globe: <http://bostonglobe.com/>

China Daily: <http://europe.chinadaily.com.cn/>

CNN: www.cnn.com

ČT24: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/>

Deutsche Welle: <http://www.dw.de/dw/home/0,,266,00.html>

Economist: <http://www.economist.com/>

Foreign Policy: <http://www.foreignpolicy.com/>

Haaretz: <http://www.haaretz.com/>

International Organization

The Israel Journal of Foreign Affairs

Jerusalem Post: <http://www.jpost.com/>

Journal of Palestine Studies

Middle East Quarterly

New York Times: <http://www.nytimes.com/>

Telegraph: <http://www.telegraph.co.uk/>

Washington Post: <http://www.washingtonpost.com/>

9.2.6 Webové stránky a databáze

American Jewish Year Book. <http://www.ajcarchives.org>

BP (British Petroleum) Statistical Review of World Energy, vydání z let 2000–2010: www.bp.com

Congressional Budget Office: <http://www.cbo.gov/>

Databáze SIPRI: http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php

Delegace EU v Izraeli: <http://www.eeas.europa.eu>

Egyptská informační služba: In:

http://www.sis.gov.eg/En/LastPage.aspx?Category_ID=194

Energetika Turecka. <http://countrystudies.us/turkey/65.htm>

Egypt State Information Service: <http://www.sis.gov.eg/En/Default.aspx>

EU Assistance to the Palestinians. In:

http://eeas.europa.eu/delegations/westbank/index_en.htm

EU donor Atlas: <http://development.donoratlas.eu/Global-Trends.aspx>

China Oil Web: <http://www.chinaoilweb.com/>

Israel-European Union Free Trade Zone: http://www.elarco-intl.com/free_trade.html

Middle East Military Forces Database:

<http://www.inss.org.il/weapons.php?cat=283>

Ministerstvo zahraničních věcí Číny <http://www.fmprc.gov.cn/eng/default.htm>

Národní indikativní programy a Strategické dokumenty pro příslušné země:

http://www.eeas.europa.eu/sp/index_en.htm

Oficiálním portál pro podnikání a export: www.businessinfo.cz

Oficiální stránky iniciativy BMENA. <http://bmena.state.gov/>

Oficiální stránky OECD: <http://www.oecd.org>

Oficiální stránky UNRWA: <http://www.unrwa.org>

Oficiální stránky Ministerstva zahraničních věcí Turecka:

<http://www.mfa.gov.tr>

Oficiální stránky Ministerstva zahraničních věcí Izraele: www.mfa.org.il

Přehled amerických návštěv:

<http://www.history.state.gov/departmenthistory/visits>

Španělský statistický úřad: CIS – Centro de Investigaciones Sociológicas

U. S. Energy information administration: www.eia.gov

UNIFIL: <http://unifil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=4879>

United Nations Information System on the Question of Palestine:

<http://domino.un.org/unispal.nsf/vDateDoc?OpenView>

United States Information Agency.

Webové stránky Evropské Komise k obchodním vztahům s Izraelem. In:

<http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/israel/>

Webové stránky Evropské Komise k obchodním vztahům s Jordánskem. In:

<http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/jordan/>

Webové stránky jordánského ministerstva pro plánování. In.

http://www.mop.gov.jo/pages.php?menu_id=241&local_type=0&local_id=0&local_details=0&local_details1=0

Wikileaks: <http://wikileaks.org/>

World Public Opinion: <http://www.worldpublicopinion.org/>

9.2.7 Chronologie

Chronology vydávané *Journal of Palestine Studies* z následujících období:

16 May-15 August 1992, Vol. 21, No. 4, Summer, 1992

16 August-15 November 1992, Vol. 22, No. 1 (Autumn, 1992)

Chronology. In: *Journal of Palestine Studies*, Vol. 31, no. 3, jaro 2002

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/10.1525/jps.2002.31.3.172.pdf?acceptTC=true>

Chronological Review of Events Relating to the Question of Palestine. In:

<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/823C6267A09714E585256DED005DEBE0>

Russian

Russian Chronologies In: <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/russian-chronologies/>

Russian Chronologies : <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/44/673/8581.pdf>

Chronological Review of Events Relating to the Question of Palestine, březen 2002.

<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/E23633414650942385256DCF005B4D16>

Chronological Review of Events Relating to the Question of Palestine , říjen 2002. In:

<http://domino.un.org/unispal.nsf/1ce874ab1832a53e852570bb006dfaf6/7e103c620a815c9185256c72007016af?OpenDocument>

10 Abstract

The dissertation thesis entitled, *Comparing Influence of the USA, the EU, China, Russia and Turkey in the Israeli-Arab Area*, discusses sub-regional power distribution of selected external global and regional powers.

The Buzan & Wæver regional security complex in its expanded form serves as a scheme for measuring influence of above listed external powers through their military, political, economic and cultural foreign-policy tools. The analysis is conducted in four historical phases that were critical for the evolution of the Israeli-Arab conflict since the Israeli-Egypt Peace Treaty in 1979 until the most current period.

The objective is to determine shifts and general trends in power distribution and to comprehend where, how and to what extent new rising powers exercise their influence. The thesis tries to determine, whether less synoptic structure of power hierarchy on the global level resulting from relative decline of US power may impact regional power distribution in the Israeli-Arab sub-region and the conflict resolution of the Israeli-Palestinian dispute. Therefore it primarily covers activities in the Israeli-Arab sub-region, but it also deals with the conduct of indirect influence by external powers from other Middle Eastern regional center that may contribute to the sub-regional destabilization and undermine American dominance in the Israeli-Arab area.

The thesis concludes that the United States holds the primary position in military and political areas in all four studied timelines. Given the preoccupation of many Middle Eastern states with military power, military preponderance is determinant for keeping the upper hand in the region. Prevailing supremacy in hard-power means is not so clearly reflected in soft power resources. Since the beginning of the new millennium, power distributions of economic and cultural resources have started to be more influenced by other external players. Furthermore, external states penetrate the Israeli-Arab sub-region through their cooperation with other regional powers, especially Iran, and this allows them to exercise their influence through other means and from other sub-regional complexes in the Middle East.

11 Anotace

Disertační práce se zabývá subregionálním rozložením moci vybraných externích globálních a regionálních mocností, kterými jsou Spojené státy, Evropská unie, Ruská federace, Čína a Turecko, v izraelsko-arabském prostoru.

V teoretické rovině vychází z rámce Buzanova a Wæverova regionálního bezpečnostního komplexu, který rozšiřuje o analýzu vlivu mocností ve čtyřech zahraničně-politických oblastech – vojenské, politické, hospodářské a kulturní. Analýza probíhá ve čtyřech historických etapách, které byly rozhodující pro vývoj izraelsko-arabského konfliktu od uzavření izraelsko-egyptské mírové smlouvy v roce 1979 až do současnosti.

Cílem práce je zjistit posuny a obecné trendy v mocenské distribuci a analyzovat kde, jak a do jaké míry uplatňují mocnosti svůj vliv. Disertační práce se snaží ověřit, zda méně přehledná struktura mocenské hierarchie na globální úrovni, která vyplývá z relativního poklesu americké moci, může mít dopad na distribuci moci externích mocností v izraelsko-arabském subregionu a na snahy o řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Z tohoto důvodu v první řadě sleduje aktivity v izraelsko-arabském subregionu, zabývá se ale také projevy nepřímého vlivu vnějších mocností aplikované z jiných center blízkovýchodního regionu, kterými tak přispívají k destabilizaci v izraelsko-arabském prostoru.

Práce dochází k závěru, že Spojené státy si udržují primární postavení ve vojenské a politické oblasti ve všech čtyřech časových bodech. Vzhledem k důrazu na vojenskou moc, která je charakteristická pro blízkovýchodní státy, je vojenská převaha rozhodující pro udržení vedoucího postavení v této oblasti. Převažující prvenství v tvrdé moci ale zcela nekoresponduje s projevy měkké moci. Od počátku nového tisíciletí se v regionu začínají stále více prosazovat další externí subjekty, které uplatňují své hospodářské a kulturní politiky. Vnější státy pronikají do izraelsko-arabské podoblasti také nepřímo, prostřednictvím jejich spolupráce s dalšími regionálními mocnostmi, především s Íránem, což jim umožňuje uplatňovat svůj vliv jiným způsobem a z jiných subregionálních komplexů Blízkého východu.

Seznam zkratk

ADC	American-Arab Anti-Discrimination Committee
AIPAC	The American Israel Public Affairs Committee
AKP	Strana spravdnosti a rozvoje
AMA	American Muslim Alliance
AMC	American Muslim Council
ASHA	The American Social Health Association
BMENA	Broader Middle East and North Africa Initiative
BP	British Petroleum
BV	Blížký východ
CAIR	Council on American Islamic Relations
CSIS	Center for Security and International Studies
DE	Spolková republika Německo
DRL	Bureau for Democracy, Human Rights, and Labor
ECU	European Currency Unit
EHS	Evropské hospořské společenství
ECHO	European Commission - Humanitarian Aid & Civil Protection
EIA	U.S. Energy information administration
EK	Evropská komise
EMP	Euro-středozevnímu partnerství
ES	Evropská společenství
EU	Evropská unie
EUROSTAT	Statistický úřad Evropské unie
FDI	Foreign Direct Investment – přímé zahraniční investice
FR	Francie
IDF	Israeli Defence Force
IMET	International Military Education and Training
IMF	International Monetary Fund
ISNA	Islamic Society of North America
IT	Itálie
LAS	Liga arabských států
LGBT	lesbian, gay, bisexual and transgender
MEPP	Middle East Peace Process
MEDA	MEsures D'Accompagnement

MENA	Middle East and North Africa
MEPI	Middle East Partnership Initiative
MFO	Multinational Forces and Observers
MPAC	Muslim Public Affairs Council
NAAA	National Association of Arab-Americans
NERD	Near East Regional Democracy
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OOP	Organizace pro osvobození Palestiny
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu
PNS	Palestinská národní samospráva
QIZs	Qualifying Industrial Zone
RB OSN	Rada bezpečnosti Organizace spojených národů
REDWG	Regional Economic Development Working Group
RF	Ruská federace
RSCT	Regional security complex theory
SAK	Saúdská Arábie
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
TDA	U.S. Trade and Development Agency
UAE	United Arab Emirates (Spojené arabské emiráty)
UNIFIL	United Nations Interim Force In Lebanon
UNRWA Refugees	The United Nations Relief and Works Agency for Palestine
USAID	United States Agency for International Development
USIA	United States Information Agency
VS OSN	Valné shromáždění Organizace spojených národů
ZE	Západní Evropa (státy tzv. Devítky, severské státy, Španělsko, PortugalskoŠvýcarsko, Island)